

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

На правах рукопису

МОСТЕНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 322.122:379.84

**МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор
Черчик Лариса Миколаївна

Луцьк – 2015

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	3
Вступ	4
Розділ 1. Теоретичні та методичні основи забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону	12
1.1. Сутність та чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону	12
1.2. Конкурентний потенціал рекреаційної системи регіону	29
1.3. Конкурентні переваги рекреаційної системи регіону	41
Висновки до розділу 1	58
Розділ 2. Аналіз складових та оцінка рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів України	63
2.1. Методичні підходи до аналізу складових та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів	63
2.2. Аналіз ресурсних складових конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів	74
2.3. Оцінка рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів України	100
Висновки до розділу 2	117
Розділ 3. Механізм формування конкурентних переваг рекреаційної системи регіону з метою забезпечення її конкурентоспроможності	125
3.1. Сутність та складові механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону	125
3.2. Ідентифікація конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України	138
3.3. Формування стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів	158
Висновки до розділу 3	168
Висновки	172
Список використаних джерел	175
Додатки	196

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗПРР	- загальні природні рекреаційні ресурси
ЗЗІ	- засоби загальної інфраструктури
КЗР	- колективні засоби розміщування
МЗКС РСР	- механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону
ПРР	- природні рекреаційні ресурси
ПЗФ	- природно-заповідний фонд
ПРП	- природно-ресурсний потенціал
РСР	- рекреаційна система регіону
СПРР	- спеціальні природні рекреаційні ресурси
СЗР	- спеціалізовані засоби розміщування

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах інтенсифікації інтеграційних та глобалізаційних процесів особливу увагу слід звернути на зростання рівня вимог до рекреаційних послуг, орієнтацію на їх індивідуалізацію, що призводить до загострення конкурентної боротьби не лише на вітчизняному, а й на міжнародному ринках. Це передбачає підвищення економічної самостійності регіональних рекреаційних систем та формування їх конкурентних переваг на основі продуктивного використання природних, матеріально-технічних, інфраструктурних, інвестиційних, трудових ресурсів. Тому для регіонів, де рекреаційна сфера має достатні передумови розвитку, необхідно вирішувати проблему забезпечення її конкурентоспроможності.

Теорія конкуренції та конкурентоспроможності розвивається як у вертикальній, так і горизонтальній площині. Зокрема проблемам національної конкурентоспроможності присвячені праці таких зарубіжних вчених як П. Кругмана, С. Ліндера, Б. Оліна, М. Портера, Д. Сакса, Л. Саммерса, Дж. Харта, Е. Хекшера; вітчизняних – Л. Антонюк, Я. Базилюка, І. Білецької, О. Білоруса, Б. Буркинського, А. Гальчинського, В. Гейця, Т. Гончарука, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, А. Кінаха, А. Поручника, С. Соколенка та інших.

Питання конкурентоспроможності туристичних та рекреаційних закладів досліджували І. Бережна, А. Бутенко, В. Василенко, В. Євдокименко, В. Захарченко, В. Кравців, О. Любіцева, В. Павлова, В. Семенов, Т. Уманець. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності туристичних і рекреаційних комплексів та систем регіонів вивчали Г. Алейнікова, Г. Андрєєва, Н. Головченко, Л. Гринів, М. Гудзь, П. Гудзь, О. Гулич, В. Данильчук, Н. Калькова, В. Кифяк, Н. Коленда, А. Мокляк, С. Нездоймінов, Н. Страчкова, Л. Черчик, І. Школа та інші.

Теоретичним доробком цих вчених є розвиток понятійного апарату теорії конкуренції, розробка методологічного інструментарію дослідження чинників формування та управління конкурентоспроможністю національної економіки,

регіону, певних сфер діяльності та підприємств. Практичні результати полягають у розробці механізмів управління конкурентоспроможністю, які сприяли б формуванню стійких конкурентних переваг, що, в свою чергу, забезпечило б реалізацію поставлених цілей розвитку. Проте, незважаючи на вагомості напрацювання, залишаються дискусійними певні аспекти розробки механізмів забезпечення конкурентоспроможності, підходи до визначення його об'єкта, співвідношення між зовнішнім середовищем та внутрішніми можливостями щодо формування конкурентних переваг, виявлення і визначення впливу на її рівень різних за своєю природою та суперечливих за характером дії чинників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в рамках науково-дослідної держбюджетної теми «Відтворювальні механізми реалізації соціально-економічного потенціалу сталого розвитку стратегічних ринків України в посткризовий період» (№ д/р 0113U00490).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі формування конкурентного потенціалу та реалізації конкурентних переваг.

Відповідно до сформульованої мети дослідження були поставлені такі завдання:

- розкрити сутність та визначити чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону;
- обґрунтувати зміст та складові конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону;
- узагальнити та уточнити сутність та підходи до типізації конкурентних переваг рекреаційної системи регіону;
- розробити методичні підходи до аналізу складових та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону;
- здійснити аналіз складових та оцінку рівня конкурентного потенціалу

рекреаційної системи регіону;

- розробити механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону;

- здійснити ідентифікацію конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України;

- обґрунтувати стратегічні набори забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні положення і практичні рекомендації щодо формування механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять положення сучасної економічної теорії, регіональної економіки та розвитку продуктивних сил, теорії конкуренції та конкурентних переваг, концепції стратегічного управління. Дослідження здійснено на основі системного, інституційного та ресурсного підходів і таких наукових методів: логічного узагальнення, синтезу, порівняння, індукції та дедукції – для визначення сутності конкурентоспроможності, конкурентного потенціалу та конкурентних переваг рекреаційної системи регіону (розділ 1, пп. 1.1–1.3), розробки методичних підходів до оцінки рівня конкурентного потенціалу (розділ 2, п. 2.1), систематизації підходів до обґрунтування стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (розділ 3, п. 3.3); статистичні – для обробки статистичних даних при проведенні оцінки рівня конкурентного потенціалу та конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України (розділ 2, пп. 2.2–2.3, розділ 3, п. 3.2); економіко-математичного моделювання – для ідентифікації конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів (розділ 3, п. 3.2); програмно-цільовий – для розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (розділ 3, п. 3.1); групування – для виділення груп регіонів за

рівнем конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу (розділ 2, п. 2.3, розділ 3, п. 3.2); структурно-функціональний – при формуванні матриці вибору стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (розділ 3, п. 3.3); графічні – для представлення наочного відображення результатів дослідження (розділи 1–3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, наукові праці провідних вчених за темою дисертації, статистичні матеріали, аналітичні розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі її конкурентного потенціалу та конкурентних переваг. При цьому отримані такі результати:

вперше:

- розроблено методичні підходи до ідентифікації конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів як процесу визначення тих елементів конкурентного потенціалу, які дозволять виявити найбільш перспективні напрями діяльності або сферу спеціалізації, що забезпечить її конкурентоспроможність. Результати ідентифікації конкурентних переваг рекреаційної системи регіону є основою для обґрунтування стратегічних напрямків розвитку, розробки заходів щодо реалізації стратегій, активізації зусиль та акумуляції ресурсів в найбільш перспективні сфери діяльності;

удосконалено:

- понятійний апарат дослідження, а саме тлумачення рекреаційної системи регіону як сукупності взаємопов'язаних підсистем (рекреанти, рекреаційні умови та ресурси, рекреаційна інфраструктура, органи управління та регулювання), які сформувались і функціонують з урахуванням регіональних особливостей та справляють зворотній вплив на його (регіону) розвиток; конкурентних переваг рекреаційної системи регіону як сукупності елементів зовнішнього та внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону, які

дозволяють реалізувати її конкурентний потенціал, отримати переваги над аналогічними системами-конкурентами та кращі результати;

- визначення сутності конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, яке, на відміну від існуючих, акцентує увагу на її здатності продукувати та просувати актуальні рекреаційні послуги, що максимально відповідають суспільним рекреаційним потребам споживачів за якістю, видами та формами, на основі продуктивного використання конкурентного потенціалу території в межах допустимого антропогенного навантаження та на прийнятному для рекреаційних закладів рівні прибутковості;

- методичний підхід до аналізу складових сукупного та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, що, на відміну від існуючих, максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, дозволяє визначити групові індекси, на основі яких можна зробити висновок про конкурентні переваги, та інтегральний індекс, який відображає рівень конкурентного потенціалу регіонів;

- змістовне наповнення механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону як сукупності взаємопов'язаних норм, правил, прийомів, методів, важелів впливу та інших інституцій, які забезпечують реалізацію поставлених цілей, формування конкурентних переваг на основі ефективного використання конкурентного потенціалу та обраної стратегії;

- підходи до розробки стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону як способу досягнення стійких конкурентних переваг на довготермінову перспективу, закладених у цілях розвитку, що дозволило здійснити стратегічне позиціонування рекреаційних систем регіонів;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування ознак типізації та визначення сутності чинників забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, що, на відміну від існуючих підходів, розглядаються як сукупність ресурсів, умов та

суттєвих обставин, які прямо чи опосередковано впливають на її конкурентоспроможність, є основою формування конкурентного потенціалу, реалізація якого забезпечує стійкі конкурентні переваги;

- підхід до трактування конкурентного потенціалу, відмінність якого полягає у визначенні його як складової сукупного потенціалу, що максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, її сильні та слабкі сторони, можливості та загрози зовнішнього оточення, забезпечує формування та утримання конкурентних переваг, які визначають рівень її конкурентоспроможності;

- підходи до визначення ознак та видів конкурентних переваг рекреаційної системи регіону, які у своїй сукупності дозволяють детермінувати основні напрями розвитку рекреаційної системи регіону та сконцентрувати увагу на найбільш перспективних.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці механізму та стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, що дозволило розробити матрицю стратегічного позиціонування регіонів України з метою визначення стратегій розвитку кожного регіону з урахуванням рівня конкурентного потенціалу.

Отримані результати, висновки та пропозиції знайшли відображення у науково-дослідній темі Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України «Відтворювальні механізми реалізації соціально-економічного потенціалу сталого розвитку стратегічних ринків України в посткризовий період», де використано методичні підходи та результати оцінки конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів з метою обґрунтування стратегічних сегментів ринку рекреаційних послуг регіонів України (акт впровадження від 18.10.2014 р.). Методичні підходи та практичні пропозиції автора використані при обґрунтуванні стратегії розвитку туристично-рекреаційної сфери Волинської області на період до 2020 року (акт впровадження № 12/к від 06.05.2015 р.). Результати проведеного дослідження використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Менеджмент

туризму», «Маркетинг туризму», «Географія рекреаційно-туристичного потенціалу України», «Рекреаційний комплекс України» у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (акт впровадження № 03-29/03/1190 від 14.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі результати дослідження, що викладені у роботі та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічний вимір» (м. Черкаси, 2015 р.), «Конкурентоспроможність економіки України в процесі глобалізації» (м. Запоріжжя, 2015 р.), «Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Луцьк, 2015 р.), «Регіональні економічні проблеми в умовах сучасних викликів» (м. Київ, 2015 р.), «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Луцьк, 2014 р.), «Зелена економіка. Зелені інвестиції. Зелений туризм» (м. Одеса, 2014 р.), «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні іноземної держави, 1 – у виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз, 7 матеріалів і тез конференцій. Загальний обсяг наукових публікацій складає 4,1 д.а., з яких автору належить 3,6 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 252 сторінки, з яких основного тексту – 172 сторінки. Робота містить 45 таблиць, 6 рисунків, 7 додатків на 56 сторінках, список використаних джерел з 194 найменувань, викладених на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

1.1. Сутність та чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону

В сучасних умовах відбувається загострення конкурентної боротьби не лише на вітчизняних, а й міжнародних ринках рекреаційних послуг, що обумовлює необхідність підвищення економічної ефективності та соціальної доцільності використання потенціалу регіональних рекреаційних систем, виявлення їх конкурентних переваг. Водночас рекреаційній сфері характерна функція комплексоутворення, оскільки її розвиток неминуче викликає позитивні зрушення в інших сферах, забезпечує структурну трансформацію господарства регіону. Крім того, це напрям діяльності, де велика частка підприємств, закладів – малі та середні, що, з одного боку, сприяє формуванню ринкового середовища, з іншого – зростанню конкуренції, яка визнана «невидимою рушійною силою економіки». Таким чином, її розвиток створює передумови для вирішення соціальних проблем, зокрема – створення нових робочих місць, зростання матеріального добробуту населення, його здоров'я, активного способу життя, всебічного розвитку людей, а також – екологізації регіональної економіки, оскільки для рекреації необхідні екологічно безпечні умови. Тому для регіонів, де рекреаційна сфера має передумови розвитку, необхідно вирішувати проблему забезпечення її конкурентоспроможності.

Проблеми забезпечення конкурентоспроможності туристично-рекреаційних, курортно-рекреаційних комплексів регіонів вивчали Г. Алейнікова, Г. Андрєєва, Н. Головченко, П. Гудзь, В. Данильчук, Н. Калькова, Н. Коленда, А. Мокляк, С. Нездоймінов, Н. Страчкова, Л. Черчик, І. Школа та ін. Питання конкурентоспроможності туристичних та рекреаційних закладів

досліджували І. Бережна, Б. Буркинський, А. Бутенко, В. Василенко, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Євдокименко, В. Захарченко, В. Кифяк, В. Кравців, О. Любіцева, В. Павлова, В. Семенов, Т. Уманець.

Проте, незважаючи на вагомості напрацювання, залишаються дискусійними певні аспекти теорії управління конкурентоспроможністю, самі підходи до визначення його об'єкта, співвідношення між зовнішнім середовищем та внутрішніми можливостями цього об'єкта щодо формування конкурентних позицій, виявлення і визначення дії різних за своєю природою та суперечливих за характером впливу чинників на рівень конкурентоспроможності тощо.

Перш ніж перейти до виявлення сутності конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, обґрунтуємо доцільність вибору об'єкта.

Теоретичні основи формування та розвитку рекреаційних систем розроблені І. Бачваровим, Ю. Веденіним, І. Зоріним, М. Мироненком, В. Преображенським, Б. Лихачовим, І. Твердохлебовим, розвинені П. Гудзем, О. Гулич, В. Євдокименком, О. Ігнатенком, В. Кифяком, В. Кравцівим, Н. Колендою, О. Любіцевою, В. Мацолою, І. Пирожником, І. Школою, Л. Черчик та іншими [22, 23, 41, 43, 54, 56, 67, 73, 82, 89, 94, 132, 137, 138, 154, 155, 174, 175, 183].

Науковцями використані різні підходи до трактування сутності рекреаційних систем:

- сукупність територіальних мереж підприємств субгалузей рекреаційного господарства, що мають спільні, власні, галузеві, закономірності територіальної диференціації (В. Преображенський [132, с. 5]);

- сукупність взаємодіючих структур, елементів і явищ, направлених на забезпечення рекреаційних потреб суспільства (Л. Лук'янова [88, с. 154]);

- відкрите, складне, багатофункціональне утворення, цілісність якого обумовлюється злагодженим механізмом взаємодії компонентів сукупного потенціалу, які формують стратегічний потенціал, регулятивною дією державних і місцевих органів влади, представників громадськості, та забезпечує отримання екологічного, економічного та суспільного ефектів

(Н. Коленда [175, с. 17]);

- складне, багатоаспектне утворенням, цілісність та нову якість якого формують взаємозв'язки та взаємодія соціальної (рекреанти, населення, їх потреби), економічної (рекреаційна та загальна інфраструктура, персонал, відносини власності та виробничі відносини) та екологічної (рекреаційні ресурси й умови, стан довкілля, рівень техногенного навантаження) підсистем з їх характерними особливостями, потенціалом розвитку, який направляється для реалізації суспільних інтересів засобами державного управління та громадського регулювання (Л. Черчик [175, с. 17]).

В. Преображенський та Л. Мухіна розробили модель територіальної рекреаційної системи, елементами якої є рекреанти, природні та культурні комплекси, технічні системи, обслуговуючий персонал, орган управління [155, с. 12].

Л. Черчик розглядає рекреаційну систему як відкриту (на вході – суспільні рекреаційні потреби, на виході – показники виконання нею своїх функцій, що конкретизуються у рекреаційних вигодах). Центральне місце посідають рекреанти, які визначають обсяг і структуру рекреаційних потреб. Рекреаційні ресурси і умови визначають місткість, надійність, комфортність системи як їх територіальне поєднання. Рекреаційна та загальна інфраструктура забезпечує послуги розміщення, харчування, транспортування, побутового обслуговування, лікування, оздоровлення, екскурсійного, культурного обслуговування. Автор зазначає, що рекреаційна система володіє певним потенціалом самоорганізації, проте їх характерний досить високий рівень керованості, що обумовлює необхідність управління та регулювання тих соціально-економічних процесів, що відбуваються в межах рекреаційної системи. Ефективність функціонування рекреаційних систем визначається тим, наскільки забезпечуються екологічнобезпечні, комфортні умови для рекреантів, охорона, відтворення, ефективне використання природних рекреаційних ресурсів, задовольняються потреби у відповідній продукції та послугах [175, с. 13].

Ми будемо виходити з того, що специфіка рекреаційної діяльності полягає в тому, що для надання рекреаційних послуг необхідні рекреаційні ресурси та умови, які формують атракції певної території. Рекреаційні ресурси кожного регіону неповторні, а їх поєднання – унікальне. Незважаючи на те, що ця сфера діяльності значною мірою націлена на їх використання, а найцінніші, або найпоширеніші ресурси обумовлюють спеціалізацію, сучасні технології з одного боку, рекреаційні потреби – з іншого призводять до формування та виділення різних сегментів на ринку туристичних та рекреаційних послуг. У кожному разі це обумовлює територіальну локалізацію попиту та рекреаційного підприємництва. Водночас, суттєвим чинником є інформаційна підтримка рекреаційної сфери регіону, активне формування іміджу регіону як продуцента рекреаційних послуг, що, на нашу думку, обумовлює доцільність вивчення як об'єкта управління конкурентоспроможністю саме рекреаційної системи регіону.

Тому, в контексті нашого дослідження, рекреаційна система регіону – це сукупність взаємопов'язаних підсистем (рекреанти, рекреаційні умови та ресурси, рекреаційна інфраструктура, органи управління та регулювання), які сформувались і функціонують в межах регіону під впливом і на основі регіональних особливостей, при цьому справляючи зворотній вплив на його розвиток.

Для уточнення сутності конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону розглянемо найбільш вдалі, в контексті нашого дослідження, підходи до тлумачення конкурентоспроможності об'єктів для всіх вище вказаних ієрархічних рівнів. Логіка полягає в тому, що конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках забезпечується за рахунок ефективного функціонування кожного регіону шляхом створення та реалізації конкурентоспроможних товарів на регіональному ринку. Останній слід розглядати як сукупність ринкових сегментів, сформованих відповідно до потреб населення та суб'єктів господарювання. Проте не доцільно стверджувати, що конкурентоспроможність об'єктів вищого ієрархічного рівня

– це сумарна конкурентоспроможність об'єктів нижчих рівнів.

В. Павлова визначає конкурентоспроможність підприємства як його «спроможність зберігати або розширювати конкурентні позиції на цільовому ринку в процесі адаптації до мінливого конкурентного середовища функціонування через співвідношення ціна/якість продукції» [125].

Іншими ключовими словами у трактуванні цього поняття є:

- здатність досягати найкращих результатів у будь-якій справі;
- властивість об'єкта краще за інших представлених на ринку об'єктів задовольняти конкретні потреби;
- відповідність вимогам ринку, адекватність потребам споживачів, здатність товару краще відповідати запитам покупців, порівняно з аналогічними товарами;
- уміння маневрувати у ринковому просторі та часі; здатність підприємства ефективно розпоряджатися ресурсами за умов конкурентного ринку [2].

Н. Калькова під конкурентоспроможністю регіональних ринків товарів розуміє здатність підприємств різних видів економічної діяльності створювати конкурентоспроможні товари та послуги, використовуючи як конкурентні переваги природно-кліматичні, географічні, трудові ресурси, економічні та політичні умови, а також наявні чинники виробництва з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону [62]. Автор намагається узгодити кілька позицій у цьому визначенні, проте ми вважаємо, що ринок – це те середовище, де розгортається конкурентна боротьба, тому сам термін «конкурентоспроможність регіональних ринків товарів (послуг)» некоректний.

Н. Страчкова дала визначення конкурентоспроможності як здатності території залучати й утримувати стабільні рекреаційні потоки за рахунок раціонального використання сприятливих природних і соціально-економічних передумов з метою задоволення попиту населення на рекреаційні послуги й одержання прибутку. Також автор зазначає, що зважаючи на значну

регіоналізацію рекреаційної діяльності відбір прямих і непрямих територій-конкурентів слід проводити в межах одного рекреаційного регіону [153].

Це ж обґрунтовано в працях Н. Головченко: більшість підходів до визначення конкурентоспроможності курортно-рекреаційних комплексів регіонів ґрунтується на порівняльній оцінці конкурентних позицій територій-конкурентів за певними параметрами, які забезпечують формування конкурентних переваг. Проте, на її думку, при оцінці конкурентоспроможності курортно-рекреаційного комплексу регіону необхідно дотримуватися комплексного підходу за шістьма блоками параметрів, які найбільше впливають на розвиток курортно-рекреаційної сфери: економічна складова, що характеризує функціонування підприємств курортно-рекреаційного комплексу регіону; зовнішньоекономічна складова, що визначає рівень інтеграції в міжнародну курортно-рекреаційну діяльність; інтенсивність конкуренції; культурно-розважальна інфраструктура; продовольча безпека; інвестиційна привабливість регіону [30].

Н. Головченко дає також визначення конкурентоспроможності регіону як його здатність «підвищувати і утримувати певні конкурентні позиції у виробництві та реалізації конкурентоспроможних товарів (послуг) з метою задоволення попиту потенційних споживачів за умови бажаного дотримання інтересів суспільства в цілому (наприклад, відповідність товарів, що випускаються, послуг, що надаються, необхідним екологічним стандартам, забезпечення постійного зростання соціально-економічних стандартів населення)» [30].

Водночас варто зауважити і на інших ключових позиціях конкурентоспроможності регіону: здатність тривалий час реалізовувати власні та залучені можливості для розвитку на сучасній технологічній основі, забезпечуючи внутрішній і глобальний ринок товарами та послугами відповідної якості; здатність регіональної економіки забезпечувати зростання благополуччя населення регіону в умовах відкритої економіки; властивість активізувати потенційні можливості регіону, нарощувати та ефективно

використовувати конкурентні переваги для забезпечення сталого розвитку регіону, а також впровадження нових досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, довкілля та соціальну сферу регіону [70].

В сучасних умовах, коли відбуваються суттєві структурні перетворення на основі нових парадигм (економіка знань, інноваційного прориву, постіндустріального або інформаційного суспільства), незаперечною конкурентною перевагою є інституційна складова конкурентного середовища. Згідно визначення Д. Норта, інституційне середовище – це сукупність основоположних політичних, соціальних та юридичних правил, яка утворює базис для виробництва, обміну і розподілу благ у суспільстві [193]. Власне – це система відносин, умов, правил і механізмів, що забезпечують динамічний розвиток економічних процесів. Б. Гардінер, Р. Мартін і П. Тайлер теж наголошують на важливості інституційної та ринкової структур регіону як чинників підвищення його конкурентоспроможності та акцентують увагу на продуктивності праці як ключовому індикаторі рівня конкурентоспроможності регіону. Тому вони стверджують, що «регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіональної економічної системи оптимізувати локальні ресурси для того, щоб успішно конкурувати на національному та міжнародному ринках та адекватно й оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на цих ринках» [192]. А. Андерсон виділив чотири детермінанти, що лежать в основі парадигми сучасного динамічного регіонального розвитку в умовах глобальної конкуренції («С-фактори»): компетенція (competence), культура (culture), комунікації (communication) та креативність (creativity). Він спрогнозував зниження ролі старих промислових регіонів та появу нових С-регіонів навколо центрів вищої освіти, які разом з потужними корпораціями перетворюються на центри виробництва інноваційно-інформаційних продуктів [6]. Основними характеристиками конкурентоспроможності країн і регіонів, за методологією IMD-Lausanne, є такі: продуктивність економіки, ефективність управління, ефективність бізнесу та забезпеченість інфраструктурою.

Цей підхід конкретизує з управлінських позицій В. Безугла, яка конкурентоспроможність регіону трактує як здатність кожної регіональної системи до управління своїми конкурентними перевагами, раціонального й ефективного розміщення продуктивних сил з метою забезпечення стійкого фінансового та економічного становища, одержання максимальної вигоди, задоволення об'єктивних і суб'єктивних потреб за умов самостійності та самофінансування у межах чинного законодавства [13].

Отже, аналіз останніх досліджень і публікацій вчених дозволив зробити узагальнення наукових підходів до тлумачення конкурентоспроможності:

- факторний, що передбачає спеціалізацію на тому виді економічної діяльності, для якого співвідношення факторів виробництва найсприятливіше і забезпечить максимальну ефективність (А. Сміт, Е. Хекшер);
- ресурсний, що ґрунтується на продуктивному використанні ресурсів (М. Портер);
- потенційних можливостей як здатність об'єкта займати та утримувати стійкі позиції на ринку, забезпечити реалізацію національних інтересів (Л. Антонюк, А. Гальчинський, В. Геєць);
- конкурентних переваг (Я. Базилюк, Я. Жаліло);
- управлінський, відповідно до якого конкурентоспроможність об'єкту залежить від здатності регіональної системи до управління своїми конкурентними перевагами (В. Безугла);
- комплексний, згідно з яким конкурентоспроможність є концентрованим вираженням економічних, науково-технічних, виробничих, організаційно-управлінських, маркетингових та інших можливостей, які реалізуються в товарах і послугах, що успішно протистоять аналогічним на внутрішньому та зовнішньому ринках (Б. Кваснюк).

У більшості випадків, коли мова йде про конкурентоспроможність підприємств, результируючим показником або критерієм конкурентоспроможності є максимізація прибутку, необхідною передумовою якої виступає зростання продуктивності виробництва. На регіональному рівні індикаторами

конкурентоспроможності є підвищення рівня зайнятості та добробуту населення, рівень або якість життя. Об'єднуючий характер і такий, що сприймається нами як найбільш адекватний для нашого об'єкта дослідження, є таке:

- експерти Європейської Комісії щодо міжнародної конкурентоспроможності регіону обґрунтовують, що «незважаючи на наявність конкурентоспроможних та неконкурентоспроможних фірм у кожному регіоні, завжди існує загальне регіональне середовище, яке впливає на формування конкурентного статусу всіх локальних фірм» [194];

- М. Портер зробив висновок, що джерелом основних конкурентних переваг в глобальній економіці часто виступає місцезнаходження (локалізація) кластера [130];

- Р. Камані стверджує, регіони не лише виступають економічним ареалом діяльності місцевих компаній, а й відіграють ключову роль в процесі акумуляції та дифузії знань, сприяють інтеркорпоративній взаємодії та виникненню нових форм бізнесу і виступають активними самостійними суб'єктами конкурентних відносин [191].

Отже, конкурентоспроможність локальної території як і регіону не можна розглядати з позиції мікро- чи макрорівня, так само як розглядати їх (локальну територію, регіон) як просту сукупність компаній або спрощену модель національної економіки [191]. Тому рекреаційну систему регіону ми схильні розглядати саме як локальну територію, а отже переносити атрибути конкурентоспроможності регіону вбачаємо за неможливе через такі міркування:

1) в нашому випадку необхідно поєднувати галузевий і територіальний підхід в дослідженні;

2) суттєво звужується ресурсна база;

3) з одного боку, має місце міжгалузева конкуренція всередині регіону, з другого – конкуренція з іншими, необов'язково ідентичними рекреаційними територіями;

4) не зважаючи на те, що в обох випадках розглядається мезорівень, цілі та пріоритети розвитку різні, як різними будуть критерії, конкурентні переваги, ключові фактори успіху, очікувані результати, інструменти забезпечення конкурентоспроможності;

5) інституційне середовище країни, регіону звичайно впливатиме на ефективність рекреаційної діяльності, проте суттєвого значення набувають ті чинники, які безпосередньо її стосуються, а саме – регіональна політика розвитку рекреації, в межах якої передбачаються заходи щодо забезпечення конкурентних переваг передусім рекреаційної території.

Таким чином конкурентоспроможність рекреаційної системи регіону – це її здатність продукувати та просувати актуальні рекреаційні послуги, які максимально відповідають суспільним рекреаційним потребам споживачів за якістю, видами та формами на основі продуктивного використання рекреаційного потенціалу території в межах допустимого антропогенного навантаження та прийняттого для рекреаційних закладів рівня прибутковості.

У цьому визначенні зроблена спроба відобразити економічну, соціальну, екологічну функцію рекреаційної системи регіону. Проте вважаємо за потрібне прокоментувати складові авторського визначення.

Зокрема, здатність продукувати рекреаційні послуги передбачає:

- розробку тих рекреаційних продуктів, на які є стійка суспільна потреба та нових послуг, формуючи відповідно попит на них;
- наявність природоресурсних, технічних, економічних та організаційних умов, інституційного забезпечення для створення, виробництва рекреаційних послуг, що відповідають вимогам конкретних груп споживачів;
- впровадження інноваційних послуг, які забезпечать довготермінові конкурентні переваги на відповідних сегментах ринку рекреаційних послуг;
- активну диверсифікацію рекреаційної діяльності в межах наявного рекреаційного потенціалу регіону;
- забезпечення високої інвестиційної привабливості для активізації вкладень як в розвиток та розбудову рекреаційних закладів, так і розвиток та

приведення у відповідність до міжнародних стандартів рекреаційної інфраструктури регіону.

Здатність просувати рекреаційні послуги включає:

- формування позитивного іміджу рекреаційної системи регіону на основі промоцій рекреаційних атракцій, особливо привабливих характеристик рекреаційних послуг;
- здатність РСР привертати та утримувати рекреаційні потоки;
- забезпечення високої прибутковості та бюджетної ефективності рекреаційної діяльності;
- використання прогресивних інформаційних технологій для просування рекреаційних послуг та РСР.

Продуктивне використання рекреаційного потенціалу території передбачає:

- орієнтацію на використання конкурентного потенціалу РСР;
- врахування синергетичного ефекту поліфункціональності РСР;
- невиснажливе використання природних рекреаційних ресурсів;
- охорону та відтворення рекреаційних ландшафтів;
- експлуатацію природних рекреаційних ресурсів в межах допустимого антропогенного навантаження для недопущення деградації екосистем.

Зазначене дозволяє перейти до розгляду чинників, які обумовлюють конкурентоспроможність РСР.

Фахівці міжнародного Інституту розвитку менеджменту (IMD-Lausanne) до основних факторів конкурентоспроможності регіонів відносять базову, технологічну та наукову інфраструктуру, стан здоров'я людей і навколишнього середовища, рівень освіти [4]; А. Селезньов до них відносить економічні, соціальні, політичні та інші фактори положення регіону і його товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, що відображається [143, с. 30]; І. Бегг – секторальні тенденції та вплив макросередовища, характеристики компаній та бізнес-середовища, здатність до навчання та інновацій [190]; Б. Гардінер, Р. Мартін і П. Тайлер – інституціональну та

ринкову структури регіону [192]; Н. Страчкова – наявність і використання природних ресурсів території, забезпеченість санаторно-курортними підприємствами, об'єктами інженерної інфраструктури, географічні, економічні, демографічні, соціальні, історико-культурні, екологічні елементи економічного потенціалу, рівень криміногенності на динаміку рекреантів у регіоні [153]; Н. Калькова – елементи економічного, природно-ресурсного, інноваційного, інвестиційного, екологічного потенціалу, які можуть бути використані як конкурентні переваги регіону [62].

Викладене дає можливість конкретизувати сутність поняття чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону як сукупність ресурсів, умов та суттєвих обставин, які прямо чи опосередковано впливають її конкурентоспроможність, є основою формування конкурентного потенціалу, реалізація певних складових якого забезпечує стійкі конкурентні переваги.

Чинники конкурентоспроможності РСР пропонуємо класифікувати за такими ознаками:

- місцем виникнення – внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні);
- сферою походження – науково-технічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, політичні;
- характером – загальні, специфічні, індивідуальні;
- тривалістю дії – постійні, тимчасові;
- ступенем взаємообумовленості – незалежні, похідні;
- ступенем корисності – стимулюючі, дестимулюючі;
- роллю у забезпеченні конкурентоспроможності – основні, другорядні.

Найбільш важливою є група внутрішніх чинників забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, до яких відносяться характеристики та показники таких складових РСР як рекреанти, рекреаційні ресурси та умови, рекреаційна та загальна інфраструктура, система управління.

Рекреанти визначають обсяги та структуру рекреаційних потреб, які відображаються у вибірковості, географії попиту на рекреаційні послуги. Попит

значною мірою визначається ціною, а отже платіжною здатністю рекреантів, що в свою чергу впливає на формування рекреаційних потоків.

Рекреаційні ресурси і умови, які включають природні та антропогенні, мають певні атракції, обсяги, площу поширення, період експлуатації, видову структуру, вартість, що визначають їх місткість, комфортність, привабливість для рекреантів та перспективність для господарського освоєння. Суттєве значення мають територіальна локалізація рекреаційних ресурсів, доступність, рівень освоєння, перспективність подальшої експлуатації.

Елементи рекреаційної та загальної інфраструктури забезпечують життєдіяльність рекреантів, надаючи послуги розміщення, харчування, транспортування, побутового обслуговування. Основна роль при цьому належить послугам лікування, оздоровлення, екскурсійного та культурного обслуговування. Основними характеристиками наявної інфраструктури є місткість, різноманітність, надійність, комфортність, завантаженість, екологічність, рівень експлуатаційної (технологічної) та інженерно-будівельної підготовки.

В сучасних умовах сфера послуг суттєво залежить від кадрового забезпечення, оскільки до персоналу рекреаційних закладів, підприємств і закладів інфраструктури, який виконує функції рекреаційного та побутового обслуговування рекреантів і виробничо-технологічного забезпечення рекреаційних підприємств, висуваються якісно нові вимоги, оскільки у сфері обслуговування саме високі професійні та моральні якості персоналу часто визначають ефективність роботи.

Управлінська система РСР, основні функції якої регуляційні, інформативні, організаційні, координаційні, контролюючі та стимулюючі, формується з трьох підсистем: мікрорівня як система менеджменту рекреаційних підприємств, закладів; мезорівня – галузевого та регіонального управління. з управлінською підсистемою визначається функціями останніх для забезпечення екологічності, надійності, комфортності діяльності рекреаційних закладів та об'єктів інфраструктури.

На мезорівні визначається стратегія розвитку РСР, ефективне нормативне регулювання раціонального використання й охорони місцевих природних рекреаційних територій і культурно-історичних об'єктів; контроль за їх виконанням, контроль якості рекреаційних послуг, якості довкілля. Окремим блоком є інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку рекреаційної сфери та просування рекреаційних атракцій регіону, формування привабливого інвестиційного та підприємницького клімату, що впливає на перерозподіл інвестиційних потоків.

В межах зовнішніх чинників доцільно виділити такі підгрупи чинників: галузеві, регіональні (які розмежовуємо на внутрішні та зовнішні по відношенню до РСР), макроекономічні, світові.

Галузеві чинники визначаються специфікою економічної структури регіону загалом, і включають механізми внутрішньогалузевого регулювання, методи та рівень внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції, стан попиту, інвестиційну привабливість субгалузей рекреації тощо.

Регіональні чинники відображають умови функціонування регіональної соціально-економічної системи; темпи структурних зрушень в економіці регіону, рівень розвитку виробничої, соціальної, ринкової інфраструктури, інвестиційний клімат та підприємницьку активність, регіональну політику фінансування розвитку певних сфер діяльності, доступність до кредитних ресурсів.

Макроекономічні чинники відображають умови, сформовані в національній економіці такими обставинами як загальногосподарська кон'юнктура, стан та динаміка платоспроможного попиту, механізми державного регулювання економіки тощо. Суттєвого значення набуває інституційне забезпечення регуляторних процесів, а саме нормативно-законодавче, організаційне, методичне тощо.

Чинники світової економіки відображають рівень глобалізації них та інтеграційних процесів, які визначають кон'юнктуру світових ринків, міжнародний розподіл праці, динаміку валютних курсів, активність

міжнародної співпраці, зовнішньої торгівлі тощо. Водночас – це вимоги урахування світових стандартів до розвитку інфраструктури, якості рекреаційних та супутніх послуг, рівня цін на них, тому що у сфері рекреації суттєво зростає роль міжнародної конкуренції.

За сферою походження чинники поділяються на науково-технічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, політичні. В контексті науково-технічних чинників вагоме місце посідають інновації різного характеру: нові технології надання послуг, організації сервісу, інноваційний підхід до підбору та підготовки персоналу, методів управління тощо. Організаційно-економічні чинники відображують можливості та рівень кооперації праці, спеціалізації, розвиток інтеграційних процесів, загальну та галузеву кон'юнктуру, методи та механізми регулювання господарської діяльності на рівні держави, регіонів та галузей. Водночас це чинники, що характеризують систему управління рекреаційних підприємств, ефективність маркетингової та фінансово-економічної діяльності, організації праці, стратегічного, поточного, оперативного планування тощо. Соціальні чинники здійснюють вплив на рівень, динаміку та специфіку попиту на ринку рекреаційних послуг, тим самим визначаючи їх конкурентоспроможність і рівні ефективності діяльності підприємств. Екологічні чинники дуже суттєво впливають на розвиток рекреаційної сфери, власне визначають саму можливість функціонування РСР. До цієї групи чинників слід віднести вимоги екологічного законодавства, витрати, що виникають у зв'язку з утилізацією відходів виробництва, витрати на утримання та експлуатацію природоохоронних споруд тощо. Серед політичних чинників можна виділити, у першу чергу, загальнополітичний клімат та політичну стабільність, стан розвитку міжнародних відносин, які прямо або опосередковано впливають на інвестиційну активність, формування зовнішніх рекреаційних потоків, визначають імідж країни.

За характером впливу чинники поділяються на загальні, специфічні та індивідуальні. Загальні чинники здійснюють вплив на конкурентоспроможність усіх підприємств, сфер діяльності, регіонів без винятку; специфічні – лише на

конкурентоспроможність рекреаційних систем регіонів; індивідуальні – тільки на рекреаційну систему певного регіону.

За тривалістю дії чинники поділяються на постійні та тимчасові. До постійних чинників конкурентоспроможності РСР відносяться географічні, природно-кліматичні, природно-ресурсні. Тимчасові чинники змінюють конкурентоспроможність внаслідок тих чи інших подій (зміна попиту під впливом моди, сезонності рекреаційної діяльності, культурних, релігійних, спортивних подій).

За ступенем взаємообумовленості чинники бувають незалежні та похідні. Похідні чинники – це результат дії первинних чинників.

Залежно від ступеня корисності чинники, що впливають на конкурентоспроможність РСР, поділяються на стимулюючі, які сприяють підсиленню конкурентних позицій і дестимулюючі, які здійснюють негативний вплив на конкурентні позиції РСР. Узагальнивши можна сформулювати орієнтовний перелік внутрішніх і зовнішніх чинників стимулюючого та дестимулюючого характеру.

Стимулюючі внутрішні чинники забезпечення конкурентоспроможності РСР:

- нижчі, ніж у конкурентів, ціни на послуг та їх висока якість;
- прогресивний асортимент послуг, їх якість, ціна, умови та місце отримання;
- модернізації і диверсифікації послуг, розширення обсягу та асортименту послуг;
- налагодженості механізму просування рекреаційних послуг;
- якісні зрушеннями в системі організації, управління і структури обслуговування;
- модернізація рекреаційної сфери, об'єктів інфраструктури, інформаційного забезпечення, комерціалізація послуг;
- впровадження інноваційних технологій у процес надання послуг, розробку нових видів послуг;

- інноваційний підхід до підбору та підготовки персоналу;
- ефективна сегментація регіонального ринку рекреаційних послуг;
- розробку вираженої цінової стратегії;
- агресивний маркетинг – формування попиту на певний вид рекреаційних послуг, їх просування та стимулювання збуту.

Дестимулюючі внутрішні чинники забезпечення конкурентоспроможності РСР:

- низький рівень менеджменту, кваліфікованих керівників найвищого рівня;
- відсутності маркетингових підходів до організації управління процесом надання рекреаційних послуг;
- низький рівень маркетингових досліджень для вивчення кон'юнктури ринку, попиту на певні рекреаційні послуги, оцінки їх якості та споживчої вартості;
- низька частка власності суб'єктів підприємництва, що стримує приватну ініціативу щодо розвитку асортименту послуг та підвищення їх якості;
- низька підприємницька активність;
- недостатній рівень організаційного та ресурсного забезпечення надання рекреаційних послуг.

Стимулюючі зовнішні чинники забезпечення конкурентоспроможності РСР:

- необхідністю відновлення здоров'я населення через погіршення екологічної ситуації, високу інтенсивність трудової діяльності та життя загалом;
- активізація бізнесу інфраструктури ринку;
- формування нових соціальних стандартів;
- створення законодавчого забезпечення, сприятливого для прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку рекреаційної сфери;

- впровадження світового досвіду у сфері рекреаційних послуг;
- інвестування розвитку рекреаційної сфери;
- визнання туристичної та рекреаційної сфер діяльності як пріоритетних у багатьох регіонах України.

Дестимулюючі зовнішні чинники забезпечення конкурентоспроможності РСР:

- відсутність ресурсів для здійснення модернізації об'єктів рекреаційної інфраструктури та впровадження інноваційних технологій обслуговування клієнтів;
- недосконалості та нестабільності нормативно-правової бази функціонування суб'єктів рекреаційної сфери;
- недосконалість законодавчої бази соціальної сфери;
- відсутність належної інформації про ринки послуг;
- адміністративний підхід до управління;
- наявність різних неформальних тіньових ринків;
- невідпрацьованість механізмів застосування прав приватної власності на рекреаційні ресурси.

Таким чином, у підрозділі розглянуто низку підходів до трактування конкурентоспроможності об'єктів різного ієрархічного рівня, обґрунтовано доцільність вивчення як об'єкта управління конкурентоспроможністю рекреаційної системи регіону, зроблена спроба визначення її сутності. Також здійснено класифікацію та розглянуто чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

1.2. Конкурентний потенціал рекреаційної системи регіону

Одним з основних завдань забезпечення конкурентоспроможності є виявлення, систематизація та аналіз тих зовнішніх і внутрішніх чинників та ресурсів, які дозволяють сформувати конкурентні переваги на довгострокову

перспективу. На протигагу зовнішнім чинникам, на які рекреаційні заклади та підприємства впливати не можуть, внутрішні елементи, які визначають потенціал рекреаційної системи регіону, є об'єктом регіонального управління і основою для визначення конкурентного потенціалу певного об'єкта. Саме елементи конкурентного потенціалу доцільно розглядати як об'єкт управління конкурентоспроможністю рекреаційної системи регіону, оскільки в практичній діяльності це дозволяє суттєво звузити управлінські зусилля, акцентуючи увагу на основних позиціях, які забезпечать успіх і не розпорошувати інвестиційні та матеріальні ресурси, а отже, дає можливість зберігати або збільшувати конкурентоспроможність РСР у довгостроковому періоді.

У науковий обіг першим ввійшов термін «конкурентний потенціал підприємства», вивченню якого присвятили праці К. Воблий, В. Вейц, С. Струмилін, І. Отенко, І. Злидень, Я. Барибіна, Л. Шимановська-Діанич, В. Сімонова та інші. Проте досі не існує однозначного трактування його поняття, його змістовного наповнення відповідно до різних об'єктів дослідження, визначення структурних складових. Подальшого розвитку потребують теоретичні та методичні підходи до його ідентифікації та оцінки.

Значною мірою конкурентоспроможність визначається здатністю підприємства виживати в умовах постійної конкуренції завдяки більш продуктивному використанню ресурсів, тому значна частина визначень конкурентного потенціалу спирається саме ресурсний підхід, зокрема:

- це комплексно утворена характеристика, яка складається із постійно взаємодіючих факторів і потреб досягнення конкурентних переваг, яка досягається через функції управління та виступає у цьому випадку факторним ресурсом, який об'єднує і спрямовує дії всіх чинників, що забезпечують формування конкурентоспроможності підприємства (В. Сімонова) [145];

- це комплексна порівняльна характеристика потенціалу, яка відображає ступінь переваги сукупності індикаторів якості використання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на

певному ринку в певний проміжок часу, щодо сукупності індикаторів підприємств-аналогів (Н. Краснокутська) [86];

- сукупність параметрів, що визначають можливість (потенціал) і здатність організації ефективно функціонувати на ринку (утримувати або збільшувати свою ринкову частку, мати достатньо високий рівень рентабельності) в перспективі (М. Портер) [130];

- властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення їх конкурентної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, що діють на тому ж ринку (Р. Фатхудінов) [163];

- сукупність наявних конкурентних переваг і маркетингових можливостей фірми, що мають здатність при сприятливому маркетинговому кліматі трансформуватися в конкурентні переваги підприємства, забезпечуючи йому стійку конкурентну позицію на ринку (Л. Балабанова, А. Балабаниць) [11, с. 8];

- комплекс можливостей і ресурсів підприємства, що забезпечує отримання конкурентних переваг на ринку і досягнення поставлених стратегічних конкурентних цілей (Л.В. Балабанова) [10, с. 26];

- сукупність зовнішніх і внутрішніх по відношенню до конкурентного середовища можливостей підприємства, реалізація яких створює конкурентні переваги і забезпечує стійку конкурентну позицію на ринку (І. Балабанова) [9];

- сукупність можливостей підприємства використовувати функціональні та емоційні властивості торгової марки з метою посилення переваг в конкурентній боротьбі (Т. Загорна) [55, с. 5].

І. Балабанова визначає три детермінанти, вважаючи, що конкурентний потенціал:

- 1) відображає минуле, тобто сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість її функціонування та розвитку і набуває значення поняття «ресурс»;

- 2) характеризує рівень практичного використання наявних можливостей, що забезпечує розмежування реалізованих і нереалізованих можливостей, тобто

частково співпадає з поняттям «резерв»;

3) орієнтується на розвиток, на майбутнє [9].

Проте, в моделі управління конкурентним потенціалом І. Балабанова в блоці «Формування конкурентного потенціалу» позиціонує останній як результат існуючих конкурентних переваг. На нашу думку, навпаки – конкурентний потенціал забезпечує формування конкурентних переваг. Водночас, вчена стверджує, що саме конкурентний потенціал дає можливість зберігати або збільшувати конкурентоспроможність об'єкта у довгостроковому періоді і визначається сукупністю параметрів, що визначають можливість і здатність об'єкта ефективно функціонувати на ринку, забезпечувати стабільні вигоди, бажаний рівень ефективності, міцну конкурентну позицію [9].

А. Гриньов зауважив, що для постановки і рішення задач оптимізації управлінських рішень, направлених на ефективне використання та розвиток конкурентного потенціалу потрібно враховувати такі принципи: орієнтація на основні цілі розвитку; чітке формулювання критерію оптимальності в однозначному варіанті; оптимальне функціонування кожного з локальних потенціалів, які входять до складу конкурентного потенціалу; врахування динамічності системних показників та обмеженості ресурсів; саморегулювання та саморозвиток відповідно до динаміки внутрішнього середовища; можливість довгострокової реалізації алгоритму оцінювання конкурентного потенціалу на підприємстві; можливість і доцільність оцінювання конкурентного потенціалу за допомогою економіко-математичних методів [36]. Проте необхідно враховувати зміни та ситуацію в зовнішньому середовищі; мати достатнє інформаційне забезпечення; використовувати процесний підхід, який дозволяє визначити джерела отримання інформації, зворотній зв'язок для ефективного правління конкурентним потенціалом; системний підхід до управління, який полягає у виявленні взаємопов'язаних процесів всередині конкурентного потенціалу, управлінні останнім як системи, що підвищує ефективність досягнення поставлених цілей; здійснювати безперервний моніторинг конкурентного потенціалу, який спрямований на підвищення ефективності

останнього за рахунок виявлення та попередження відхилень та помилок [36].

Тому одним з основних завдань забезпечення конкурентоспроможності є виявлення, систематизація та аналіз складових конкурентного потенціалу, розробка методики визначення кількісних характеристик впливу цих елементів один на одного та формування на цій основі методологічної бази управління конкурентним потенціалом РСР.

Значна частина вчених в структуру конкурентного потенціалу включає управлінський, виробничий, фінансовий, трудовий, інформаційний, маркетинговий, ринковий, інноваційний, креативний, ресурсний потенціали.

Так, І. Балабанова вважає, що структурно конкурентний потенціал є сукупністю всіх його складових: потенціалу конкурентного оточення, потенціалу інформаційних технологій, соціально-економічних потенціалу, інноваційних можливостей, потенціалу конкурентної стратегічної спрямованості, потенціалу конкурентного інструментарію, потенціалу конкурентного рейтингу [9]. На конкурентний потенціал впливає маркетинговий, інноваційний, ресурсний та креативний потенціали, які формують внутрішні конкурентні можливості підприємства.

Зауважимо, що конкурентний потенціал рекреаційної системи регіону поняття нове, тому праць, які б досліджували проблеми його формування, практично нема. Опрацьовані наукові підходи дають можливість сформулювати уявлення про сутність та складові конкурентного потенціалу, в основному, на мікрорівні, проте варто пам'ятати про специфіку нашого об'єкта дослідження. Спільним залишається те, що конкурентний потенціал покликаний забезпечити формування та реалізацію конкурентних переваг розвитку рекреаційної системи регіону. Тому, для визначення його сутності доцільно використати існуючий науковий доробок у царині формування рекреаційного потенціалу територій, якому присвячені праці О. Бейдика, Ю. Веденіна, С. Генсірука, Л. Гринів, М. Гудзь, П. Гудзя, М. Долішнього, О. Живицького, П. Жука, І. Зоріна, В. Євдокименка, Н. Коленди, В. Кифяка, Є. Котлярова, В. Кравціва,

М. Мироненка, М. Нижника, М. Нудельмана, В. Преображенського, В. Руденка, І. Твердохлебова, Л. Черчик, О. Шаблія і інших.

В. Руденко та М. Ігнатенко узагальнили підходи до визначення сутності поняття потенціалу: у 42 % випадків використання цього терміну означає сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів, засобів та цінностей; у 16 % – потужність; 8 % – можливість продуктивних сил досягти певного ефекту; 5 % – потенціал природних ресурсів, розвитку господарства; 11 % – продуктивність, ефект природних багатств [57].

В. Руденко визначає природно-ресурсний потенціал території як сукупну продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва та предметів споживання, виражену в їх суспільній споживчій вартості [138, с. 153].

О. Шаблій рекреаційний потенціал розглядає як систему природних і суспільних об'єктів, їх властивостей і відношень, які можуть використовуватись або використовуються для цілей оздоровлення чи відновлення, поповнення, розширення чи нагромадження духовних і фізичних сил людини у вільний від основного виду діяльності час [182, с. 105].

Суттєвими вважаємо напрацювання Н. Коленди щодо формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи, який вона визначає як сукупність умов і чинників, що визначають можливості розвитку рекреаційної системи регіону, формування та реалізацію її конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності [175, с. 27].

Вивчаючи потенціал приморської курортно-рекреаційної території, М. Гудзь дала визначення потенціалу як здатності «природних і створених людиною економічних об'єктів переходити з існуючого (статичного) в можливий і необхідний (кінетичний) стан засобами саморозвитку ... та розвитку через вплив управління на економічні об'єкти». До того ж сам по собі потенціал без визначення мети його використання існувати не може, він визначається з позиції очікуваного результату [37, с. 24]. Потенціал території вчена визначає як здатність її суб'єктів досягати цілей розвитку з максимальним ефектом [37, с. 36].

Деякі науковці розглядають інтегральний потенціал території як сукупність усіх її ресурсів і саму територію – як поле взаємодії суспільно-природних компонентів, включаючи її транспортно-географічне положення. Як і вони, приймаємо за основу базовий (сукупний, інтегральний) потенціал РСР, який формується під впливом певних чинників: зовнішніх (ринкові, правові, адміністративні, політичні, міжнародні), внутрішніх (споживачі рекреаційних послуг, конкуренти, ціни на послуги та ціни на ресурси). Тобто не всі елементи сукупного потенціалу забезпечують ефективний розвиток рекреаційної системи регіону, а лише ті, які найбільшою мірою визначають її конкурентні переваги та рівень конкурентоспроможності [37, с. 23]. В кожен період складається певна ситуація, згідно якої конкурентний потенціал рекреаційної системи регіону трансформується, що в кінцевому результаті забезпечує або зростання рівня конкурентоспроможності системи, або зниження, тобто втрату конкурентних переваг.

Тому конкурентний потенціал повинен спиратись на цільові орієнтири розвитку РСР в певному середовищі з урахуванням сильних та слабких сторін РСР, можливостей і загроз зовнішнього оточення. Виходячи із сказаного, конкурентний потенціал є складовою сукупного потенціалу, яка максимально враховує ці умови, забезпечує формування та утримання конкурентних переваг, які визначають рівень конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Конкурентний потенціал характеризується сукупною здатністю рекреаційної системи на основі її матеріально-технічних, товарних, інтелектуальних, трудових та інших ресурсів, продукувати рекреаційні послуги того рівня і в тих обсягах, які відповідають потребам споживачів, поглинаються ринком при визначених обмеженнях як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Метою формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є забезпечення стійких конкурентних переваг та високого рівня конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Основні завдання формування конкурентного потенціалу:

- ідентифікація чинників зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення сильних сторін РСР та можливостей зовнішнього оточення;
- виявлення реальних та перспективних цілей розвитку РСР та ефективного використання потенціалу;
- розвиток тих ресурсів, які забезпечують реалізацію довгострокових цілей розвитку рекреаційної системи регіону;
- збільшення рекреаційних потоків та підвищення рівня задоволення населення від споживання рекреаційних послуг;
- підвищення прибутковості рекреаційної сфери регіону;
- формування ефективної системи регулювання рекреаційною сферою.

Основними ознаками конкурентного потенціалу РСР є:

- упорядкована відповідно до стратегічних напрямів розвитку;
- комплексність використання наявних можливостей;
- ієрархічність (складається із потенціалів вищого та нижчого порядку);
- здатність формувати і задовольняти рекреаційні та супутні потреби в процесі раціонального використання ресурсів і збалансованої взаємодії з навколишнім природним середовищем;
- формування та ефективна реалізація конкурентних переваг;
- оптимальне поєднання різних сегментів ринку рекреаційних послуг;
- гнучкість як здатність до позитивних зрушень в усіх сферах функціонування на основі наявних ресурсів та можливостей під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища;
- відповідність довгостроковим цілям і завданням розвитку рекреаційної системи регіону.

На структуру конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону впливають:

- цілі розвитку рекреаційної системи регіону;
- рівень конкурентоспроможності рекреаційної системи;
- якісний та кількісний склад компонентів сукупного потенціалу РСР;
- можливості управління та регулювання процесів формування та

реалізації конкурентного потенціалу;

- гнучкість його складових;
- можливості та загрози зовнішнього оточення та його мінливість.

Виходячи з цього, вважаємо доцільним виділити такі блоки складових конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону: зовнішні та внутрішні; об'єктивні та суб'єктивні.

Зовнішні складові формуються з чинників зовнішнього оточення рекреаційної системи регіону, внутрішні – внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону; об'єктивні, які існують незалежно від зусиль людей та управлінських впливів (зазвичай це статичні або умовно-статичні фактори) та суб'єктивні – динамічні умови та ресурси, які виникають та змінюються під впливом інтелектуальної, управлінської діяльності людей, їх компетенцій. Зазначимо, що складові цих блоків формують конкурентний потенціал лише для певного стану зовнішнього та внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону на певний період. Зміни обставин у якомусь з них вимагатимуть використання інструментів та методів ситуативного управління для корегування структури конкурентного потенціалу (вона стане іншою).

Як зазначалось, складовими рекреаційної системи регіону є рекреанти, рекреаційні умови та ресурси, рекреаційна інфраструктура, система регіонального управління та регулювання. Взявши за основу цей перелік, визначимо можливі елементи конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону.

Складові «рекреаційні умови та ресурси, рекреаційна інфраструктура» визначають ресурсний потенціал. В межах цього поняття виділяємо природно-рекреаційний, інфраструктурний, фінансовий, кадровий, екологічний потенціали. До природних рекреаційних ресурсів належать: мінеральні води та грязі; водні, лісові ресурси; об'єкти природно-заповідного фонду. Умовами розвитку рекреаційної сфери є сприятливі кліматичні та природно-географічні умови. Кліматичні умови забезпечують комфортність території, включаючи відпочинок, оздоровлення, лікування. Природно-географічні умови враховують

площу регіону, ландшафтні особливості, місце розташування, міжрегіональні та міждержавні зв'язки.

Інфраструктурний потенціал – це можливість об'єктів рекреаційної та загальної інфраструктури забезпечувати умови рекреаційної діяльності (харчування, транспорт, зв'язок, місце проживання) та надання послуг (лікування, оздоровлення, екскурсії). Ці елементи характеризуються місткістю, надійністю, комфортністю, завантаженістю, рівнем експлуатаційної та інженерно-будівельної підготовки [175, с. 33].

Фінансовий потенціал – це можливості, з одного боку, рекреаційних підприємств, регіону приваблювати і поглинати інвестиційні ресурси, з другого – обсяги власних, залучених та позикових ресурсів (кошти підприємств рекреаційної сфери, бюджетні кошти, кошти іноземних та вітчизняних інвесторів), які використовуються для поточних та перспективних витрат на розвиток рекреаційної сфери.

Кадровий потенціал – це сукупність працівників рекреаційної та супутніх сфер діяльності, навички та здібності яких забезпечують можливості щодо формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку рекреаційної системи регіону.

Екологічний потенціал характеризує можливості навколишнього природного середовища забезпечувати ефективне функціонування рекреаційної системи регіону та асимілювати шкідливі речовини, результати життєдіяльності рекреантів.

В окремих випадках розглядається виробничий потенціал як рекреаційних підприємств, так і регіону загалом, що включає потужності перших, їх пропускну здатність, фінансові можливості супутніх підприємств інфраструктури регіону.

Як зазначалось, сучасні ринки послуг – динамічні та мінливі, тому суб'єкти господарювання повинні пристосовуватись до нових умов та вимог ринку. Отже конкурентні переваги залежить не просто від матеріальних ресурсів, а управлінських рішень щодо забезпечення їх ефективного

використання, ключових компетенцій керівників та працівників підприємств та регіону. Тобто управлінський потенціал створює передумови для формування та ефективного використання виробничого потенціалу та інших потенціалів.

Управлінський потенціал можна розглядати як внутрішній ресурс РСР, що характеризується сукупним складом, кваліфікаційним рівнем працівників апарату управління, рівнем методичного, організаційного, технічного забезпечення управлінської діяльності. Тому конкурентоспроможність РСР значною мірою від реалізації цього потенціалу. Його складовою можна вважати інформаційний потенціал, який теж формується на мікро- та мезорівні і визначається як здатність підприємств, органів місцевого самоврядування формувати та використовувати інформацію, по-перше, для прийняття управлінських рішень та своєчасного реагування на зміни конкурентного середовища з використанням сучасних інформаційно-управлінських систем та сучасних інформаційних технологій; по-друге, для формування позитивного іміджу регіону, його рекреаційної системи, окремих підприємств та закладів; здатність у привабливій формі доносити інформацію про послуги до споживача.

Складова «рекреанти» визначає ринковий потенціал як сукупність внутрішніх можливостей задовольняти потреби споживачів та зовнішніх як передумови формування цих потреб та можливості, виробивши певний рекреаційний продукт, просувати його на вже існуючому ринку. Ринковий потенціал доцільно розглядати як динамічну характеристику РСР, яка відображає її стан. Водночас, при виході рекреаційних підприємства на цільові ринки необхідно: забезпечити виробництво відповідних послуг; ідентифікувати множину ринків та їх потреби; визначити найбільш привабливі ринкові сегменти; створити ефективну систему просування та збуту рекреаційних послуг на визначеному сегменті ринку.

Для ринкового потенціалу характерний високий рівень суб'єктивного впливу, оскільки його формування значною мірою визначається

маркетинговим, креативним та інноваційним потенціалом рекреаційних підприємств та регіону загалом.

Маркетинговий потенціал розглядаємо, з одного боку, як сукупний потенціал маркетингових ресурсів і маркетингових зусиль підприємств, органів регіонального самоврядування тощо для досягнення цілей розвитку РСР.

Креативний потенціал можна визначити як здатність органів управління рекреаційних підприємств чи регіону до прийняття та реалізації креативних управлінських рішень, що сприяють досягненню поставлених цілей і формування унікальних конкурентних переваг за рахунок використання власних і залучених ресурсів.

При цьому ці потенціали знаходяться у взаємозв'язку один з одним. Так креативний потенціал впливає на інноваційний для генерування ідей щодо створення нових видів послуг і технологій, на маркетинговий потенціал – як джерело нових творчих рішень у сфері комунікативної політики, способів просування товарів і послуг. Ресурсний потенціал формує матеріальну базу для розвитку маркетингового та інноваційного потенціалів і нематеріальну базу в якості людських ресурсів на креативний потенціал. Всі названі потенціали розглядаємо як складові управлінського.

Формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону – це багатоетапний процес ідентифікації складових сукупного потенціалу для створення конкурентних переваг.

Таким чином, процесі дослідження були визначені основні наукові підходи до тлумачення таких понять як потенціал, рекреаційний потенціал, конкурентний потенціал, що дозволило обґрунтувати авторське визначення конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону як складової сукупного потенціалу, що максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, її сильні та слабкі сторони, можливості та загрози зовнішнього оточення, забезпечує формування та утримання конкурентних переваг, які визначають рівень її конкурентоспроможності. Визначено ознаки, мету, основні завдання

формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи.

Зазначене забезпечує визначення структури конкурентного потенціалу, яка включає ресурсний (природно-рекреаційний, інфраструктурний, інвестиційний, інформаційний, кадровий, виробничий, екологічний), ринковий та управлінський потенціали.

Виходячи з вище сказаного, формування конкурентного потенціалу РСР передбачає: виявлення та аналіз складових сукупного потенціалу РСР; оцінку сукупного потенціалу РСР; розробку методики аналізу та оцінювання складових потенціалів в структурі конкурентного; визначення та формування структури конкурентного потенціалу РСР; інтегральну оцінку конкурентного потенціалу; виявлення конкурентних переваг РСР; розробку стратегічних наборів реалізації конкурентного потенціалу та конкурентних переваг РСР.

1.3. Конкурентні переваги рекреаційної системи регіону

Специфіка рекреаційної діяльності полягає в тому, що надання рекреаційних послуг безпосередньо здійснюється в межах території з певними рекреаційними ресурсами та умовами, які формують її атракції, обумовлюють територіальну локалізацію попиту та рекреаційного підприємництва. Проте, в умовах глобалізації, зростає рівень міжнародної конкуренції у туристично-рекреаційній сфері, що вимагає пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування рекреаційних підприємств, продуктивності використання рекреаційних ресурсів, формування позитивного іміджу рекреаційних територій. Саме тому виникає необхідність визначення їх конкурентних переваг.

Як було зазначено вище, часто конкурентоспроможність об'єкта трактується як результат реалізації конкурентних переваг. Це основоположна теза теорії конкурентних переваг, розробленої М. Портером [130]. Зокрема, для конкурентоспроможної економіки потрібне конкурентоспроможне суспільство,

наділене беззаперечними перевагами в різноманітних сферах людської життєдіяльності; конкурентоспроможність галузі досягається за рахунок конкурентних переваг її компаній і системи їх взаємодії; конкурентоспроможність регіону є здатністю регіональної системи до управління своїми конкурентними перевагами [13] або здатність регіону використовувати традиційні та формувати нові, адекватні сучасному рівню розвитку джерела конкурентних переваг [61, с. 115]; конкурентоспроможність регіону визначають як властивість активізувати його потенційні можливості нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги для забезпечення сталого розвитку, впровадження нових досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, довкілля та соціальну сферу [20]; конкурентоспроможність підприємства – це комплексно утворена характеристика, яка складається із постійно взаємодіючих факторів і потреб досягнення конкурентних переваг (їх задоволення, реалізації тощо), яка досягається через функції управління та виступає у цьому випадку факторним ресурсом, який об'єднує і спрямовує дії всіх чинників, що забезпечують формування конкурентоспроможності підприємства [125].

Проте, незважаючи на вагомі напрацювання, залишаються неоднозначними трактування та дискусійними певні аспекти щодо класифікації конкурентних переваг, їх ідентифікації, що потребує подальших досліджень.

На рівні підприємства поширеним є визначення конкурентних переваг як характеристик, споживчих властивостей товару, які створюють для фірми певну перевагу над її безпосередніми конкурентами. Така перевага досягається або за рахунок реалізації дешевшої або якіснішої, ніж у конкурента продукції [49]. В. Маркова і С. Кузнецова називають конкурентною перевагою положення фірми на ринку, яке дозволяє їй переборювати сили конкуренції та приваблювати покупців [93]. В. Павлова під стійкими конкурентними перевагами розуміє здатність до більш швидкого, порівняно з конкурентами, стратегічного пристосування та стратегічної еластичності до змін конкурентного середовища [125].

Узагальнюючим є підхід до визначення конкурентних переваг як концентрованого прояву переваги над конкурентами в різних сферах (видах) діяльності підприємства, які полягають у випередженні конкурентів за рахунок реалізації ринкових факторів успіху або ключових компетенцій [162, с. 130].

Для виявлення сутності конкурентних переваг рекреаційної системи регіону визначимо їх місце в ієрархічній структурі, для чого детальніше розглянемо і зв'язок, і підходи до трактування згідно уточненої нами піраміди конкурентних переваг і конкурентоспроможності (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Піраміда конкурентних переваг і конкурентоспроможності
Розвинуто автором на основі [1, с. 61].

М. Портер визначає конкурентні переваги як концентрований прояв переваги над конкурентами в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності підприємства, яку можна вимірити економічними показниками [130]. При цьому він наголошує, що конкурентну перевагу не можна ототожнювати з потенційними можливостями, оскільки конкурентні переваги, на відміну від можливостей, це факт, що фіксується в результаті реальних і очевидних переваг

покупців. Тому в практиці конкурентні переваги є і метою, і результатом господарської діяльності: можна мати переваги, але не отримувати високих (бажаних, кращих, ніж у конкурента) результатів. Такі переваги не є конкурентними, вони лише створюють потенційні умови для розвитку конкурентних переваг і, на нашу думку, становлять конкурентний потенціал об'єкта, який не вдалось реалізувати, а отже, не вдалось сформувати конкурентних переваг [1]. Класичними залишаються розроблені М. Портером теоретико-методичні основи галузевої конкуренції, конкурентних сил національної економіки, де визначені детермінанти конкурентної переваги країни – «національний ромб» [131].

Конкурентним перевагам характерна відносність, прив'язаності до конкретних умов і причин, порівняльний, а не абсолютний характер, оскільки мало досягти внутрішніх переваг над конкурентом, потрібно, щоб вони були узгоджені з зовнішніми, неконтрольованими факторами, які можуть як підсилювати, так і послаблювати конкурентну перевагу [162, с. 130-131].

В теорії конкурент-менеджменту (методологія IMD-Lausanne) основними характеристиками конкурентоспроможності країн і регіонів є продуктивність економіки, ефективність управління, ефективність бізнесу та забезпеченість інфраструктурою. Вони забезпечуються завдяки такому процесу: формування факторів конкурентоспроможності – інфраструктура; трансформаційного процесу – формування конкурентних переваг, що визначають ефективність бізнесу; реалізації конкурентних переваг, які забезпечують продуктивність економіки; управління конкурентоспроможністю, що визначає ефективність управління [5, с. 6].

Р. Фатхутдінов розробив теорію конкурентної переваги на основі цінності, яку він трактує як щось особливе, чим володіє, прагне зберегти або мати в майбутньому система, зокрема це здоров'я, талант, професіоналізм, організованість, інновації, відома торговельна марка тощо. І тому конкурентна перевага – це ексклюзивна цінність, яку має система, що дає їй перевагу перед конкурентами [165].

Детальніше зупинимось на підходах до трактування сутності та джерел конкурентних переваг регіону.

В. Калюжнова джерелами конкурентних переваг визначає наявні та створювані конкурентні ресурси, критеріями конкурентоспроможності регіону є економічне зростання, випуск конкурентоспроможних товарів та зростання рівня життя населення [61, с. 110-118]. В. Андерсон конкурентоспроможність регіону визначає наявністю конкурентоспроможних галузей економіки та здатністю регіональних органів влади створювати умови для підприємств регіону для досягнення та утримання конкурентних переваг у визначених галузях [6, с. 67-68]. Н. Калькова обґрунтовує, що конкурентні переваги формуються під впливом таких детермінант регіонального розвитку: гео економічне положення регіону; наявність природних ресурсів; наявність ефективної системи регулювання економічної діяльності місцевими органами влади на регіональному рівні; ефективність міжрегіональних господарських зв'язків; державна регіональна політика [62].

А. Мокій та Т. Васильців вводять поняття просторово-структурної конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи як композицію просторових, секторальних, галузевих, факторно-ресурсних та структурних характеристик конкурентоспроможності [152, с. 35-36]. Власне, йдеться про групи джерел формування конкурентних переваг.

Таким чином, узагальнивши існуючі напрацювання, запропонуємо власне визначення конкурентних переваг загалом: конкурентні переваги – це сукупність певних елементів зовнішнього або внутрішнього середовища конкретного об'єкта, які дозволяють отримати переваги над об'єктами-конкурентами і забезпечують очікувані, кращі, ніж у конкурентів, результати.

Для уточнення змістовного наповнення конкурентних переваг розглянемо підходи до їх класифікації. На мікрорівні більшість дослідників, як і М. Портер, базовими конкурентними перевагами вважають більш низькі витрати, які дозволяють встановлювати більш низькі ціни й отримувати більш високі прибутки, і диференціацію (унікальність) товару, яка б забезпечувала найвищу

споживчу цінність. Т. Коупленд, Т. Коллер і Д. Муррін додають до них більш продуктивне у порівнянні з конкурентами використання капіталу [81]. К. Хессіг і Г. Азоєв виділяють часовий фактор як швидкість реагування на потреби ринку [170; 2]. Г. Азоєв виділив такі критерії класифікації конкурентних переваг: можливість імітації (унікальні / такі, що піддаються імітації); характер динаміки (стійкі / нестабільні) [170].

Р. Фатхутдіновим запропоновано такі критерії класифікації конкурентних переваг: сфера виникнення переваги (природнокліматичні; політичні; технологічні; культурні; економічні; зміст фактора переваги (якість товару (послуги); ціна товару; витрати споживача; якість сервісу товару); метод або засіб отримання переваги (у спадщину; навчання; впровадження нововведень; пересування) [165]. Проте більш доречним в контексті нашого дослідження є використання теорії цінності у формуванні конкурентних переваг. Цінність Р. Фатхутдінов класифікує за такими ознаками: природа цінності для реалізації конкурентної переваги (біологічна, соціальна, виробнича, технічна); вид цінностей (матеріальні, нематеріальні, грошові, соціальні, культурні, духовні, природно-кліматичні, політичні); зміст цінностей (якісні, вартісні, поведінкові, синергічні); джерело або основа походження цінностей (об'єктивні, суб'єктивні); спосіб існування цінностей (реальні, віртуальні); сутність цінностей (базисні – радикальні нововведення, висока кваліфікація персоналу, висока організованість системи управління; другорядні – ординарні нововведення, дешеві трудові ресурси, освоєна ринкова інфраструктура, активи); динамічність прояву цінностей (стратегічні, тактичні); форма прояву цінностей (переваги індивіда, позитивні погляди на явища, оригінальна місія системи, нововведення); місце прояву цінностей (поза системою, усередині системи); рівень стабільності прояву цінностей (стійкі – природно-кліматичні, позитивне конкурентне середовище, висока культура; нестійкі – нововведення, імідж, ресурси); масштаб поширення цінностей (глобальні, локальні, індивідуальні) [164, с. 36].

Цінності можуть формувати базисні або другорядні, стратегічні або тактичні, внутрішні або зовнішні, глобальні, локальні або індивідуальні конкурентні переваги. Так Ж. Ж. Ламбен виділяє зовнішні та внутрішні переваги. Зовнішня конкурентна перевага збільшує ринкову силу фірми завдяки, в основному, стратегії диференціації, її перевага у виявленні й задоволенні очікувань покупців. Внутрішня конкурентна перевага виникає внаслідок вищої продуктивності використовуваних ресурсів, що забезпечує більшу рентабельність і стабільність до зниження цін [164].

Автори посібника [162, с. 144] пропонують класифікацію конкурентних переваг фірми за шістьма критеріями: відношенням до системи (підприємства); сферою прояву; джерелами створення та можливістю імітації; тривалістю дії; місцем формування; видом ефекту, який отримує підприємство від реалізації переваги. Конкурентні переваги можуть мати різний рівень ієрархії і відноситися до товару, підприємства, галузі, економіки в цілому, ґрунтуватися на цінових і нецінових факторах, бути довгостроковими, середньостроковими і короткостроковими, стійкими і нестабільними, унікальними та імітованими тощо. У цьому джерелі [1, с. 148] виділено етапи еволюції ключових джерел формування конкурентних переваг і використання підприємствами певних конкурентних стратегій (табл. 1.2).

Таблиця 1.1

Еволюція ключових джерел формування конкурентних переваг

Етап	Період	Ринкові вимоги	Ключове джерело конкурентних переваг
Факторний	до початку XX століття	Товари за помірними цінами	Наявність факторів виробництва
Витратний	початок XX століття – 50 ^{ті} роки	Мінімальні ціни	Неухильне зниження витрат
Якісний	60 ^{ті} -70 ^{ті} роки	Покращені якісні характеристики	Постійне підвищення якості
Адаптивний	70 ^{ті} -80 ^{ті} роки	Постійні зміни вимог споживачів	Гнучкість (диференціація)
Інноваційний	80 ^{ті} -90 ^{ті} роки	Оригінальність, неповторність товарів	Інновації

Примітка. Розроблено на основі джерела [1, с. 148].

У своєму дослідженні ми спиратимемось на характерні ознаки четвертого та п'ятого етапу для ідентифікації конкурентних переваг РСР.

Л. Ковальська узагальнила підходи до визначення видів конкурентних переваг регіону. У її інтерпретації конкурентні переваги регіону поділяються на внутрішні або статичні (природні ресурси та антропогенне навантаження) та набуті або умовно статичні (інфраструктура регіону, інноваційні, людські, фінансові ресурси) [70, с. 65]. Заслуговує на увагу групування конкурентних переваг Б. Кваснюка: історична обумовленість геоекономічної ролі, які відіграє регіон у суспільному поділі праці; характер і територіальне розміщення ресурсів; рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури; принципи регулювання економічної діяльності владними регіональними структурами [74, с. 253-256].

Узагальнивши існуючі напрацювання, пропонуємо власний підхід до класифікації конкурентних переваг рекреаційної системи регіону. Для цього виділимо кілька класифікаційних ознак (рис. 1.2):

- за джерелами конкурентної переваги (сфера виникнення) – економічного, інституційного, структурного, адміністративного, інфраструктурного, технологічного, інформаційного, географічного, демографічного, екологічного характеру;
- за характером динаміки (з позиції можливості управління та змінності)
- статичні, умовно статичні, динамічні;
- по відношенню до РСР – зовнішні, внутрішні;
- за можливістю імітації – унікальні, піддаються імітації (конкурентні переваги «низького рівня», конкурентні переваги «високого рівня», конкурентні переваги «найвищого рівня»);
- за змістом переваги – якість товару (послуги), ціна, витрати споживача, якість сервісу та обслуговування, якість довкілля РСР, цінність рекреаційного ресурсу;
- за походженням – біологічні, соціальні, виробничі, технічні, грошові, культурні, духовні, природно-кліматичні, політичні;

Рис. 1.2. Види конкурентних переваг рекреаційної системи регіону.
Розроблено автором.

- за формою існування – реальні, віртуальні;
- за значимістю – основні, другорядні;
- за тривалістю дії – стратегічні, тактичні;
- за масштабом поширення – глобальні, локальні, індивідуальні;
- за сферою прояву та видом ефекту, який отримує РСР від реалізації переваги – економічні, соціальні, екологічні, фінансові, бюджетні, культурні, психоемоційні, фізіологічні.

Враховуючи специфіку рекреаційної системи регіону та авторське визначення її конкурентоспроможності, розглянемо особливості формування конкурентних переваг цього об'єкта.

Для цього використаємо відому схему видів конкурентних переваг Г. Азоева та О. Челенкова за критерієм класифікації – базова умова, що визначає характер джерела конкурентної переваги [1, с. 49-55]. На нашу думку, вона є основною.

1. Конкурентні переваги, що базуються на економічних факторах, визначаються:

- кращим загальноекономічним станом ринків. У нашому випадку матимемо на увазі високу середньогалузеву норму прибутку туристично-рекреаційної сфери регіону та супутніх сфер діяльності. Для рекреаційної сфери характерні невеликі терміни окупності інвестицій, сприятлива динаміка цін. Позитивними моментами є високі доходи населення, відсутності неплатежів та заборгованості по заробітній платі, інфляційних процесів що суттєво підвищує платоспроможність населення і попит на рекреаційні послуги;

- стимулюючою інвестиційною, кредитною, податковою державною політикою, що забезпечує активний розвиток підприємництва, формування привабливого інвестиційного клімату в регіоні, інвестиційної привабливості рекреаційної сфери;

- об'єктивними чинниками, які стимулюють попит: велика і зростаюча місткість ринку, невисока чутливість споживачів до підвищення цін, слабка

циклічність і сезонність попиту, здатність створювати нові сегменти ринку рекреаційних послуг;

- ефектом масштабу, що проявляється у здатності більш продуктивно використовувати поліфункціональність більшості рекреаційних систем, а отже – знижувати витрати на рекреаційні послуги, пропонуючи замість одиначної послуги – пакет послуг. В цьому випадку важливою передумовою є доступність до якісних, унікальних рекреаційних ресурсів, які лежать в основі послуги. Додатковий ефект даватиме перевага 2;

- ефектом досвіду, що виражається в більшій ефективності праці, продуктивності використання рекреаційних ресурсів, спеціалізації та кооперації праці, використанням інноваційних методів роботи, технологій, впровадження нових послуг, формування нових ринкових сегментів;

- стратегічним потенціалом рекреаційної системи регіону;
- можливістю залучення та ефективного використання джерел фінансування.

2. Конкурентні переваги інституційного характеру:

- преференції, надані регіону або певній сфері діяльності як пріоритетної чи сфери спеціалізації, органами влади і управління (укази Президента, постанови уряду і місцевих органів влади; створення спеціальних економічних зон);

- активна регіональна політика розвитку туристично-рекреаційної сфери;
- виключні права на надання рекреаційних послуг особливим категоріям населення в межах державного замовлення.

3. Конкурентні переваги структурного характеру:

- високий рівень інтеграції виробників рекреаційних та супутніх послуг завдяки створенню та функціонуванню мережових структур (рекреаційні кластери, корпорації, парки, застосування франчайзингу, аутсорсингу), що дозволяє реалізувати переваги у вигляді трансферних внутрішніх цін, доступу до спільних інвестиційних, сировинних, виробничих, інноваційних й інформаційних ресурсів, загальної системи маркетингу;

- раціональна галузева структура, наявність висококонкурентних фірм-лідерів, які підтягують інші підприємства галузі до свого рівня;

- можливості швидкої експансії в нові сегменти ринку, що відтісняє реальних і потенційних конкурентів.

4. Конкурентні переваги, викликані адміністративними заходами, пов'язані з обмеженнями з боку органів державної і муніципальної влади у видачі патентів і ліцензій, квотування, ускладнений порядок реєстрації підприємств, перешкоди при наданні земельних ділянок, виробничих і службових приміщень тощо.

5. Переваги, обумовлені рівнем розвитку інфраструктури ринку:

- розвинута транспортна система регіону, зв'язку, банківська система, страхування;

- організованість та відкритість ринків праці, капіталу, інвестицій, технологій;

- розвинута дослідно-конструкторська, консалтингова, інформаційна, виробничо-технічна база і галузева інфраструктура, гнучка система науково-технічного, виробничого, матеріально-технічного і комерційного співробітництва всередині галузі та з іншими галузями;

- розвинута міжфірмова кооперація.

6. Технологічні конкурентні переваги визначаються високим рівнем розвитку прикладної науки і техніки в галузі; рівнем впровадження нових рекреаційних, санаторно-лікувальних технологій, побутового сервісу, їх якісні характеристики.

7. Конкурентні переваги інформаційного характеру:

- використання ефективних засобів просування рекреаційних послуг;

- доступність та ефективність розміщення інформації про специфіку рекреаційної системи регіону;

- рекламна діяльність;

- формування позитивного іміджу регіону, рекреаційної системи регіону, рекреаційних закладів.

8. Конкурентні переваги, що базуються на географічних факторах:

- вигідне географічне розташування;
- унікальність рекреаційних ресурсів;
- вигідне поєднання та розміщення рекреаційних ресурсів, їх локалізація на невеликій території.

9. Конкурентні переваги, які ґрунтуються на демографічних факторах:

- демографічні зміни у цільових сегментах ринку та їх позитивний вплив на обсяг і структуру попиту на рекреаційні послуги;
- збільшення рекреаційних потоків з інших регіонів;
- зміна статевовікового складу населення;
- міграція населення;
- зростання освітнього і професійного рівня.

10. Конкурентні переваги екологічного характеру:

- комфортність кліматичних умов;
- низький рівень забруднення вод і ґрунтів, атмосферного повітря;
- відсутність шкідливих виробництв;
- прийнятний радіаційний фон;
- різноманітність та атрактивність екосистем.

Традиційно до внутрішніх конкурентних переваг відносять: виробничі (продуктивність, економність витрат, раціональність експлуатації основних засобів, забезпеченість матеріально-технічними ресурсами); технологічні (сучасність, досконалість, інноваційність технологічних процесів); кваліфікаційні (професійність, активність, творчість персоналу, схильність до нововведень); організаційні (прогресивність, гнучкість організаційних схем діяльності); управлінські (ефективність системи регіонального управління, дієвість регіональної політики розвитку РСР); інноваційні (інноваційна активність); спадкові (ринкова культура в регіоні, рекреаційній сфері, традиції, історія розвитку); економічні (наявність та ефективність використання джерел фінансування, платоспроможність, прибутковість, рекреаційної сфери регіону);

географічні (переваги розміщення, близькість до джерел матеріальних і людських ресурсів, транспортна доступність).

До зовнішніх конкурентних переваг відносимо: інформаційні (ступінь поінформованості про тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг, дію сил та умов бізнес-середовища, поведінку споживачів); якісні (рівень якості рекреаційних послуг за оцінками споживачів); поведінкові (націленість діяльності на задоволення потреб споживачів певних цільових ринків); кон'юнктурні (ринкові умови діяльності, конкурентне середовище); сервісні (рівень та якість рекреаційних та супутніх послуг); іміджеві (загальні уявлення про рекреаційну систему регіону, популярність видів діяльності, які там розвиваються); цінові (можливість впливу на зміну цін); збутові (рівень розвитку та впливу реклами, пропаганди привабливості рекреаційних ресурсів і РСР загалом); комунікаційні (дієвість каналів і способів розповсюдження інформації про РСР, наявність і використання зворотного зв'язку на рівні рекреаційних закладів та регіональних органів влади).

До статичних конкурентних переваг рекреаційної системи регіону відносимо:

- зручне географічне та геополітичне розташування;
- наявність цінних рекреаційних ресурсів та умов (комфортність клімату (медико-біологічна характеристика клімату), пейзажна різноманітність ландшафтів, різноманітність рекреаційних ресурсів, запаси бальнеологічних, грязевих, мінеральних ресурсів, кількість історико-культурних об'єктів, їх пропускна спроможність тощо);
- досконалість, стабільність, передбачуваність законодавства та нормативно-правової бази функціонування суб'єктів рекреаційної сфери.

До умовно статичних конкурентних переваг рекреаційної системи регіону відносимо:

- рівень соціально-економічного розвитку території;
- рівень розвитку рекреаційної інфраструктури і МТБ (кількість та місткість закладів, комфортність, транспортна доступність, низький рівень

сезонності (можливості цілорічного відпочинку та оздоровлення), види і категорії засобів розміщення, статус;

- високий рівень організаційного та ресурсного забезпечення надання рекреаційних послуг;

- висока активність підприємницької діяльності у рекреаційній сфері;

- формування державних соціальних стандартів, в тому числі і в рекреаційній сфері, розробка та апробація інноваційних моделей надання рекреаційних послуг широким верствам населення;

- достатній рівень забезпечення економічної самодостатності територіальних громад пропорційно їх відповідальності та фінансово-економічним можливостям;

- рівень впровадження новітніх рекреаційних технологій;

- професійність обслуговуючого персоналу, позитивність його особистісних компетенцій;

- рівень транспортної доступності рекреаційної території;

- забезпеченість рекреаційної та супутніх сфер висококваліфікованим обслуговуючим персоналом;

- політична стабільність;

- сприятлива екологічна ситуація або високий рівень екологічної безпеки (низький рівень забруднення довкілля, наявність непорушених природних екосистем, позитивний санітарний та епідеміологічний стан);

- сприятлива соціальна ситуація або високий рівень соціальної безпеки (традиції толерантності та гостинності, високий рівень розвитку культури, низький рівень злочинності, високий рівень життєзабезпечення, відсутність комунікативних перешкод);

- висока інвестиційна привабливість рекреаційної сфери та інвестиційний клімат регіону;

- достатня пасажиромісткість транспортних засобів і щільність транспортної мережі;

- достатня місткість ринку рекреаційних послуг, гнучкість попиту і пропозиції;

- низький рівень сезонних коливань у функціонуванні рекреаційного ринку.

До динамічних конкурентних переваг рекреаційної системи регіону відносимо:

- рівень менеджменту та належна економічна підготовка керівників;
- рівень туристично-рекреаційного маркетингу;
- застосування маркетингових інструментів для вивчення кон'юнктури ринку, визначення попиту на певні рекреаційні послуги, оцінки їх якості та споживчої вартості;

- постійна модернізація і диверсифікація послуг, формування та дотримання якісно нових соціальних стандартів;

- імідж рекреаційної території (у побутовому, соціально-економічному, діловому, фінансовому аспектах);

- високі характеристики рекреаційних послуг;
- нижчі, ніж у конкурентів ціни на рекреаційні та супутні послуги; комплексність та різноманітність послуг;

- гнучкість в організації та наданні послуг, врахування реальних потреб і переваг споживачів;

- дієвість системи управління туристично-рекреаційними закладами;
- активна регіональна політика розвитку рекреаційної сфери та регіону загалом;

- рівень інтеграційних процесів та кооперації в рекреаційній сфері.

Повертаючись до четвертого та п'ятого етапу еволюції ключових джерел формування конкурентних переваг, акцентуємо увагу на тому, що на сучасному етапі розвитку для формування конкурентних переваг рекреаційної системи регіону важливо забезпечити високий ступінь гнучкості динамічної її частини, що передбачає постійний перегляд сукупності рекреаційних послуг, які можна надавати, виходячи з наявного туристично-рекреаційного потенціалу; техніко-

технологічну, організаційну, ринкову гнучкість; і що найбільш важливо – управлінську гнучкість з метою негайного реагування на зміни потреб ринку, а в окремих випадках – ініціювання виникнення цих потреб.

Статичні та частина конкурентних переваг рекреаційної системи регіону є унікальними, які не піддаються імітації. На п'ятому етапі еволюції конкурентних переваг стратегічний акцент робиться на інноваціях. Нині споживачі висувають дуже персоніфіковані вимоги до рекреаційних послуг: високий рівень сервісу, оригінальність, індивідуальність. Конкурувати стає все важче, тому потрібно змінювали стратегії, щоб бути в чомусь унікальними, неповторними для конкурентів, закладати в основу діяльності конкурентні переваги «вищого порядку», тобто ті, які важко скопіювати. До таких переваг відносять знання (інформація) та час. Проте, на відміну від традиційного тлумачення, ми розуміємо їх використання в контексті формування нових рекреаційних послуг, нового туристичного продукту, на основі знань – економія часу на їх розробку та просування.

Динамічні конкурентні переваги рекреаційної системи регіону та частина статичних визначають зміст переваги. Походження конкурентних переваг рекреаційної системи регіону забезпечує відповідні результати, зокрема: соціальні формують рекреаційні потоки (внутрішні і зовнішні), ступінь задоволення або незадоволення якістю рекреаційного продукту; культурні, психоемоційні, фізіологічні чинники визначають вимоги до рекреаційних послуг, формують їх структуру; виробничі, технічні, грошові визначають обсяги реалізації санаторно-курортних і оздоровчих послуг, обсяги реалізації туристсько-екскурсійних послуг; економічні переваги відображаються ефективністю рекреаційної діяльності, часткою рекреаційних послуг у ВРП; фінансові та бюджетні – інвестиції, частка валютних надходжень від туризму в експорті товарів і послуг; частка валютних витрат на туризм в імпорті товарів і послуг; частка інвестицій в розвиток рекреації загалом їх рентабельність.

Інші види конкурентних переваг (за формою існування – реальні, віртуальні; за значимістю – основні, другорядні; за тривалістю дії – стратегічні,

тактичні; за масштабом поширення – глобальні, локальні, індивідуальні) стають такими залежно від конкретної ситуації, яка склалась у рекреаційній системі регіону та особливостей та інструментів системи управління, від рівня якої залежать поточна й перспективна достатність конкурентних переваг.

Отже, в процесі дослідження вивчено основні підходи до трактування сутності конкурентних переваг різних об'єктів, що дало можливість сформулювати авторське трактування та уточнити сутність конкурентних переваг рекреаційної системи регіону як сукупності елементів зовнішнього та внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону, які дозволяють реалізувати її стратегічний потенціал та отримати переваги над аналогічними системами-конкурентами і отримати кращі результати.

На основі узагальнення наукових напрацювань щодо класифікації конкурентних переваг визначено ознаки та види конкурентних переваг рекреаційної системи регіону, прокоментовано їх сутність.

Отримані результати стануть основою для розробки методики оцінки конкурентоспроможності та механізму нарощення конкурентних переваг рекреаційної системи регіону.

Висновки до розділу 1

У першому розділі розкрито сутність та визначено чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, обґрунтовано сутність та складові конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, узагальнено наукові підходи до трактування та уточнено сутність конкурентних переваг рекреаційної системи регіону, запропоновано підходи до їх типізації, що відображено також у публікаціях автора [104, 106, 109, 110, 116]. Виходячи з тексту представлених напрацювань та публікацій, можна зробити такі висновки.

1. Специфіка рекреаційної діяльності полягає в тому, що для надання рекреаційних послуг необхідні рекреаційні ресурси та умови, які формують

атракції певної території. Рекреаційні ресурси кожного регіону неповторні, а їх поєднання – унікальне. Незважаючи на те, що ця сфера діяльності значною мірою націлена на їх використання, а найцінніші, або найпоширеніші ресурси обумовлюють спеціалізацію, сучасні технології з одного боку, рекреаційні потреби – з іншого призводять до формування та виділення різних сегментів на ринку туристичних та рекреаційних послуг. У кожному разі це обумовлює територіальну локалізацію попиту та рекреаційного підприємництва. Водночас, суттєвим чинником є інформаційна підтримка рекреаційної сфери регіону, активне формування іміджу регіону як продуцента рекреаційних послуг, що, на нашу думку, обумовлює доцільність вивчення як об'єкта управління конкурентоспроможністю саме рекреаційної системи регіону. Тому, в контексті нашого дослідження, рекреаційна система регіону – це сукупність взаємопов'язаних підсистем (рекреанти, рекреаційні умови та ресурси, рекреаційна інфраструктура, управління та регулювання), які сформувались і функціонують в межах регіону під впливом і на основі регіональних особливостей, при цьому справляючи зворотній вплив на його розвиток.

2. Розглянуто основні підходи до трактування конкурентоспроможності об'єктів різного ієрархічного рівня, обґрунтовано доцільність вивчення як об'єкта управління конкурентоспроможністю рекреаційної системи регіону запропоновано визначення її сутності. Конкурентоспроможність рекреаційної системи регіону – це її здатність продукувати та просувати актуальні рекреаційні послуги, які максимально відповідають суспільним рекреаційним потребам споживачів за якістю, видами та формами на основі продуктивного використання рекреаційного потенціалу території в межах допустимого антропогенного навантаження та на рівні прийнятного для рекреаційних закладів рівня прибутковості. У цьому визначенні відображено економічну, соціальну та екологічну функцію рекреаційної системи регіону. Авторське визначення включає складові, що акцентують увагу на групах чинників, які в подальших дослідженнях будуть використані для виявлення конкурентних переваг рекреаційної системи регіону.

3. Чинниками забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону є сукупність ресурсів, умов та суттєвих обставин, які прямо чи опосередковано впливають її конкурентоспроможність, є основою формування конкурентного потенціалу, реалізація певних складових якого забезпечує стійкі конкурентні переваги. Чинники конкурентоспроможності класифікуємо за такими ознаками: місцем виникнення – внутрішні (рекреанти, рекреаційні ресурси та умови, рекреаційна та загальна інфраструктура, система управління), зовнішні (галузеві, регіональні, макроекономічні, світові); сферою походження – науково-технічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, політичні; тривалістю дії – постійні (географічні, природно-кліматичні, природно-ресурсні), тимчасові (змінюють конкурентоспроможність внаслідок тих чи інших подій); ступенем взаємообумовленості – незалежні (первинні), похідні (результат дії первинних чинників); ступенем корисності – стимулюючі (сприяють підсиленню конкурентних позицій), дестимулюючі (здійснюють негативний вплив на конкурентні позиції РСР); роллю у забезпеченні конкурентоспроможності – основні, другорядні; за характером впливу – загальні (здійснюють вплив на конкурентоспроможність усіх підприємств, сфер діяльності, регіонів без винятку), специфічні (здійснюють вплив лише на конкурентоспроможність рекреаційних систем регіонів), індивідуальні (здійснюють вплив тільки на рекреаційну систему певного регіону).

4. Одним з основних завдань забезпечення конкурентоспроможності є виявлення, систематизація та аналіз тих зовнішніх і внутрішніх чинників та ресурсів, які дозволяють сформувати конкурентні переваги на довгострокову перспективу. На протидію зовнішнім чинникам, на які рекреаційні заклади та підприємства впливати не можуть, внутрішні елементи, які визначають потенціал рекреаційної системи регіону, є об'єктом регіонального управління і основою для визначення конкурентного потенціалу певного об'єкта. Саме елементи конкурентного потенціалу доцільно розглядати як об'єкт управління конкурентоспроможністю РСР, оскільки в практичній діяльності це дозволяє суттєво звузити управлінські зусилля, акцентуючи увагу на основних позиціях,

які забезпечать успіх і не розпорошувати інвестиційні та матеріальні ресурси, а отже, дає можливість зберігати або збільшувати конкурентоспроможність РСР у довгостроковому періоді. Розглянуто підходи до трактування конкурентного потенціалу, запропоновано його авторське визначення як складової сукупного потенціалу, що максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, її сильні та слабкі сторони, можливості та загрози зовнішнього оточення, забезпечує формування та утримання конкурентних переваг, які визначають рівень її конкурентоспроможності. Конкурентний потенціал характеризується сукупною здатністю рекреаційної системи на основі її матеріально-технічних, товарних, інтелектуальних, трудових та інших ресурсів, продукувати рекреаційні послуги того рівня і в тих обсягах, які відповідають потребам споживачів, поглинаються ринком при визначених обмеженнях як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Визначено ознаки, мету, основні завдання формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи, його структуру, яка включає ресурсний (природно-рекреаційний, інфраструктурний, фінансовий, кадровий, екологічний), ринковий та управлінський потенціали.

5. У процесі дослідження вивчено основні підходи до трактування сутності конкурентних переваг різних об'єктів, що дало можливість сформулювати авторське визначення та уточнити сутність конкурентних переваг рекреаційної системи регіону як сукупності елементів зовнішнього та внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону, які дозволяють реалізувати її конкурентний потенціал і отримати переваги над аналогічними системами-конкурентами та кращі результати. На основі узагальнення наукових напрацювань щодо класифікації конкурентних переваг визначено ознаки та види конкурентних переваг рекреаційної системи регіону: за джерелами конкурентної переваги (сфера виникнення) – економічного, інституційного, структурного, адміністративного, інфраструктурного, технологічного, інформаційного, географічного, демографічного, екологічного характеру; за характером динаміки (з позиції можливості управління та

змінності) – статичні, умовно статичні, динамічні; по відношенню до РСР – зовнішні, внутрішні; за можливістю імітації – унікальні, піддаються імітації; за змістом переваги – якість товару (послуги), ціна, витрати споживача, якість сервісу та обслуговування, якість довкілля РСР, цінність рекреаційного ресурсу; за походженням – біологічні, соціальні, виробничі, технічні, грошові, культурні, духовні, природно-кліматичні, політичні; за формою існування – реальні, віртуальні; за значимістю – основні, другорядні; за тривалістю дії – стратегічні, тактичні; за масштабом поширення – глобальні, локальні, індивідуальні; за сферою прояву та видом ефекту, який отримує РСР від реалізації переваги – економічні, соціальні, екологічні, фінансові, бюджетні, культурні, психоемоційні, фізіологічні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ТА ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Методичні підходи до аналізу складових та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів

Успішне функціонування рекреаційної системи регіону вимагає перегляду підходів до управління нею і мобілізації зусиль для комплексного використання власного конкурентного потенціалу. Постає завдання розробки прогнозів та пошуку стратегічних можливостей для формування стійких конкурентних переваг, які дозволять виявляти та реалізовувати найбільш ефективні ресурси та можливості. Саме тому аналіз складових та оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є актуальним завданням, яке потребує вирішення.

Методичним підходам до оцінки й аналізу розвитку рекреаційної сфери присвячені роботи О. Бейдика, Ю. Веденіна, П. Гудзя, М. Долішнього, В. Євдокименка, В. Кифяка, Н. Коленди, В. Кравціва, В. Преображенського, В. Руденка, Л. Черчик, О. Шаблія та інших. Ними розроблені теоретико-методичні положення формування та розвитку рекреаційного, природно-рекреаційного потенціалу, стратегічного потенціалу рекреаційної системи. Проте менша увага приділялась позиціям конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг. Тому виникає необхідність у розробці методичних підходів до проведення аналізу складових сукупного потенціалу РСР та оцінки її конкурентного потенціалу.

Поняття конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону відносно нове, тому розробка методичних підходів до його оцінки передбачає вивчення методів і методик оцінки конкурентного потенціалу інших об'єктів.

Найбільше наукових праць щодо оцінки конкурентного потенціалу стосуються рівня підприємств. Зокрема, це дослідження Б. Бачевського, І. Заблудської, О. Решетняк, М. Іванової, О. Маркус, Г. Кіндрацької, М. Білик, А. Загорднього, Н. Краснокутської, Я. Саліхової, Л. Сачинської, О. Федоніна, І. Рєпіної, О. Олексюк та інших. Кожен із запропонованих цими авторами підходів досить детально відображає зміст проблеми, яка досліджується. Водночас, розроблені методики не можуть бути перенесені на такий специфічний об'єкт як рекреаційна система регіону, а передбачає критичного переосмислення, адаптації та удосконалення існуючих розробок на кожному етапі процесу оцінки конкурентного потенціалу.

Вивчення праць науковців, які досліджували проблеми формування та функціонування рекреаційних систем дозволили зробити висновок про необхідність подальших наукових пошуків з метою аналізу та оцінки стану та перспектив їх розвитку.

При обґрунтуванні методичних підходів до розробки схеми аналізу та оцінки конкурентного потенціалу РСР необхідно виконати такі завдання:

- 1) встановлення цілей розвитку РСР;
- 2) визначення принципів дослідження;
- 3) вибір підходів до дослідження;
- 4) вивчення альтернативних методів аналізу та оцінки конкурентного потенціалу РСР;
- 5) формування авторської методики аналізу складових та оцінки рівня конкурентного потенціалу РСР.

Як зазначалось, метою формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи на основі реалізації стійких конкурентних переваг.

Основними цілями можуть бути:

- розвиток рекреаційної інфраструктури;
- створення нових сегментів рекреаційного ринку;
- диверсифікація діяльності існуючих рекреаційних закладів;

- нарощування обсягів надання рекреаційних послуг та зростання рекреаційних потоків;
- створення привабливого іміджу регіону як рекреаційного тощо.

Основні принципи, як керівні положення, які будуть покладені в основу дослідження, такі: розвитку, цілеспрямованості, науковості, системності, несуперечності та стохастичності. Принцип розвитку вимагає, щоб дослідження охоплювало три часові діапазони: ретроспективу, сучасний стан, перспективу, оскільки для формування конкурентних переваг необхідно знати передумови формування конкурентного потенціалу, на основі чого прогнозувати його майбутній стан. Принцип цілеспрямованості передбачає формування конкурентного потенціалу РСР відповідно до поставлених цілей розвитку рекреаційної системи регіону. Принцип науковості передбачає використання наукових методів дослідження. Принцип системності забезпечує вивчення конкурентного потенціалу РСР як сукупності взаємопоєднаних елементів, що дозволить використати спочатку метод аналізу, а потім – синтезу. Принцип несуперечності передбачає взаємозалежність та поєднання використаних підходів, їх доповнюваність, що дозволить отримати комплексне уявлення про стан та перспективи розвитку конкурентного потенціалу РСР. Застосування принципу стохастичності дозволяє врахувати динамічність РСР, схильність до зміни стану під впливом чинників оточення [175, с. 62-63].

Узагальнивши існуючі напрацювання зазначимо, що оцінка конкурентного потенціалу може здійснюватися на основі таких підходів:

- ресурсного, коли конкурентний потенціал розглядається як сукупність ресурсів, що забезпечують розвиток РСР;
- результативного, при якому конкурентний потенціал визначається як здатність РСР освоювати наявні ресурси для задоволення суспільних потреб. Аналіз в даному випадку зводиться до того, що аналізується і оцінюється максимальна кількість благ, яке можна виробити й реалізувати на ринку при даній кількості та якості ресурсів;

- резервного – конкурентний потенціал розглядається з точки зору резервів поліпшення діяльності економічного суб'єкта; резерви – це невикористані можливості підвищення ефективності діяльності [141, с. 21];

- системного, що передбачає використання таких його аспектів як системно-історичний, системно-цільовий, системно-інтегративний, системно-функціональний, системно-управлінський [175, с. 62].

На нашу думку системний підхід дозволяє поєднати всі вище названі, але має суттєву перевагу як інструмент дослідження, оскільки дозволяє: розглядати конкурентний потенціал РСР як складну цілісну систему, що складається з взаємозв'язаних підсистем, виявляти внутрішні та зовнішні зв'язки, проблеми, розвитку.

Щоб провести дослідження, необхідно вибрати вдалий інструментарій обробки даних, щоб забезпечити адекватні висновки. Для цього розглянемо існуючі методи та методики оцінки конкурентного потенціалу.

Для оцінки конкурентного потенціалу використовуються методи, які згруповані й описані в джерелі [175, с. 68-69, 58]. Взявши за основу ці напрацювання, дещо змінимо та доповнимо їх (таблиця 2.1, додаток А, табл. А.1).

Таблиця 2.1

Методи оцінки конкурентного потенціалу

Група методів	Методи
Критеріальні	Порівняння, абсолютних та відносних величин, індексний, рейтинговий
Експертні	SWOT-аналіз, метод порівнянь, метод рангів
Графічні	Графоаналітичний метод
Математичні та одномоментні	Метод порівнянь, рангів, індексний
Стратегічні та матричні	SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, GAP-аналіз, LOTS-аналіз, PIMS-аналіз, вивчення профілю об'єкта, GE/McKinsey, STEP-аналіз, система 111-555
Індикаторні	Метод рангів, індексний, групування
Контролінг	Бенчмаркінг, вартісний аналіз, портфельний аналіз, ABC-аналіз, XYZ-аналіз, визначення прогностичних показників

Примітка. Узагальнено автором на основі джерел 58, 86, 141, 175, 167, 177.

Варто зауважити, що вибір методів та розробка методик визначається вибраними критеріями. Зокрема, Н. Краснокутська вважає, що оцінка конкурентного потенціалу має відображати не стільки сукупність всіх ресурсів, скільки максимально можливий результат, який може бути отриманий на основі узгодженого використання цих ресурсів. Хоча ідея виміру потенціалу як найвищої віддачі сукупних ресурсів приваблива, проте не завжди можна вірогідно визначити найвищу віддачу, оскільки постає питання про облік взаємовпливу багатьох елементів. Тому можна визначити комплексну порівняльну характеристику потенціалу, яка відображає ступінь переваги сукупності індикаторів якості використання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на певному ринку в певний проміжок часу відносно до сукупності індикаторів об'єктів-аналогів [86, 167].

Т. Косянчук вважає, що оцінку конкурентного потенціалу дає рівень конкурентоспроможності підприємства, для чого доцільно використати метод, заснований на теорії ефективної конкуренції, який дозволяє не тільки оцінити рівень конкурентного потенціалу, але і його використання. Недоліками методу є складність інформаційного забезпечення та трудомісткі розрахунки. Одним із шляхів подолання цього є формування еталону конкурентного потенціалу з власних найкращих показників, взятих в динаміці. Тоді і використання потенціалу можна діагностувати шляхом співвідношення фактичного рівня конкурентоспроможності до створеного еталону [77, 78].

Вважаємо, що ці підходи заслуговують на увагу і можуть бути використані для оцінки конкурентного потенціалу об'єктів мезорівня.

Схема аналізу та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону включатиме такі етапи:

- 1) аналіз сучасного стану використання складових сукупного потенціалу на основі функціонального, територіального та компонентного підходів;
- 2) формування вихідних даних для вивчення ресурсних умов забезпечення конкурентного потенціалу РСР;

- 3) виявлення чинників впливу на формування конкурентного потенціалу РСР;
- 4) оцінка конкурентного потенціалу РСР;
- 5) виявлення і мобілізація резервів нарощення конкурентного потенціалу;
- 6) постановка завдань щодо використання виявлених резервів;
- 7) обґрунтування управлінських рішень та планування заходів щодо утримання конкурентного потенціалу РСР [141, с. 28].

Для дослідження сучасного стану рекреаційного потенціалу регіону доцільно використати компонентний, функціональний та територіальний підходи. Компонентний аналіз передбачає виявлення внутрішньо- та міжвидових співвідношень рекреаційних ресурсів регіону, їх склад, якісні, кількісні показники. Л. Черчик обґрунтувала доцільність використання цього підходу для оцінки перспективності розвитку рекреаційного природокористування та розробила класифікацію рекреаційних ресурсів як багаторівневу систему (компонентній структурі властива ієрархічність – кожна компонента поділяється на підкомпоненти нижчих порядків) [177, с. 40].

Функціональний аналіз забезпечує оцінку можливостей РСР щодо участі у територіальному поділі праці, що визначає господарську спеціалізацію окремих територій, їх галузеве спрямування, яке відповідає таким чотирьом основним типам: лікувальному, оздоровчому, спортивному, пізнавальному.

Територіальний підхід полягає у виділенні відповідного набору структурних елементів та встановленні територіальних співвідношень між ними. У нашому випадку – це ідентифікація елементів конкурентного потенціалу РСР. Компонентний аналіз сукупного потенціалу передбачає визначення груп показників, за якими він буде проводитись. Проаналізувавши існуючі напрацювання [37, 141, 175, 177], пропонуємо такий варіант показників компонентної структури РСР (табл. 2.2). Зазначене забезпечує визначення структури конкурентного потенціалу, яка включає ресурсний (природний, інфраструктурний, фінансовий, інформаційний, кадровий, виробничий, екологічний), ринковий та управлінський потенціали.

Таблиця 2.2

**Показники компонентної структури ресурсного потенціалу
рекреаційної системи регіону**

Група показників	Показники	Спосіб визначення
1	2	3
Група показників природно-ресурсного забезпечення		
Кліматичні умови	Природно-кліматичні умови: температура повітря, його вологість, швидкість вітру, хмарність, освітленість, тривалість світлової частини доби, сумарна сонячна та ультрафіолетова радіація, прозорість повітря, час отримання оптимальної дози УФР, хв., період геліотерапії, днів; тривалість купально-пляжного періоду, днів; товщина снігового покриву, см.	Статистичні дані, результати офіційних джерел моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, результати наукових досліджень
Кількісні показники природно-рекреаційного потенціалу	Площі: лісів; внутрішніх вод: природні та штучні водотоки, озера, лимани, ставки, штучні водосховища Обсяги розвіданих запасів спеціальних рекреаційних ресурсів: мінеральних та термальних вод, лікувальних грязей, сапропелів, озокериту	Статистичні дані, результати наукових досліджень
Якісні показники природно-рекреаційного потенціалу	Рівень комфортності природно-кліматичних умов для розвитку певного виду рекреаційної діяльності	Відповідність нормативному або рекомендованому показнику
	Частка лісів та лісовкритих площ, % Частка внутрішніх вод, % Частка розвіданих запасів спеціальних рекреаційних ресурсів, %	Відношення площі цих земель до площі регіону
Група показників інфраструктурного забезпечення		
Кількісні показники інфраструктурного та виробничого забезпечення	Автомобільні дороги з твердим покриттям, км Залізниці, км. Морські порти, аеропорти, одиниць Туристичні агенції, туристичні оператори, одиниць Заклади харчування, одиниць Кількість та місткість: готелів, санаторіїв, пансіонатів з лікуванням, будинків і пансіонатів відпочинку, баз, інші закладів відпочинку, дитячих оздоровчих таборів, туристичних баз	Статистичні дані, результати наукових досліджень
Якісні показники інфраструктурного та виробничого забезпечення	Частка доріг з твердим покриттям, % Щільність автодоріг та залізниць, км/ 1000 км ² Частка місць у колективних засобах розміщування від загальної кількості по Україні, %	Відношення обсягу певного ресурсу до загального по Україні
Група показників кадрового та фінансового забезпечення		
Кількісні показники забезпечення персоналом	Чисельність працівників колективних засобів розміщування	Статистичні дані

Продовження табл. 2.2

1	2	3
Якісні показники	Частка персоналу колективних засобів розміщування від загальної кількості по Україні, %	Відношення чисельності персоналу у регіоні до загальної по Україні
Фінансовий потенціал	Витрати на розвиток рекреаційної та туристичної сфери, готелів та інших місць короткотермінового перебування	Статистичні дані
Якісні показники	Частка витрати на розвиток рекреаційної та туристичної сфери, готелів та інших місць короткотермінового перебування від загальної кількості по Україні, %	Відношення суми витрат у регіоні до загальної по Україні
Група показників екологічної ситуації		
Кількісні показники	Скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря Наявність промислових токсичних відходів у сховищах організованого складування Утворення промислових токсичних відходів	Статистичні дані, результати офіційних джерел екологічного моніторингу, результати наукових досліджень
Якісні показники	Коефіцієнт потенційної радіаційної небезпеки територій. Рівень викидів речовин у атмосферу, скидання забруднених вод у природні поверхневі води	Статистичні дані, результати офіційних джерел

Примітка. Розроблено автором

Вказані показники використовуються для територіального аналізу – в межах адміністративних одиниць, регіонів, економічних районів, рекреаційних районів, країн, макрорегіонів. Вихідні дані, які використовуватимуться у процесі аналізу та оцінки, мають відповідати таким вимогам: релевантності, тобто відповідності визначеним цілями дослідження; достатності для ухвалення правильного рішення; комплексності щодо урахування зовнішніх та внутрішніх умов чинників формування та функціонування РСР; актуальності, тобто відповідності інформації для прийняття рішень на момент її використання; своєчасності, тобто відповідності часу, погодженого з часом вирішення поставлених завдань; точності та вірогідності як властивості інформації відображати реальні характеристики РСР.

Після аналізу компонентної та територіальної структури потенціалу проводиться оцінка конкурентного потенціалу РСР (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема оцінки рівня конкурентного РСР

Примітка. Розроблено автором

В основу оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону доцільно на першому етапі використати групи показників, які відображають складові ресурсного потенціалу і відображені в табл. 2.2. Зауважимо, що в дослідженні спиратимемось на дані офіційних джерел інформації, тому, в основному використовуватимемо критеріальні методи оцінки, абсолютні (натуральні, трудові, вартісні) та відносні показники.

Для забезпечення узгодженості показників, стандартизуємо їх,

переводимо в індекси, використавши форму запису індивідуальних індексів у вигляді суми стандартизованих за максимальним значенням ознак:

$$k_{ij} = p_i^j / p_i^{max}, \quad (2.1)$$

де k_i – стандартизований показник j -ї групи i -го регіону;

p_i^j – фактичний показник j -ї групи i -го регіону;

p_i^{max} – максимальний показник j -ї групи i -го регіону.

Груповий (підгруповий) індекс визначається як стандартизована за максимальним значенням сума індивідуальних або підгрупових індексів, поділена на їх кількість (n):

$$I_i^j = (\sum i_i^j / i_i^{max}) / n, \quad (2.2)$$

де I_i^j – груповий індекс j -тої групи i -го регіону;

i_i^j – підгруповий або індивідуальний індекс j -тої групи i -го регіону;

i_i^{max} – максимальне значення індексу j -ї групи i -го регіону.

Інтегральний показник рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону визначається як стандартизована за максимальним значенням сума групових індексів, поділена на їх кількість (n):

$$I_i = (\sum I_i^j / I_i^{max}) / n, \quad (2.3)$$

де I_i – інтегральний індекс рівня конкурентного потенціалу i -го регіону;

I_i^j – груповий індекс рівня конкурентного потенціалу j -тої групи i -го регіону;

I_i^{max} – максимальне значення індексу j -ї групи i -го регіону.

Проте слід зауважити, що в джерелах [175] передбачався розрахунок таких якісних показників як індекс забезпеченості певними ресурсами на 1000 км², на 1 тис. жителів, на 1 рекреанта. Виходячи зі специфіки оцінки конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів у межах країни,

вважаємо за доцільне за основу розрахунку індексів брати кількісні показники, визначені у таблиці 2.2. Цей підхід має універсальний характер, оскільки, залежно від масштабу ринку, його можна корегувати, визначаючи часткові показники для макрорегіону, для адміністративних районів окремої області.

Залежно від мети оцінки конкурентного потенціалу здійснюється вибір групи об'єктів-конкурентів, відносно яких здійснюватиметься порівняльний аналіз по кожній складовій конкурентного потенціалу. При цьому доцільно використовувати комбінацію таких методів: порівняння, коли розраховуються (у відсотках) відхилення для кожної позиції від середнього значення певної складової об'єктів-конкурентів; бальної оцінки – виставляються бали в порядку їх зростання і визначається загальний бал для конкурентного потенціалу; ранжування та групування об'єктів-конкурентів за рівнем конкурентного потенціалу. На основі отриманих результатів робиться висновок про рівень конкурентного потенціалу об'єкта оцінки, який, залежно від інтегрального індексу рівня конкурентного потенціалу РСР ($K_{КП}$), може бути низький ($0,10 \leq K_{КП} \leq 0,30$), середній ($0,30 < K_{КП} < 0,60$), високий ($0,60 \leq K_{КП} \leq 1,0$).

Для інтерпретації цих груп використаємо підхід О. Федоніна [167], який запропонував чотири рівні конкурентного потенціалу підприємства. Провівши аналогію, застосуємо цей підхід до РСР:

- перший рівень – низький, для якого характерна внутрішньо нейтральна організація управління, націленого на використання наявного рекреаційного потенціалу для внутрішніх потреб;
- другий рівень – середній, коли наявний рекреаційний потенціал дозволяє забезпечувати внутрішні та зовнішні рекреаційні потреби, які відповідають стандартам, що встановлені основними конкурентами;
- третій рівень (високий) відповідає такій системі управління, яка починає активно впливати на потенціал РСР, сприяє їх розвитку та вдосконаленню забезпечує порівняльні переваги щодо конкурентів.

О. Федонін виділяє четвертий рівень потенціалу, який, завдяки активному впливу, істотно випереджає потенціал конкурентів, забезпечує успіх у

конкурентній боротьбі стає не стільки функцією виробництва, скільки управління. У нашому випадку така ситуація складається тоді, коли конкурентний потенціал середній, а результуючі показники високі [167].

Отже, оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є вихідною базою для прийняття управлінських рішень щодо формування, утримання, розвитку та максимізації результатів його використання. Виявлення та ефективне використання конкурентного потенціалу є запорукою досягнення високого рівня конкурентоспроможності рекреаційної системи.

Зазначене підтверджує позиції науковців, які схиляються до думки, що рівень розвитку певних об'єктів відображає результативність системи управління цими об'єктами та їх здатність використовувати внутрішню та зовнішню складову ринкового потенціалу. Тому запропонована методика включає, крім ресурсних складових сукупного потенціалу, результуючі показники, які, на нашу думку, відображають ефективність систем управління як рекреаційних закладів, так і регіональних органів влади щодо розвитку рекреаційної системи регіону, а також ефективність використання наявного потенціалу. Водночас, цей підхід можна використати для оцінки конкурентних переваг, що буде зроблено у підрозділі 3.2.

2.2. Аналіз ресурсних складових конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів

Аналіз природних складових конкурентного потенціалу рекреаційних систем України проводимо за методикою, представленою у п. 2.1, що включає кількісні та якісні показники забезпечення регіонів спеціальними та загальними природними рекреаційними ресурсами. Розрахунки здійснюємо за даними 2013 року, оскільки вони є останніми, які відповідають порівняно об'єктивним умовам розвитку регіонів України з позитивною динамікою. Для оцінки конкурентного потенціалу,

конкурентоспроможності та виявлення конкурентних переваг нема потреби розглядати зміну показників в динаміці, оскільки в кожен період ситуація може змінюватись під впливом суб'єктивних чинників, пов'язаних не лише з дієвістю системи регіонального управління та регулювання, як розглядалось вище, а й катаклізмами політичного або суспільного плану.

Як зазначалось, до спеціальних природних рекреаційних ресурсів відносяться лікувальні грязі та мінеральні води, ропа лиманів, сапропелі, озокерит, показники забезпечення якими відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники забезпечення регіонів України спеціальними природними рекреаційними ресурсами станом на 1 січня 2014 р.

Адміністративні одиниці	Кількість родовищ			
	усього	у % до загаль- ної кількості по Україні	розроблюється	у % до загаль- ної кількості по Україні
1	2	3	4	5
Води мінеральні				
АР Крим	16	5,30	8	2,65
Вінницька	17	5,63	13	4,30
Волинська	3	0,99	1	0,33
Дніпропетровська	17	5,63	13	4,30
Донецька	16	5,30	3	0,99
Житомирська	4	1,32	1	0,33
Закарпатська	36	11,92	22	7,28
Запорізька	9	2,98	8	2,65
Івано-Франківська	14	4,64	10	3,31
Київська	6	1,99	2	0,66
Кіровоградська	3	0,99	2	0,66
Луганська	11	3,64	6	1,99
Львівська	38	12,58	28	9,27
Миколаївська	8	2,65	3	0,99
Одеська	21	6,95	2	0,66
Полтавська	20	6,62	13	4,30
Рівненська	7	2,32	5	1,66
Сумська	2	0,66	2	0,66

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
Тернопільська	7	2,32	4	1,32
Харківська	3	0,99	3	0,99
Херсонська	5	1,66	2	0,66
Хмельницька	14	4,64	5	1,66
Черкаська	7	2,32	2	0,66
Чернівецька	11	3,64	5	1,66
Чернігівська	3	0,99	2	0,66
м. Київ	4	1,32	3	0,99
Грязі та мул мінеральні				
АР Крим	2	14,29	2	14,29
Дніпропетровська	1	7,14	1	7,14
Донецька	1	7,14	1	7,14
Запорізька	2	14,29	–	–
Івано-Франківська	1	7,14	1	7,14
Львівська	1	7,14	1	7,14
Миколаївська	1	7,14	–	–
Одеська	2	14,29	1	7,14
Полтавська	1	7,14	1	7,14
Херсонська	2	14,29	2	14,29
Сапропель				
Волинська	191	61,81	2	100,00
Рівненська	37	11,97	–	–
Сумська	55	17,80	–	–
Харківська	22	7,12	–	–
Чернігівська	2	0,65	–	–
Озокерит				
Івано-Франківська	66,67	–	–	-
Львівська	33,33	–	–	-
Лікувальна ропа				
АР Крим	1	33,33	1	33,33
Одеська	1	33,33	1	33,33
Херсонська	1	33,33	1	33,33

Примітка. За даними Державної служби геології та надр України. Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 24-47.

Станом на 01.01.2013 року в Україні розвідано 225 родовищах підземних мінеральних вод, експлуатаційні запаси яких становлять 88801,6 м³/добу за категоріями А+В+С1 та 738,0 м³/добу – за категорією С2. Підземні мінеральні лікувальні та лікувально-столові води розвідані на 157 родовищах (225 ділянок)

із загальною кількістю запасів 71341,2 м³/добу, з яких 126 ділянок розробляються. Сумарна величина видобутку мінеральних лікувальних та лікувально-столових підземних вод – 4584,1 м³/добу, проте їх використання становить 3462,2 м³/добу, (4,9 % від величини затверджених запасів). Підземні мінеральні лікувальні та лікувально-столові води без специфічних компонентів і властивостей розвідані та затверджені в 19 адміністративних областях. За лікувальними властивостями найбільшу цінність мають води зі специфічними компонентами та властивостями. Зокрема борна вода є лише у Закарпатській області, радонова – Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Хмельницькій, Черкаській; йодно-бромна борна – Закарпатській, Івано-Франківській, Херсонській; різними типами вуглекислих вод багата Закарпатська область. Їх тип та поширення наведено в додатку А.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 456 від 7 березня 2000 в Україні віднесено до унікальних підземних мінеральних вод 12 родовищ. Більшість з них розміщені в Закарпатській, Хмельницькій, Львівській областях (див. додаток А, табл. А.3).

Найвищий рівень забезпечення мінеральними водами (більше 10 %) у таких регіонах: Львівській (12,58 %), Закарпатській (11,92 %); вище середнього (більше 5 %) – в Одеській (6,95 %), Полтавській (6,62 %), Вінницькій та Дніпропетровській областях (5, 63 %), АР Крим і Донецькій області (5,3 %). Проте використовуються найінтенсивніше у Львівській, Закарпатській, Полтавській, Дніпропетровській, Вінницькій областях.

В Україні розвідано 14 родовищ лікувальних грязей. Це 9 ділянок мулових грязей (Сакське родовище в АР Крим, родовище «Солоний лиман» в Дніпропетровській області, родовище Ріпне в Донецькій області, родовища Кирилівське і Обитічне в Запорізькій області, Бейкуське в Миколаївській, Куяльницьке в Одеській, «Гопри» та Чаплинське в Херсонській області) та 5 торф'яних лікувальних грязей (Великолюбінське родовище у Львівській, родовище «Семеренки» в Полтавській, Черченське родовище в Івано-

Франківській області).

У 2012 з 14 розвіданих ділянок лікувальних грязей експлуатувалися 9 ділянок. Експлуатаційні балансові запаси лікувальних грязей станом на 01.01.2013 р. складають 1926,690 тис.м³ за категоріями А+В+С1 та 3303,700 тис.м³ за категорією С2. Видобуток лікувальних грязей у 2012 році становив 5,670 тис.м³, використання – 5,230 тис.м³, втрати – 0,440 тис.м³.

Розвідано 3 родовища лікувальної ропи. Це Сакське родовище в АР Крим, Куяльницьке в Одеській області та родовище «Гопри» в Херсонській області. Експлуатаційні балансові запаси лікувальної ропи становлять 798,904 м³/добу за категоріями В+С1. Видобуток у 2012 році становив 105,918 м³/добу, використання – 103,452 м³/добу, втрати – 2,466 м³/добу. Всі ділянки лікувальної ропи експлуатувались.

Найбільші запаси лікувальних мінеральних грязей та мулу зосереджені в АР Крим, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях (14,29 %), які активно використовуються. З названих областей лише в Одеській використовується половина запасу. У Миколаївській і Запорізькій цей ресурс не використовується. Волинська, Рівненська, Сумська, Харківська області мають суттєві поклади сапропелю, проте в лікувальних цілях вони не використовуються, так само як озокерит у Львівській та Івано-Франківській областях.

Як свідчать показники, найбільш забезпеченими спеціальними природними рекреаційними ресурсами є такі регіони України: Львівська, Одеська, Закарпатська області та АР Крим.

До загальних природних рекреаційних ресурсів відносимо лісові, водні, мисливські, об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Показники забезпечення регіонів України загальними рекреаційними ресурсами відображені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Показники забезпечення регіонів України загальними рекреаційними
ресурсами станом на 1 січня 2014 р.**

Адміністративні одиниці	Усього земель, тис.га	Ліси та лісо- вкриті площі, тис.га	Частка лісів у площі регіону, %	Повер- хневі води, тис.га	Частка внутріш- ніх вод, %	Площа земель об'єктів ПЗФ, тис.га	Частка земель об'єктів ПЗФ, %
Україна	60354,9	10624,4	17,60	2422,9	4,01	1576,1	2,61
АР Крим	2608,1	300,3	11,51	211,6	8,11	74,8	2,87
Вінницька	2649,2	379,9	14,34	43,4	1,64	20,2	0,76
Волинська	2014,4	697,7	34,64	45,4	2,25	91,3	4,53
Дніпропетровська	3192,3	192,8	6,04	155,6	4,87	3,8	0,12
Донецька	2651,7	204,0	7,69	42,4	1,60	64,5	2,43
Житомирська	2982,7	1122,7	37,64	48,6	1,63	51,0	1,71
Закарпатська	1275,3	723,9	56,76	18,4	1,44	146,3	11,47
Запорізька	2718,3	118,9	4,37	171,5	6,31	94,9	3,49
Івано- Франківська	1392,7	635,5	45,63	23,7	1,70	114,3	8,21
Київська	2812,1	648,8	23,07	175,2	6,23	—	-
Кіровоградська	2458,8	186,8	7,60	76,8	3,12	—	-
Луганська	2668,3	356,2	13,35	22,0	0,82	5,4	0,20
Львівська	2183,1	694,7	31,82	42,8	1,96	60,0	2,75
Миколаївська	2458,5	124,2	5,05	128,8	5,24	43,0	1,75
Одеська	3331,4	223,4	6,71	211,0	6,33	99,4	2,98
Полтавська	2875,0	284,5	9,90	148,4	5,16	30,7	1,07
Рівненська	2005,1	804,5	40,12	43,3	2,16	47,7	2,38
Сумська	2383,2	460,2	19,31	30,9	1,30	39,6	1,66
Тернопільська	1382,4	201,4	14,57	19,3	1,40	17,5	1,27
Харківська	3141,8	417,7	13,29	60,6	1,93	22,7	0,72
Херсонська	2846,1	152,0	5,34	430,8	15,14	212,7	7,47
Хмельницька	2062,9	287,6	13,94	42,3	2,05	261,3	12,67
Черкаська	2091,6	338,6	16,19	135,8	6,49	2,0	0,10
Чернівецька	809,6	257,9	31,86	18,8	2,32	27,8	3,43
Чернігівська	3190,3	739,4	23,18	68,0	2,13	40,7	1,28
м. Київ	83,6	35,3	42,22	6,6	7,89	4,5	5,38
м. Севастополь	86,4	35,5	41,09	0,9	1,04	—	-

Примітка. За даними Державного агентства земельних ресурсів України. Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 2, с. 266, 267.

Загалом лісистість України – нижче середнього і складає 17,6 %. Найбільш заліснені карпатські та північно-західні регіони. Найбільшу частку лісів у загальній площі регіону мають Волинська (34,64 %), Житомирська (37,64 %), Закарпатська (56,76 %), Івано-Франківська (45,63 %), Львівська (31,82 %), Рівненська (40,12 %), Чернівецька (31,86 %) області (табл. 2.12). Незначна частка лісів у Дніпропетровській – 6,04%, Донецькій – 7,69 % Запорізькій – 4,36 %, Кіровоградській – 7,6 %, Миколаївській – 5,05 %, Одеській – 6,71 %, Херсонській області – 5,34 %.

Внутрішні води займають 4,01 % території України. Найбільші площі зайнятих водами земель знаходяться в АР Крим (8,11 %), Запорізькій (6,31 %), Київській (6,23 %), Миколаївській (5,24 %), Одеській (6,33 %), Херсонській (15,14 %), Черкаській (6,49) областях. У структурі земель, зайнятих водами, природні водотоки, в основному річки, займають 10 %. Найбільша їх кількість та довжина у Закарпатській (9429 річок, 19578 км), Івано-Франківській (8321 річок, 15656 км), Львівській (8950 річок, 16343 км), Полтавській (1779 річок, 13002 км), Житомирській (2739 річок, 12877 км), Донецькій (2287 річок, 11653 км), Вінницькій (3600 річок, 11800 км) областях. Найбільшу кількість та площу, зайняту ставками, мають Дніпропетровська (1432 шт., 12,6 тис. га), Донецька (1010 шт., 8,53 тис. га), Київська (2389 шт., 16,4 тис. га), Кіровоградська (2185 шт., 16,05 тис. га), Львівська (1220 шт., 5,84 тис. га), Полтавська (1272 шт., 15,9 тис. га), Сумська (1199 шт., 9,32 тис. га), Харківська (1910 шт., 9,89 тис. га), Хмельницька (1803 шт., 12,2 тис. га), Черкаська (2312 шт., 17,0 тис. га). Озера та лимани найбільшу частку водних земель займають в АР Крим (85 %), Волинській (32 %), Миколаївській (69 %), Одеській (80 %), Херсонській (76 %) областях (додаток А, таблиці А.4 – А.6).

Забезпеченість регіонів водними та лісовими ресурсами створює конкурентну перевагу для розвитку оздоровлення та відпочинку.

Додаткові можливості для розвитку туризму та рекреації створюють унікальні природні ресурси – непорушені ландшафти, збережені флора і фауна, геологічні об'єкти, які в основному зосереджені в національних природних

парках, інших об'єктах ПЗФ. Видовий склад об'єктів природно-заповідного фонду України у 2013 році відображено в додатку А, таблиці А.7 – А.8.

Найбільшу площу об'єкти ПЗФ займають у Хмельницькій (12,67 %), Закарпатській (11,47 %), Івано-Франківській (8,21), Волинській (4,53 %) областях. Відсутні такі об'єкти у Київській та Кіровоградській областях, несуттєву частку займають (менше 2 %) у Київській, Кіровоградській, Чернігівській, Черкаській, Харківській, Тернопільській, Сумській, Полтавській, Миколаївській, Луганській, Житомирській, Дніпропетровській, Вінницькій областях.

За даними Державної служби України, об'єкти ПЗФ у 2012 році відвідало 3,79 млн. осіб, що на 0,4 млн. осіб більше, ніж у 2011 році. Найбільше відвідують національні природні парки – 3,54 млн. осіб в 2012 році, зокрема НПП «Сколівські Бескиди» (48,0 тис. осіб), «Пирятинський» (48,0), «Синевир» (49,0), «Гуцульщина» (72,0), «Подільські Товтри» (72,0), у Шацькому і Карпатському НПП (відповідно, 100,0 та 110,0). Найбільшу кількість відвідувачів зафіксовано в НПП «Голосіївський» (1,23 млн. осіб) та «Святі гори» – 1,70 млн. осіб. З біосферних заповідників найпопулярніші «Асканія-Нова» (92,7 тис. осіб) та Карпатський (44,8 тис. осіб).

Популярним видом рекреаційної діяльності та перспективним напрямом туризму є мисливство на рибальство, тому розглянемо мисливські ресурси регіонів (табл. 2.5). Площа мисливських угідь в Україні у 2013 році була найбільшою у Чернігівській – 6,34 %, Одеській – 5,86 %, Харківській – 5,77 %, Дніпропетровській – 5,68 %, Житомирській – 5,03 %, Вінницькій – 5,0 %, Сумській – 4,85 %, Полтавській – 4,79 %, Донецькій – на 4,72 %, Херсонській – 4,71 %, АР Крим – 4,61 %. Розвиток мисливства безпосередньо залежить від кількісного та видового складу тварин. У структурі мисливських тварин найбільша чисельність припадає на пернату дичину (10202,9 тис. голів), тоді як чисельність хутрових звірів (1944,2 тис. голів) та копитних тварин (238,3 тис. голів) значно менша.

Таблиця 2.5

Мисливські ресурси регіонів станом на 1.01.2014 року

Адміністративні одиниці	Площа мисливських угідь, тис. га	Частка угідь у загальній площі регіону, %	Особин (тис. голів) та частка (%) у загальній чисельності					
			копитні тварини	%	хутрові звірі	%	перната дичина	%
Україна	42685,9	100,0	238,3	100,0	1944,2	100,0	10202,9	100,0
АР Крим	1968,7	4,61	5,6	2,35	96,9	4,98	151,6	1,49
Вінницька	2135,4	5,00	10,4	4,36	78,5	4,04	339,1	3,32
Волинська	1577,4	3,70	13,7	5,75	73,5	3,78	260,9	2,56
Дніпропетровська	2426,0	5,68	6,4	2,69	138,4	7,12	1018,7	9,98
Донецька	2013,9	4,72	5,6	2,35	131,2	6,75	760,4	7,45
Житомирська	2146,1	5,03	26,1	10,95	80,6	4,15	286,6	2,81
Закарпатська	743,4	1,74	12,0	5,04	43,9	2,26	170,8	1,67
Запорізька	1750,3	4,10	1,8	0,76	118,8	6,11	367,1	3,60
Івано-Франківська	686,6	1,61	8,5	3,57	35,9	1,85	117,3	1,15
Київська	542,1	1,27	12,6	5,29	20,0	1,03	144,6	1,42
Кіровоградська	1928,5	4,52	7,3	3,06	96,2	4,95	919,3	9,01
Луганська	1766,6	4,14	4,6	1,93	84,0	4,32	257,5	2,52
Львівська	1559,3	3,65	19,7	8,27	65,5	3,37	242,3	2,37
Миколаївська	1189,8	2,79	1,4	0,59	39,2	2,02	124,8	1,22
Одеська	2502,1	5,86	5,5	2,31	81,6	4,20	299,3	2,93
Полтавська	2042,9	4,79	10,2	4,28	100,1	5,15	610,2	5,98
Рівненська	1343,9	3,15	20,0	8,39	50,1	2,58	309,8	3,04
Сумська	2070,1	4,85	9,7	4,07	63,7	3,28	253,7	2,49
Тернопільська	943,4	2,21	4,7	1,97	60,6	3,12	232,6	2,28
Харківська	2463,9	5,77	10,6	4,45	133,8	6,88	903,4	8,85
Херсонська	2009,4	4,71	2,6	1,09	109,7	5,64	633,0	6,20
Хмельницька	1523,4	3,57	6,1	2,56	90,1	4,63	423,6	4,15
Черкаська	1555,2	3,64	10,4	4,36	51,1	2,63	347,2	3,40
Чернівецька	626,8	1,47	7,3	3,06	26,6	1,37	117,7	1,15
Чернігівська	2707,6	6,34	13,8	5,79	71,6	3,68	890,3	8,73
м. Київ	360,0	0,84	-	-	-	-	-	-
м. Севастополь	103,1	0,24	1,7	0,71	2,6	0,13	21,1	0,21

Примітка. Статистичний бюлетень «Ведення мисливського господарства у 2013 році».

Найбільша частка поголів'я копитних тварин знаходилась у Житомирській (10,95 %), Київській (5,29 %), Львівській (8,27 %), Чернігівській (5,79 %), Волинській (5,75 %), Рівненській (8,39 %) та Закарпатській (5,04 %)

областях. У структурі копитних тварин найбільше козуль – 148097 голів, кабанів – 63595 голів та оленів – 18254 особини. Найменша популяція куланів (20 голів) та зубрів (254 голів). Найбільша частка від загальної кількості хутрових звірів знаходилась у Харківській (6,88 %), Запорізькій (6,11 %), Дніпропетровській (7,12 %), Херсонській (5,64 %), Полтавській (5,15 %), Донецькій (6,75 %), Кіровоградській (4,95 %) областях та АР Крим (4,98 %). Серед хутрових звірів найбільшу частку займають зайці (1421385). На порядок менша чисельність ондатри (137935), лисиці (69916), бабака (64023), білки (60048) та куниць (59380). Найбільша популяція пернатої дичини зосереджена на території Дніпропетровської (9,98 %), Кіровоградської (9,01 %), Чернігівської (8,73 %), Харківської (8,85 %), Донецької (7,45 %), Херсонської (6,2 %) областей. У структурі пернатої дичини найбільше качок (2611723), лисок (1656885), куликів (844598 голів), перепілок (1314350), куріпок (870540), голубів (1882942). За останні роки зросла чисельність качок, перепілок, лиски, куликів та голубів, скоротилася популяція глухарів, сталою лишилася чисельність тетеруків, рябчиків та лебедів.

Щодо рибних ресурсів, то є можливість визначити потенціал, виходячи з обсягів добування водних біоресурсів за регіонами України. Найвищі показники в АР Крим, Одеській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій областях (додаток А, табл. А.9).

Територія країни характеризується значним видовим різноманіттям тваринного світу, що сприятиме спеціалізації регіонів у наданні послуг пізнавальної та спортивної субгалузей рекреації.

Суттєвими чинниками, які впливатимуть на конкурентний потенціал є природно-географічні та кліматичні умови. О. Бейдик запропонував методику визначення рівня природно-географічних умов за такими критеріями: ступенем сусідства рекреаційних систем регіонів, положення рекреаційних систем регіонів відносно Чорного та Азовського морів та відносно великих річок. Згідно результатів досліджень, найбільш вигідні умови сусідства характерні для Кіровоградської, Вінницької, Київської, Полтавської, Черкаської та

Житомирської областей, оскільки це дає додаткові можливості для розвитку кооперації. Найменш вигідні умови в АР Крим, Закарпатської, Луганської, Волинської та Львівської областей, оскільки внутрішнє сусідство обмежується двома-трьома регіонами [14]. Проте такий критерій досить дискусійний, і ми вважаємо, що розміщення названих областей, крім Луганської, є досить перспективним і загалом має конкурентну перевагу для розвитку в'їзного туризму. А геополітична складова розташування дає ще одну перевагу – високого рівня етнокультурні зв'язки з країнами Європи, АР Крим – Туреччиною.

Найвигідніше географічне розміщення відносно Чорного та Азовського морів мають АР Крим, Херсонська, Запорізька, Донецька, Миколаївська, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області, при цьому перших два регіони мають вихід до двох морів. Найвигідніше прирічкове розташування мають Одеська, Кіровоградська, Вінницька та Миколаївська області, на ранг гірше – у Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Полтавській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській та Чернівецькій областях. Найменш вигідне прирічкове положення у Волинської, Львівської та Закарпатської областей [175, с. 93-94].

За характером рельєфу найкращі умови мають АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області, найгірші – Житомирська, Київська, Сумська, Херсонська та Чернігівська області. Узагальнені результати дослідження свідчать, що найвигідніші природно-географічні умови для розвитку рекреації в Одеській, Вінницькій, Кіровоградській та Миколаївській областях, найгірші – у Волинській, Львівській та Закарпатській областях. Решта територій займають проміжну позицію [175, с. 93-94]. На нашу думку, найкращі природно-географічні умови для розвитку рекреаційної діяльності мають прикордонні області Карпатського регіону, Чорноморсько-Азовського регіону, АР Крим. Там поєднуються вигідне транзитне розташування, геологічна різноманітність, сприятливі кліматичні умови, високий рівень забезпечення лікувальними мінеральними, лісовими та водними ресурсами.

Клімат можна розглядати як ресурс і умову, залежно від виду рекреаційної діяльності. Зокрема певне поєднання сприятливих температурних режимів, вологості та атмосферного тиску мають лікувальні властивості і в цьому випадку клімат є лікувальним ресурсом.

Загалом для території України характерні сприятливі температурні показники: середня липнева температура повітря перебуває у межах $+17,3...+22,3^{\circ}\text{C}$, у січні температура коливається від $+3,1^{\circ}\text{C}$ до $-7,7^{\circ}\text{C}$. Найсприятливіші для літнього відпочинку температурні режими АР Крим, Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Варто зауважити, що у Закарпатській, Луганській, Миколаївській, Херсонській областях та АР Крим температура повітря протягом більше шести місяців вища $+10^{\circ}\text{C}$, у Запорізькій, Дніпропетровській та Одеській областях такий температурний режим триває 172-183 дні, на решті території тривалість відповідного періоду становить 155-170 днів. Винятком є Чернівецька область, де середня тривалість періоду з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 131 день [175, с. 87]. У розрізі адміністративних одиниць найбільше опадів протягом року випадає у Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Хмельницькій та Чернівецькій областях. Різноманітність кліматичних умов сприяє спеціалізації регіонів у наданні рекреаційних послуг: для літнього відпочинку вони найбільш привабливі в АР Крим, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях, зимового – Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській, Тернопільській областях.

Суттєвий вплив на формування конкурентного потенціалу має інфраструктурна складова, яка включає загальну та спеціальну. Загальна інфраструктура формує передумови для розвитку рекреації і включає транспортне сполучення, зв'язок, побутове обслуговування, громадське харчування. Зокрема територією України прокладено 169,6 тис. км автомобільних доріг, 97,46 % з яких із твердим покриттям (табл. 2.6). Варто зазначити, що довжина автомобільних доріг в регіонах практично однакова, про що свідчать показники щільності, найменше значення яких мають Чернігівська, Херсонська, Миколаївська, Луганська області. Найбільша щільність доріг у

Львівській (374 км/1000 км²), Чернівецькій (353 км/1000 км²), Хмельницькій (344 км/1000 км²) та Вінницькій (338 км/1000 км²) областях.

Таблиця 2.6

**Характеристика автомобільних і залізничних доріг
станом на 1.01.2014 року**

Адміністративні одиниці	Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км		Частка доріг з твердим покриттям, %	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 км ² території	Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування, км	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 км ² території
	усього	у тому числі з твердим покриттям				
Україна	169,6	166,1	97,46	275	21605	36
АР Крим	6,3	6,3	100	245	629	23
Вінницька	9,5	9,0	93,68	339	1074	41
Волинська	6,2	5,8	91,94	288	597	30
Дніпропетровська	9,2	9,2	100	287	1554	49
Донецька	8,1	8,0	98,77	302	1577	60
Житомирська	8,5	8,3	97,65	280	1017	34
Закарпатська	3,3	3,3	100	261	604	47
Запорізька	7,0	6,8	97,14	251	989	36
Івано-Франківська	4,1	4,1	100	296	494	36
Київська	8,6	8,6	100	306	798	28
Кіровоградська	6,3	6,2	95,38	252	892	36
Луганська	5,9	5,8	98,28	219	1092	41
Львівська	8,4	8,2	98,80	376	1261	58
Миколаївська	4,8	4,8	100	195	711	29
Одеська	8,3	8,1	97,56	242	1044	31
Полтавська	8,9	8,9	100	308	852	30
Рівненська	5,1	5,1	98,04	252	575	29
Сумська	7,2	6,7	89,04	282	725	30
Тернопільська	5,0	5,0	98,04	361	564	41
Харківська	9,6	9,4	96,88	299	1514	48
Херсонська	5,0	5,0	100	174	452	16
Хмельницька	7,2	7,2	100	346	738	36
Черкаська	6,1	5,9	96,72	284	588	28
Чернівецька	2,9	2,9	100	355	413	51
Чернігівська	7,7	7,2	93,51	227	851	27

Примітка. Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 2, с. 272-276.

Важливою характеристикою є забезпечення залізничними коліями, рівень чого відображає щільність залізничних колій загального користування. Територією країни прокладено 21605 км залізничних колій. Найвищі показники щільності у Донецькій (60 км на 1000 км²), Львівській (58 км на 1000 км²), Чернівецькій (51 км на 1000 км²), Дніпропетровській (49 км на 1000 км²), Харківській (48 км на 1000 км²), Закарпатській (47 км на 1000 км²) області. Найменша щільність залізничних доріг у АР Крим (23 км на 1000 км²), Херсонській (16 км на 1000 км²) областях. В АР Крим, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Черкаській та Чернігівській областях щільність прокладених залізничних колій нижча ніж середня в Україні. Показники транспортного забезпечення в динаміці відображені у додатку Б, таблицях Б.1 – Б.4. Засоби зв'язку нині аналізувати немає потреби, так як на території України, крім незначної частини гірських територій Криму та Карпат повне та якісне покриття для мобільного зв'язку.

Туристичні агенції та оператори позиціонуються по різному, їх відносять як до загальної, так і до спеціальної інфраструктури. Проте, ефективність та активність їх діяльності, рівень послуг, надійність та компетентність значною мірою визначають особливості розвитку ринку туристичних послуг – його структуру, результуючі показники. Динаміка кількісних показників розвитку цих суб'єктів відображена у додатку Б (таблиця Б.5), за 2013 рік – у таблиці 2.7. Дані таблиці свідчать, що найбільше суб'єктів туристичної діяльності зосереджено у м. Київ (23,55 %), АР Крим (9,26 %), Дніпропетровській (8,53 %), Харківській (6,27 %), Донецькій (6,22 %), Одеській (5,29 %) областях. З них туроператорів найбільше у м. Київ (48,04 %), АР Крим (9,63 %), Львівській (6,56 %), Одеській (6,03 %) областях; турагентів – у м. Київ (20,42 %), Дніпропетровській (10,45 %), Запорізькій (5,39 %), Луганській (5,08 %), Одеській (5,01 %) областях; суб'єктів, які здійснюють екскурсійну діяльність – в АР Крим (52,41 %), Львівській (12,79 %) та Одеській (6,29 %) областях.

Таблиця 2.7

Кількісні показники суб'єктів туристичної діяльності у 2013 році

Адміністративні одиниці	Усього		Туроператори		Турагенти		Суб'єкти екскурс- сійної діяльності	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
Україна	5711	100,0	945	100,0	4289	100,0	477	100,0
АР Крим	529	9,26	91	9,63	188	4,38	250	52,41
Вінницька	76	1,33	9	0,95	66	1,54	1	0,21
Волинська	85	1,49	15	1,59	64	1,49	6	1,26
Дніпропетровська	487	8,53	32	3,39	448	10,45	7	1,47
Донецька	355	6,22	31	3,28	321	7,48	3	0,63
Житомирська	58	1,02	6	0,63	46	1,07	6	1,26
Закарпатська	82	1,44	19	2,01	60	1,40	3	0,63
Запорізька	250	4,38	13	1,38	231	5,39	6	1,26
Івано-Франківська	112	1,96	22	2,33	82	1,91	8	1,68
Київська	134	2,35	9	0,95	122	2,84	3	0,63
Кіровоградська	70	1,23	4	0,42	62	1,45	4	0,84
Луганська	225	3,94	2	0,21	218	5,08	5	1,05
Львівська	272	4,76	62	6,56	149	3,47	61	12,79
Миколаївська	75	1,31	8	0,85	65	1,52	2	0,42
Одеська	302	5,29	57	6,03	215	5,01	30	6,29
Полтавська	130	2,28	2	0,21	125	2,91	3	0,63
Рівненська	78	1,37	8	0,85	68	1,59	2	0,42
Сумська	59	1,03	5	0,53	54	1,26	-	-
Тернопільська	70	1,23	10	1,06	55	1,28	5	1,05
Харківська	358	6,27	13	1,38	333	7,76	12	2,52
Херсонська	69	1,21	7	0,74	53	1,24	9	1,89
Хмельницька	100	1,75	4	0,42	85	1,98	11	2,31
Черкаська	99	1,73	8	0,85	88	2,05	3	0,63
Чернівецька	121	2,12	28	2,96	92	2,15	1	0,21
Чернігівська	59	1,03	3	0,32	54	1,26	2	0,42
м. Київ	1345	23,55	454	48,04	876	20,42	15	3,14
м. Севастополь	111	1,94	23	2,43	69	1,61	19	3,98

Примітка. За даними статистичного збірника «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 246-247.

Послуги гостинності забезпечують готелі та місця короткотермінового проживання, частка яких у кількості колективних засобів розміщування складає

37,17 %, з них на готелі припадає 24,94 %, motelі – 0,89 %, hostели – 0,08 %, кемпінги – 0,23 %, гуртожитки для приїжджих – 3,41 %, туристські бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування – 7,62 % (додаток В, таблиця В.1 – В.4, В.7, В.8). Кількісні показники та регіональна структура готелів та аналогічних засобів розміщування у 2013 році відображені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Кількісні показники та регіональна структура готелів та аналогічних засобів розміщування у 2013 році

Адміністративні одиниці	Кількість закладів		Місткість закладів	
	одиниць	частка, %	місць	частка, %
Україна	3582	100,0	179104	100,0
АР Крим	762	21,27	40465	22,59
Вінницька	72	2,01	2310	1,29
Волинська	67	1,87	2086	1,16
Дніпропетровська	135	3,77	8274	4,62
Донецька	139	3,88	7570	4,23
Житомирська	57	1,59	2054	1,15
Закарпатська	228	6,37	9693	5,41
Запорізька	126	3,52	6189	3,46
Івано-Франківська	193	5,39	8063	4,50
Київська	93	2,60	4797	2,68
Кіровоградська	45	1,26	1820	1,02
Луганська	51	1,42	2078	1,16
Львівська	272	7,59	16194	9,04
Миколаївська	93	2,60	3046	1,70
Одеська	253	7,06	10863	6,07
Полтавська	115	3,21	4396	2,45
Рівненська	52	1,45	1839	1,03
Сумська	50	1,40	1473	0,82
Тернопільська	59	1,65	2516	1,40
Харківська	130	3,63	5969	3,33
Херсонська	116	3,24	4175	2,33
Хмельницька	90	2,51	3665	2,05
Черкаська	75	2,09	2859	1,60
Чернівецька	87	2,43	3662	2,04
Чернігівська	45	1,26	1796	1,00
м. Київ	145	4,05	19196	10,72
м. Севастополь	32	0,89	2056	1,15

Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 236.

Локалізація закладів готельного типу визначається рівнем ділової активності, привабливістю екскурсійних об'єктів, частотою різноманітних подій, тому їх найбільша місткість в АР Крим – 22,59 %, м. Київ – 10,72 %, Львівській – 9,04 %, та Одеській – 6,07 %, Закарпатській – 5,41 % областях, менше 2 % вона у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській, Чернігівській областях.

Коефіцієнт використання місткості готелів та аналогічних засобів розміщування (юридичні особи) у 2013 році становив 0,13-0,42, що свідчить про незначний рівень їх використання. Номерний фонд протягом 2013 року найкраще використовувався у м. Києві (0,36), Луганській (0,42), Волинській (0,34), Хмельницькій (0,34), Чернігівській (0,30) областях. Варто зауважити, що ці показники в аналогічних засобах розміщування фізичних осіб-підприємців майже однакові для мотелів та гуртожитків, значно вищі для костелів, кемпінгів, туристичних баз (додаток В, таблиця В.11).

Однією з характеристик якості надання послуг є рівень комфортності перебування та діапазону додаткових та супутніх послуг. Варто зауважити, що простежується динаміка до зменшення цих показників, оскільки наявність додаткових послуг суттєво впливає на витрати закладів і відображається на вартості самих послуг проживання. Проте у більшості готелів є заклади громадського харчування (ресторан, кафе, бар), автостоянки, пральні, спортивні споруди, сауни. Найбільша кількість ресторанів, барів та кафе діють при підприємствах в АР Крим – 340 одиниць, Львівській області – 134, Одеській області – 125, м. Києві – 102 одиниці; автостоянок – в АР Крим (110 одиниць), Львівській (57), Донецькій та Запорізькій (по 38), Одеській (36), Київській (33), Закарпатській (31) областях, м. Києві (31). Більше всього саун та пралень розташовано при готелях АР Крим, Дніпропетровської, Одеської, Київської, Закарпатської, Донецької, Львівської, Миколаївської областей та м. Києва (додаток Б, табл. Б.9).

Кількісні показники спеціалізованих засобів розміщення, які відносяться до спеціальної інфраструктури, відображені у додатку В (табл. В.1, В.2, В.5, В.6, В.9) і таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Кількість та місткість спеціалізованих засобів розміщування
станом на 1.01.2014 року, одиниць**

Адміністративні утворення	Санаторії та пансіонати з лікуванням			Бази, будинки та пансіонати відпочинку		
	Кількість, одиниць	Місткість, місць	Частка за місткістю, %	Кількість, одиниць	Місткість, місць	Частка за місткістю, %
Україна	660	157 338	100,0	2166	250 120	100,0
АР Крим	142	56 694	36,03	319	48 331	19,32
Вінницька	27	5 264	3,35	1	75	0,03
Волинська	8	1 516	0,96	75	2 878	1,15
Дніпропетровська	36	4 465	2,84	91	13 089	5,23
Донецька	48	6 746	4,29	271	34 543	13,81
Житомирська	10	1 756	1,12	10	572	0,23
Закарпатська	29	5 828	3,70	27	1 426	0,57
Запорізька	31	6 633	4,22	201	22 983	9,19
Івано- Франківська	18	2 472	1,57	14	1 226	0,49
Київська	19	3 499	2,22	58	8 276	3,31
Кіровоградська	6	607	0,39	23	1 372	0,55
Луганська	29	2 531	1,61	25	1 132	0,45
Львівська	53	14 991	9,53	17	818	0,33
Миколаївська	16	4 562	2,90	207	25 041	10,01
Одеська	39	14 266	9,07	393	37 315	14,92
Полтавська	18	4 115	2,62	21	1 954	0,78
Рівненська	12	1 948	1,24	7	696	0,28
Сумська	7	890	0,57	11	1 239	0,50
Тернопільська	11	1 653	1,05	3	360	0,14
Харківська	23	3 748	2,38	68	8 164	3,26
Херсонська	15	2 803	1,78	232	28 044	11,21
Хмельницька	14	1 533	0,97	2	57	0,02
Черкаська	12	1 852	1,18	38	2 817	1,13
Чернівецька	5	819	0,52	5	758	0,30
Чернігівська	8	1 345	0,85	24	2 256	0,90
м. Київ	22	4 057	2,58	10	1 195	0,48
м. Севастополь	2	745	0,47	13	3 503	1,40

Примітка. Розраховано на основі даних статистичного бюлетеню «Туристична діяльність в Україні у 2013 році».

Розміщення санаторно-курортних закладів обумовлено наявністю лікувальних ресурсів та кліматичних умов. Поклади лікувальних грязей,

озокериту, джерела цінних мінеральних вод обумовлюють функціонування санаторних закладів не лише загальнодержавного значення, а й для іноземних рекреантів. Загальна кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у 2013 році склала 660 закладів. Найбільша частка санаторіїв та пансіонатів з лікуванням була зосереджена в АР Крим (36,03 % загальної чисельності місць), Львівській (9,53 %) та Одеській (9,07 %) областях. Найменша чисельність санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у Кіровоградській області (0,39 %), Сумській (0,57 %) та Чернівецькій (0,52 %).

Найбільша кількість баз, будинків і пансіонатів відпочинку знаходилась в АР Крим – 48 331 місце (19,32 %), Донецькій області – 34 543 місць (13,81 %), Запорізькій – 22 983 місце (9,19 %), Миколаївській – 25 041 місць (10,01 %), Одеській – 37 315 місць (14,92 %), Херсонській – 28 044 місць (11,21 %) областях. Будинки, бази та пансіонати відпочинку розміщені у тих регіонах, де велика чисельність населення та сприятливі природно-кліматичні умови, є лісові та водні ресурси, гори.

Активно проводився в Україні дитячий відпочинок, кількісні показники якого відображені у додатку В (табл. В.13 – В.14) і таблиці 2.10. Дитячих таборів за кількістю місць найбільше було в АР Крим (17,89 %), Донецькій (10,01 %), Запорізькій (7,54 %), Луганській (5,09 %), Одеській (8,0 %), Херсонській (7,93 %) областях.

У результаті аналізу інфраструктурної компоненти сукупного потенціалу виявлено, що найкраще була розвинута загальна інфраструктура в АР Крим, Донецькій, Дніпропетровській, Київській та Харківській областях, що пов'язано з високими темпами їх індустріального розвитку. Спеціальна інфраструктура рекреаційної сфери найкраще була розвинута в АР Крим, Донецькій, Львівській та Херсонській областях, що викликано високим рівнем природно-рекреаційного забезпечення цих регіонів або високим попитом на рекреаційні послуги, як складалось у Донецькій області.

Таблиця 2.10

**Кількісні показники та регіональна структура дитячих закладів
відпочинку станом на 1.01.2014 року**

Адміністративні утворення	Кількість дитячих закладів	Кількість місць у дитячих закладах	Частка за кількістю місць, %
Україна	18549	190892	100,0
АР Крим	688	34158	17,89
Вінницька	826	5480	2,87
Волинська	649	2730	1,43
Дніпропетровська	1000	6786	3,55
Донецька	1093	19107	10,01
Житомирська	536	2917	1,53
Закарпатська	611	5368	2,81
Запорізька	374	14398	7,54
Івано-Франківська	812	3650	1,91
Київська	520	3693	1,93
Кіровоградська	554	1825	0,96
Луганська	788	9720	5,09
Львівська	914	2740	1,44
Миколаївська	530	7352	3,85
Одеська	1042	15275	8,00
Полтавська	1001	6699	3,51
Рівненська	575	1675	0,88
Сумська	1010	5050	2,65
Тернопільська	484	2558	1,34
Харківська	854	7229	3,79
Херсонська	536	15132	7,93
Хмельницька	833	1794	0,94
Черкаська	1025	3879	2,03
Чернівецька	512	3160	1,66
Чернігівська	559	3827	2,00
м. Київ	111	1270	0,67
м. Севастополь	112	3420	1,79

Примітка. Розраховано на основі даних статистичного збірника «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 243-244.

Кадровий потенціал дослідимо за показниками середньооблікової чисельності штатних працівників колективних засобів розміщування (табл. 2.11). Загальна чисельність персоналу, зайнятого у спеціалізованих засобах розміщування (закладів юридичних та фізичних осіб) складала 88626 осіб. Найбільше у цій сфері було зайнятий в АР Крим (33,61 %), Львівській (8,63 %) та Одеській (7,98 %) областях. Це пов'язано із великою кількістю підприємств рекреаційної сфери, що функціонували в цих регіонах. За структурою закладів, найбільша чисельність працівників зайняті у санаторіях

(41383 особи) та дитячих санаторіях (16449 осіб). Загальна чисельність лікарів у спеціалізованих засобах 4 513 особи, найбільше їх в АР Крим (27,34 %), Львівській (11,66 %) та Одеській (9,22 %) областях.

Таблиця 2.11

**Середньооблікова чисельність працюючих у колективних засобах
розміщування станом на 1.01.2014 року**

Адміністративні одиниці	У спеціалі- зованих засобах розміщування		у т.ч.,		У готелях та аналогічних засобах розміщування		У суб'єктів туристичної діяльності	
			сонато- ріях та панс. з лікув.	базах та буд. відпо- чинку				
	осіб	%	осіб	осіб	осіб	%	осіб	%
Україна	88 626	100	69 703	18 923	37 867	100,00	12517	100
АР Крим	29 784	33,61	23 008	6 776	6 547	17,29	1020	8,15
Вінницька	3 593	4,05	3 578	15	423	1,12	89	0,71
Волинська	1 083	1,22	933	150	420	1,11	71	0,57
Дніпропетровська	2 795	3,15	2 071	724	1 735	4,58	456	3,64
Донецька	5 372	6,06	3 480	1 892	2 204	5,82	422	3,37
Житомирська	969	1,09	947	22	269	0,71	54	0,43
Закарпатська	2 904	3,28	2 797	107	1 334	3,52	117	0,93
Запорізька	4 037	4,56	2 389	1 648	711	1,88	272	2,17
Івано-Франківська	1 745	1,97	1 390	355	1 165	3,08	534	4,27
Київська	2 131	2,40	1 635	496	977	2,58	124	0,99
Кіровоградська	491	0,55	266	225	253	0,67	74	0,59
Луганська	1 533	1,73	1 472	61	504	1,33	120	0,96
Львівська	7 651	8,63	7 530	121	4 423	11,68	757	6,05
Миколаївська	2 103	2,37	870	1 233	409	1,08	214	1,71
Одеська	7 073	7,98	5 358	1 715	2 309	6,10	732	5,85
Полтавська	2 769	3,12	2 692	77	808	2,13	65	0,52
Рівненська	764	0,86	709	55	429	1,13	73	0,58
Сумська	504	0,57	437	67	426	1,12	60	0,48
Тернопільська	834	0,94	820	14	322	0,85	74	0,59
Харківська	2 534	2,86	2 024	510	1 609	4,25	398	3,18
Херсонська	2 743	3,10	939	1 804	404	1,07	139	1,11
Хмельницька	840	0,95	837	3	656	1,73	112	0,89
Черкаська	887	1,00	732	155	455	1,20	71	0,57
Чернівецька	433	0,49	391	42	469	1,24	164	1,31
Чернігівська	490	0,55	423	67	503	1,33	53	0,42
м. Київ	2 114	2,39	1 799	315	7 488	19,77	5953	47,56
м. Севастополь	450	0,51	176	274	615	1,62	299	2,39

Примітка. Розраховано на основі даних статистичного бюлетеню «Туристична діяльність в Україні у 2013 році».

З закладів відпочинку, найбільша чисельність працівників на базах відпочинку (10141 особа) та пансіонатах відпочинку (6761 особа). За регіонами

основна їх частка зайнята у закладах АР Крим, Донецької, Запорізької, Херсонської областей.

У готелях та аналогічних засобах розміщування зайнято 37 867 осіб. Основна частка працівників зайнята у закладах АР Крим (17,29 %), м. Києва (19,77 %), Львівської (11,68 %), Дніпропетровської (4,58 %), Донецької (5,82 %) та Одеської (6,1 %) областей. Оскільки майже 90 % зайнятих працює в готелях, то вище зазначене характеризує частку працівників саме готелів. Найменша чисельність працівників у хостелах (21 особа) та кемпінгах (101 особа).

Загальна чисельність персоналу, зайнятого у туристичних закладах 12517 осіб. Найбільша їх частка зосереджена у м. Києву (47,56 %), АР Крим (8,15 %), Львівській (6,05 %), Одеській (5,85 %) областях.

Оскільки у джерелах статистичної інформації не відображаються чисті інвестиції, тому розглянемо структуру витрат туристично-рекреаційних закладів (додаток Д (табл. Д.2 – Д.4), табл. 2.12). Водночас, витрати, разом з обсягами наданих послуг, характеризують виробничий потенціал рекреаційної системи регіону. Найбільші витрати здійснюються спеціалізованими засобами розміщування (6301345,2 тис. грн). У готелях та аналогічних засобах розміщування витрати склали 5126955,4 тис. грн., туристичних підприємствах – 4 013 041 тис. грн, мисливських господарствах – 219642 тис. грн. Основна частка витрат для розвитку готелів припадає на м. Київ (33,52 %), АР Крим (19,96 %), Львівську область (10,9 %). Для розвитку спеціалізованих засобів розміщування найбільша частка витрат в АР Крим (44,54 %), Львівській (10,26 %), Одеській (5,37 %) та Донецькій (5,45 %) областях; туристичних підприємств – м. Київ (71,96 %), АР Крим (9,73 %), Івано-Франківській області (5,96 %). На розвиток мисливського господарства найбільші витрати здійснювались у Київській (7,94 %), Чернігівській (6,90 %), Харківській (5,49 %), Полтавській (5,72 %), Житомирській (6,75 %), Донецькій (5,84 %) областях.

Таблиця 2.12

**Витрати на організацію діяльності туристичних та рекреаційних закладів
у 2013 році**

Адміністративні одиниці	Витрати у							
	готелях та аналогічних засобах розміщування ¹		спеціалізованих засобах розміщування ¹		туристичних підприєм- ствах ¹		мисливських господар- ствах ²	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
Україна	5 126 955,4	100,0	6 301 345,2	100,0	4 013 041	100,0	219642	100
АР Крим	1 023 288,10	19,96	2806375,2	44,54	390394	9,73	9865,5	4,49
Вінницька	26571	0,52	223962,1	3,55	3633,1	0,09	7379,8	3,36
Волинська	27475,3	0,54	48256,1	0,77	3468,7	0,09	7886	3,59
Дніпропетровська	112510,3	2,19	89344,5	1,42	22957,5	0,57	6651,6	3,03
Донецька	239244,9	4,67	343225,3	5,45	57084,9	1,42	12834,7	5,84
Житомирська	27344,8	0,53	45873,5	0,73	2039	0,05	14816,8	6,75
Закарпатська	82515,1	1,61	266552,2	4,23	8250,1	0,21	5942,4	2,71
Запорізька	72549,9	1,42	358566,4	5,69	17570,2	0,44	6009,5	2,74
Івано-Франківська	187848,7	3,66	44019,5	0,70	239109	5,96	4509,4	2,05
Київська	133001,9	2,59	82427,5	1,31	13771,8	0,34	17429,3	7,94
Кіровоградська	17075,6	0,33	15487	0,25	11343,3	0,28	4574,9	2,08
Луганська	29679,3	0,58	22437,4	0,36	10313	0,26	5123,1	2,33
Львівська	558640	10,90	646706,3	10,26	108052	2,69	10709,8	4,88
Миколаївська	25371,1	0,49	141253,6	2,24	21884	0,55	3225,3	1,47
Одеська	252416,9	4,92	338514,6	5,37	89394,8	2,23	5830,4	2,65
Полтавська	62682	1,22	203485	3,23	3668	0,09	12561,2	5,72
Рівненська	34481,5	0,67	47044,8	0,75	3714,6	0,09	9523,5	4,34
Сумська	30868,7	0,60	20237,6	0,32	3889,6	0,10	9486,7	4,32
Тернопільська	20847,5	0,41	30571	0,49	2519,6	0,06	2579,9	1,17
Харківська	198729,2	3,88	135035,9	2,14	29213,4	0,73	12053,5	5,49
Херсонська	15853,4	0,31	127643,5	2,03	3779,6	0,09	7303,6	3,33
Хмельницька	40539,9	0,79	64681,9	1,03	8468	0,21	6287,4	2,86
Черкаська	33260,3	0,65	29357,2	0,47	5590,9	0,14	8248,5	3,76
Чернівецька	33572,3	0,65	449,9	0,01	5936,7	0,15	5595,6	2,55
Чернігівська	41093	0,80	11396,1	0,18	1413,3	0,04	15146,2	6,90
м. Київ	1718423,2	33,52	101160,2	1,61	2887893	71,96	6532,4	2,97
м. Севастополь	81071,5	1,58	57280,9	0,91	57688,8	1,44	1535,2	0,70

Примітка. ¹Розраховано на основі даних статистичного бюлетеню «Туристична діяльність в Україні у 2013 році».

²Статистичний бюлетень «Ведення мисливського господарства у 2013 році».

Попри різні показники розвитку загальної та спеціальної інфраструктури, суттєвий вплив на конкурентоспроможність регіональних рекреаційних систем має рівень екологічної безпеки, який формують такі чинники як рівень скидів та викидів шкідливих речовин, активність екзогенних геологічних та

технологічних процесів, рівень радіаційного забруднення території, відходів, які там накопичуються (додаток Е, табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Екологічна складова конкурентного потенціалу рекреаційних систем
регіонів України станом на 1.01.2014 року**

Адміністративні одиниці	Утворення відходів у розрахунку на на 1 км ² (<i>m</i>)		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на 1 км ²	Скидання вод у природні поверхневі водні об'єкти	Частота виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру, випадків	Частота виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, випадків	Коефіцієнт потенційної радіаційної небезпеки територій
	I-III КН	IV КН					
Україна	1,5	741,0	11,1	1717	508	304	0,52
АР Крим	0,1	98,9	5,0	93	25	15	0
Вінницька	0,0	109,7	8,6	1	10	10	0,3
Волинська	0,1	28,4	2,4	1	7	7	0,94
Дніпропетровськ	2,4	9420,2	35,9	325	36	20	0,95
Донецька	4,3	2006,9	62,1	507	61	10	0
Житомирська	0,0	22,5	3,0	3	9	10	0,95
Закарпатська	0,4	9,3	5,4	2	4	16	0
Запорізька	0,7	168,2	13,0	77	20	20	0,86
Івано- Франківська	0,4	121,4	18,2	1	14	11	0
Київська	0,9	85,5	9,9	3	32	20	0,94
Кіровоградська	0,3	1582,4	3,0	5	26	19	0,75
Луганська	1,0	667,1	19,6	142	56	16	0
Львівська	0,1	121,6	10,9	46	52	15	0,15
Миколаївська	6,2	94,5	3,4	25	12	8	0,93
Одеська	0,3	21,3	4,9	81	27	7	0,85
Полтавська	4,5	200,3	6,1	5	10	13	0,2
Рівненська	0,0	78,9	2,8	7	19	8	0,92
Сумська	3,9	28,4	3,3	27	17	9	0,5
Тернопільська	1,1	48,9	4,2	2	6	14	0,75
Харківська	3,8	65,6	10,5	13	14	9	0
Херсонська	3,2	12,2	2,6	2	11	11	0,65
Хмельницька	0,0	53,9	3,9	1	18	11	0,85
Черкаська	0,0	49,2	7,2	8	11	4	0,6
Чернівецька	0,0	51,3	4,8	2	6	9	0
Чернігівська	0,0	21,1	2,9	17	5	12	0,9
м. Київ	16,0	1203,9	309,6	297			
м. Севастополь	5,6	295,2	22,4	24			

Примітка. Розраховано на основі даних статистичного збірника «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 277, 282.

Хоча частка відходів I-III класів небезпеки у загальних обсягах відходів, що утворюються в країні, щорічно не перевищує 0,5 %, проте саме вони

створюють небезпеку для здоров'я людей і навколишнього середовища. Сумарний обсяг утворення відходів I-III класів небезпеки від економічної діяльності підприємств та організацій Автономної Республіки Крим, Миколаївської, Сумської, Полтавської, Донецької, Харківської та Херсонської областей становить понад 82% від загального обсягу таких відходів. Станом на 1 січня 2013р. у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств країни, які були активні протягом 2012 року, накопичилось 14,9 млрд. т відходів, з них 28,6 тис. т належать до I класу небезпеки, 2,2 млн. т – до II, 12,0 млн. т – до III, 14895,8 млн. т – до IV класу небезпеки. Найбільшого антропогенного навантаження зазнає довкілля Дніпропетровської області, на території якої зберігається більше 60 % сумарних обсягів по країні, Донецької (18 %), Луганської (10 %) областей. Площа спеціально відведених місць та об'єктів видалення у цих областях становить 30 тис. га. На території трьох областей, а саме Дніпропетровської, Донецької та Луганської накопичено 93% обсягу накопичених у країні відходів I-IV класів небезпеки.

Забруднення атмосферного повітря вважається одним із провідних елементів середовища проживання людини, що спричиняє шкідливий вплив на її здоров'я. Сьогодні в Україні, незважаючи на певний спад виробництва, стабільно високим залишається забруднення повітряного середовища великих міст і промислових центрів. Викиди шкідливих речовин в атмосферу найменші у Чернівецькій (0,5 %), Тернопільській (0,7 %), Волинській, Закарпатській та Хмельницькій (по 0,8 % відповідно), Рівненській та Херсонській (по 0,9 %) областях, а найбільші у Донецькій (28,7 %), Дніпропетровській (17,7 %), Луганській (9,0 %), Запорізькій (5,8 %) та Харківській (4,6 %) областях.

Практично всі поверхневі джерела водопостачання України інтенсивно забруднювалися. Із загальної кількості водопроводів не відповідають санітарним нормам, за відсутності зон санітарної охорони, – 67,3%, необхідного комплексу очисних споруд – 18,2%, знезаражуючих установок – 24,4%. Найбільш забруднені гирла річки Дніпро, води акваторії порту Одеса і Дніпровського лиману класифікувалися як забруднені, води дельти річки

Дунай, Бузького лиману – як помірно забруднені, води Сухого лиману та вхідного каналу, дельтових водотоків річки Дунай класифікувалися як чисті, акваторії порту Ялта – як дуже чисті. Екологічна ситуація в Чорному і Азовському морях у цілому залишається напруженою. Основними екопроблемами морів залишаються евтрофікація шельфових вод (забруднення біогенними речовинами) та забруднення морського середовища токсичними речовинами. Найбільший рівень скидів у води зафіксований у Донецькій (21,3 %), Дніпропетровській (20,4 %), Запорізькій (14,5 %), Луганській (7,8 %), Одеській (5,7 %), Львівській (5,6 %) областях, АР Крим (2,4 %). Найменше їх у Волинській області (0,009 %).

Україна вразлива до зміни клімату, природних катаклізмів. Найбільш масштабний розвиток зсувів зафіксований на узбережжі Чорного моря в межах Одеської, Миколаївської областей та АР Крим, на узбережжі Азовського моря та в басейні р. Сів. Донець (Донецька область), правобережжі р. Дніпро та його правих приток, у басейнах річок Уж, Тиса, Латориця, Ріка, Тересва (Закарпаття) та басейнах річок Дністер, Прут, Черемош, Сирет, Стрий, Вишня (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області). Активна господарська діяльність без проведення необхідних інженерних заходів викликала поширення зсувів на території 405 населених пунктів, серед яких Київ, Севастополь, Дніпропетровськ, Одеса, Луганськ, Лисичанськ, Куп'янськ, Чернівці тощо. Активізація зсувів відмічається на території майже всіх адміністративних областей, за винятком територій, які взагалі не мають умов для розвитку зсувного процесу – Волинської та Рівненської областей.

Найбільша кількість надзвичайних ситуацій техногенного характеру зафіксована у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Закарпатській та Луганській областях. Найменше техногенних катастроф виникало у Волинській, Одеській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Харківській та Чернівецькій областях.

Радіоекологічний стан характеризується як геохімічною структурою ґрунтів, так і техногенним радіоактивним забрудненням територій внаслідок

Чорнобильської катастрофи. Найбільш забрудненою залишається територія зони відчуження (розташована у північній частині Київської області на території Поліського та Іванківського адміністративних районів). Найвищий коефіцієнт потенційної радіаційної небезпеки у Дніпропетровській, Житомирській (по 0,95), Волинській та Київській (по 0,94), Миколаївській (0,93), Рівненській (0,92), Чернігівській (0,9), Запорізькій (0,86), Одеській та Хмельницькій (по 0,85) областях.

2.3. Оцінка рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів України

Для оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону використаємо методику, описану в підрозділі 2.1. Рівень конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів визначаємо з використанням індексної методики на основі даних підрозділу 2.2, а саме за кількісними показниками.

Оцінку рівня природно-ресурсної складової конкурентного потенціалу спочатку здійснимо окремо для спеціальних та загальних ПРР (табл. 2.14, 2.15).

Таблиця 2.14

Результати визначення підгрупового індексу забезпечення регіонів України спеціальними природними рекреаційними ресурсами (СПРР)

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси % до загальної кількості родовищ по Україні				Сумарний індекс	Індекс підгрупи забезпечення СПРР
	грязі та мул мінеральні	води мінеральні	сапропель	лікувальна роп, озокерит		
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	1	0,42	0	0,50	1,92	0,93
Вінницька	0	0,45	0	0	0,45	0,22
Волинська	0	0,08	1	0	1,08	0,52
Дніпропетровська	0,5	0,45	0	0	0,95	0,46
Донецька	0,5	0,42	0	0	0,92	0,45
Житомирська	0,0	0,10	0	0	0,10	0,05
Закарпатська	0,0	0,95	0	0	0,95	0,46
Запорізька	1,0	0,24	0	0	1,24	0,61
Івано-Франківська	0,5	0,37	0	1,00	1,87	0,91

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4	5	6	7
Київська	0	0,16	0	0	0,16	0,08
Кіровоградська	0	0,08	0	0	0,08	0,04
Луганська	0	0,29	0	0	0,29	0,14
Львівська	0,50	1,00	0	0,50	2,00	0,98
Миколаївська	0,50	0,21	0	0	0,71	0,35
Одеська	1,00	0,55	0	0,50	2,05	1,0
Полтавська	0,50	0,53	0	0	1,03	0,50
Рівненська	0	0,18	0,19	0	0,38	0,19
Сумська	0	0,05	0,29	0	0,34	0,17
Тернопільська	0	0,18	0	0	0,18	0,09
Харківська	0	0,08	0	0	0,08	0,04
Херсонська	1,00	0,13	0,12	0,50	1,75	0,85
Хмельницька	0	0,37	0	0	0,37	0,18
Черкаська	0	0,18	0	0	0,18	0,09
Чернівецька	0	0,29	0	0	0,29	0,14
Чернігівська	0	0,08	0,01	0	0,09	0,04
м. Київ	0	0,10	0	0	0,10	0,05
м. Севастополь	0	0	0	0	0	0,0

Примітка. Розраховано автором за даними таблиці 2.3.

Як бачимо, в Україні 6 регіонів, які мають високий індекс конкурентного потенціалу за даними ресурсами: АР Крим, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Одеська та Херсонська області; середній рівень мають Волинська Дніпропетровська Донецька Закарпатська Миколаївська Полтавська області, інші володіють низьким рівнем конкурентного потенціалу.

Високий індекс забезпечення спеціальними природними рекреаційними ресурсами формує конкурентний потенціал для розвитку оздоровчої та лікувальної спеціалізації рекреаційних систем регіонів.

Результати розрахунку індексів забезпечення регіонів України загальними природними рекреаційними ресурсами відображені у табл. 2.15. Високий індекс забезпеченості лісовими ресурсами у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Львівській, Рівненській, Чернігівській областях; середній – Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Сумській, Харківській та Черкаській областях; найнижчий – АР Крим, Запорізькій, Дніпропетровській, Донецькій, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях.

Таблиця 2.15

**Результати визначення підгрупового індексу забезпечення регіонів
України загальними природними рекреаційними ресурсами (ЗПРР)**

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси площ (голів)					Сумар- ний індекс	Індекс підгрупи забезпе- чення ЗПРР
	лісів та лісо- вкритих площ	внутріш- ніх вод	земель об'єктів ПЗФ	мисливсь- ких угідь	мисливсь- кої дичини		
АР Крим	0,267	0,491	0,286	0,727	0,218	1,990	0,60
Вінницька	0,338	0,101	0,077	0,789	0,368	1,673	0,50
Волинська	0,621	0,105	0,349	0,583	0,299	1,958	0,59
Дніпропетровська	0,172	0,361	0,015	0,896	1,000	2,443	0,73
Донецька	0,182	0,098	0,247	0,744	0,771	2,042	0,61
Житомирська	1,000	0,113	0,195	0,793	0,338	2,439	0,73
Закарпатська	0,645	0,043	0,560	0,275	0,195	1,717	0,52
Запорізька	0,106	0,398	0,363	0,646	0,419	1,933	0,58
Івано-Франківська	0,566	0,055	0,437	0,254	0,139	1,451	0,44
Київська	0,578	0,407	0,0	0,200	0,152	1,337	0,40
Кіровоградська	0,166	0,178	0,0	0,712	0,879	1,936	0,58
Луганська	0,317	0,051	0,021	0,652	0,297	1,339	0,40
Львівська	0,619	0,099	0,230	0,576	0,281	1,805	0,54
Миколаївська	0,111	0,299	0,165	0,439	0,142	1,156	0,35
Одеська	0,199	0,490	0,380	0,924	0,332	2,325	0,70
Полтавська	0,253	0,344	0,117	0,755	0,619	2,089	0,63
Рівненська	0,717	0,101	0,183	0,496	0,327	1,822	0,54
Сумська	0,410	0,072	0,152	0,765	0,281	1,679	0,50
Тернопільська	0,179	0,045	0,067	0,348	0,256	0,896	0,27
Харківська	0,372	0,141	0,087	0,910	0,901	2,410	0,72
Херсонська	0,135	1,000	0,814	0,742	0,641	3,332	1,00
Хмельницька	0,256	0,098	1,000	0,563	0,447	2,364	0,71
Черкаська	0,302	0,315	0,008	0,574	0,351	1,550	0,46
Чернівецька	0,230	0,044	0,106	0,231	0,130	0,742	0,22
Чернігівська	0,659	0,158	0,156	1,000	0,839	2,811	0,84
м. Київ	0,031	0,015	0,017	0,133	0,0	0,197	0,06
м. Севастополь	0,032	0,002	0,0	0,038	0,022	0,094	0,03

Примітка. За даними табл. 2.4, 2.5.

Рівень забезпеченості внутрішніми водами найвищий у Херсонській області; середній – в АР Крим, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Черкаській областях; низький – в інших, що пов'язано з малою площею водних об'єктів.

Високий індекс забезпечення об'єктами природно-заповідного фонду мають Херсонська, Хмельницька області; середній – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Запорізька, Одеська області.

Індивідуальні індекси мисливських угідь вказують на високий рівень потенціалу АР Крим, Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей, середній – Волинської, Львівської, Миколаївської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської областей. За чисельністю мисливської дичини високий індекс мають Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області, середній – Вінницька, Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська області.

Результати визначення підгрупового індексу забезпечення загальними природними рекреаційними ресурсами свідчать, що значна частина регіонів має високий рівень потенціалу (17 регіонів), інші, крім Тернопільської, Чернівецької областей та міст-регіонів, – середній. Забезпеченість регіонів водними та лісовими ресурсами створює конкурентну перевагу для розвитку оздоровлення та відпочинку, об'єктами природно-заповідного фонду – пізнавального туризму та відпочинку, мисливські угілля та дичина – утилітарного туризму (мисливства).

Результати розрахунку групового індексу природоресурсного забезпечення відображені в додатку К (додаток К, табл. К.1), групування регіонів за окремими індивідуальними, підгруповими та груповим індексами відображені в табл. 2.16. Груповий індекс забезпечення регіонів України природними рекреаційними ресурсами свідчить, що високий рівень конкурентного потенціалу мають АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Херсонська області; середній – Вінницька, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Харківська, Чернігівська, Донецька, Житомирська, Сумська, Кіровоградська, Миколаївська області; низький – Київська, Луганська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ, м. Севастополь.

**Групування регіонів за індексами підгруп показників
природно-ресурсного потенціалу**

Складові конкурентного потенціалу	Рівень конкурентного потенціалу		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
1	2	3	4
За індексом природо-ресурсного забезпечення	АР Крим, Волинська Дніпропетровська Запорізька Львівська Івано-Франківська Одеська Полтавська Херсонська	Вінницька Закарпатська Рівненська Хмельницька Харківська Чернігівська Донецька, Житомирська Сумська, Миколаївська Кіровоградська	Київська Луганська Тернопільська Черкаська Чернівецька м. Київ м. Севастополь
За індексом підгрупи забезпечення спеціальними ППР	АР Крим Запорізька Івано-Франківська, Львівська, Одеська Херсонська	Волинська Дніпропетровська Донецька Закарпатська Миколаївська Полтавська	Вінницька Луганська Житомирська, Київська Чернівецька Кіровоградська Сумська Харківська, Тернопільська Рівненська Хмельницька Чернігівська, Черкаська,
За індексом підгрупи забезпечення загальними ППР	АР Крим Донецька Дніпропетровська Житомирська Одеська Полтавська Харківська Херсонська Хмельницька Чернігівська	Вінницька Волинська Закарпатська Запорізька Івано-Франківська Київська Черкаська Кіровоградська Луганська Львівська Миколаївська Рівненська Сумська	Тернопільська, Чернівецька м. Київ м. Севастополь
зокрема			
За рівнем забезпечення лісовими ресурсами	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Львівська, Рівненська, Чернігівська	Вінницька, Івано- Франківська, Луганська, Київська, Сумська, Харківська Черкаська	АР Крим, Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Кіровоградська Миколаївська, Одеська Тернопільська Херсонська Хмельницька Чернівецька
За рівнем забезпечення водними ресурсами	Херсонська	АР Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська	Вінницька Волинська, Донецька, Житомирська Закарпатська, Львівська Івано-Франківська Кіровоградська Сумська Луганська Рівненська Тернопільська Харківська Хмельницька Чернівецька Чернігівська

Продовження табл. 2.16

1	2	3	4
За рівнем забезпечення об'єктами ПЗФ	Херсонська, Хмельницька	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Запорізька, Одеська	АР Крим, Житомирська, Дніпропетровська, Вінницька, Донецька, Кіровоградська Київська, Миколаївська, Луганська Львівська, Полтавська, Рівненська Сумська, Тернопільська Харківська Черкаська, Чернівецька Чернігівська
За рівнем забезпечення мисливськими угіддями	АР Крим, Вінницька Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Житомирська, Одеська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська	Волинська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська	Закарпатська Івано-Франківська Київська Чернівецька
За рівнем забезпечення мисливською дичиною	Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Кіровоградська, Харківська, Херсонська, Чернігівська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська Рівненська, Хмельницька, Черкаська	АР Крим Закарпатська Івано-Франківська Київська Луганська Львівська Миколаївська Сумська Тернопільська Харківська Чернівецька

Примітка. Складено автором за даними табл. 2.14, 2.15, додатку К, таблиця К.1.

Кліматичні та природно-географічні умови сприятливі для розвитку певних видів рекреаційної та туристичної діяльності у всіх регіонах, тому враховувати їх вплив вважаємо недоцільним, оскільки буде виявлятися ефект мультиколінеарності.

Оцінку інфраструктурного потенціалу проведемо за показниками розвитку загальної та спеціальної інфраструктури рекреаційної сфери. Дослідження загальної інфраструктури включатиме вивчення показників кількості туристичних та екскурсійних закладів, щільності автошляхів, залізниць, місткості готелів (табл. 2.17). Індивідуальні індекси забезпечення туристичними закладами свідчать, що вищий рівень у м. Києва. Через суттєву різницю в показниках, інші регіони, крім Дніпропетровської області та АР Крим, мають низький рівень розвитку. Подібна ситуація склалась по

індивідуальних індексах забезпечення екскурсійними закладами: високий рівень в АР Крим, всі інші – низький рівень. За показником індексу місткості готелів високий рівень має АР Крим; середній – Львівська область та м. Київ, всі інші регіони – низький рівень. Високий індекс щільності автошляхів у всіх регіонах, крім Миколаївської, Луганської, Херсонської областей, де від середній.

Таблиця 2.17

**Результати визначення підгрупового індексу забезпечення
регіонів України засобами загальної інфраструктури (ЗЗІ)**

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси					Сумар- ний індекс	Індекс підгрупи забезпе- чення ЗЗІ
	кількості суб'єктів туристич- ної діяльності	кількості суб'єктів екскурсій- ної діяльності	місткості готелів та ін. засобів розміщу- вання	щільності автомо- більних доріг	щільності залізнич- них колій		
АР Крим	0,393	1	1	0,652	0,383	3,428	0,97
Вінницька	0,056	0,004	0,057	0,902	0,683	1,703	0,48
Волинська	0,063	0,024	0,051	0,766	0,500	1,405	0,40
Дніпропетровська	0,362	0,028	0,205	0,763	0,817	2,175	0,62
Донецька	0,264	0,012	0,187	0,803	1,000	2,267	0,64
Житомирська	0,043	0,024	0,051	0,745	0,567	1,430	0,40
Закарпатська	0,061	0,012	0,239	0,694	0,783	1,790	0,51
Запорізька	0,186	0,024	0,153	0,668	0,600	1,631	0,46
Івано- Франківська	0,083	0,032	0,199	0,787	0,600	1,702	0,48
Київська	0,100	0,012	0,119	0,814	0,467	1,511	0,43
Кіровоградська	0,052	0,016	0,045	0,670	0,600	1,384	0,39
Луганська	0,167	0,020	0,051	0,582	0,683	1,504	0,43
Львівська	0,202	0,244	0,400	1,000	0,967	2,813	0,80
Миколаївська	0,056	0,008	0,075	0,519	0,483	1,141	0,32
Одеська	0,225	0,120	0,269	0,644	0,517	1,774	0,50
Полтавська	0,097	0,012	0,108	0,819	0,500	1,536	0,43
Рівненська	0,058	0,008	0,046	0,670	0,483	1,265	0,36
Сумська	0,044	0,0	0,036	0,750	0,500	1,330	0,38
Тернопільська	0,052	0,020	0,062	0,960	0,683	1,778	0,50
Харківська	0,266	0,048	0,147	0,795	0,800	2,057	0,58
Херсонська	0,051	0,036	0,103	0,463	0,267	0,920	0,26
Хмельницька	0,074	0,044	0,091	0,920	0,600	1,729	0,49
Черкаська	0,073	0,012	0,071	0,755	0,467	1,378	0,39
Чернівецька	0,090	0,004	0,090	0,944	0,850	1,978	0,56
Чернігівська	0,044	0,008	0,044	0,604	0,450	1,150	0,33
м. Київ	1	0,060	0,475	1,000	1,000	3,534	1,00
м. Севастополь	0,082	0,076	0,051	1,000	1,000	2,209	0,63

Примітка. За даними табл. 2.6, 2.7, 2.8.

Високий рівень конкурентного потенціалу за індексом щільності залізниць мають Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Луганська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька області; середній – в АР Крим, Волинській, Житомирській, Київській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Черкаській, Чернігівській областях, низький – в Херсонській області.

Високий рівень конкурентного потенціалу за підгруповим індексом забезпечення регіонів України засобами загальної інфраструктури в АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Львівській областях, м. Київ, м. Севастополь; низький – Херсонській області, середній – в усіх інших (табл. 2.19).

Результати визначення групового індексу забезпечення регіонів України спеціалізованими засобами розміщування відображені в таблиці 2.18.

Потужний розвиток курортно-санаторної справив в АР Крим робить його поза конкуренцією, оскільки всі інші регіони мають індивідуальні індекси місткості цих закладів менше 0,3, що відповідає низькому рівню розвитку.

Індивідуальні індекси місткості баз, будинків та пансіонатів відпочинку відповідають високому рівню в АР Крим, Херсонській, Донецькій та Одеській областях; середньому – Запорізькій, Миколаївській областях. Низькі показники в усіх інших регіонах.

Високому рівню відповідає індивідуальний індекс місткості дитячих закладів оздоровлення в АР Крим, середньому – у Донецькій, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях. Загалом високий рівень конкурентного потенціалу за підгруповим індексом забезпечення регіонів спеціалізованими засобами розміщування лише в АР Крим; середній – в Донецькій, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях; низький – в усіх інших. Рівень інфраструктурного потенціалу характеризується стандартизованою за максимальним значенням сумою двох показників: підгрупового індексу забезпечення регіонів України засобами загальної інфраструктури та

підгрупового індексу забезпечення регіонів України спеціалізованими засобами розміщування (додаток К, табл. К.2).

Таблиця 2.18

**Результати визначення підгрупового індексу забезпечення регіонів
України спеціалізованими засобами розміщування (СЗР)**

Адміністративні утворення	Індивідуальні індекси місткості			Сумарний індекс	Індекс підгрупи забезпечення СЗР
	санаторіїв та пансіонатів з лікуванням	баз, будинків та пансіонатів відпочинку	дитячих закладів оздоровлення		
АР Крим	1	1	1	3	1
Вінницька	0,093	0,002	0,160	0,255	0,09
Волинська	0,027	0,060	0,080	0,166	0,06
Дніпропетровська	0,079	0,271	0,198	0,548	0,18
Донецька	0,119	0,715	0,560	1,393	0,46
Житомирська	0,031	0,012	0,086	0,129	0,04
Закарпатська	0,103	0,030	0,157	0,289	0,10
Запорізька	0,117	0,476	0,421	1,014	0,34
Івано-Франківська	0,044	0,025	0,107	0,176	0,06
Київська	0,062	0,171	0,108	0,341	0,11
Кіровоградська	0,011	0,028	0,054	0,093	0,03
Луганська	0,045	0,023	0,285	0,352	0,12
Львівська	0,265	0,017	0,080	0,362	0,12
Миколаївська	0,080	0,518	0,215	0,814	0,27
Одеська	0,252	0,772	0,447	1,471	0,49
Полтавська	0,073	0,040	0,196	0,309	0,10
Рівненська	0,034	0,014	0,049	0,098	0,03
Сумська	0,016	0,026	0,148	0,190	0,06
Тернопільська	0,029	0,007	0,075	0,111	0,04
Харківська	0,066	0,169	0,212	0,447	0,15
Херсонська	0,049	0,580	0,443	1,073	0,36
Хмельницька	0,027	0,001	0,053	0,081	0,03
Черкаська	0,033	0,058	0,113	0,205	0,07
Чернівецька	0,014	0,016	0,093	0,123	0,04
Чернігівська	0,024	0,047	0,112	0,182	0,06
м. Київ	0,072	0,025	0,037	0,134	0,04
м. Севастополь	0,013	0,072	0,100	0,186	0,06

Примітка. За даними табл. 2.9, 2.10.

Індекс інфраструктурного потенціалу свідчить про високий його рівень в АР Крим; середній – у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях, м. Києві та м. Севастополі; низький показник мають Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська,

Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області. Результати групування регіонів за груповими та підгруповими показниками відображені у табл. 2.19.

Таблиця 2.19

**Групування регіонів за індексами підгруп показників
інфраструктурного потенціалу**

Складові конкурентного потенціалу	Рівень конкурентного потенціалу		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
1	2	3	4
За індексом інфраструктурного потенціалу	АР Крим	Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Одеська, Харківська, Херсонська, Чернівецька м. Київ м. Севастополь	Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
За індексом забезпечення засобами загальної інфраструктури	АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Львівська м. Київ, м. Севастополь	Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Запорізька Івано-Франківська Київська Луганська Кіровоградська Миколаївська Одеська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Харківська Хмельницька Чернівецька Черкаська Чернігівська	Херсонська
За індексом забезпечення спеціалізованими засобами розмішування	АР Крим	Донецька, Запорізька, Одеська, Херсонська	Вінницька Волинська Дніпропетровська м. Київ Житомирська Закарпатська Харківська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Луганська Львівська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Хмельницька Чернівецька Черкаська Чернігівська м. Севастополь

Примітка. Складено автором за даними табл. 2.17, 2.18, додатку К, таблиця К.2.

Оцінку рівня кадрового потенціалу рекреаційних систем регіонів України проведемо на основі забезпеченості персоналом туристичних та рекреаційних

закладів (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

**Результати визначення групового індексу кадрового потенціалу
рекреаційних систем регіонів України**

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси забезпечення персоналом у			Сумар- ний індекс	Індекс кадрового потенціалу
	спеціалі- зованих засобах розміщування	готелях та аналогічних засобах розміщування	суб'єктів туристичної діяльності		
АР Крим	1	0,875	0,171	2,046	0,99
Вінницька	0,120	0,057	0,015	0,192	0,09
Волинська	0,036	0,056	0,012	0,104	0,05
Дніпропетровська	0,094	0,232	0,077	0,402	0,19
Донецька	0,180	0,294	0,071	0,546	0,26
Житомирська	0,032	0,036	0,009	0,077	0,04
Закарпатська	0,098	0,178	0,020	0,295	0,14
Запорізька	0,136	0,095	0,046	0,276	0,13
Івано-Франківська	0,059	0,156	0,090	0,304	0,15
Київська	0,071	0,131	0,021	0,223	0,11
Кіровоградська	0,016	0,034	0,012	0,063	0,03
Луганська	0,051	0,067	0,020	0,139	0,07
Львівська	0,257	0,591	0,127	0,975	0,47
Миколаївська	0,071	0,055	0,036	0,161	0,08
Одеська	0,237	0,309	0,123	0,669	0,32
Полтавська	0,093	0,108	0,011	0,212	0,10
Рівненська	0,026	0,057	0,012	0,095	0,05
Сумська	0,017	0,057	0,010	0,084	0,04
Тернопільська	0,028	0,043	0,012	0,083	0,04
Харківська	0,085	0,215	0,067	0,367	0,18
Херсонська	0,092	0,054	0,023	0,170	0,08
Хмельницька	0,028	0,088	0,019	0,134	0,06
Черкаська	0,030	0,061	0,012	0,102	0,05
Чернівецька	0,015	0,063	0,028	0,105	0,05
Чернігівська	0,016	0,067	0,009	0,092	0,04
м. Київ	0,071	1	1	2,071	1,00
м. Севастополь	0,015	0,082	0,050	0,147	0,07

Примітка. Розраховано на основі даних табл. 2.11.

Високий рівень кадрового потенціалу спеціалізованих засобів розміщування лише в АР Крим; в усіх інших регіонах він низький. Це пов'язано з суттєвою різницею у чисельності курортно-санаторних закладів АР Крим та інших регіонів. Індивідуальні індекси забезпечення персоналом у готелях та аналогічних засобах розміщування високі в АР Крим, м. Київ, Львівській

області; середній – в Одеській та Донецькій областях; в інших він низький. Індивідуальний індекс забезпечення персоналом суб'єктів туристичної діяльності високий лише у м. Київ, в усіх інших регіонах він низький. Загалом високий індекс кадрового потенціалу мають м. Київ та АР Крим, середній – Одеська та Львівська області, всі інші – низький.

Оцінку фінансового потенціалу проведемо на основі показників витрат на організацію діяльності колективних засобів розміщування, туристичних підприємств та мисливських господарств (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Результати визначення групового індексу фінансового забезпечення діяльності туристичних та рекреаційних закладів регіонів України

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси витрат у				Сумарний індекс	Індекс фінансового потенціалу
	готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування	туристичних підприємствах	мисливських господарствах		
АР Крим	0,595	1	0,135	0,565	2,296	0,95
Вінницька	0,016	0,080	0,001	0,423	0,520	0,22
Волинська	0,016	0,017	0,001	0,452	0,487	0,20
Дніпропетровська	0,065	0,032	0,008	0,382	0,487	0,20
Донецька	0,139	0,122	0,020	0,736	1,017	0,42
Житомирська	0,016	0,016	0,001	0,850	0,883	0,37
Закарпатська	0,048	0,095	0,003	0,341	0,487	0,20
Запорізька	0,042	0,128	0,006	0,345	0,521	0,22
Івано-Франківська	0,109	0,016	0,083	0,258	0,466	0,19
Київська	0,077	0,029	0,005	1,0	1,111	0,46
Кіровоградська	0,010	0,006	0,004	0,262	0,281	0,12
Луганська	0,017	0,008	0,004	0,293	0,322	0,13
Львівська	0,325	0,230	0,037	0,615	1,208	0,50
Миколаївська	0,015	0,050	0,008	0,185	0,258	0,11
Одеська	0,147	0,121	0,031	0,334	0,632	0,26
Полтавська	0,036	0,073	0,001	0,720	0,831	0,34
Рівненська	0,020	0,017	0,001	0,547	0,585	0,24
Сумська	0,018	0,007	0,001	0,544	0,571	0,24
Тернопільська	0,012	0,011	0,001	0,147	0,171	0,07
Харківська	0,116	0,048	0,010	0,691	0,865	0,36
Херсонська	0,009	0,046	0,001	0,419	0,475	0,20
Хмельницька	0,024	0,023	0,003	0,360	0,410	0,17
Черкаська	0,019	0,011	0,002	0,474	0,505	0,21
Чернівецька	0,019	0,000	0,002	0,321	0,343	0,14
Чернігівська	0,024	0,004	0,001	0,869	0,897	0,37
м. Київ	1,000	0,036	1,000	0,374	2,410	1,00
м. Севастополь	0,047	0,020	0,020	0,088	0,176	0,07

Примітка. За даними табл. 2.12.

Високий рівень фінансового забезпечення мають готелі м. Києва та АР Крим, середній – Львівська область, низький – інші регіони. Індивідуальний індекс фінансового забезпечення спеціалізованих засобів розміщування високий лише в АР Крим, низький в усіх інших регіонах. Аналогічна ситуація склалась і з фінансовим потенціалом туристичних закладів, де високий індекс лише в м. Києві, у всіх інших регіонах він низький. Щодо мисливських господарств, то високий рівень витрат мають Донецька, Житомирська, Київська, Львівська, Полтавська, Харківська, Чернігівська області; середній – АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Одеська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ; низький – Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Тернопільська області та м. Севастополь.

Загалом високий індекс фінансового потенціалу мають м. Київ та АР Крим; середній – Донецька, Житомирська, Київська, Львівська, Полтавська, Харківська, Чернігівська області; низький – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Чернівецька, Черкаська області, м. Севастополь.

Оцінку екологічного потенціалу проведемо шляхом розрахунку індексів показників екологічної комфортності, що включає рівень утворення відходів у розрахунку на 1 км^2 , викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на 1 км^2 , скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти, потенційної радіаційної небезпеки територій (табл. 2.22).

Зауважимо, що це індекси-дестимулятори, чим більший індекс, тим більший деструктивний вплив на довкілля у регіоні.

Найвищі показники групового індексу мають м. Київ та Дніпропетровська область, тобто екологічна ситуація там найгірша. Середнього рівня індикатори мають Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська області. Екологічно чистими можна вважати рекреаційні системи АР Крим,

Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Харківської Чернівецької областей, м. Севастополь. За рівнем екологічної складової, найвищий конкурентний потенціал мають рекреаційні системи Закарпатської та Чернівецької областей, найнижчий – м. Києва.

Таблиця 2.22

**Результати визначення групового індексу екологічної складової
конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів
(деструктивний індекс)**

Адміністративні одиниці	Індивідуальні індекси					Сумар- ний індекс	Індекс екологіч- ного потенціалу
	утворення відходів у розрахунку на на 1 км ²		викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на 1 км ²	скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти	потенційної радіаційної небезпеки територій		
	I-III КН	IV КН					
АР Крим	0,006	0,010	0,016	0,183	0,000	0,215	0,06
Вінницька	0,000	0,012	0,028	0,002	0,319	0,361	0,10
Волинська	0,006	0,003	0,008	0,002	1,000	1,019	0,27
Дніпропетровська	0,150	1,000	0,116	0,641	1,011	2,918	0,79
Донецька	0,269	0,213	0,201	1,000	0,000	1,683	0,45
Житомирська	0,000	0,002	0,010	0,006	1,011	1,029	0,28
Закарпатська	0,025	0,001	0,017	0,004	0,000	0,047	0,01
Запорізька	0,044	0,018	0,042	0,152	0,915	1,171	0,32
Івано-Франківська	0,025	0,013	0,059	0,002	0,000	0,099	0,03
Київська	0,056	0,009	0,032	0,006	1,000	1,103	0,30
Кіровоградська	0,019	0,168	0,010	0,010	0,798	1,005	0,27
Луганська	0,063	0,071	0,063	0,280	0,000	0,477	0,13
Львівська	0,006	0,013	0,035	0,091	0,160	0,305	0,08
Миколаївська	0,388	0,010	0,011	0,049	0,989	1,447	0,39
Одеська	0,019	0,002	0,016	0,160	0,904	1,101	0,30
Полтавська	0,281	0,021	0,020	0,010	0,213	0,545	0,15
Рівненська	0,000	0,008	0,009	0,014	0,979	1,01	0,27
Сумська	0,244	0,003	0,011	0,053	0,532	0,843	0,23
Тернопільська	0,069	0,005	0,014	0,004	0,798	0,89	0,24
Харківська	0,238	0,007	0,034	0,026	0,000	0,305	0,08
Херсонська	0,200	0,001	0,008	0,004	0,691	0,904	0,24
Хмельницька	0,000	0,006	0,013	0,002	0,904	0,925	0,25
Черкаська	0,000	0,005	0,023	0,016	0,638	0,682	0,18
Чернівецька	0,000	0,005	0,016	0,004	0,000	0,025	0,01
Чернігівська	0,000	0,002	0,009	0,034	0,957	1,002	0,27
м. Київ	1,000	0,128	1,000	0,586	1,000	3,714	1,00
м. Севастополь	0,350	0,031	0,072	0,047	0,000	0,5	0,13

Примітка. За даними табл. 2.13.

На основі проведених розрахунків визначимо інтегральний індекс ресурсного потенціалу рекреаційних систем регіонів України (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

Результати розрахунку інтегрального індексу рівня конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів України

Адміністративні утворення	Індекс групи					Інтегральний індекс
	природно-ресурсного потенціалу	інфраструктурного потенціалу	кадрового потенціалу	фінансового потенціалу	екологічного потенціалу, (-)	
АР Крим	0,83	1	0,99	0,95	0,06	1
Вінницька	0,39	0,29	0,09	0,22	0,10	0,24
Волинська	0,60	0,23	0,05	0,20	0,27	0,22
Дніпропетровська	0,64	0,41	0,19	0,20	0,79	0,18
Донецька	0,57	0,56	0,26	0,42	0,45	0,37
Житомирська	0,42	0,22	0,04	0,37	0,28	0,21
Закарпатська	0,53	0,31	0,14	0,20	0,01	0,32
Запорізька	0,64	0,41	0,13	0,22	0,32	0,3
Івано-Франківська	0,73	0,27	0,15	0,19	0,03	0,35
Київська	0,26	0,27	0,11	0,46	0,30	0,22
Кіровоградська	0,34	0,21	0,03	0,12	0,27	0,12
Луганська	0,29	0,28	0,07	0,13	0,13	0,17
Львівська	0,82	0,47	0,47	0,50	0,08	0,6
Миколаївська	0,38	0,30	0,08	0,11	0,39	0,13
Одеська	0,92	0,56	0,42	0,36	0,30	0,6
Полтавська	0,61	0,27	0,10	0,34	0,15	0,32
Рівненська	0,39	0,20	0,05	0,24	0,27	0,16
Сумська	0,36	0,22	0,04	0,24	0,23	0,17
Тернопільська	0,19	0,27	0,04	0,07	0,24	0,09
Харківська	0,41	0,37	0,18	0,36	0,08	0,33
Херсонська	1,00	0,31	0,08	0,20	0,24	0,36
Хмельницька	0,48	0,26	0,06	0,17	0,25	0,19
Черкаська	0,30	0,23	0,05	0,21	0,18	0,16
Чернівецька	0,19	0,30	0,05	0,14	0,01	0,18
Чернігівська	0,48	0,20	0,04	0,37	0,27	0,22
м. Київ	0,06	0,53	1,00	1,00	1,00	0,43
м. Севастополь	0,02	0,35	0,07	0,07	0,13	0,10

Примітка. Розраховано автором

Отже, високий рівень конкурентного потенціалу мають рекреаційні системи АР Крим, Одеської та Львівської області, середній – Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська, Харківська, Херсонська області та м. Київ; низький – Волинська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Вінницька, Дніпропетровська, Чернівецька, Сумська області та м. Севастополь. Власне це є результати групування регіонів, які відображені у таблиці 2.24. Результати оцінки рівня

конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону такі:

- груповий індекс забезпечення регіонів України природними рекреаційними ресурсами свідчить, що високий рівень конкурентного потенціалу мають АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Херсонська області;

Таблиця 2.24

Групування регіонів за рівнем конкурентного потенціалу

Складові конкурентного потенціалу	Рівень конкурентного потенціалу		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
1	2	3	4
За інтегральним індексом	АР Крим Львівська Одеська	Донецька Закарпатська Запорізька, Івано-Франківська Полтавська Харківська Херсонська м. Київ	Волинська, Житомирська Київська, Кіровоградська Луганська, Миколаївська Рівненська, Тернопільська Хмельницька, Черкаська Чернігівська Вінницька Дніпропетровська Чернівецька Сумська, м. Севастополь
За індексом природо-ресурсного забезпечення	АР Крим, Волинська Дніпропетровська Запорізька Львівська Івано-Франківська Одеська Полтавська Херсонська	Вінницька Закарпатська Рівненська Хмельницька Харківська Чернігівська Донецька, Житомирська Сумська, Миколаївська Кіровоградська	Київська Луганська Тернопільська Черкаська Чернівецька м. Київ м. Севастополь
За індексом інфраструктурного потенціалу	АР Крим	Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Одеська, Харківська, Херсонська, Чернівецька м. Київ м. Севастополь	Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано- Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
За індексом кадрового потенціалу	м. Київ АР Крим	Львівська Одеська	Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Харківська, Херсонська, Чернівецька Сумська, м. Севастополь

Продовження табл. 2.24

1	2	3	4
За індексом фінансового потенціалу	м. Київ АР Крим	Донецька Житомирська Київська Львівська Полтавська Харківська Чернігівська	Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано- Франківська, Одеська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Херсонська, м. Севастополь
За індексом екологічного потенціалу	Волинська, Луганська, Житомирська, Івано- Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська Вінницька, Закарпатська, Харківська, Херсонська, Чернівецька Сумська, м. Севастополь	Донецька, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська	м. Київ Дніпропетровська

Примітка. Складено автором за даними табл. 2.23.

середній – Вінницька, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Харківська, Чернігівська, Донецька, Житомирська, Сумська, Кіровоградська, Миколаївська області; низький – Київська, Луганська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ, м. Севастополь;

- індекс інфраструктурного потенціалу свідчить про високий його рівень в АР Крим; середній – у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях, м. Києві та м. Севастополі; низький показник мають Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області;

- високий рівень кадрового потенціалу спеціалізованих засобів розміщування лише в АР Крим; в усіх інших регіонах він низький. Це пов'язано з суттєвою різницею у чисельності курортно-санаторних закладів АР Крим та

інших регіонів. Загалом високий індекс кадрового потенціалу мають м. Київ та АР Крим, середній – Одеська та Львівська області, всі інші – низький;

- високий індекс фінансового потенціалу мають м. Київ та АР Крим; середній – Донецька, Житомирська, Київська, Львівська, Полтавська, Харківська, Чернігівська області; низький – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Чернівецька, Черкаська області, м. Севастополь;

- найвищі показники групового індексу екологічного потенціалу мають м. Київ та Дніпропетровська область, тобто екологічна ситуація там найгірша. Середнього рівня індикатори мають Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська області. Екологічно чистими можна вважати рекреаційні системи АР Крим, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Харківської Чернівецької областей, м. Севастополь. Загалом за рівнем екологічної складової, найвищий конкурентний потенціал мають рекреаційні системи Закарпатської та Чернівецької областей, найнижчий – м. Києва.

Оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є вихідною базою для прийняття управлінських рішень щодо формування, утримання, розвитку та максимізації результатів його використання. Виявлення та ефективне використання конкурентного потенціалу є запорукою досягнення високого рівня конкурентоспроможності рекреаційної системи.

Висновки до розділу 2

У розділі здійснено аналіз складових та оцінку рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, результати яких нададуть можливість виявити конкурентні переваги та визначити перспективи розвитку рекреаційних систем регіонів України. Узагальнюючи результати аналізу, проведеного в

цьому розділі, та досліджень, представлених у публікаціях [105, 107, 111] можна констатувати таке.

1. Успішне функціонування рекреаційної системи регіону вимагає перегляду підходів до управління нею і мобілізації зусиль для комплексного використання власного конкурентного потенціалу. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно володіти об'єктивною інформацією про стан і тенденції розвитку конкурентного потенціалу підприємства. Постає завдання розробки прогнозів та пошуку стратегічних можливостей для формування стійких конкурентних переваг, які дозволять виявляти та реалізовувати найбільш ефективні ресурси та можливості. Саме тому аналіз складових та оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є актуальним завданням, яке потребує вирішення.

2. Поняття конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону відносно нове, тому розробка методичних підходів до його оцінки передбачає вивчення методів і методик оцінки конкурентного потенціалу інших об'єктів. На основі існуючих напрацювань запропоновано авторську методику аналізу складових сукупного та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, яка, на відміну від існуючих, максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, дозволяє визначити групові індекси, на основі яких можна зробити висновок про конкурентні переваги, та інтегральний індекс, який відображає рівень конкурентного потенціалу об'єктів-конкурентів.

Вибір об'єктів-конкурентів, відносно яких здійснюватиметься порівняльний аналіз по кожній складовій конкурентного потенціалу, здійснюється відповідно до мети оцінки конкурентного потенціалу. При цьому доцільно використовувати комбінацію таких методів: порівняння, коли розраховуються (у відсотках) відхилення для кожної позиції від середнього значення певної складової об'єктів-конкурентів; бальної оцінки – виставляються бали в порядку їх зростання і визначається загальний бал для конкурентного потенціалу; ранжування та групування об'єктів-конкурентів за

рівнем конкурентного потенціалу. На основі отриманих результатів робиться висновок про рівень конкурентного потенціалу об'єкта оцінки, який, залежно від інтегрального індекса рівня конкурентного потенціалу РСР ($K_{КП}$), може бути низький ($0,20 \leq K_{КП} \leq 0,30$), середній ($0,30 < K_{КП} < 0,60$), високий ($0,60 \leq K_{КП} \leq 1,0$).

3. У розділі проведено копмонентний та просторовий аналіз конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, результати якого такі: найбільш забезпеченими спеціальними природними рекреаційними ресурсами є такі регіони України: Львівська, Одеська, Закарпатська області та АР Крим; найвищий рівень забезпечення мінеральними водами (більше 10 %) у таких регіонах: Львівській (12,58 %), Закарпатській (11,92 %); вище середнього (більше 5 %) – в Одеській (6,95 %), Полтавській (6,62 %), Вінницькій та Дніпропетровській областях (5, 63 %), АР Крим і Донецькій області (5,3 %). Проте вони використовуються найінтенсивніше у Львівській, Закарпатській, Полтавській, Дніпропетровській, Вінницькій областях. Найбільші запаси лікувальних мінеральних грязей та мулу зосереджені в АР Крим, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях (14,29 %), які активно використовуються;

4. Результати оцінки забезпечення загальними природними рекреаційними ресурсами та умовами такі:

- найбільш заліснені карпатські та північно-західні регіони. Найбільшу частку лісів у загальній площі регіону мають Волинська (34,64 %), Житомирська (37,64 %), Закарпатська (56,76 %), Івано-Франківська (45,63 %), Львівська (31,82 %), Рівненська (40,12 %), Чернівецька (31,86 %) області;

- найбільші площі зайнятих водами земель знаходяться в АР Крим (8,11 %), Запорізькій (6,31 %), Київській (6,23 %), Миколаївській (5,24 %), Одеській (6,33 %), Херсонській (15,14 %), Черкаській (6,49) областях;

- найбільшу площу об'єкти ПЗФ займають у Хмельницькій (12,67 %), Закарпатській (11,47 %), Івано-Франківській (8,21), Волинській (4,53 %) областях;

- площа мисливських угідь була найбільшою у Чернігівській – 6,34 %, Одеській – 5,86 %, Харківській – 5,77 %, Дніпропетровській – 5,68 %,
 - найбільш розвинуті рекреаційні ресурси в АР Крим, Львівській, Закарпатській, Одеській, Херсонській областях;

Житомирській – 5,03 %, Вінницькій – 5,0 %, Сумській – 4,85 %, Полтавській – 4,79 %, Донецькій – на 4,72 %, Херсонській – 4,71 %, АР Крим – 4,61 %;

- найвищі обсяги добування водних біоресурсів в АР Крим, Одеській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій областях;

- за характером рельєфу найкращі умови мають АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області, найгірші – Житомирська, Київська, Сумська, Херсонська та Чернігівська області;

- найкращі природно-географічні умови для розвитку рекреаційної діяльності мають прикордонні області Карпатського регіону, Чорноморсько-Азовського регіону, АР Крим. Там поєднуються вигідне транзитне розташування, геологічна різноманітність, сприятливі кліматичні умови, високий рівень забезпечення лікувальними мінеральними, лісовими та водними ресурсами.

5. Суттєвий вплив на формування конкурентного потенціалу має загальна та спеціальна інфраструктура. Довжина автомобільних доріг в регіонах практично однакова, про що свідчать показники щільності. Найбільше суб'єктів туристичної діяльності зосереджено у м. Київ (23,55 %), АР Крим (9,26 %), Дніпропетровській (8,53 %), Харківській (6,27 %), Донецькій (6,22 %), Одеській (5,29 %) областях. З них туроператорів найбільше у м. Київ (48,04 %), АР Крим (9,63 %), Львівській (6,56 %), Одеській (6,03 %) областях; турагентів – у м. Київ (20,42 %), Дніпропетровській (10,45 %), Запорізькій (5,39 %), Луганській (5,08 %), Одеській (5,01 %) областях; суб'єктів, які здійснюють екскурсійну діяльність – в АР Крим (52,41 %), Львівській (12,79 %) та Одеській (6,29 %) областях. Локалізація закладів готельного типу визначається рівнем ділової активності, привабливістю екскурсійних об'єктів, частотою різноманітних подій, тому їх найбільша місткість в АР Крим – 22,59 %, м. Київ – 10,72 %, Львівській – 9,04 %, та Одеській – 6,07 %, Закарпатській – 5,41 % областях, менше 2 % вона у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській, Чернігівській областях.

Кількісні показники спеціалізованих засобів розміщення, які відносяться до спеціальної інфраструктури визначається наявністю лікувальних ресурсів та кліматичних умов. Найбільша частка санаторіїв та пансіонатів з лікуванням зосереджена в АР Крим (36,03 % загальної чисельності місць), Львівській (9,53 %) та Одеській (9,07 %) областях. Найменша кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у Кіровоградській області (0,39 %), Сумській (0,57 %) та Чернівецькій (0,52 %). Найбільша кількість баз, будинків і пансіонатів відпочинку знаходиться в АР Крим – 48 331 місце (19,32 %), Донецькій області – 34 543 місць (13,81 %), Запорізькій – 22 983 місце (9,19 %), Миколаївській – 25 041 місць (10,01 %), Одеській – 37 315 місць (14,92 %), Херсонській – 28 044 місць (11,21 %) областях. Будинки, бази та пансіонати відпочинку розміщені у тих регіонах, де велика чисельність населення та сприятливі природно-кліматичні умови, є лісові та водні ресурси, гори. Дитячих таборів за кількістю місць найбільше в АР Крим (17,89 %), Донецькій (10,01 %), Запорізькій (7,54 %), Луганській (5,09 %), Одеській (8,0 %), Херсонській (7,93 %) областях.

У результаті аналізу інфраструктурної компоненти сукупного потенціалу виявлено, що найкраще розвинута загальна інфраструктура в АР Крим, Донецькій, Дніпропетровській, Київській та Харківській областях, що пов'язано з високими темпами їх індустріального розвитку. Спеціальна інфраструктура рекреаційної сфери найкраще розвинута в АР Крим, Донецькій, Львівській та Херсонській областях, що викликано високим рівнем природно-рекреаційного забезпечення цих регіонів або високим попитом на рекреаційні послуги, як у Донецькій області.

6. Аналіз кадрового потенціалу показав, що найбільше зайнятий у рекреаційній сфері було в АР Крим (33,61 %), Львівській (8,63 %) та Одеській (7,98 %) областях. З закладів відпочинку, найбільша чисельність працівників на базах відпочинку (10141 особа) та пансіонатах відпочинку (6761 особа). За регіонами основна їх частка зайнята у закладах АР Крим, Донецької, Запорізької, Херсонської областей. Основна частка працівників готельних закладів зайнята у закладах АР Крим (17,29 %), м. Києва (19,77 %), Львівської

(11,68 %), Дніпропетровської (4,58 %), Донецької (5,82 %) та Одеської (6,1 %) областей. Оскільки майже 90 % зайнятих працює в готелях, то вище зазначене характеризує частку працівників саме готелів.

7. Фінансовий потенціал оцінено за структурою витрат туристично-рекреаційних закладів: основна частка витрат для розвитку готелів припадає на м. Київ (33,52 %), АР Крим (19,96 %), Львівську область (10,9 %); для розвитку спеціалізованих засобів розміщування найбільша частка витрат в АР Крим (44,54 %), Львівській (10,26 %), Одеській (5,37 %) та Донецькій (5,45 %) областях; туристичних підприємств – м. Київ (71,96 %), АР Крим (9,73 %), Івано-Франківській області (5,96 %); на розвиток мисливського господарства найбільші витрати здійснювались у Київській (7,94 %), Чернігівській (6,90 %), Харківській (5,49 %), Полтавській (5,72 %), Житомирській (6,75 %), Донецькій (5,84 %) областях.

8. Попри різні показники розвитку загальної та спеціальної інфраструктури, суттєвий вплив на конкурентоспроможність регіональних рекреаційних систем має рівень екологічної безпеки, який формують такі чинники як рівень скидів та викидів шкідливих речовин, активність екзогенних геологічних та технологічних процесів, рівень радіаційного забруднення території, відходів, які там накопичуються. Сумарний обсяг утворення відходів I-III класів небезпеки від економічної діяльності підприємств та організацій АР Крим, Миколаївської, Сумської, Полтавської, Донецької, Харківської та Херсонської областей становить понад 82% від загального обсягу. Найбільшого антропогенного навантаження зазнає докілья Дніпропетровської (60 %), Донецької (18 %), Луганської (10 %) областей. Викиди шкідливих речовин в атмосферу найменші у Чернівецькій (0,5 %), Тернопільській (0,7 %), Волинській, Закарпатській та Хмельницькій (по 0,8 % відповідно), Рівненській та Херсонській (по 0,9 %) областях, а найбільші у Донецькій (28,7 %), Дніпропетровській (17,7 %), Луганській (9,0 %), Запорізькій (5,8 %) та Харківській (4,6 %) областях. Найбільший рівень скидів у води було зафіксовано у Донецькій (21,3 %), Дніпропетровській (20,4 %), Запорізькій

(14,5 %), Луганській (7,8 %), Одеській (5,7 %), Львівській (5,6 %) областях, АР Крим (2,4 %). Найменше їх у Волинській області (0,009 %). Найвищий коефіцієнт потенційної радіаційної небезпеки у Дніпропетровській, Житомирській (по 0,95), Волинській та Київській (по 0,94), Миколаївській (0,93), Рівненській (0,92), Чернігівській (0,9), Запорізькій (0,86), Одеській та Хмельницькій (по 0,85) областях.

9. Результати оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону наступні:

- груповий індекс забезпечення регіонів України природними рекреаційними ресурсами свідчить, що високий рівень конкурентного потенціалу мали АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Херсонська області; середній – Вінницька, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Харківська, Чернігівська, Донецька, Житомирська, Сумська, Кіровоградська, Миколаївська області; низький – Київська, Луганська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ, м. Севастополь;

- індекс інфраструктурного потенціалу свідчить про його високий рівень у 2013 році в АР Крим; середній – у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях, м. Києві та м. Севастополі; низький показник мають Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області;

- високий рівень кадрового потенціалу спеціалізованих засобів розміщування був лише в АР Крим; в усіх інших регіонах він низький. Це пов'язано з суттєвою різницею у кількості курортно-санаторних закладів АР Крим та інших регіонів. Загалом високий індекс кадрового потенціалу мають м. Київ та АР Крим, середній – Одеська та Львівська області, всі інші – низький;

- високий індекс фінансового потенціалу мали м. Київ та АР Крим; середній – Донецька, Житомирська, Київська, Львівська, Полтавська,

Харківська, Чернігівська області; низький – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Чернівецька, Черкаська області, м. Севастополь;

- найвищі показники групового індексу екологічного потенціалу мали м. Київ та Дніпропетровська область, де екологічна ситуація була найгірша. Середнього рівня індикатори мали Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська області. Екологічно чистими можна було вважати рекреаційні системи АР Крим, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Харківської Чернівецької областей, м. Севастополь. Загалом за рівнем екологічної складової, найвищий конкурентний потенціал мали рекреаційні системи Закарпатської та Чернівецької областей, найнижчий – м. Києва.

10. На основі проведених розрахунків інтегрального індексу ресурсного потенціалу рекреаційних систем регіонів України встановлено, що високий рівень конкурентного потенціалу мали рекреаційні системи АР Крим, Одеської та Львівської областей, середній – Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська, Харківська, Херсонська області та м. Київ; низький – Волинська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Вінницька, Дніпропетровська, Чернівецька, Сумська області та м. Севастополь.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

3.1. Сутність та складові механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону

Сучасні умови функціонування регіональних соціально-економічних систем передбачають формування та реалізацію конкурентних переваг розвитку. Тому нагальною потребою є розробка дієвої регіональної політики сприяння розвитку перспективних, соціально орієнтованих сфер економіки, до яких відноситься рекреаційна. Оскільки рекреаційна діяльність здійснюється у межах рекреаційної системи регіону, то доцільно виділити в окрему групу форми та методи соціально-економічного впливу на процеси формування та забезпечення її конкурентоспроможності. Систематизація інструментів впливу, забезпечення комплексного їх використання найбільш ефективно відображається у відповідному механізмі, який розглядається як «рушійна частина системи управління, що забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління» [162]. Тому набуває актуальності наукове обґрунтування механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Ціллю дослідження є обґрунтування механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, що передбачає вирішення таких завдань:

- 1) вивчення існуючих наукових підходів до трактування сутності механізму та обґрунтування авторського тлумачення;

- 2) визначення складових механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону;
- 3) обґрунтування інституційної схеми механізму;
- 4) виявлення функціональних складових механізму забезпечення конкурентоспроможності РСР;
- 5) уточнення системи методів, інструментів, важелів впливу як інституційної основи механізму.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що найчастіше використовуються системний, функціональний, процесний та інституційний підходи до трактування сутності механізму [177, с. 145; 174, с. 89; 70, с. 86–87; 30].

Особливості формування механізму забезпечення конкурентоспроможності вивчались на мікрорівні. Так під організаційно-економічним механізмом управління забезпеченням конкурентоспроможності підприємства розглядають систему взаємодіючих організаційних та економічних важелів, цільовою функцією якої є забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємства. Структурно – це поєднання таких компонент: система забезпечення (нормативно-правового, методичного, ресурсного, наукового); функціональна система як власне управлінський процес з використанням загальних функцій управління; цільова система, що передбачає визначення цілей та результатів діяльності підприємства [162].

На нашу думку, для визначення сутності механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (МЗКС РСР) доцільно використати кілька підходів, оскільки кожен з них забезпечує розстановку акцентів на певних властивостях, які важливі з позиції застосування цього механізму. Зокрема, згідно з інституційним підходом, механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону – це сукупність взаємопов'язаних норм, правил, прийомів, методів та важелів впливу, які забезпечують реалізацію поставлених цілей щодо забезпечення конкурентних

переваг на основі ефективного використання рекреаційного потенціалу та стратегії забезпечення конкурентоспроможності РСР.

Інституційна схема механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону відображена на рис. 3.1.

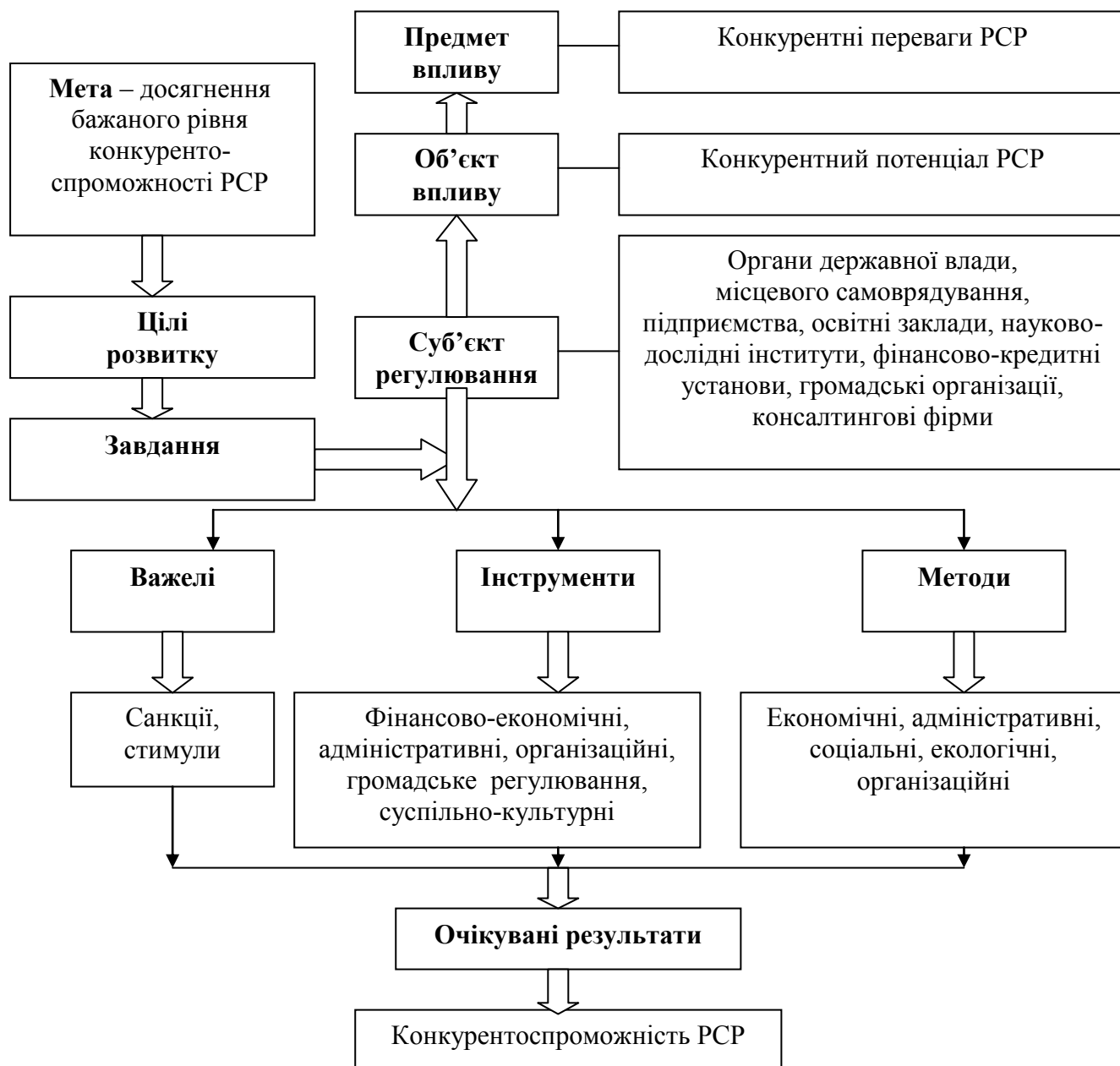

Рис. 3.1. Інституційна схема механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону

Примітка: Розроблено автором на основі джерел [174, 175].

Формування МЗКС РСР повинне здійснюватися на основі таких основних принципів: системності, узгодженості, взаємодоповнення, збалансованості, альтернативності, комплексності.

Мета функціонування МЗКС РСР – досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності РСР, забезпечення реалізації конкурентних переваг за тих економічних, політичних, соціальних та інших умов, які склались у рекреаційній сфері регіону, країни, світу, залежно від того, на якому ринку конкурує певна рекреаційна система.

Цілепокладання визначається обраною стратегією. Проте за будь-яких обставин, цілі можна згрупувати у такі блоки:

- нарощування конкурентного потенціалу (загалом, певної субгалузі рекреації, за рахунок створення нових напрямів діяльності тощо);
- розвиток стратегічних зон рекреаційного бізнесу;
- формування дієвої системи управління РСР;
- оптимізація структури економіки регіону з урахуванням особливостей розвитку рекреаційної сфери.

Основними завданнями при цьому можуть бути:

- нейтралізація або обмеження негативних чинників впливу (загроз) на рівень конкурентоспроможності РСР;
- використання позитивних зовнішніх чинників впливу (можливостей);
- забезпечення ефективного управління для використання сильних сторін та нарощування конкурентного потенціалу та конкурентних переваг РСР;
- створення оптимальних умов для ефективного використання, збереження та відтворення природно-рекреаційних систем;
- впровадження ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій для мінімізації шкоди довкіллю загалом та збереження привабливості рекреаційних ресурсів;

- забезпечення якісно вищого рівня рекреаційної та загальної інфраструктури; створення сприятливих правових та організаційних умов для розвитку підприємництва у рекреаційній та супутніх сферах;
- активізація науково-організаційного забезпечення розвитку рекреаційної сфери; створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в розвиток рекреаційної сфери;
- формування інформаційної бази даних про рекреаційний потенціал регіону;
- налагодження системи підготовки, підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для рекреаційної сфери;
- активізація міжнародної співпраці в сфері рекреації і туризму;
- формування ефективної систему управління рекреаційною сферою на рівні області, адміністративних районів та міст.

Об'єктом впливу МЗКС РСР є конкурентний потенціал РСР, предметом – конкурентні переваги, які зумовлюють бажані зміни, а також чинники зовнішнього середовища, які розглядаються як можливості, що позитивно впливають на розвиток РСР. Суб'єктами регулювання можуть бути законодавчі, виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, керівництво підприємств, підприємці, науково-дослідні інститути, заклади освіти, громадські організації тощо. Державні органи розглядаються як один із суб'єктів розробки та реалізації державної економічної, соціальної, екологічної політики, оскільки в ринкових умовах суб'єкти господарювання діють самостійно, а отже, завдання державного та регіонального регулювання – створення сприятливого й стабільного зовнішнього середовища, тобто формування необхідних економічних, соціальних, правових умов, за яких власні можливості суб'єктів господарювання з розвитку сфери туризму реалізуються з найбільшою віддачею. Саме чинник «зовнішнього середовища» для суб'єктів господарювання здобуває вирішальне значення, тому що в перехідний період вони функціонують в умовах невизначеності, частоті зміни «правил гри», непередбачуваності [174]. Суб'єктами регулювання

використовуються певні засоби впливу (важелі, інструменти, методи), з допомогою яких передбачається забезпечити певний рівень конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (рис. 3.2).

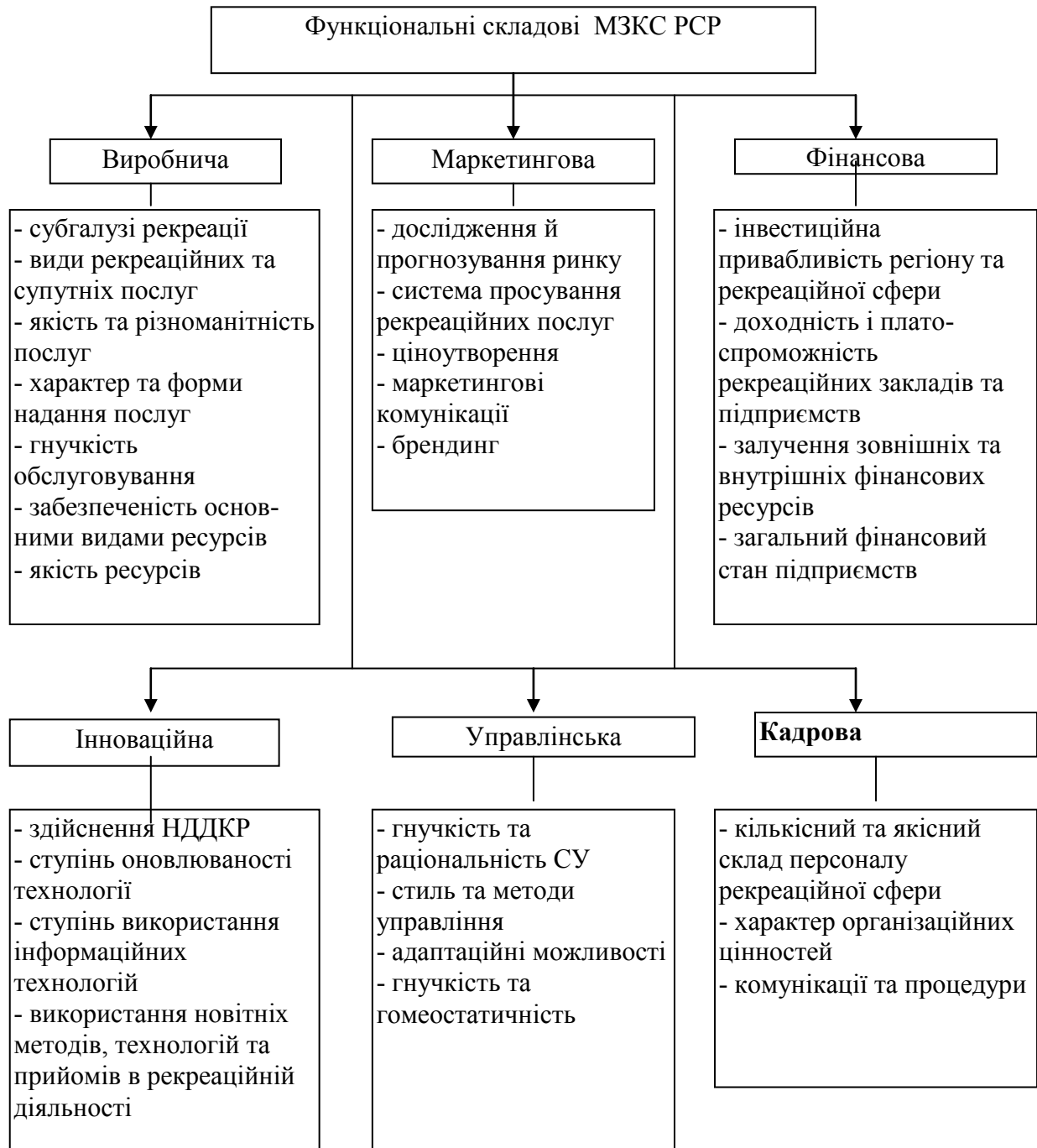

Рис. 3.2. Функціональні складові механізму забезпечення конкурентоспроможності РСР

Примітка: Розроблено автором

Їх змістовне наповнення доцільно уточнити, використавши функціональний підхід до структуризації МЗКС РСР:

- виробнича – ключове значення мають забезпеченість основними видами рекреаційних ресурсів, спеціальною та загальною інфраструктурою, якість ресурсів, видовий склад рекреаційних послуг, гнучкість їх компонування, можливості надавати комплексні рекреаційні послуги, їх якість, характер технологій тощо;

- маркетингова – суттєва роль відводиться дослідженню та прогнозуванню ринку рекреаційних послуг, система просування та їх збуту послуг, ціноутворення, рекламна діяльність, обслуговування споживача;

- фінансова – ключове значення мають інвестиційна привабливість рекреаційної сфери та регіону на фоні загального інвестиційного клімату країни, доходність, платоспроможність підприємств, можливості залучення зовнішніх та мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів, інвестування наявних коштів, загальний фінансовий стан підприємств;

- інноваційна – наукові дослідження у сфері оновлення рекреаційних технологій, ступінь використання інформаційних технологій;

- кадрова – кількісний та якісний склад персоналу, характер організаційних цінностей, комунікації та процедури;

- управлінська – гнучкість системи управління, структура та ефективність систем управління, рівень організації маркетингової та фінансово-економічної діяльності, ступінь ефективності систем прогнозування, стратегічного та поточного планування, моніторингу та оперативного регулювання; розвиток інтеграційних процесів, методи та механізми регулювання господарської діяльності на рівні держави, регіонів та галузей.

Процесний підхід дозволяє об'єднати результати вище викладених досліджень і сформувати модель механізму забезпечення конкурентоспроможності РСР як послідовність етапів, націлених на підвищення конкурентоспроможності РСР, формування та підтримку її конкурентних переваг (рис. 3.3) .

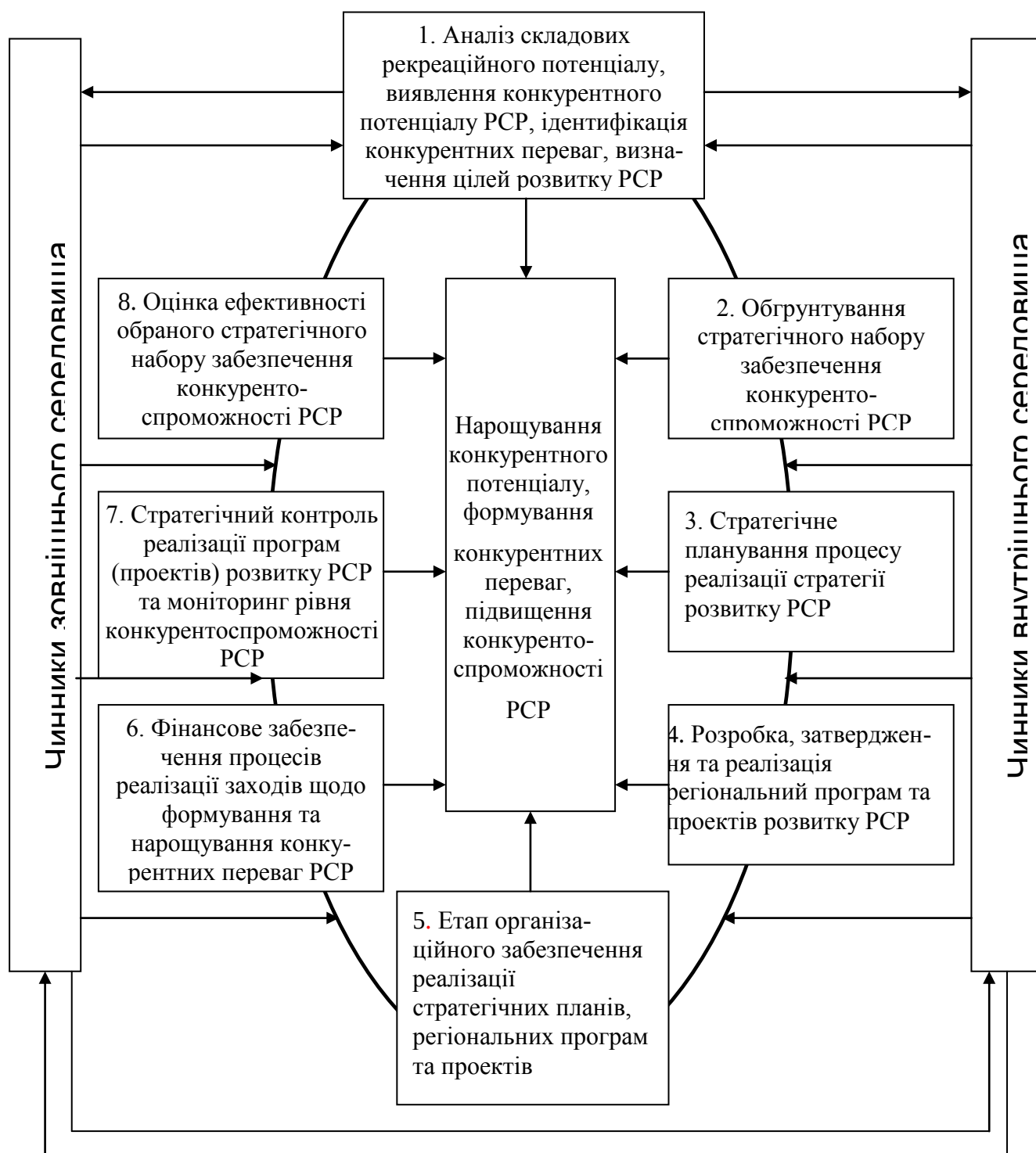

Рис. 3.3. Механізм забезпечення конкурентоспроможності РСР
(процесний підхід)

Примітка: Розроблено автором

1. У другому розділі запропоновано авторську методику аналізу складових сукупного та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, що максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, дозволяє визначити групові індекси, на основі яких можна зробити висновок про конкурентні переваги, та інтегральний індекс, який відображає рівень конкурентного потенціалу об'єктів-конкурентів. Оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є вихідною базою для прийняття управлінських рішень щодо формування, утримання, розвитку та максимізації результатів його використання. У процесі дослідження уточнено сутність конкурентних переваг рекреаційної системи регіону як сукупності елементів зовнішнього та внутрішнього середовища рекреаційної системи регіону, які дозволяють реалізувати її стратегічний потенціал та отримати переваги над аналогічними системами-конкурентами і отримати кращі результати; визначено ознаки та види конкурентних переваг рекреаційної системи регіону, прокоментовано їх сутність. Особлива увага повинна приділятися вибору методів аналізу, прогнозування та обробки інформації. На нашу думку, доцільно використати метод портфельного аналізу, який дозволяє обробляти великі масиви інформації, віддзеркалює ринкові позиції об'єкта та його основних конкурентів. На підставі цих матеріалів формуються стратегії, оцінюється можливість їх реалізації, вибір остаточного варіанта. Цінність методу полягає в тому, що він дає достатній обсяг інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Результати дослідження цього етапу дозволяють зробити висновки щодо можливостей певної рекреаційної системи в контексті забезпечення конкурентних переваг (їх ідентифікацію), порівняно з іншими РСР, що є основою для визначення цілей розвитку та розробки стратегії забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

2. Принциповим моментом формування стратегії розвитку рекреації в області є питання офіційного визнання місця і ролі цієї сфери в економічній структурі і визначення курсу практичних дій на різних рівнях державної влади [82]. Для реалізації цілей розвитку РСР визначаються альтернативні стратегії,

вивчення яких та ідентифікація до умов, які склались на певний період, уможлиблює вибір кінцевого стратегічного набору. При цьому важливого значення набувають такі функціональні складові МЗКС РСР як управлінська, маркетингова, кадрова, оскільки розуміння процесів, які відбуваються на ринку рекреаційних послуг, особливостей формування попиту та пропозиції, кон'юнктури ринку, використання ефективних методів обґрунтування та вибору стратегії розвитку, вимагають відповідних знань, вмінь та навиків від управлінського персоналу всіх рівнів. Цей етап дуже важливий, тому вимагає детальної розробки як у теоретико-методичному, так і прикладному аспекті.

3. Стратегічне планування процесу реалізації конкурентної стратегії розвитку РСР охоплює розгалужену систему планів: довгострокових, середньострокових, річних, оперативних, функціональних. Воно здійснюється на основі даних попередніх етапів (аналізу; прогнозування можливостей і загроз; визначення і вибір варіантів розвитку на основі оцінки альтернатив, з урахуванням потреби в ресурсах (матеріальних, трудових і фінансових); формування цілей) і полягає в розробці програми дій, обґрунтування термінів, необхідних матеріальних, фінансових та інших ресурсів.

При стратегічному плануванні можуть використовуватись традиційні підходи: оптимізаційний та адаптаційний. Оптимізаційний підхід доцільно використовувати, якщо цілі відображаються кількісними показниками, що підвищує обґрунтованість планів. Адаптаційний підхід передбачає формування гнучких планів, що дозволяє реагувати на зміни умов функціонування РСР.

Водночас стратегічне планування реалізації стратегії розвитку РСР (розвитку окремих сегментів РСР передбачає: розробку і забезпечення взаємозв'язку перспективних, річних і оперативних планів; розробку стратегічних програм; використання перспективного бізнес-планування як інструменту формування довгострокових конкурентних переваг; удосконалення методів планування; розробку організаційно-економічних і технічних заходів виконання перспективних, поточних і оперативних планів.

4. Ефективними інструментами стратегічного планування є розробка, затвердження та реалізація регіональних програм та проектів розвитку РСР. Вони забезпечують цілеспрямований розвиток РСР. Зокрема, регіональна програма розвитку рекреаційної системи регіону – це документ, реалізація якого має вирішити проблеми функціонування рекреаційної системи шляхом постановки завдань та розробки відповідних заходів, забезпечених ресурсами (природними, соціально-економічними, трудовими, фінансовими) з визначенням виконавців і термінів реалізації. Програма передбачає адресні господарські рішення, направлені на виконання мети.

5. Етап організаційного забезпечення передбачає перебудову організаційно-господарської структури управління; впровадження підприємницького типу менеджменту; реорганізації системи навчання і перепідготовки кадрів з урахуванням вимог стратегічного менеджменту; реорганізація системи регіонального управління; створення та освоєння нових конкурентоспроможних рекреаційних послуг; активізацію інвестиційної та інноваційної діяльності; удосконалення організаційних форм і методів маркетингових досліджень.

При розробці заходів щодо реалізації обраних стратегій керівництву необхідно: встановити пріоритети, відповідні обраній стратегії, щодо розподілу ресурсів, встановлення організаційних відносин, створення допоміжних систем тощо; встановити відповідність між обраною стратегією та організаційними процесами; визначити відповідності у системі «повноваження-відповідальність» при проведенні стратегічних змін.

Особливим блоком є вибір інструментів, методів, важелів впливу забезпечення реалізації обраної стратегії, регіональних програм та проектів, склад, структура, зміст і спрямованість яких потрібно розглядати через їх вплив на підвищення конкурентоспроможності РСР. При цьому всі важелі, інструменти, використовувані методи впливу повинні бути органічно пов'язані з встановленими цілями і стимулювати усіх суб'єктів РСР до їх реалізації.

Досить детально інструменти та важелі впливу розглянуті у працях Н. Коленди, І. Милько, Л. Черчик [174, 175], тому розглянемо лише специфіку їх прояву у межах МЗКС РСР. На нашу думку, в межах МЗКС РСР доцільно використовувати дискреційну та недискреційну складову при використанні важелів впливу. Зокрема на ефективне функціонування усіх видів економічної діяльності здатні впливати такі фінансово-економічні інструменти як ціни, націнки, знижки, витрати, доходи. Проте, для отримання бажаних змін у процесі державного та регіонального регулювання важливо застосовувати пільгові кредити, інвестиції, дотації, субсидії. Ці інструменти доповнюють адміністративні важелі, які включають такі інструменти як ліцензії, сертифікати, стандарти, тарифи, квоти, ліміти на використання рекреаційних ресурсів у межах регіону. Нормативно-правові інструменти формують законодавчо-правове поле, в якому функціонують суб'єкти господарювання, здійснюється стимулюючий та дестимулюючий вплив на певні економічні та екологічні процеси.

Ефективність функціонування МЗКС РСР значною мірою залежить від вибору націлених на активізацію підприємницької діяльності фінансово-економічних інструментів: використання гнучкої податкової політики, кредитних пільг, формування сприятливих умов для інвестиційної діяльності. Важлива роль у цьому також адміністративних інструментів, розглянутих вище – регіональних програм та проектів, крім того, системи санкцій і штрафів; контролі за використанням рекреаційних ресурсів, експертизи проектів тощо. Організаційні інструменти – інноваційні та інтеграційні форми підприємництва; дієва спеціальна, загальна та ринкова інфраструктура, громадська взаємодія при обговоренні та реалізації регіональних програм та проектів; забезпечення підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, зайнятих у сфері рекреації і туризму; організація інформаційно-аналітичних, маркетингових, консультаційних, навчальних центрів.

Складовими МЗКС РСР є методи як спосіб практичної реалізації функцій регулювання для досягнення поставлених цілей. Зазвичай ці методи поділяють

на такі групи: економічні, адміністративні, соціальні, екологічні, організаційні, програмно-цільові. Доцільно зауважити, що вони активно використовуються на усіх рівнях регулювання: підприємств, сфери діяльності, регіону, країни.

6. Фінансове забезпечення процесів реалізації заходів щодо формування та нарощування конкурентних переваг РСР: формування перспективних і річних бюджетів витрат на заплановані заходи, що забезпечують конкурентоспроможність РСР. Фінансове планування припускає транслявання результатів розглянутих стратегічних рішень у різні типи фінансової документації. Метою довгострокового фінансового планування є складання прогнозу балансу і звіту про прибутки і збитки. На основі цих планових документів розробляються бюджети.

7. Стратегічний контроль реалізації стратегії, програм (проектів) розвитку РСР та моніторинг рівня конкурентоспроможності РСР – необхідний елемент забезпечення досягнення поставленої мети. Процес контролю передбачає порівняння показників бажаного стану з фактично досягнутими успіхами і проведення корекції, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від бажаних. Акцент слід робити на ключових факторах успіху, закладених у вибраній стратегії. Кожна із нижчих стратегій стратегічного набору повинна встановлювались з урахуванням вимог вибраних базової стратегії. У процесі стратегічного контролю потрібно: постійно враховувати фактор невизначеності та ризику у змінах зовнішнього і внутрішнього середовища РСР; здійснювати комплексний аналіз різних ситуацій (економічної, демографічної, екологічної), сильних і слабких сторін РСР для внесення коректив; давати постійну оцінку функціонування відповідних закладів, установ, служб щодо реалізації стратегічного плану.

8. Оцінка ефективності обраного стратегічного набору передбачає визначення рівня конкурентоспроможності РСР та досягнення поставлених цілей.

Таким чином, набули подальшого розвитку методичні підходи до обґрунтування сутності механізму забезпечення конкурентоспроможності РСР; уточнено з позицій предмета та об'єкта дослідження змістовне наповнення його

складових в контексті етапів процесу управління конкурентоспроможністю рекреаційної системи регіону, функціональних та інституційних складових.

3.2. Ідентифікація конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України

Існуючі наукові обґрунтування та практичні рекомендації щодо пошуку (формування) технологій конкурентних переваг зазвичай стосуються підприємств. Зокрема, технологію формування конкурентних переваг розглядають як комплекс маркетингових процедур і способів їхнього виконання, призначених для кращого позиціонування підприємства в конкурентному середовищі [1; 79]. В якості критеріїв ранжування Г. Азоєв та А. Челенков пропонують використовувати такі: ринкову частку; обсяг реалізації продукції; рентабельність виробництва; бюджет маркетингу; норму прибутковості товару [1].

Технологія пошуку конкурентних переваг, згідно підходів цих авторів включає три стадії: 1) локалізація процесу пошуку; 2) визначення потенційних можливостей зростання; 3) аналіз причин та умов виникнення конкурентних переваг [1; 79].

І. Должанський та Т. Загорна вказують на те, що основою для пошуку конкурентних переваг є аналітична робота [49, с. 67]. Тому у дослідженні ми приділили велику увагу вибору методів аналізу та обробки інформації. Використаний метод портфельного аналізу дозволив обробити великі масиви інформації для виявлення можливостей певної рекреаційної системи, що стане основою для обґрунтування стратегічного набору забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

У другому розділі, в авторській методиці аналізу складових сукупного та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону вказано, що визначені показники дозволяють зробити висновок про конкурентні переваги рекреаційної системи регіону, реалізація яких забезпечує кращі

результати, ніж у конкурентів, тому як результуючі показники вважаємо використати доходи від діяльності рекреаційних закладів, готелів, туристичних агентств та мисливських господарств та чисельність рекреантів, яким надані рекреаційні послуги. Цей підхід дозволить ідентифікувати конкурентні переваги РСР.

Як вже зазначалось, управління конкурентоспроможністю як процес передбачає ідентифікацію, формування, утримання або нарощення, реалізацію конкурентних переваг. Очевидно, що кожен з наступних етапів визначається попереднім, а всі вони відштовхуються від першого – ідентифікації. Ідентифікація конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів – це процес визначення тих елементів конкурентного потенціалу РСР, які дозволять виявити найбільш перспективні напрями діяльності або сферу спеціалізації, що забезпечить її (РСР) конкурентоспроможність. Результати ідентифікації конкурентних переваг РСР є основою для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку, розробки заходів щодо реалізації стратегії, активізації зусиль та акумуляції ресурсів в найбільш перспективні сфери діяльності, залучення інвестицій.

На нашу думку, ідентифікацію конкурентних переваг доцільно здійснити на основі функціонального підходу, що дозволить виявити функціональну структуру конкурентного потенціалу і, разом з тим, спеціалізацію кожного регіону, або найбільш перспективну сферу діяльності.

Функціональна структура конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону представлена такими видами спеціалізації:

- лікувальна, для оцінки якої використаємо показники: забезпеченості спеціальними природними рекреаційними ресурсами, санаторіями та пансіонатами з лікуванням та їх персоналом; чисельності обслужених у санаторних закладах; доходів від діяльності санаторіїв та пансіонатів з лікуванням;

- оздоровчо-відпочинкова, яка характеризується показниками забезпеченості загальними природними рекреаційними ресурсами, будинками та пансіонатами відпочинку, дитячими оздоровчими таборами та їх

персоналом, чисельністю обслужених та доходами від діяльності цих закладів;

- пізнавальна, що характеризується показниками площі об'єктів природно-заповідного фонду, забезпечення засобами загальної інфраструктури, їх персоналом, доходів від діяльності готелів та туристичних закладів, чисельності обслужених у готельних закладах, туристів, екскурсантів;

- спортивно-утилітарна, що визначається рівнем забезпечення мисливськими та рибальськими ресурсами, засобами загальної інфраструктури, доходів від мисливських господарств.

Загальний рівень використання конкурентного потенціалу характеризують результуючі показники розвитку РСР, до яких відносимо чисельність рекреантів, яким надані рекреаційні послуги та суму доходів від діяльності рекреаційних закладів, готелів, туристичних агентств, мисливських господарств. Найважливішим індикатором привабливості певної сфери діяльності є обсяги наданих послуг. Для рекреаційних систем регіонів – це показники чисельності рекреантів, які були обслужені у спеціалізованих засобах розміщування, готелях та аналогічних засобах розміщування (додаток Ж). Зведені показники чисельності обслужених осіб у колективних засобах розміщування готельного типу відображені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Обслуговано приїжджих у колективних засобах розміщування готельного типу у 2013 році

Адміністративні утворення	Усього обслуговано, осіб	Частка від загальної кількості, %	У готелях та аналогічних засобах розміщування, осіб	Частка від загальної кількості, %
1	2	3	4	5
Україна	8303083	100	5467815	100,00
АР Крим	1368988	16,49	545545	9,98
Вінницька	134551	1,62	74140	1,36
Волинська	117939	1,42	85182	1,56
Дніпропетровська	557428	6,71	356401	6,52
Донецька	454175	5,47	233969	4,28
Житомирська	76390	0,92	60119	1,10
Закарпатська	245663	2,96	172663	3,16
Запорізька	287319	3,46	103322	1,89
Івано-Франківська	252439	3,04	217984	3,99
Київська	242648	2,92	195427	3,57

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
Кіровоградська	66909	0,81	48921	0,89
Луганська	145289	1,75	101945	1,86
Львівська	717829	8,65	493197	9,02
Миколаївська	201736	2,43	73802	1,35
Одеська	567678	6,84	295298	5,40
Полтавська	218208	2,63	153102	2,80
Рівненська	148798	1,79	126026	2,30
Сумська	65012	0,78	50883	0,93
Тернопільська	147627	1,78	133428	2,44
Харківська	320915	3,87	256111	4,68
Херсонська	190759	2,30	47775	0,87
Хмельницька	196858	2,37	179885	3,29
Черкаська	129630	1,56	96654	1,77
Чернівецька	120498	1,45	118279	2,16
Чернігівська	80239	0,97	69234	1,27
м. Київ	1164100	14,02	1119400	20,47
м. Севастополь	83458	1,01	59123	1,08

Примітка. Складено на основі даних додатка Ж джерела [161].

Загалом у колективних засобах розміщування у 2013 році перебувало 8303083 осіб. Найбільша кількість зафіксована в АР Крим (16,49 %), м. Київ (14,02 %), Дніпропетровській (6,71 %), Донецькій (5,47 %), Львівській (8,65 %), Одеській (6,84 %) областях. У готелях та аналогічних засобах розміщування перебувало найбільше осіб в АР Крим (9,98 %), м. Київ (20,47 %), Дніпропетровській (6,52 %), Львівській (9,02 %), Одеській (5,40 %) областях.

Показники чисельності обслужених осіб у спеціалізованих засобах розміщування відображені у табл. 3.2. За загальною чисельністю обслужених у цих закладах лідируючі позиції займала АР Крим, на яку припадало майже третина курортників, далі в 2–3 рази менші показники в таких областях: Дніпропетровська (7,09 %), Донецька (7,77 %), Запорізька (6,49 %), Львівська (7,92 %), Одеська (9,61 %), Херсонська (5,04 %). У лікуванні та оздоровленню у санаторних та оздоровчих закладах теж безумовним лідером була АР Крим – 35,69 %. Порівняно високі частки мали Львівська (13,32 %), Одеська (8,31 %), Донецька (4,18 %), Закарпатська (4,18 %), Полтавська (4,04 %) області. У пансіонатах і базах відпочинку найбільше відпочивальників було в АР Крим

(23,41 %), Дніпропетровській (15,45 %), Донецькій (12,85 %), Запорізькій (9,1 %), Миколаївській (6,15 %), Одеській (7,03 %), Херсонській (9,9 %) областях.

Таблиця 3.2

**Обслуговано приїжджих у спеціалізованих засобах розміщування
у 2013 році**

Адміністративні утворення	У спеціалізованих засобах розміщування	Частка від загальної кількості, %	У тому числі			
			у санаторних та оздоровчих закладах	%	у пансіонатах і базах відпочинку	%
Україна	2835268	100,00	1549728	100,00	1046461	100,00
АР Крим	823443	29,04	553049	35,69	245007	23,41
Вінницька	60411	2,13	59830	3,86	581	0,06
Волинська	32757	1,16	16086	1,04	15067	1,44
Дніпропетровська	201027	7,09	34928	2,25	161707	15,45
Донецька	220206	7,77	64749	4,18	134473	12,85
Житомирська	16271	0,57	12837	0,83	-	-
Закарпатська	73000	2,57	64720	4,18	4987	0,48
Запорізька	183997	6,49	54607	3,52	95180	9,10
Івано-Франківська	34455	1,22	19220	1,24	13960	1,33
Київська	47221	1,67	27092	1,75	19229	1,84
Кіровоградська	17988	0,63	5173	0,33	12645	1,21
Луганська	43344	1,53	24043	1,55	13801	1,32
Львівська	224632	7,92	206444	13,32	18188	1,74
Миколаївська	127934	4,51	19 617	1,27	64310	6,15
Одеська	272380	9,61	128794	8,31	73581	7,03
Полтавська	65106	2,30	62621	4,04	557	0,05
Рівненська	22772	0,80	18179	1,17	4593	0,44
Сумська	14129	0,50	7348	0,47	6781	0,65
Тернопільська	14199	0,50	13084	0,84	265	0,03
Харківська	64804	2,29	39537	2,55	23608	2,26
Херсонська	142984	5,04	20923	1,35	103579	9,90
Хмельницька	16973	0,60	16733	1,08	205	0,02
Черкаська	32976	1,16	24034	1,55	8658	0,83
Чернівецька	2219	0,08	2 008	0,13	211	0,02
Чернігівська	11005	0,39	7118	0,46	3887	0,37
м. Київ	44700	1,58	40033	2,58	4667	0,45
м. Севастополь	24335	0,86	4664	0,30	18991	1,81

Примітка. Складено на основі даних додатка Ж джерела [161].

Статистичні дані свідчать, що найбільшими показники санаторно-оздоровчої сфери були в приморських та карпатських регіонах, де є спеціальні рекреаційні ресурси та сприятливі природно-кліматичні умови. Сфера

відпочинку в цих регіонах розвинена теж, проте значна частка відпочивальників зосередилась у регіонах з великою чисельністю населення.

Окремо розглянемо дитячий відпочинок та оздоровлення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Чисельність дітей у віці 0-17 років, що перебували у спеціалізованих засобах розміщування у 2013 році за типами засобів та регіонами

Адміністративні утворення	Усього, осіб	%	У санаторних закладах, осіб	%	У закладах відпочинку, осіб	%
Україна	623 153	100,0	391 815	100,0	207 129	100,0
АР Крим	200 996	32,25	148 320	37,85	44 050	21,27
Вінницька	8 370	1,34	8 079	2,06	150	0,07
Волинська	8 551	1,37	6 523	1,66	1 982	0,96
Дніпропетровська	36 899	5,92	8 891	2,27	27 371	13,21
Донецька	54 955	8,82	20 490	5,23	33 674	16,26
Житомирська	3 422	0,55	2 376	0,61	-	-
Закарпатська	8 157	1,31	6 663	1,70	1 252	0,60
Запорізька	31 713	5,09	11 712	2,99	17 950	8,67
Івано-Франківська	14 308	2,30	8 107	2,07	3 798	1,83
Київська	23 715	3,81	18 866	4,82	4 813	2,32
Кіровоградська	2 557	0,41	422	0,11	2 039	0,98
Луганська	6 824	1,10	4 495	1,15	1 913	0,92
Львівська	22 372	3,59	21 667	5,53	608	0,29
Миколаївська	24 761	3,97	8 299	2,12	16 177	7,81
Одеська	60 256	9,67	42 976	10,97	14 621	7,06
Полтавська	6 905	1,11	5 405	1,38	429	0,21
Рівненська	10 507	1,69	9 632	2,46	875	0,42
Сумська	4 041	0,65	3 580	0,91	430	0,21
Тернопільська	6 492	1,04	5 909	1,51	248	0,12
Харківська	12 692	2,04	8 624	2,20	2 848	1,37
Херсонська	33 734	5,41	10 097	2,58	23 133	11,17
Хмельницька	6 521	1,05	6 521	1,66	-	-
Черкаська	10 416	1,67	8 210	2,10	2 198	1,06
Чернівецька	1 361	0,22	831	0,21	-	-

Примітка. Складено та розраховано на основі даних додатка Ж, джерела [161].

Загалом у спеціалізованих засобах розміщування у 2013 році перебувало 623153 дітей, з них у санаторних закладах – 391815 осіб, у закладах відпочинку – 207129 осіб. Найбільша кількість дітей оздоровлювалась і відпочивала в АР Крим (32,25 %), Дніпропетровській (5,92 %), Донецькій (8,82 %), Запорізькій (5,09 %), Одеській (9,67 %), Херсонській (5,41 %) областях. Найбільше прийняли дітей на оздоровлення санаторні заклади АР Крим (37,85 %),

Донецької (5,23 %), Львівської (5,53 %), Одеської (10,97 %) областей; на відпочинок – заклади відпочинку АР Крим (21,27 %), Дніпропетровської (13,21 %), Донецької (16,26 %), Запорізької (8,67 %), Миколаївської (7,81 %), Одеської (7,06 %), Херсонської (11,17 %) областей. Дані свідчать, що найбільше на оздоровлення та відпочинок дітей зорієнтовані АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Херсонська області.

Активність туристичної діяльності значною мірою визначається ефективністю роботи туристичних закладів, які представлені туроператорами та турагентами юридичними особами та фізичними особами-підприємцями (додаток Ж, таблиці Ж.5 та Ж.6). Зведені дані та розрахунки частки обслуговування туристів та екскурсантів відображено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Чисельність туристів та екскурсантів, обслугованих туристичними
закладами у 2013 році за регіонами, осіб**

Адміністративні одиниці	Обслуговано туристів, осіб	%	У т.ч. іноз.	%	Обслуговано екскурсантів, осіб	%	У т.ч. іноз.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	3454316	100,00	232311	100,0	657924	100,0	38336	100,0
АР Крим	205616	5,95	69575	29,95	36231	5,51	7262	18,94
Вінницька	29606	0,86	15	0,01	6560	1,00	-	-
Волинська	19490	0,56	1095	0,47	14591	2,22	-	-
Дніпропетровська	81249	2,35	28	0,01	2152	0,33	-	-
Донецька	113917	3,30	1222	0,53	10005	1,52	488	1,27
Житомирська	9613	0,28	2	0,00	1071	0,16	-	-
Закарпатська	19892	0,58	515	0,22	1776	0,27	-	-
Запорізька	54415	1,58	778	0,33	27193	4,13	9106	23,75
Івано-Франківська	77666	2,25	5750	2,48	337472	51,29	-	-
Київська	24459	0,71	299	0,13	8971	1,36	6143	16,02
Кіровоградська	15036	0,44	217	0,09	11176	1,70	3	0,01
Луганська	34716	1,01	33	0,01	6684	1,02	-	-
Львівська	188520	5,46	16162	6,96	22184	3,37	902	2,35
Миколаївська	19003	0,55	5108	2,20	2263	0,34	-	-
Одеська	61589	1,78	7047	3,03	21537	3,27	8175	21,32
Полтавська	20125	0,58	119	0,05	28661	4,36	-	-
Рівненська	13545	0,39	5	0,00	7517	1,14	-	-
Сумська	13498	0,39	25	0,01	3633	0,55	-	-
Тернопільська	13490	0,39	-	-	3268	0,50	-	-
Харківська	91648	2,65	591	0,25	6083	0,92	17	0,04

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Херсонська	16112	0,47	5	0,00	6134	0,93	-	-
Хмельницька	24402	0,71	24	0,01	17722	2,69	22	0,06
Черкаська	15984	0,46	11	0,00	15219	2,31	400	1,04
Чернівецька	18578	0,54	461	0,20	2747	0,42	2	0,01
Чернігівська	9424	0,27	14	0,01	10746	1,63	310	0,81
м. Київ	2171181	62,85	97711	42,06	42807	6,51	5323	13,89
м. Севастополь	91542	2,65	25499	10,98	3521	0,54	183	0,48

Примітка. Складено та розраховано на основі даних додатка Ж, джерела [161].

Найбільша чисельність туристів обслужено туристичними закладами м. Києва (62,85 %), АР Крим (5,95 %), Львівської області (5,46 %). Щодо іноземних туристів, то розподіл був дещо інший: м. Київ (42,06 %), АР Крим (29,95 %), м. Севастополь (10,98 %), Львівська (6,96 %), Одеська (3,03 %) області. Найбільше туристів відвідали АР Крим, Київську, Львівську, Івано-Франківську, Донецьку, Харківську області. За загальною чисельністю обслужених екскурсантів лідируючі позиції займали Івано-Франківська область – 51,29 %, далі м. Київ (6,51 %), АР Крим (5,51 %), Запорізька (4,13 %), Полтавська (4,36 %), Львівська (3,37 %), Одеська (3,27 %) області. Розподіл іноземних екскурсантів був такий: АР Крим – 18,94 %, м. Київ (13,89 %), Запорізька (23,75 %), Одеська (21,32 %), Київська (16,02 %) області.

Доходи туристичних та рекреаційних закладів характеризують фінансовий результат їх діяльності, а отже результативність використання конкурентного потенціалу регіону (додаток Д, табл. Д.1, Д.3, Д.4). Основні показники відображені в таблиці 3.5. Основна частка доходів від діяльності готелів та аналогічних засобів розміщування сконцентрована у м. Київ – 38,1 %, значно менші показники в АР Крим (16,99 %), Донецькій (4,66 %), Львівській (9,28 %), Одеській (5,18 %), Харківській (5,08 %) областях. Доходи спеціалізованих засобів розміщування найбільшими були в АР Крим – 41,58 %; більше 5 % вони склали в Донецькій, Львівській, Одеській областях. Для туристичних підприємств характерна концентрація доходів у м. Києві – 72,32 %, більше 1% доходи були у туристичних підприємств м. Севастополя, АР Крим, Одеської, Львівської, Івано-Франківської областей.

Таблиця 3.5

Доходи туристичних та рекреаційних закладів у 2013 році

Адміністративні одиниці	Доходи у							
	готелях та інших засобах розміщування		спеціалізованих засобах розміщування		туристичних підприємствах		від ведення мисливського господарства	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Україна	5851484	100,0	6316488,6	100	6496797	100,0	116144	100,0
АР Крим	994148	16,99	2626358,9	41,58	584023	8,99	7349	6,33
Вінницька	31565,6	0,54	230829,3	3,65	13242,7	0,20	7814,7	6,73
Волинська	30940,2	0,53	46430	0,74	13115,8	0,20	2323,6	2,00
Дніпропетровська	140714	2,40	95226,7	1,51	46083,8	0,71	5953,7	5,13
Донецька	272448	4,66	384046,6	6,08	49757,7	0,77	7179,9	6,18
Житомирська	18033,7	0,31	48306,5	0,76	4288,9	0,07	4857,6	4,18
Закарпатська	102921	1,76	273377,4	4,33	10015,3	0,15	1088,7	0,94
Запорізька	60565,2	1,04	286695,3	4,54	28721,1	0,44	3938	3,39
Івано- Франківська	189662	3,24	39843,3	0,63	243893	3,75	1538,6	1,32
Київська	132185	2,26	70109,9	1,11	20229,7	0,31	6048,7	5,21
Кіровоградська	18294,7	0,31	15566,1	0,25	13907,9	0,21	3100,6	2,67
Луганська	33875,3	0,58	23268,8	0,37	30795,8	0,47	3193,4	2,75
Львівська	542844	9,28	839965	13,3	228708	3,52	3856,1	3,32
Миколаївська	40255,3	0,69	159189,7	2,52	33893,7	0,52	2323,6	2,00
Одеська	303343	5,18	375761	5,95	126785	1,95	2401	2,07
Полтавська	64223,6	1,10	194210,3	3,07	9954,7	0,15	9163,2	7,89
Рівненська	38086,2	0,65	43044,5	0,68	6193,2	0,10	2625,8	2,26
Сумська	29167	0,50	17195,4	0,27	4946,8	0,08	5699,1	4,91
Тернопільська	24975,1	0,43	33090,8	0,52	4720,4	0,07	835,3	0,72
Харківська	297481	5,08	130930,8	2,07	44962,5	0,69	4575,7	3,94
Херсонська	22286,1	0,38	147478	2,33	11188,3	0,17	4724	4,07
Хмельницька	48878,3	0,84	48778,4	0,77	10202,7	0,16	5059,2	4,36
Черкаська	33677,4	0,58	29300,6	0,46	8398,1	0,13	3243	2,79
Чернівецька	35320,3	0,60	185,3	0,00	10487,5	0,16	1948,4	1,68
Чернігівська	33743,7	0,58	9750	0,15	3383,8	0,05	9710,6	8,36
м. Київ	2229921	38,11	94181,9	1,49	4698395	72,32	3332,6	2,87
м. Севастополь	81929,7	1,40	53368,1	0,84	236502	3,64	2260,1	1,95

Примітка. ¹Розраховано на основі даних статистичного бюлетеню «Туристична діяльність в Україні у 2013 році».

²Статистичний бюлетень «Ведення мисливського господарства у 2013 році».

Від ведення мисливського господарства найбільші доходи отримували в АР Крим (6,33 %), Вінницькій (6,73 %), Донецькій (6,18 %), Дніпропетровській (5,13 %), Київській (5,21 %), Полтавській (7,89 %), Чернігівській (8,36 %) областях. Отже, найвищі доходи в м. Києві, АР Крим, Львівській та Одеській областях.

Оцінимо рівень використання конкурентного потенціалу, який визначить рівень конкурентоспроможності рекреаційних системи регіонів України на внутрішньому ринку у 2013 році за рівнем обслуговування (таблиця 3.6, додаток К, таблиця К.3) та рівнем доходності (таблиця 3.7).

Таблиця 3.6

Результати визначення групового індексу використання конкурентного потенціалу регіонів України за рівнем обслуговування

Адміністративні утворення	Індекс обслугованих осіб у КЗР, усього	Індекс обслугованих туристів	Індекс обслугованих екскурсантів	Сумарний індекс	Груповий індекс
АР Крим	1	0,095	0,107	1,202	0,61
Вінницька	0,098	0,014	0,019	0,131	0,07
Волинська	0,086	0,009	0,043	0,138	0,07
Дніпропетровська	0,407	0,037	0,006	0,451	0,23
Донецька	0,332	0,052	0,030	0,414	0,21
Житомирська	0,056	0,004	0,003	0,063	0,03
Закарпатська	0,179	0,009	0,005	0,194	0,10
Запорізька	0,210	0,025	0,081	0,316	0,16
Івано-Франківська	0,184	0,036	1,000	1,220	0,62
Київська	0,177	0,011	0,027	0,215	0,11
Кіровоградська	0,049	0,007	0,033	0,089	0,04
Луганська	0,106	0,016	0,020	0,142	0,07
Львівська	0,524	0,087	0,066	0,677	0,34
Миколаївська	0,147	0,009	0,007	0,163	0,08
Одеська	0,415	0,028	0,064	0,507	0,26
Полтавська	0,159	0,009	0,085	0,254	0,13
Рівненська	0,109	0,006	0,022	0,137	0,07
Сумська	0,047	0,006	0,011	0,064	0,03
Тернопільська	0,108	0,006	0,010	0,124	0,06
Харківська	0,234	0,042	0,018	0,295	0,15
Херсонська	0,139	0,007	0,018	0,165	0,08
Хмельницька	0,144	0,011	0,053	0,208	0,10
Черкаська	0,095	0,007	0,045	0,147	0,07
Чернівецька	0,088	0,009	0,008	0,105	0,05
Чернігівська	0,059	0,004	0,032	0,095	0,05
м. Київ	0,850	1,000	0,127	1,977	1,00
м. Севастополь	0,061	0,042	0,010	0,114	0,06

Примітка. Розраховано автором

Індекс обслугованих осіб у КЗР загалом високий в АР Крим та м. Києві, середній – у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській та Одеській областях. У закладах готельного типу високий в м. Києві, середній – в АР Крим та Львівській області. У спеціалізованих засобах розміщування високий індекс

обслуговування лише в АР Крим, середній – в Одеській та близький до середнього – у Львівській області. У пансіонатах і базах відпочинку індекс обслуговування був високим в АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Одеській, Херсонській областях. Індекс обслугованих туристів у м. Києві значно вищий, тому в інших регіонах він низький.

Індекс обслугованих екскурсантів високий в Івано-Франківській області, в інших регіонів він низький. Загалом, лідируючі позиції займали м. Київ, АР Крим, Івано-Франківська область, яка має дуже великі обсяги обслуговування екскурсантів. Середній рівень реалізації конкурентного потенціалу у Львівській області, близький до середнього мають Одеська та Дніпропетровська області, інші – низький.

Таблиця 3.7

Результати визначення групового індексу використання конкурентного потенціалу регіонів України за рівнем доходності

Адміністративні одиниці	Індекс доходності				Сумар- ний індекс	Груповий індекс
	готельних закладів	спеціалізованих засобів розміщування	туристич- них підп- риємств	мисливсь- кого гос- подарства		
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	0,446	1,000	0,124	0,757	2,327	0,98
Вінницька	0,014	0,088	0,003	0,805	0,910	0,38
Волинська	0,014	0,018	0,003	0,239	0,274	0,12
Дніпропетровська	0,063	0,036	0,010	0,613	0,722	0,30
Донецька	0,122	0,146	0,011	0,739	1,018	0,43
Житомирська	0,008	0,018	0,001	0,500	0,528	0,22
Закарпатська	0,046	0,104	0,002	0,112	0,264	0,11
Запорізька	0,027	0,109	0,006	0,406	0,548	0,23
Івано-Франківська	0,085	0,015	0,052	0,158	0,311	0,13
Київська	0,059	0,027	0,004	0,623	0,713	0,30
Кіровоградська	0,008	0,006	0,003	0,319	0,336	0,14
Луганська	0,015	0,009	0,007	0,329	0,359	0,15
Львівська	0,243	0,320	0,049	0,397	1,009	0,42
Миколаївська	0,018	0,061	0,007	0,239	0,325	0,14
Одеська	0,136	0,143	0,027	0,247	0,553	0,23
Полтавська	0,029	0,074	0,002	0,944	1,049	0,44
Рівненська	0,017	0,016	0,001	0,270	0,305	0,13
Сумська	0,013	0,007	0,001	0,587	0,608	0,26
Тернопільська	0,011	0,013	0,001	0,086	0,111	0,05
Харківська	0,133	0,050	0,010	0,471	0,664	0,28
Херсонська	0,010	0,056	0,002	0,487	0,555	0,23
Хмельницька	0,022	0,019	0,002	0,521	0,564	0,24

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7
Черкаська	0,015	0,011	0,002	0,334	0,362	0,15
Чернівецька	0,016	0,000	0,002	0,201	0,219	0,09
Чернігівська	0,015	0,004	0,001	1,000	1,020	0,43
м. Київ	1,000	0,036	1,000	0,343	2,379	1,00
м. Севастополь	0,037	0,020	0,050	0,233	0,340	0,14

Примітка. Розраховано автором

Високий рівень доходності готельних закладів м. Києва, середній – АР Крим, усіх інших – низький; у спеціалізованих засобах розміщування високий рівень доходності був в АР Крим, середній – у Львівській області; по туристичних підприємствах безумовним і єдиним лідером є м. Київ. Високий індекс доходності у мисливських господарствах мають АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Полтавська, Чернігівська області; середній – Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, м. Київ; низький – інші регіони.

Результати розрахунку інтегрального індексу конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України представлені у додатку К, табл. К.4, групування регіонів за цим показником – у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Групування регіонів за рівнем конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України на внутрішньому ринку у 2013 році

	Рівень конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
Адміністративні одиниці	АР Крим м. Київ	Івано-Франківська Львівська Дніпропетровська Донецька Одеська Полтавська	Волинська, Житомирська, Закарпатська Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська Хмельницька, Черкаська, Чернігівська Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Чернівецька, Сумська, Харківська, Херсонська м. Севастополь

Примітка. Складено автором

Порівняння результатів групування регіонів за рівнем конкурентного потенціалу (таблиця 2.24) та рівнем їх конкурентоспроможності (табл. 3.8) дає можливість зробити такі висновки:

- лідером за рівнем конкурентного потенціалу та рівнем його реалізації були АР Крим, а отже його рекреаційна система найбільш конкурентоспроможна;
- високий конкурентний потенціал мали Львівська та Одеська області, проте середній рівень конкурентоспроможності;
- високий рівень конкурентоспроможності мало м. Київ, проте конкурентний потенціал його середній;
- середній рівень конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу мали Івано-Франківська, Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Закарпатська, Харківська, Херсонська області;
- найнижчий конкурентний потенціал мали Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Черкаська області;
- найнижчі показники конкурентоспроможності мали Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області, м. Севастополь.

Наступним етапом дослідження є виявлення конкурентних переваг за спеціалізацією рекреаційних систем регіонів, для з чого сформуємо аналітичні таблиці за функціональною структурою.

Для виявлення лікувальної спеціалізації використаємо індекси забезпеченості спеціальними природними рекреаційними ресурсами (табл. 2.14), санаторіями, пансіонатами з лікуванням (табл. 2.18) та їх персоналом (табл. 2.20), індекси чисельності обслужених у санаторних закладах (додаток К.3), індекси доходів від діяльності санаторіїв та пансіонатів з лікуванням (додаток Д.1). Результати розрахунків відображені у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Результати визначення конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України у лікувальній спеціалізації**

Адміністративні утворення	Індекс забезпечення СПРР	Індекс місткості санаторіїв та пансіонатів з лікуванням	Індекс забезпечення персоналом	Індекс обслугованих рекреантів	Індекс дохідності	Сумарний індекс	Індекс конкурентної переваги
АР Крим	0,93	1	1	1	1	4,93	1
Вінницька	0,22	0,093	0,156	0,108	0,120	0,697	0,14
Волинська	0,52	0,027	0,041	0,029	0,022	0,639	0,13
Дніпропетровська	0,46	0,079	0,090	0,063	0,041	0,733	0,15
Донецька	0,45	0,119	0,151	0,117	0,129	0,966	0,2
Житомирська	0,05	0,031	0,041	0,023	0,025	0,17	0,03
Закарпатська	0,46	0,103	0,122	0,117	0,140	0,942	0,2
Запорізька	0,61	0,117	0,104	0,099	0,082	1,012	0,2
Івано- Франківська	0,91	0,044	0,060	0,035	0,013	1,062	0,2
Київська	0,08	0,062	0,071	0,049	0,028	0,29	0,06
Кіровоградська	0,04	0,011	0,012	0,009	0,007	0,079	0,02
Луганська	0,14	0,045	0,064	0,043	0,012	0,304	0,06
Львівська	0,98	0,265	0,327	0,373	0,434	2,379	0,48
Миколаївська	0,35	0,080	0,038	0,035	0,039	0,542	0,11
Одеська	1,0	0,252	0,233	0,233	0,141	1,859	0,38
Полтавська	0,50	0,073	0,117	0,113	0,101	0,904	0,18
Рівненська	0,19	0,034	0,031	0,033	0,022	0,31	0,06
Сумська	0,17	0,016	0,019	0,013	0,007	0,225	0,05
Тернопільська	0,09	0,029	0,036	0,024	0,017	0,196	0,04
Харківська	0,04	0,066	0,088	0,071	0,060	0,325	0,07
Херсонська	0,85	0,049	0,041	0,038	0,027	1,005	0,2
Хмельницька	0,18	0,027	0,036	0,030	0,025	0,298	0,06
Черкаська	0,09	0,033	0,032	0,043	0,013	0,211	0,04
Чернівецька	0,14	0,014	0,017	0,004	0,0004	0,175	0,04
Чернігівська	0,04	0,024	0,018	0,013	0,005	0,1	0,02
м. Київ	0,05	0,072	0,078	0,072	0,048	0,32	0,07
м. Севастополь	0,0	0,013	0,008	0,008	0,006	0,035	0,007

Примітка. Розраховано автором

Результати досліджень свідчать, що лікувальна сфера може вважатись сферою спеціалізації лише для рекреаційної системи АР Крим, конкурентні переваги якої безумовні і вона лишається поза конкуренцією. Проте порівняно високі показники у рекреаційної системи Львівської та Одеської областей. Перспективними регіонами для розвитку лікувальної рекреації завдяки наявним

ресурсам є Закарпатська, Івано-Франківська, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Херсонська області, які не повною мірою реалізували свій конкурентний потенціал.

Результати групування за рівнем конкурентної переваги у лікувальній сфері рекреаційної системи регіонів відображені у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

**Групування регіонів за рівнем конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України у лікувальній спеціалізації**

	Рівень спеціалізації		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
Адміністративні одиниці	АР Крим	Львівська Одеська	Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Сумська, Житомирська, Івано-Франківська Закарпатська, Київська, Кіровоградська Луганська, м. Київ, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Черкаська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська, Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Чернівецька Харківська, Херсонська, м. Севастополь

Примітка. Складено автором

Для виявлення оздоровчої спеціалізації використаємо індекси забезпеченості загальними природними рекреаційними ресурсами (табл. 2.15), будинками та пансіонатами відпочинку, дитячими оздоровчими таборами (табл. 2.18, додаток К табл. К.5) та їх персоналом (табл. К.6), індекси чисельності обслужених у цих закладах (додаток К.3), індекси доходів від їх діяльності (додаток Д.1). Результати розрахунків відображені у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Результати визначення конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України в оздоровчій спеціалізації**

Адміністративні утворення	Індекс забезпечення ЗПРР	Індекс місткості закладів відпочинку	Індекс забезпечення персоналом	Індекс обслугову- ваних рекреантів	Індекс дохід- ності	Сумар- ний індекс	Індекс конку- рентної переваги
1	2	3	4	5	6	7	8
АР Крим	0,60	1	1	1	1	4,6	1
Вінницька	0,50	0,081	0,013	0,002	0,000	0,596	0,13
Волинська	0,59	0,07	0,020	0,061	0,006	0,747	0,16

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8
Дніпропетровська	0,73	0,234	0,164	0,660	0,023	1,811	0,39
Донецька	0,61	0,637	0,355	0,549	0,193	2,344	0,51
Житомирська	0,73	0,049	0,020	0,000	0,002	0,801	0,17
Закарпатська	0,52	0,093	0,031	0,020	0,006	0,67	0,14
Запорізька	0,58	0,448	0,248	0,388	0,182	1,846	0,4
Івано-Франківська	0,44	0,066	0,045	0,057	0,022	0,63	0,14
Київська	0,40	0,139	0,086	0,078	0,022	0,725	0,16
Кіровоградська	0,58	0,041	0,029	0,052	0,003	0,705	0,15
Луганська	0,40	0,154	0,102	0,056	0,0003	0,712	0,16
Львівська	0,54	0,048	0,024	0,074	0,012	0,698	0,15
Миколаївська	0,35	0,366	0,169	0,262	0,118	1,265	0,28
Одеська	0,70	0,609	0,287	0,300	0,15	2,046	0,45
Полтавська	0,63	0,118	0,026	0,002	0,001	0,777	0,17
Рівненська	0,54	0,032	0,028	0,019	0,002	0,621	0,14
Сумська	0,50	0,087	0,016	0,028	0,006	0,637	0,14
Тернопільська	0,27	0,041	0,006	0,001	0,0002	0,318	0,07
Харківська	0,72	0,191	0,078	0,096	0,023	1,108	0,24
Херсонська	1,00	0,512	0,204	0,423	0,136	2,275	0,5
Хмельницька	0,71	0,027	0,002	0,001	0,0001	0,740	0,16
Черкаська	0,46	0,086	0,023	0,035	0,007	0,611	0,13
Чернівецька	0,22	0,055	0,005	0,001	0,0001	0,281	0,06
Чернігівська	0,84	0,08	0,010	0,016	0,001	0,947	0,2
м. Київ	0,06	0,031	0,061	0,019	0,002	0,173	0,04
м. Севастополь	0,03	0,086	0,043	0,078	0,058	0,295	0,06

Примітка. Розраховано автором

Результати розрахунків показали, що оздоровча сфера може вважатись сферою спеціалізації для рекреаційної системи АР Крим. Перспективними регіонами для розвитку оздоровчої рекреації є Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Херсонська області.

Результати групування за рівнем конкурентної переваги у лікувальній сфері рекреаційної системи регіонів відображені у таблиці 3.12.

Для виявлення пізнавальної спеціалізації використаємо індекси забезпеченості об'єктами природно-заповідного фонду (табл. 2.15), індекс підгрупи забезпечення засобами загальної інфраструктури (табл. 2.17), їх персоналом (табл. 2.20), доходів від діяльності готелів та туристичних закладів (табл. 3.7), індекси чисельності обслужених у готельних закладах, туристів, екскурсантів (табл. 3.6). Результати розрахунків відображені у табл. 3.13.

Таблиця 3.12

**Групування регіонів за рівнем конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України оздоровчої спеціалізації**

	Рівень спеціалізації		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
Адміністративні одиниці	АР Крим	Дніпропетровська Донецька Херсонська Одеська	Волинська, Львівська, Сумська, Житомирська, Івано-Франківська Закарпатська, Київська, Кіровоградська Луганська, м. Київ, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Черкаська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська, Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Чернівецька Харківська, м. Севастополь

Примітка. Складено автором

Результати розрахунків показали, що пізнавальна сфера може вважатись сферою спеціалізації для рекреаційної системи м. Києва. Саме через показники по Києву у всіх інших регіонах вони значно менші, що дещо спотворює загальну картину. Перспективними регіонами для розвитку пізнавальної рекреації є АР Крим, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Хмельницька області.

Таблиця 3.13

**Результати визначення конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України у пізнавальній спеціалізації**

Адміністративні утворення	Індекс забезпечення об'єктами ПЗФ	Індекс підгрупи забезпечення ЗЗІ	Індекс забезпечення персоналом		Індекс обслуговування		Індекс дохідності		Сумарний індекс	Індекс конкурентної переваги
			готелів	туристичних закладів	туристів	екскурсантів	готельних закладів	туристичних закладів		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,286	0,97	0,875	0,171	0,095	0,107	0,446	0,124	3,074	0,50
Вінницька	0,077	0,48	0,057	0,015	0,014	0,019	0,014	0,003	0,679	0,11
Волинська	0,349	0,40	0,056	0,012	0,009	0,043	0,014	0,003	0,886	0,14
Дніпропетровська	0,015	0,62	0,232	0,077	0,037	0,006	0,063	0,010	1,06	0,17
Донецька	0,247	0,64	0,294	0,071	0,052	0,030	0,122	0,011	1,467	0,24
Житомирська	0,195	0,40	0,036	0,009	0,004	0,003	0,008	0,001	0,656	0,11
Закарпатська	0,560	0,51	0,178	0,020	0,009	0,005	0,046	0,002	1,33	0,22
Запорізька	0,363	0,46	0,095	0,046	0,025	0,081	0,027	0,006	1,103	0,18
Івано-Франківська	0,437	0,48	0,156	0,090	0,036	1,000	0,085	0,052	2,336	0,38

Продовження табл. 3.13

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Київська	0,0	0,43	0,131	0,021	0,011	0,027	0,059	0,004	0,683	0,11
Кіровоградська	0,0	0,39	0,034	0,012	0,007	0,033	0,008	0,003	0,487	0,08
Луганська	0,021	0,43	0,067	0,020	0,016	0,020	0,015	0,007	0,596	0,10
Львівська	0,230	0,80	0,591	0,127	0,087	0,066	0,243	0,049	2,193	0,36
Миколаївська	0,165	0,32	0,055	0,036	0,009	0,007	0,018	0,007	0,617	0,10
Одеська	0,380	0,50	0,309	0,123	0,028	0,064	0,136	0,027	1,567	0,26
Полтавська	0,117	0,43	0,108	0,011	0,009	0,085	0,029	0,002	0,791	0,13
Рівненська	0,183	0,36	0,057	0,012	0,006	0,022	0,017	0,001	0,658	0,11
Сумська	0,152	0,38	0,057	0,010	0,006	0,011	0,013	0,001	0,63	0,10
Тернопільська	0,067	0,50	0,043	0,012	0,006	0,010	0,011	0,001	0,65	0,11
Харківська	0,087	0,58	0,215	0,067	0,042	0,018	0,133	0,010	1,152	0,19
Херсонська	0,814	0,26	0,054	0,023	0,007	0,018	0,010	0,002	1,188	0,19
Хмельницька	1,000	0,49	0,088	0,019	0,011	0,053	0,022	0,002	1,685	0,28
Черкаська	0,008	0,39	0,061	0,012	0,007	0,045	0,015	0,002	0,54	0,09
Чернівецька	0,106	0,56	0,063	0,028	0,009	0,008	0,016	0,002	0,792	0,13
Чернігівська	0,156	0,33	0,067	0,009	0,004	0,032	0,015	0,001	0,614	0,10
м. Київ	0,017	1,00	1	1	1,000	0,127	1,000	1,000	6,144	1,00
м. Севастополь	0,0	0,63	0,082	0,050	0,042	0,010	0,037	0,050	0,901	0,15

Примітка. Розраховано автором

Результати групування за рівнем конкурентної переваги у лікувальній сфері рекреаційної системи регіонів відображені у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Групування регіонів за рівнем конкурентної переваги рекреаційних систем регіонів України пізнавальної спеціалізації

	Рівень спеціалізації		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
Адміністративні одиниці	м. Київ	АР Крим Львівська Одеська Івано-Франківська Хмельницька	Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Сумська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Черкаська, Тернопільська, Чернігівська, Дніпропетровська, Чернівецька, Вінницька, Херсонська, Харківська, м. Севастополь

Примітка. Складено автором

Для виявлення спортивно-утилітарної спеціалізації використаємо індекси забезпеченості мисливськими та рибальськими ресурсами (табл. 2.15, додаток А.9, К.7), індекс підгрупи забезпечення засобами загальної інфраструктури (табл. 2.17), доходів від мисливських господарств (табл. 3.7). Результати

розрахунків відображені у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

**Результати визначення конкурентної переваги рекреаційних систем
регіонів України у спортивно-утилітарній спеціалізації**

Адміністративні утворення	Індекс забезпечення мисливськими та рибальськими ресурсами	Індекс підгрупи забезпечення ЗЗІ	Індекс дохідності мисливських господарств	Сумар- ний індекс	Індекс конку- рентної переваги
1	2	3	4	5	6
АР Крим	0,6	0,97	0,757	2,327	1,0
Вінницька	0,6	0,48	0,805	1,885	0,8
Волинська	0,5	0,40	0,239	1,139	0,5
Дніпропетровська	1,0	0,62	0,613	2,233	1,0
Донецька	0,8	0,64	0,739	2,179	0,9
Житомирська	0,6	0,40	0,500	1,5	0,6
Закарпатська	0,2	0,51	0,112	0,822	0,4
Запорізька	0,6	0,46	0,406	1,466	0,6
Івано-Франківська	0,2	0,48	0,158	0,838	0,4
Київська	0,2	0,43	0,623	1,253	0,5
Кіровоградська	0,8	0,39	0,319	1,509	0,6
Луганська	0,5	0,43	0,329	1,259	0,5
Львівська	0,5	0,80	0,397	1,697	0,7
Миколаївська	0,3	0,32	0,239	0,859	0,4
Одеська	0,7	0,50	0,247	1,447	0,6
Полтавська	0,7	0,43	0,944	2,074	0,9
Рівненська	0,4	0,36	0,270	1,03	0,4
Сумська	0,6	0,38	0,587	1,567	0,7
Тернопільська	0,3	0,50	0,086	0,886	0,4
Харківська	1,0	0,58	0,471	2,051	0,9
Херсонська	0,7	0,26	0,487	1,447	0,6
Хмельницька	0,5	0,49	0,521	1,511	0,6
Черкаська	0,5	0,39	0,334	1,224	0,5
Чернівецька	0,2	0,56	0,201	0,961	0,4
Чернігівська	1,0	0,33	1,000	2,33	1,0
м. Київ	0,1	1,00	0,343	1,443	0,6
м. Севастополь	0,6	0,63	0,233	1,463	0,6

Примітка. Розраховано автором

Результати розрахунків показали, що спортивно-утилітарної спеціалізація притаманна для рекреаційних систем АР Крим, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей. Результати

групування за рівнем конкурентної переваги у лікувальній сфері рекреаційної системи регіонів відображені у таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Групування регіонів за рівнем конкурентної переваги рекреаційних систем регіонів України спортивно-утилітарної спеціалізації

	Рівень спеціалізації		
	високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	середній ($0,30 < K_{\text{КП}} < 0,60$)	низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)
Адміністративні одиниці	АР Крим, Вінницька Дніпропетровська Донецька Житомирська Запорізька Кіровоградська Львівська Одеська Полтавська Сумська Харківська Херсонська Хмельницька Чернігівська м. Київ, м. Севастополь	Волинська Закарпатська Івано-Франківська Київська Луганська Миколаївська Рівненська Тернопільська Черкаська Чернівецька	-

Примітка. Складено автором

Таким чином, ми здійснили ідентифікацію конкурентних переваг, що дозволило виявити спеціалізацію кожного регіону, або найбільш перспективну сферу діяльності. За результатами групування регіонів за рівнем конкурентної переваги (таблиці 3.12 – 3.16) можна зробити такі висновки:

- у лікувальній сфері найвищу конкурентну перевагу мала АР Крим, яка є поза конкуренцією, суттєві конкурентні переваги у рекреаційних систем Львівської та Одеської областей, перспективними є Закарпатська, Івано-Франківська, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Херсонська області, які не повною мірою реалізували свій конкурентний потенціал у цій сфері;

- у відпочинково-оздоровчій сфері найбільші конкурентні переваги були в АР Крим, перспективними є Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Херсонська області;

- пізнавальна сфера може вважатись сферою спеціалізації для рекреаційної системи м. Києва, перспективними регіонами були АР Крим, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Хмельницька області;

- спортивно-утилітарної спеціалізація притаманна для рекреаційних систем АР Крим, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької,

Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей.

Отримані результати є вихідною інформаційною базою для обґрунтування стратегічних наборів розвитку рекреаційних систем регіонів України, прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування щодо заходів, націлених на реалізацію прийнятих стратегій.

3.3. Формування стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів

Одним з найважливіших напрямів удосконалення територіального управління є використання стратегічного управління, що дозволяє передбачати і досягти очікуваних результатів, критерієм ефективності яких є отримання конкурентних переваг на довготермінову перспективу. Теоретичні та методологічні аспекти формування стратегій регіонального розвитку є важливим та актуальним напрямом наукових досліджень, оскільки дозволяє визначити оптимальні варіанти розвитку у практичній діяльності підприємств, установ, державних органів влади. Проте методичні та практичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (РСР) потребують подальшого розвитку існуючих напрацювань з урахуванням складності такого об'єкта, суттєвих відмінностей рівня розвитку, природно-ресурсного забезпечення, інтенсивності використання рекреаційного потенціалу, специфіки формування попиту на рекреаційні послуги тощо.

Відсутність механізмів обґрунтування вибору стратегії забезпечення конкурентоспроможності РСР, її реалізації, викликає об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних і практичних напрацювань, що визначає актуальність дослідження. Основними цілями дослідження є обґрунтування методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо розробки стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності РСР.

Формування стратегічного набору здійснюється на основі стратегічного аналізу всіх чинників функціонування рекреаційної системи регіону, оцінки природно-ресурсного, рекреаційного, кадрового, фінансового та виробничого потенціалів. Ці результати демонструють нерівномірність розвитку рекреаційних систем регіонів через відмінності у розміщенні та рівня освоєння рекреаційних ресурсів і економічної діяльності, різний рівень урбанізації, екологічного стану.

Погоджуючись з наведеними вище положеннями, будемо виходити з того, що стратегія розвитку рекреаційної системи регіону залежить від двох позицій: загальної стратегії розвитку регіону та місця в економічній структурі регіону рекреаційної сфери, яка може бути сферою спеціалізації, відноситись до пріоритетних або забезпечувати задоволення внутрішнього попиту.

Стратегію забезпечення конкурентоспроможності РСР ми розглядаємо як спосіб досягнення стійких конкурентних переваг на довготермінову перспективу, закладених у стратегічних цілях розвитку РСР. Стратегія визначає напрям розвитку на основі конкурентного потенціалу та з урахуванням чинників зовнішнього оточення.

При формуванні стратегічних альтернатив і виборі конкретної стратегії розвитку часто використовують матричні (портфельні) методи. Зокрема, для врахування рівня розвитку ринку можна використати матрицю І. Ансофа, що передбачає вибір з таких стратегій, залежно від типу ринку і продукту: глибокого проникнення, розширення, диверсифікації, розроблення нового продукту [3]. Оскільки в оригіналі запропоновані стратегії для підприємств, доцільно уточнити їх зміст стосовно рекреаційної системи регіону.

Конкурентні стратегії орієнтовані на забезпечення конкурентоспроможності та стійких конкурентних переваг РСР, набуття і утримання яких залежить перш за все від їх джерел. Згідно з нашим підходом, кожна з них має певне спрямування у використанні конкурентного потенціалу, відповідає наявним або бажаним конкурентним перевагам, відповідно до чого передбачає альтернативні варіанти стратегій другого рівня, які, залежно від

типу ринку, конкретизують напрям розвитку РСР. Водночас, реалізація стратегій може здійснюватись з використанням такого типу конкурентної поведінки: пристосувальної (копіювання досягнень), забезпечуючої (збереження конкурентної позиції на ринку за рахунок підвищення якості продукції, використання новітніх технологій, сучасного обладнання тощо), креативної (забезпечення переваги над конкурентами за рахунок зміни кон'юнктури ринку) [4], наступальної (швидка експансія в незайняті сегменти ринку, що відтискає реальних і потенційних конкурентів), оборонної (збереження конкурентних переваг, формування бар'єрів входження в ринок, використання активних дій щодо зміцнення позицій за рахунок промоцій, формування позитивного іміджу), коопераційної (створення конкурентних переваг завдяки кооперації праці, формуванні інтеграційних об'єднань, що дозволяє знизити витрати та об'єднати зусилля для залучення більшої чисельності рекреантів).

Основні групи стратегічних альтернатив розвитку РСР, залежно від типу ринку та типу РСР, відображені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.17

Матриця «тип ринку – тип РСР»

Тип ринку	Тип РСР	
	Сформована	Не сформована
Освоєний	Стратегія глибокого проникнення на ринок / збереження конкурентної позиції або нарощування конкурентних переваг	Стратегія пристосування / надбання конкурентних переваг пристосувального типу
Новий	Стратегія випереджаючого розвитку або диверсифікації / створення нових конкурентних переваг інноваційного типу	Стратегія вузької ринкової ніші / створення конкурентних переваг у сфері вузької спеціалізації

Примітка. Удосконалено автором на основі джерела [3].

Так, для освоєного ринку стратегія глибокого проникнення на ринок при сформованій РСР може бути реалізована за рахунок стратегій інтеграції та нарощування конкурентних переваг з використанням кожного з зазначених типів поведінкових стратегій. Завдяки стратегії інтеграції зменшується

невизначеність, особливо у безпосередньому оточенні; знижується рівень конкуренції; зростають можливості впровадження інновацій, зниження витрат.

При цьому інтеграція може здійснюватись у таких формах:

- регресивна (зворотна вертикальна інтеграція), спрямована на розвиток рекреаційної сфери регіону, а отже РСР, за рахунок встановлення контролю за використанням рекреаційних ресурсів за призначенням, наданням та збереженням статусу рекреаційних територій, договірне регулювання відносин з підприємствами загальної та спеціальної інфраструктури РСР, які є постачальниками супутніх товарів та послуг;

- прогресивна (пряма вертикальна інтеграція), яка передбачає об'єднання, пряме поглинання або встановлення контролю над тими суб'єктами господарювання, які є проміжними ланками при наданні рекреаційних послуг;

- горизонтальна, що передбачає взаємодію (об'єднання) з закладами, які випускають аналогічну продукцію, надають аналогічні послуги на одному ринку;

- діагональна інтеграція передбачає об'єднання з несуміжними підприємствами, з якими існує неявний зв'язок.

При несформованій РСР доцільна стратегія надбання конкурентних переваг за рахунок інтенсифікації, копіювання досягнень (приспосувальної стратегії), диференціації та фокусування. Основним типом поведінки є наступальний.

Диверсифікація в межах РСР полягає в урізноманітненні рекреаційних послуг і напрямів діяльності та входження в нові сектори ринку. Стратегія диверсифікації дозволяє досягти збільшення фінансової синергії; стабілізувати доходи, знизивши ризики; збільшити кредитні можливості за рахунок розширення сфер вкладання інвестицій; забезпечити зростання завдяки комплексному використанню рекреаційного потенціалу регіону, що, з іншого боку, дозволить набути нові конкурентні переваги.

Стратегія диверсифікації може мати такі форми:

- концентрична, яка здійснюється на основі наявного рекреаційного потенціалу шляхом впровадження нових видів послуг. В цьому випадку діюче рекреаційне господарство зберігається, а нові послуги розробляються та надаються, виходячи з вже існуючих можливостей;

- горизонтальна диверсифікація забезпечить розвиток РСР за рахунок освоєння нових видів послуг, зазвичай, супутніх основним, проте на основі нових технологій;

- конгломеративна диверсифікація передбачає формування нових туристичних та рекреаційних продуктів, технологічно не пов'язаних з існуючими, на нових для РСР ринках.

Для нового ринку при сформованій РСР може бути реалізована стратегія диверсифікації за рахунок розвитку (зростання) нових або слаборозвинутих сегментів РСР шляхом створення конкурентних переваг з використанням коопераційного та креативного типів поведінкових стратегій.

Розвиток (зростання) може бути двох типів: інноваційний і модернізуючий. Інноваційний тип пов'язаний з необхідністю використання існуючого потенціалу, на основі якого є можливість створення нових напрямів діяльності, що дозволить до певної міри переорієнтувати, урізноманітнити рекреаційні послуги. Це вимагає значних інвестицій, потужних маркетингових заходів, умов для створення нових бізнесів та інших структурних змін. Модернізуючий тип доцільно використовувати при можливості іншого напрямку (шляху) використання рекреаційного потенціалу РСР або суттєвого покращення якісних показників його елементів.

При несформованій РСР доцільно зосередити зусилля на найбільш перспективних з позиції рекреаційного попиту видах діяльності, найбільш атрактивних рекреаційних ресурсах і застосувати стратегію фокусування на вузьких сегментах ринку з використанням креативної поведінки, яка полягає у забезпеченні переваги над конкурентами за рахунок зміни кон'юнктури ринку. Останній підхід передбачає агресивну конкурентну поведінку, пов'язану з формуванням нових сегментів ринку шляхом створення нового рекреаційного

продукту та формуючи потреби споживача, забезпечуючи лідерство на майбутніх ринках, які ще не існують і які потрібно створювати, виходячи з особливостей РСР та її потенціалу (сформувати продукт, який матиме унікальну цінність, що дозволить перетворити його на довготермінову стратегію [2, с. 295]).

Окремим блоком вважаємо за доцільне виділити маркетингові стратегії, які покликані забезпечити позиціонування та просування рекреаційного продукту, атракцій та ресурсів РСР. Зазначимо, що в існуючих напрацюваннях в цьому плані [1, 2, 5], маркетингові стратегії розглядаються як функціональні і відносяться до третього ієрархічного рівня. Вони досить детально описані, проте уточнимо сутність тих, які найбільшою мірою сприяють забезпеченню конкурентоспроможності РСР.

Зокрема, маркетинг іміджу, на нашу думку, на відміну від існуючих підходів, включає такі напрями позиціонування РСР: поміркованих цін на рекреаційні послуги, низьких супутніх витрат; високоцінних унікальних спеціальних ресурсів; високорозвиненої інфраструктури, доступності; комплексності послуг. Така стратегія не вимагає суттєвих змін, формування нових атракцій, а передбачає концентрацію зусиль на активізації промоцій існуючих рекреаційних ресурсів, територій, послуг, продуктів, які мають суттєві переваги та відмінності від інших. Основний інструмент маркетингу іміджу – інформація, комунікації, промоція, які демонструють відкритість РСР для рекреантів і туристів, дозволяють краще її пізнати, впевнитись в існуючих у нього перевагах [1].

Промоція рекреаційної системи регіону розглядається нами не лише в контексті рекламування її переваг для рекреантів, а з метою залучення інвесторів, підприємців. Тому питаннями промоції РСР повинні займатись відповідні структури місцевої влади та самоврядування. Успіх промоції залежить від її професійного проведення, що вимагає розробки ефективних схем, методик, а також кваліфікованих фахівців, які спеціалізуються на регіональному маркетингу.

Залежно від вибраної конкурентної стратегії, модель конкурентної поведінки підкріплюється відповідним типом маркетингу:

- інтенсивний маркетинг, який доцільно використовувати в умовах поганої поінформованості про рекреаційні атракції регіону, особливо, якщо це унікальні ресурси або послуги, за які споживачі готові платити високу ціну, або це принципово новий продукт. Тому є сенс забезпечення конкурентоспроможності за рахунок формування прихильності споживача, знайшовши для цього відповідну мотивацію (елітність, винятковість, престижність, суттєвий оздоровчий або лікувальний ефект тощо);

- вибіркове проникнення використовується, якщо мала місткість ринку, конкуренція невисока, рекреаційна послуга (ресурс) відома, а споживачі готові платити високу ціну завдяки високій ефективності (наприклад – послуги спеціалізованих санаторіїв, технології, мінеральні води та грязі яких забезпечують високий лікувальний ефект);

- пасивний маркетинг застосовується при незначній інтенсивності конкуренції, високій місткості ринку та поінформованості споживачів, які не схильні платити високу ціну за послуги, тому не доцільно особливо витрачатись на маркетингові заходи. Така стратегія прийнятна для відпочинкового сегменту, особливо короткотермінового;

- широке проникнення на ринок доцільне при великій місткості, поганій обізнаності про послуги, високих цінах (часто неприйнятних для більшості споживачів), жорсткій конкуренції. Вона підходить для несформованих рекреаційних систем, коли рекреаційні ресурси ще мало освоєні, погано розвинена інфраструктура, погана транспортна доступність до рекреаційних об'єктів. Тому витрати на освоєння, маркетинг, створення рекреаційного продукту та умов для доїзду будуть великі.

Використавши ієрархічний підхід, сформуємо групи стратегічних альтернатив розвитку РСР залежно від рівня стратегій (таблиця 3.18).

**Ієрархічна схема формування стратегій розвитку
рекреаційної системи регіону**

I рівень (загальні стратегії)	II рівень (конкурентні стратегії)	III рівень (стратегії формування конкурентних переваг)	IV рівень (маркетингові стратегії)
Стратегія глибокого проникнення на ринок	Стратегія інтеграції (регресивна, прогресивна, горизонтальна, діагональна)	Нарощування конкурентних переваг	Широке проникнення на ринок
		Збереження конкурентної позиції	Пасивний маркетинг
Стратегія випереджаючого розвитку	Диверсифікації (концентрична, горизонтальна, конгломеративна)	Створення нових конкурентних переваг інноваційного типу	Інтенсивний маркетинг
Стратегія пристосування	Стратегія інтенсифікації (інноваційний, модернізуючий)	Надбання конкурентних переваг пристосувального типу	Інтенсивний маркетинг
	Стратегія диференціації		Вибіркове проникнення використовується
Стратегія вузької ринкової ніші	Створення конкурентних переваг у сфері вузької спеціалізації	Збереження конкурентної позиції	Вибіркове проникнення використовується

Примітка. Розроблено автором.

Обґрунтовані стратегічні набори забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону мають високий рівень припущення, проте можуть стати орієнтиром для прикладних розробок. Наглядним прикладом є зміна політичної ситуації та соціальної безпеки у зв'язку з сучасними подіями в АР Крим, Донецькій, Луганській областях. Результати дослідження за даними 2013 року не можуть бути прийнятими за основу стратегічного позиціонування для цих регіонів, тому ми їх не розглядаємо. Стратегічне позиціонування РСР України з урахуванням їх конкурентного потенціалу відображено в табл. 3.19. Опис стратегій здійснено вище, тому уточнимо лише такі позиції. Львівська та Одеська області відносяться до регіонів з пріоритетним розвитком рекреаційної сфери (тобто їх рекреаційні системи сформовані, ринок рекреаційних послуг розвинений) та високим рівнем конкурентного потенціалу, тому для них доцільна стратегія глибокого проникнення на ринок. Закарпатська, Івано-

Франківська області та м. Київ мають сформовані РСР, середній рівень конкурентного потенціалу, тому перспективною для них буде стратегія випереджаючого розвитку, так як для Херсонської області, рекреаційний ринок якої не сформований. Полтавська, Запорізька та Харківська області при середньому рівні конкурентного потенціалу мають не сформовані рекреаційні системи, тому для них пропонується стратегія пристосування.

Таблиця 3.19

**Матриця стратегічного позиціонування регіонів за підходом
«рівень конкурентного потенціалу РСР – стратегія»**

Рівень конкурентного потенціалу	Регіони	Стратегія глибокого проникнення на ринок	Стратегія випереджаючого розвитку	Стратегія диверсифікації	Стратегія пристосування	Стратегія вузької ринкової ніші
Високий ($0,60 \leq K_{кп} \leq 1,0$)	Львівська	+				
	Одеська	+				
Середній ($0,30 \leq K_{кп} \leq 0,60$)	Закарпатська Івано-Франківська		+			
	Полтавська Харківська Запорізька				+	
	Херсонська			+		
	м. Київ		+			
Низький ($0,10 \leq K_{кп} \leq 0,30$)	Вінницька Київська Волинська Житомирська Чернігівська			+		
	Кіровоградська Миколаївська Черкаська				+	
	Дніпропетровська					+
	Сумська Рівненська Чернівецька Тернопільська Хмельницька				+	

Примітка. Розроблено автором.

Для РСР з низьким рівнем конкурентного потенціалу, а саме: Вінницької, Київської, Волинської, Житомирської, Чернігівської доцільно використати стратегію диверсифікації, так як вони досить добре забезпечені загальними рекреаційними ресурсами, на основі яких можна розвивати різні сфери

рекреації, формуючи нові рекреаційні послуги; Кіровоградська, Миколаївська, Черкаська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області можуть використати стратегію пристосування, так як їх рекреаційні системи не сформовані; Дніпропетровська область, через високий рівень забруднення довкілля, може активно розвивати короткостроковий відпочинок та певні види рекреації на відносно чистих територіях для забезпечення місцевих потреб.

Стратегічне позиціонування рекреаційних систем регіонів України з урахуванням їх конкурентних переваг здійснено в табл. 3.20.

Таблиця 3.20

**Матриця стратегічного позиціонування регіонів за підходом
«конкурентна перевага РСР – стратегія»**

Рівень конкурентної переваги	Стратегія				
	збереження конкурентної позиції	нарощування конкурентних переваг	створення нових конкурентних переваг інноваційного типу	надбання конкурентних переваг пристосувального типу	створення конкурентних переваг у сфері вузької спеціалізації
Високий ($0,60 \leq K_{\text{КП}} \leq 1,0$)	+				
Середній ($0,30 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,60$)		+	+		
Низький ($0,10 \leq K_{\text{КП}} \leq 0,30$)				+	+

Примітка. Розроблено автором.

Зокрема, для пізнавальної спеціалізації стратегія збереження конкурентної позиції відповідна для м. Києва, нарощування конкурентних переваг або створення нових – для рекреаційних систем Львівської, Одеської, Івано-Франківської, Хмельницької областей; для інших – надбання конкурентних переваг пристосувального типу або створення конкурентних переваг у сфері вузької спеціалізації.

Кожному окремому випадку відповідає забезпечувальна маркетингова стратегія, стратегія фінансування та інші функціональні стратегії.

Розроблені методичні підходи та практичні рекомендації до вибору стратегій розвитку РСР покликані забезпечити оптимальний розвиток рекреаційної сфери регіону.

Висновки до розділу 3

У розділі розроблено механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, здійснено ідентифікацію конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України, обґрунтовано стратегічні набори забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів. Узагальнення результатів досліджень, які представлені у розділі та публікаціях автора [108, 112, 113-115], є підстави для таких висновків.

1. Сучасні умови функціонування регіональних соціально-економічних систем передбачають формування та реалізацію конкурентних переваг розвитку. Тому нагальною потребою є розробка дієвої регіональної політики сприяння розвитку перспективних, соціально орієнтованих сфер економіки, до яких відноситься рекреаційна. Систематизація інструментів впливу, забезпечення комплексного їх використання найбільш ефективно відображається у відповідному механізмі забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

2. Доведено, що для визначення сутності механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону доцільно використати кілька підходів, оскільки кожен з них забезпечує розстановку акцентів на певних властивостях, які важливі з позиції застосування цього механізму. Зокрема, згідно з інституційним підходом, механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону – це сукупність взаємопов'язаних норм, правил, прийомів, методів та важелів впливу, які забезпечують реалізацію поставлених цілей щодо забезпечення конкурентних переваг на основі ефективного використання рекреаційного потенціалу та стратегії забезпечення конкурентоспроможності РСР. Процесний підхід дозволяє сформулювати модель механізму забезпечення конкурентоспроможності

РСП як послідовність етапів, націлених на підвищення конкурентоспроможності РСП, формування та підтримку її конкурентних переваг.

3. Формування МЗКС РСП повинне здійснюватися на основі таких основних принципів: системності, узгодженості, взаємодоповнення, збалансованості, альтернативності, комплексності. На основі авторського визначення обґрунтовано інституційну структуру механізму, розглянуто змістовне наповнення її складових. Об'єктом впливу МЗКС РСП є конкурентний потенціал РСП, предметом – конкурентні переваги, які зумовлюють бажані зміни, а також чинники зовнішнього середовища, які розглядаються як можливості, що позитивно впливають на розвиток РСП. Суб'єктами регулювання можуть бути законодавчі, виконавчі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, керівництво підприємств, підприємці, науково-дослідні інститути, заклади освіти, громадські організації тощо. Представлено модель механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі процесного підходу, визначено сутність кожного з етапів.

4. Доведено, що управління конкурентоспроможністю як процес передбачає ідентифікацію, формування, утримання, нарощення, реалізацію конкурентних переваг. Ідентифікація конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів – це процес визначення тих елементів конкурентного потенціалу РСП, які дозволять виявити найбільш перспективні напрями діяльності або сферу спеціалізації, що забезпечить її (РСП) конкурентоспроможність. Результати ідентифікації конкурентних переваг РСП є основою для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку, розробки заходів щодо реалізації стратегії, активізації зусиль та акумуляції ресурсів в найбільш перспективні сфери діяльності, залучення інвестицій. Рівень конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону доцільно здійснити на основі результативного підходу, а ідентифікацію конкурентних переваг – на основі функціонального підходу, що дозволить виявити функціональну

структуру конкурентного потенціалу і спеціалізацію або найбільш перспективну сферу діяльності кожного регіону.

Результуючі показники розвитку РСР характеризують рівень використання конкурентного потенціалу та її конкурентоспроможність. Порівняння результатів групування регіонів за рівнем конкурентного потенціалу та рівнем їх конкурентоспроможності дає можливість зробити такі висновки: лідером за рівнем конкурентного потенціалу та рівнем його реалізації була АР Крим, а отже його рекреаційна система була найбільш конкурентоспроможна; високий конкурентний потенціал мали Львівська та Одеська області, проте середній рівень конкурентоспроможності; високий рівень конкурентоспроможності мало м. Київ, проте конкурентний потенціал його середній; середній рівень конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу мали Івано-Франківська, Дніпропетровська, Полтавська, Закарпатська, Харківська, Херсонська області; найнижчий конкурентний потенціал мали Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Черкаська області; найнижчі показники конкурентоспроможності мали Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька області, м. Севастополь.

5. Функціональна структура конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону представлена такою спеціалізацією: лікувальною, оздоровчо-відпочинковою, пізнавальною, спортивно-утилітарною. За результатами групування регіонів за рівнем конкурентної переваги можна зробити такі висновки: у лікувальній сфері найвищу конкурентну перевагу мала АР Крим, яка була поза конкуренцією, суттєві конкурентні переваги у рекреаційних систем Львівської та Одеської областей, перспективними є Закарпатська, Івано-Франківська, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Херсонська області; у відпочинково-оздоровчій сфері найбільші конкурентні переваги мав Крим, перспективними є Дніпропетровська, Одеська, Херсонська області; пізнавальна сфера може

вважатись сферою спеціалізації для рекреаційної системи м. Києва, перспективними АР Крим, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Хмельницька області; спортивно-утилітарної спеціалізації притаманна для рекреаційних систем АР Крим, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей.

Отримані результати є вихідною інформаційною базою для обґрунтування стратегічних наборів розвитку рекреаційних систем регіонів України, прийняття управлінських рішень щодо реалізації стратегій.

6. Одним з найважливіших напрямів удосконалення територіального управління є використання стратегічного управління, що дозволяє передбачати і досягти очікуваних результатів, критерієм ефективності яких є забезпечення конкурентоспроможності на довготермінову перспективу. У роботі уточнено сутність стратегії забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону як способу досягнення стійких конкурентних переваг на довготермінову перспективу, закладених у цілях розвитку, на основі конкурентного потенціалу та з урахуванням чинників зовнішнього оточення. Запропоновано матричну схему формування стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, уточнено змістовне наповнення стратегій усіх рівнів. Розроблено групи стратегічних альтернатив розвитку РСР, залежно від типу ринку та типу РСР. На основі ієрархічного підходу уточнено, які стратегії нижчих рівнів дозволять реалізувати конкурентну стратегію. Здійснено стратегічне позиціонування рекреаційних систем регіонів за підходом «рівень конкурентного потенціалу РСР – стратегія» та «конкурентна перевага РСР – стратегія».

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукової задачі – розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі формування конкурентного потенціалу та реалізації конкурентних переваг.

У процесі дослідження зроблено такі висновки.

1. Доведено, що конкурентоспроможність рекреаційної системи регіону відображає її здатність продукувати та просувати суспільно-корисні рекреаційні послуги, сформовані на основі конкурентного потенціалу території. Узагальнення та уточнення класифікації чинників забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону стало основою для обґрунтування стратегій розвитку РСР, визначення конкурентних переваг та складових конкурентного потенціалу, які розглядаються як об'єкт управління конкурентоспроможністю РСР.

2. Встановлено, що конкурентний потенціал формується з урахуванням цільових орієнтирів розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, її сильних та слабких сторін, можливостей і загроз зовнішнього оточення. Обґрунтовано, що конкурентний потенціал є основою формування конкурентних переваг.

3. Доведено, що конкурентні переваги є основою забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону. Запропонована класифікація конкурентних переваг дозволяє визначити основні напрями управлінського впливу з метою отримання позитивних результатів на довготермінову перспективу.

4. Розроблено методичні підходи до аналізу складових та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, що дало можливість комплексно, послідовно вирішити поставлені у дисертації завдання щодо виявлення конкурентних переваг та визначення рівня конкурентоспроможності

рекреаційних систем регіонів України, згрупувавши їх за ресурсною складовою конкурентного потенціалу.

5. На основі проведених розрахунків інтегрального індексу ресурсного потенціалу рекреаційних систем регіонів України встановлено, що високий рівень конкурентного потенціалу мали рекреаційні системи АР Крим, Одеської та Львівської областей, середній – Донецької, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Полтавської, Харківської, Херсонської областей та м. Києва; низький – Волинської, Житомирської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської, Вінницької, Дніпропетровської, Чернівецької, Сумської областей.

6. Обґрунтовано необхідність розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі ефективного використання конкурентного потенціалу та обраної стратегії. Сформовано модель цього механізму як послідовність етапів, націлених на формування та підтримку її конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності.

7. Розроблені підходи до ідентифікації конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України дозволили оцінити перспективні напрями їх розвитку, спеціалізацію, забезпечили визначення однорідних груп регіонів за рівнем конкурентоспроможності та спеціалізації. Доведено, що найвищий рівень конкурентоспроможності мали АР Крим та м. Київ, середній – Одеська, Львівська області, інші – низький. Здійснена ідентифікація дозволила визначити стратегії забезпечення конкурентоспроможності для однотипних груп регіонів.

8. Доведено, що для ціленаправленого розвитку та забезпечення конкурентоспроможності доцільно використати стратегічний підхід. Це обумовило розробку стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів, які включають загальні, конкурентні стратегії, стратегії формування конкурентних переваг, маркетингові стратегії. На основі викладених підходів автором сформована

матриця стратегічного позиціонування, у якій здійснено вибір стратегій для кожного регіону України.

Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити бажаний рівень конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО «Типография «Новости», 2000. – 255 с.
2. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
3. Айзенштат Б. А. Методы расчета и результаты определений некоторых биоклиматических характеристик / Б. А. Айзенштат // Тр. САНИГМИ. – 1965. – Вып. 22. – С. 3–41.
4. Алимурзаев Г. Н. Общая теория конкурент-менеджмента [Электронный ресурс] / Г. Н. Алимурзаев // Энциклопедия маркетинга, 2005. – Режим доступа : [http:// www.marketing.spb.ru/lib-around/science/ competing _management.htm](http://www.marketing.spb.ru/lib-around/science/competing_management.htm)
5. Алімов А. Н. Конкурентоспроможність національної економіки / А. Н. Алімов, В. Н. Ємченко. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2001. – 59 с.
6. Андерсон В. Регіональна конкуренція як фактор соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації / Володимир Андерсон // Агора. Подолання розбіжностей – розвиток особливостей. Вип. 4. – К. : Стилос, 2006. – С. 66–72.
7. Андрушків Б. М. Особливості розвитку туристично-рекреаційного комплексу України в умовах становлення державності / Б. М. Андрушків // Соціально-економічні проблеми і Держава. – 2009. – №1(1). – С. 9-12.
8. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізми реалізації : монографія / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
9. Балабанова І. В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентних переваг / І. В. Балабанова // Ефективна економіка. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. – 2014. – № 3.
10. Балабанова Л. В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : Монографія / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 294 с.

11. Балабанова Л. В. Маркетинговий аудит в системе сбыта : монографія /Л. В. Балабанова, А. В. Балабанич. – Донецк : ДонГУЕТ, 2003. – 188 с.
12. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посіб. / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблудська, О. О. Решетняк. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
13. Безугла В. О. Основи формування конкурентоспроможності регіонів України (на прикладі Полтавського регіону) : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В. О. Безугла ; Харк. нац. акад. міськ. г-ва. – Х., 2006. – 20 с.
14. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристський ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О. О. Бейдик. – К. : «Київський університет», 2001. – 395 с.
15. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – К. : Палітра. – 1998. – 130 с.
16. Беляєва С. С. Екологічна складова інвестиційної привабливості рекреаційного потенціалу Черкаської області в сегменті збалансованого розвитку / С. С. Беляєва // Наук. журнал «Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова». Том 18. Випуск 1. 2013. Серія «Економіка» : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 14–24.
17. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект) : наук. розробка / М. Біль, Г. Третьак, О. Крайник. – К. : НАДУ, 2009. – 40 с.
18. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів. Монографія / М. Борушак. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
19. Борушак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / М. Борушак. – Львів, 2008. – 37 с.
20. Василенко В. Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы : монография / В. Н. Василенко, О. Ю. Агафоненко, В. Е. Будяков. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 363 с.

21. Ватаманюк З. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / З. Ватаманюк. – Львів : «Новий світ – 200», 2005. – 648 с.
22. Веденин Ю. А. Анализ процессов развития территориальной рекреационной системы СССР / Ю. А. Веденин, В. Н. Козлов // Географические аспекты исследования рекреационных систем. – М. : МФГО ССР, 1979. – С. 3–19.
23. Веденин Ю. А. Динамика территориально-рекреационных систем / Ю. А. Веденин. – М. : Наука, 1982. – 260 с.
24. Ведення мисливського господарства у 2013 році. Статистичний бюлетень // Державна служба статистики України. – 2014. – 17 с.
25. Вовк І. П. Стратегія розвитку малого бізнесу (модель інноваційних процесів у сфері туризму і рекреації / І. П. Вовк // Вісник ДІТБ. Серія Економіка. – 2010. – №14'2010. – С.179–185.
26. Вовк Ю. Я. Інноваційна модель розвитку малого підприємництва на прикладі Тернопільської області / Ю. Я. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2009. – № 1. – С . 46–51.
27. Войчак А. В. Конкурентні переваги підприємства: сутність і класифікація / А. В. Войчак, Р. В. Камишніков // Маркетинг в Україні. – 2005. – № 2. – С. 50–53.
28. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації : монографія / З. В. Герасимчук, Н. В. Коленда, Л. М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 172 с.
29. Глушко А. А. География туризма / А. А. Глушко, А. М. Сазыкин. – Владивосток : Из-во Дальневосточного университета, 2002. – 265 с.
30. Головченко Н. З. Формування механізмів підвищення конкурентоспроможності курортно-рекреаційного комплексу регіону : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. З. Головченко ; Кримський економічний інститут ДВНЗ „Київський

національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана”. – Сімферополь, 2008. – 20 с.

31. Гринів Л. Рекреаційне господарство як об’єкт інвестиційного управління / Л. Гринів, Р. Славик // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Випуск 43. – Львів, 2010. – С. 13–19.

32. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії / Л. С. Гринів // Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2001. – 240 с.

33. Гринів Л. С. Концепція розвитку туризму, санаторно-курортного лікування і відпочинку на Львівщині : Препринт наукової доповіді / Л. С. Гринів, В. С. Кравців, М. В. Копач. – Львів : НАНУ, 1992. – С. 12–18.

34. Гринів Л. С. Організаційно-управлінський механізм формування інвестиційної стратегії розвитку рекреаційного господарства / Л. С. Гринів, Р. В. Славик // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу, серія «економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому». – Донецьк, 2011. – С. 39–46.

35. Гринів Л. С. Територіальні рекреаційні системи та еколого-економічні оцінки їх ефективності / Л. С. Гринів // Збірник наук. праць. «Туристика як чинник активізації українсько-польського пограниччя» Серія «Єврорегіон Буг». Т. 10. – Люблін, 1997. – С. 9–12.

36. Гриньов А. В. Засади системного управління конкурентним потенціалом підприємства / А. В. Гриньов, В. В. Шульженко // Ефективна економіка. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. – 2014. – № 3.

37. Гудзь М. В. Потенціал приморської курортно-рекреаційної території: стан і перспективи використання : монографія / М. В. Гудзь. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 352 с.

38. Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій : монографія / П. В. Гудзь. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, ЛТД", 2001. – 269 с.

39. Гудзь П. В. Методологічні основи дослідження розвитку курортно-рекреаційної економіки / П. В. Гудзь // Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації : Зб. наук. пр. – Донецьк, 2005. – С. 20–31.
40. Гулич О. І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики : монографія / О. І. Гулич. – Львів : ІРД НАНУ, 2007. – 208 с.
41. Гулич О. І. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і курортних центрів / О. І. Гулич, Л. С. Гринів, Н. М. Герасимчук. – Львів : ІРД, НАН України. – 2007. – 52 с.
42. Гулич О. І. Чинники регулювання екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчих територій / О. І. Гулич // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 78–82.
43. Гулич О. І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики : монографія / О. І. Гулич. – Львів : ІРД НАН України, 2007. – 208 с.
44. Гулич О. І. Рекреаційний потенціал Українських Карпат та сучасний стан його освоєння / О. І. Гулич. – Львів : ІРД НАН України. – 2004. – 56 с.
45. Гуменюк Ю. П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області) : дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Ю. П. Гуменюк. – Львів, 2005. – 20 с.
46. Давиденко І. В. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційної системи регіону : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / І. В. Давиденко. – Одеса, 2006. – 295 с.
47. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www/URL : www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
48. Дмитрук О. В. Підприємства туристично-рекреаційної сфери як об'єкти управлінської діяльності / О. В. Дмитрук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 98–103.

49. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства : навчальний посібник / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

50. Долішній М. І. Регіональна політика освоєння рекреаційного потенціалу: принципи формування та механізми реалізації / М. І. Долішній, В. С. Кравців // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Рекреаційна індустрія: досвід, проблеми і перспективи розвитку Вип. XXI / НАН України. Ін-т регіон. досліджень. Ред. кол.: відп. редактор М. І. Долішній. – Львів, 2000. – С.7–13.

51. Долішній М. Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7–15.

52. Економічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм) : монографія. – Під редакцією д.е.н. Галушкіної Т.П. – Одеса : Видавництво ТОВ «Інвац», 2006 – 184 с.

53. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання : монографія / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко та ін. – Чернівці, 2003. – 464 с.

54. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації) / В. К. Євдокименко / Відп. ред. член-кор. НАН України М. І. Долішній. – Чернівці : Прут, 1996. – 288 с.

55. Загорна Т. О. Управління конкурентним потенціалом торговельної марки: Автореф. дис... канд. екон. наук. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 19 с.

56. Игнатенко А. М. Рекреационно-территориальные системы: научные основы развития и функционирования / А. М. Игнатенко. – К. : УМК, 1989. – с. 51–54.

57. Игнатенко Н. Г. Природно-ресурсный потенциал территории: географический анализ и синтез / Н. Г. Игнатенко, В. П. Руденко. – Львов : Вища школа, 1986. – 164 с.

58. Іванова М. І. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності / М. І. Іванова, О. Е. Маркус // Економічний простір. – 2011. – № 48/2. – С. 189–196.
59. Ільчук В. П. Рекреаційна сфера регіону як система / В. П. Ільчук, В.О. Анопрієнко // Вісник Чернігівського державного технічного університету. Серія «Економічні науки». Збірник. – Чернігів : ЧДТУ, 2010. – № 43/21. – С. 137–146.
60. Калитюк В. А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку : монографія / В. А. Калитюк. – Львів, 1999. – 162 с.
61. Калюжнова Н. Я. Конкурентоспособность регионов: теория и методология анализа в контексте современного экономического развития : автореф. дис. д-ра экон. наук : 08.00.01, 08.00.05 / МОИ РФ. Иркутск, гос. ун-т. – Иркутск, 2004. – 40 с.
62. Калькова Н. М. Конкурентоспроможність регіонального ринку рекреаційних послуг (на матеріалах АР Крим) : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. М. Калькова ; Національна академія природоохоронного та курортного будівництва. – Сімферополь, 2006. – 20 с.
63. Карпатский рекреационный комплекс // Под ред. М. И. Долишнего, М. С. Нудельмана, К. В. Ткаченко. – К. : Наук. думка, 1984. – 148 с.
64. Каткова Т. Г. Діяльність ОВС України з питань захисту культурної спадщини: адміністративно-правові аспекти: автореф. дис. канд. юрид. наук. – Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 20 с.
65. Кислий В. М. Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні / В. М. Кислий, Г. М. Шевченко // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 2. – С. 27–36.
66. Кислий В. М. Інтеграція соціо-еколого-економічних факторів в систему стратегічного управління регіонами / В. М. Кислий, С. М. Рибальченко // Механізм регулювання економіки. – Суми, 2010. – № 3 (47). – Т. 1. – С. 250–260.

67. Кифяк В. Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика : монографія / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 432 с.

68. Кифяк В. Ф. Конкурентні переваги перспективного розвитку територіальної рекреаційної системи Карпатського регіону / В. Ф. Кифяк // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – К. : НДЕІ, 2011. – Вип. 1 (116). – С. 199–204.

69. Кифяк В. Ф. Теоретичні аспекти формування конкурентоспроможних територіально-рекреаційних систем / В. Ф. Кифяк // Коммунальное хозяйство городов. Серия: экономические науки: науч.-техн. зб. – К. : Техніка, 2009. – Вып. 87. – С. 460–470.

70. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення : монографія / Л. Л. Ковальська. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 419 с.

71. Коломієць І. Ф. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в системі факторів інтернаціоналізації / І. Ф. Коломієць // Конкуренція. – 2007. – № 3. – С. 16–26.

72. Конкурентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму за звітом про глобальну конкурентоспроможність 2010-2011 рр. [Електронний ресурс] / Департамент економічного аналізу та прогнозування. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>.

73. Коно Т. Стратегия и структура японских предприятий / Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1987. – 384 с. – С. 229–231.

74. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. д-ра економ. наук Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – 582 с.

75. Коленда Н. В. Механізми формування стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону / Н. В. Коленда // Вісник Буковинського університету : Зб. наук. пр. – Чернівці, 2007. – С. 404–416.

76. Коленда Н. В. Особливості розвитку рекреаційної системи регіону в умовах глобалізації / Н. В. Коленда // Вісник Хмельницького національного університету : Економічні науки. – 2008. – № 2. – С. 77–79.

77. Коленда Н. В. Стратегії розвитку регіональних рекреаційних систем та реалізації їх стратегічного потенціалу / Н. В. Коленда // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5 (83). – С. 102 –109.

78. Косянчук Т. Ф. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства / Т. Ф. Косянчук // Наукові записки. Серія «Економіка». Випуск 23 . – 2013. – С. 122–138.

79. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент / Ф. Котлер. – СПб : Питер Ком, 1998. – 896 с.

80. Котляров Е. Н. География отдыха и туризма / Е. Н. Котлярів. – М. : Мысль, 1978. – 235 с.

81. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. – 2-е изд. / Пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 576 с.

82. Кравців В. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння / В. Кравців, Б. Матолич, О. Гулич, В. Полюга. – Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С.134–143.

83. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : наукове видання / НАН України; Інститут регіональних досліджень; В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач та ін. – Львів, 1999. – 78 с.

84. Кравченко Н. О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку / Н. О. Кравченко. – Ніжин : МІЛАНІК, 2007. – 172 с.

85. Кравченко Н. О. Територіальна організація рекреаційного господарства Полісся та напрями її удосконалення : дис. канд. екон. наук : 08.10.01/ Н. О. Кравченко // Національна академія наук України Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2006. – 192 с.

86. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : Навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. –

352 с.

87. Кривцун Л. А. Формирование институциональной структуры экономики и природа структурных сдвигов / Л. А. Кривчун // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2005. – Вып. 89-1. – С. 86–92.

88. Лукьянова Л. Г. Рекреационные комплексы : Учеб. пособие / Л. Г. Лукьянова, В. И. Цыбух / Под общ. р. В. К. Федоренко. – К. : Вища школа, 2004. – 346 с.

89. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.

90. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661с.

91. Мальська М. П. Планування діяльності туристичних підприємств : навч. посіб / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун. – К. : Знання, 2005. – 241 с.

92. Маринич О. М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / О. М. Маринич // Укр. геогр. журн. – 2003. – № 1. – С. 16–17.

93. Маркова В. Д. Стратегический менеджмент : Курс лекцій / В. Д. Маркова, С. А. Кузнецова. – М. : ИНФГА-М: Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. – 288 с.

94. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів : 1997. – 259 с.

95. Мацола В. І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : дис. канд. екон. наук : спец. 08.10.02 «Територіальні системи і комплекси» / В. І. Мацола. – Львів, 1996. – 30 с.

96. Мезенцев К. В. Розвиток готельного господарства у регіонах України як чинник формування працересурсного потенціалу туристичної сфери / К. В. Мезенцев, С. М. Мархонос // Міжрегіональний зб. наукових праць – Х. : ХНУ ім. В. Н. Карабіна, 2009. – Вип. 7. – С 92–99.

97. Мельник О. В. Природно-рекреаційний потенціал у процесі моделювання оцінки рівня туристичної привабливості території / О. В. Мельник // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Зб.

наук. пр. – Львів, 2004. – Вип. 2. – С. 259–265.

98. Милько І. П. Аналіз стану та тенденцій розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області / І. П. Милько // Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Регіональна економіка». – Випуск 6 (21). – Ч. 1. – Луцьк: ЛНТУ, 2009. – 287 с. – С. 267–276.

99. Милько І. П. Підходи до кількісної оцінки впливу рекреаційної сфери на розвиток господарства регіону / І. П. Милько // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів та студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє», 13-14 травня 2009 р. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 3. – 374 с. – С. 192–194.

100. Милько І. П. Підходи до формування стратегічних наборів розвитку міжгалузевих комплексів регіонів / І. П. Милько // Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції «Інноваційно-орієнтовані засади максимального використання потенціальних можливостей виробництва в умовах євроінтеграції», 14–15 жовтня 2010 р. – Тернопіль, 2010. – 223 с. – С. 131–132.

101. Милько І. П. Розвиток рекреаційної сфери в контексті транскордонного співробітництва / І. П. Милько // Матеріали Міжнародного семінару «Волинь – транскордонний регіон: історія та перспективи», 25 березня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 55–58.

102. Мігущенко Ю. В. Стратегія посилення конкурентоспроможності туристичної сфери українсько-польського транскордонного регіону: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Ю. В. Мігущенко. – Львів, 2009. – 26 с.

103. Мініч І. М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз : автореф. канд. економ. наук. 22.00.04 / І. М. Мініч. – К. : Ін-т туризму, економіки і права, 2002. – 18 с.

104. Мостенець О. В. Теоретичні основи формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець, Л. М. Черчик // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний

інститут». Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2014. – № 34 (1077). – С. 199–206.

105. Мостенець О. Конкурентный потенциал рекреационных систем западных регионов Украины / О. Мостенець // Туризм и гостеприимство: журнал (Республика Беларусь). – 2015. – № 4. – 252 с. – С.147-154.

106. Мостенець О. В. Детермінанти забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічний вимір : матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (24 березня 2015 р.). – Черкаси : Черкаський державний технологічний університет, 2015. – С. 115–117.

107. Мостенець О. В. Екологічна складова конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону / Л. М. Черчик, О. В. Мостенець // Зелена економіка. Зелені інвестиції. Зелений туризм : матеріали II міжнародного екологічного форуму (25–26 вересня 2014 р.) / НАНУ Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – Одеса : Пальміра. – С. 228–229.

108. Мостенець О. В. Інтеграційні моделі стимулювання розвитку конкурентних переваг рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки : матеріали XIX міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 травня 2014 р.). – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – С. 240–242.

109. Мостенець О. В. Класифікація конкурентних переваг рекреаційної системи регіону / Л. М. Черчик, О. В. Мостенець // Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції : збірник тез VI міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 жовтня 2014 р.). – Рівне : НУВГП, 2014. – С. 200–202.

110. Мостенець О. В. Конкурентні переваги рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Економічні інновації : Збірник наукових праць. – 2014. – Випуск 57. – С. 243–254.

111. Мостенець О. В. Методичні підходи до оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Науковий

вісник Одеського національного економічного університету. – Науки : економіка, політика, історія. – 2014. – № 7 (215). – С. 66–78.

112. Мостенець О. В. Стратегії забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Конкурентоспроможність економіки України в процесі глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 травня 2015 р.). – Д. : НГУ, 2015. – С. 18–21.

113. Мостенець О. В. Стратегічне планування як інструмент забезпечення конкурентоспроможності підприємств туристично-рекреаційної сфери / О. В. Мостенець // Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки : тези доповідей II міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (20 березня 2015 р.). – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – С. 140–142.

114. Мостенець О. В. Сутність та складові механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець, Л. М. Черчик // Регіональна економіка. – 2014. – № 4. – С. 147–154.

115. Мостенець О. В. Формування стратегічних наборів забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Економіка: реалії часу : науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 220–224.

116. Мостенець О. В. Чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону / О. В. Мостенець // Регіональні економічні проблеми в умовах сучасних викликів : збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 лютого 2015 р.). – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – С. 71–73.

117. Нездоймінов С. Г. Напрями і форми розвитку рекреації та туризму в регіоні на засадах активізації підприємницької діяльності. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2010.

118. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід : монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 304 с.

119. Нездоймінов С. Г. Розвиток стандартизації та сертифікації як засобу підвищення якості і конкурентоспроможності послуг готельного господарства // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць / В. Г. Герасименко, С. Г. Нездоймінов. – Одеса : ОДЕУ, 1998. – Вип. 2. – С.282–288.

120. Омеляненко Т. В. Ключові конкурентні переваги: еволюція та діалектика / Т. В. Омеляненко // Теорія управління організацією: стан та перспективи. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 6–7 квітня 2000 р. – Київ–Трускавець : НТУУ "КПІ"; КНЕУ; ДДПУ, 2000. – С. 135–136.

121. Омеляненко Т. В. Конкурентоспроможність фірми : парадигми ХХ сторіччя та їхня діалектика в умовах вітчизняного бізнес-середовища / Т. В. Омеляненко // Стратегія економічного розвитку України : Наук. зб. Вип. 4 / Відп. ред. О. П. Степанов. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 205–208.

122. Омеляненко Т. В. Конкуренція та кооперація – базові моделі поведінки сучасної фірми в глобальному ринковому просторі / Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабась // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Збірник тез доповідей II міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 24–25 лютого 2005 р. Ч. 1. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – С. 112–114.

123. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області). Автореф. дисертації. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2009. – 20 с.

124. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи : монографія / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 124 с.

125. Павлова В. А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення / В. А. Павлова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.

126. Побірченко В. В. Міжгалузеві аспекти ринкової адаптації територіальних рекреаційних систем (на прикладі Євпаторійської територіальної рекреаційної системи Криму) / Автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 19 с.

127. Позняк С. В. Конкурентні переваги і конкурентоспроможність / С. В. Позняк // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 1. – С. 50–53.

128. Портер М. Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 390 с.

129. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.

130. Портер М. Конкуренция / М. Портер. – Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. – 495 с.

131. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / Майкл Э. Портер ; пер. с англ. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

132. Преображенский В. С. Рекреационная география, ее состояние и перспективы / В. С. Преображенский, Б. Н. Лихачов, Ю. А. Веденин // Социально-экономические и географические аспекты исследования. – М., 1974. – С. 1–16.

133. Регіони України 2014. Статистичний збірник. Частина 1 / За редакцією О. Г. Осауленка // Державна служба статистики України. – К. : 2014. – 719 с.

134. Регіони України 2014. Статистичний збірник. Частина 2 / За редакцією О. Г. Осауленка // Державна служба статистики України. – К. : 2014. – 299 с.

135. Рекреационные системы / Под ред. Н. Мироненко, М. Бочварова. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.

136. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты : монографія / НАН Украины; Институт экономико-правовых исследований;

В. К. Мамутов, А. И. Амоша, Т. Н. Дементьева и др. – К. : Наукова думка, 1992. – 142 с.

137. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації / В. С. Кравців, В. К. Євдокименко, М. М. Габрель, М. В. Копач. – Чернівці, 1995. – 72 с.

138. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В. П. Руденко. – Л. : Світ, 1993. – 240 с.

139. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс карпатського регіону України : навч. посіб / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – Чернівці : Книги – ХНІ, 2008. – 440 с.

140. Саблук П. Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов. – К. : ІАЄ, 2002. – 294 с.

141. Салихова Я. Ю. Конкурентный потенциал предприятия: сущность, структура, методика оценки : учеб. пособ. / Я. Ю. Салихова. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2011. – 52 с.

142. Сачинська Л. В. Формування конкурентоспроможності потенціалу підприємства та його оцінка / Л. В. Сачинська, О. В. Бедін // Економічні науки – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Ч. 3. – № 9 (33). – С. 124–135.

143. Селезнев А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России / А. З. Селезнев. – М. : Юристъ, 1999. – 383 с.

144. Синько В. Конкуренция и конкурентоспособность: основные понятия // Стандарты и качество. – 2000. – № 4 – С. 54–59.

145. Сімонова В. С. Підходи до визначення поняття “конкурентний потенціал” та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства / В. С. Сімонова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 6. – С. 194–197.

146. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навчальний посібник / І. В. Смаль. – Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

147. Сорока С. В. Розвиток підприємств харчування в системі туристичних та рекреаційно-оздоровчих комплексів : автореф. канд. економ. наук. 08.07.05 / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2002. – 20 с.

148. Статівка Н. В. Джерела економічного зростання економіки України / Н. В. Статівка // Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації : монографія / [М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю.Бабаєв та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. М. А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – С. 53–67.

149. Стойко І. І. Конкуренція на ринку туристичних послуг. Соціально-економічні проблеми і Держава / І. І. Стойко. – 2009. – №1(1) – С. 137–141.

150. Стойко І. І. Організація туристичного обслуговування в конкурентних умовах / І. І. Стойко // Вісник ДІТБ. Серія Економіка. – 2010. – №14'2010. – С. 244–250.

151. Стойко І. І. Тенденції і проблеми розвитку туристично-рекреаційної сфери Тернопільської області / І. І. Стойко // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій» присвяченої 50-річчю заснування ТНТУ та 165-річчю з дня народження Івана Пулюя (Україна, м. Тернопіль, 19-21 травня 2010). – Тернопіль : ТНТУ. – 2010. – С. 555–556.

152. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / За ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга Прес, 2010. – 488 с.

153. Страчкова Н. В. Автономна Республіка Крим на ринку рекреаційних послуг (суспільно-географічна оцінка рівня розвитку) : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Н. В. Страчкова ; Інститут географії НАН України. – Київ, 2001. – 20 с.

154. Твердохлебов И. Г. Рекреационные системы / И. Г. Твердохлебов, Н. С. Мироненко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 180 с.

155. Теоретические основы рекреационной географии / В. Преображенский,

Л. Мухина и другие. – М. : «Наука», 1975. – 224 с.

156. Томаневич Л. М. Організаційно-економічний механізм управління туристично-рекреаційними комплексами в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Томаневич Леся Миронівна. – Львів, 2005. – 209 с.

157. Томаневич Л. М. Організаційно-економічний механізм управління туристично-рекреаційними комплексами в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.02.03 / Томаневич Леся Миронівна. – Л., 2005. – 209 арк.

158. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку : Монографія. / Б. М. Андрушків, П. Д. Дудкін, В. А. та інші. – Тернопіль : Терно-Граф. – 2009. – 976 с.

159. Турило Н. П. Діагностика трансформації ТРК : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. П. Турило. – К., 2006. – 16 с.

160. Турило Н. П. Діагностика трансформації ТРК : дис. канд. екон. наук : 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. П. Турило. – К., 2006. – 16 с.

161. Туристична діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – Київ, 2014.

162. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник / С. М. Клименко та інші. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.

163. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА, 2000. – 312 с.

164. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : учебн. для вузов / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО Бизнес-школа «Интел-синтез», 1998. – 359 с.

165. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации : Учебное пособие / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 544 с.

166. Федоренко Н. П. Математические методы в экономических исследованиях / Н. П. Федоренко. – М. : Наука, 1974. – 172 с.

167. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
168. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
169. Харченко Т. Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки / Т. Б. Харченко // АПЕ. – 2003. – № 2. – С. 70–73.
170. Хэссиг К. Время как фактор стратегии конкуренции / К. Хэссиг // Проблемы теории и практики управления. – 1995. – № 3. – С. 104–109.
171. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристської індустрії / С. Ю. Цьохла // Вчені записки ТНУ. Серія: Економіка та управління. – 2009. – Т. 22 (61). – № 2. – С. 373–380.
172. Цьохла С. Ю. Стратегія економічного розвитку курортно-рекреаційної сфери: Автореф. дис. д-ра екон. наук 08.00.03 / Донецький національний університет економіки й торгівлі ім. М. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2009. – 28 с.
173. Цьохла С. Ю. Сутність соціально орієнтованої рекреаційної діяльності й проблеми її розвитку / С. Ю. Цьохла // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 21–23.
174. Черчик Л. М. Механізм формування та регулювання міжгалузевих зв'язків у рекреаційному комплексі регіону / Л. М. Черчик, І. П. Милько. – Луцьк : Луцький НТУ, 2012. – 160 с.
175. Черчик Л. М. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка : монографія / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда. – Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 224 с.
176. Черчик Л. М. Сучасні реалії формування та розвитку регіональних рекреаційних систем в умовах посилення інтеграційних процесів / Л. М. Черчик // Економічний форум. – 2012. – № 4. – С. 228–236.
177. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.

178. Черчик Л. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області : монографія / Л. Черчик, І. Єрко, Н. Коленда, О. Міщенко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 152 с.

179. Черчик Л. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови формування : монографія / Л. Черчик, О. Міщенко, І. Єрко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.

180. Чупик Г. Р. Наукові підходи до визначення категорій "конкуренція" та "конкурентоспроможність" / Г. Р. Чупик // Вісник Львівської КА. – 2006. – № 22. – С. 55–58.

181. Шаблій О. И. Межотраслевые территориальные системы: проблемы методологии и теории / О. И. Шаблій. – Львов : Высшая школа, 1976. – 329 с.

182. Шаблій О. Нові підходи до категорії «рекреаційний потенціал» / О. Шаблій, З. Шаблій // Проблеми регіональної політики : зб. наук. пр. – Львів, 1995. – С. 101–109.

183. Швайка Л. А. Фактори якості та конкурентоспроможності продукції поліграфічних підприємств / Л. А. Швайка // Наукові записки УАД. – 2000. – № 2. – С. 114–116.

184. Шкардун В. Интегральная оценка конкурентоспособности предприятия / В. Шкардун // Маркетинг. – 2005. – № 1. – С. 38–50.

185. Шнипко О. Політика підвищення конкурентоспроможності: досвід розвинених країн та Україна / О. Шнипко // Економіст. – 2006. – № 8. – С. 33–35.

186. Якимчук А. Ю. Економіка і організація природно-заповідного фонду : монографія / А. Ю. Якимчук. – Рівне : Ред.-вид. центр УВГП, 2007. – 208 с.

187. Яковенко І. М. Про зміст і методику розробки комплексної картографічної моделі регіонального рекреаційного природокористування / І. М. Яковенко // Український географічний журнал. – 2003. – № 2. – С. 38–43.

188. Яковенко Н. В. Агровиробничий-рекреаційний комплекс як об'єкт суспільно-географічного дослідження / Н. В. Яковенко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Рекреаційна індустрія : досвід, проблеми і

перспективи розвитку (Зб. наукових праць). Випуск XXI / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 264 с. – С. 202–207.

189. Anderson A. Infrastruktur zur Entwicklung von Regionen // Der Ministerpräsident des Landes Schleswig-Holstein – Denkfabrik (ed.) Infrastruktur der Kommunikationsgesellschaft. – Schleswig-Holstein als K-region. Projektgruppe der Denkfabrik Schleswig-Holstein. – P.16–19.

190. Begg I. Cities and competitiveness. – Urban Studies. – Vol. 36. – 1999. – P.795–809.

191. Camagni R. On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? – Urban Studies. – Vol. 39. – No 13. – 2002. – P. 2395–2411.

192. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. – London. – 2004.

193. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / D. C. North. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 159 p.

194. Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union, Brussels, 1999.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Методи оцінки конкурентного потенціалу

Група методів / методи	Коротка характеристика методів
1	2
Критеріальні / Порівняння Абсолютних та відносних величин Індексний Рейтинговий	Інформаційна база аналізу формується на основі звітної або планової документації, використовуються абсолютні (натуральні, умовно-натуральні, трудові, вартісні) ті відносні показники. За належного інформаційного забезпечення ці методи є найточнішими, оскільки вихідні дані для розрахунків детерміновані. Застосування цих методів пов'язано з великим обсягом розрахунків, підготовки та обробки великих обсягів інформації. В основу розрахунку рейтингової оцінки покладається порівнювання за кожним показником з умовним еталонним або з реальним об'єктом, що має найкращі результати на ринку. Базою для рейтингової оцінки потенціалу є найвищі результати, досягнуті в реальній конкурентній боротьбі.
Експертні / SWOT-аналіз Метод порівнянь Метод рангів	Прості у використанні, не потребують збирання повної інформації про конкурентів, базуються на стохастичних даних за оцінкою експертів. Проте суб'єктивність експертів може спотворювати результати оцінки, не забезпечується висока точність аналізу. Результати оцінки забезпечують якісне відображення, носять інформативний характер.
Графічні / Графоаналітичний метод	Забезпечують найвищий рівень сприйняття кінцевих результатів оцінки, інтерпретованих у графічних об'єктах. Забезпечать більш широке візуальне сприйняття отриманих результатів, яке полягає у відображенні інформації у вигляді схем, таблиць, діаграм
Математичні / Метод порівнянь Метод рангів Індексний	Базуються на певних алгоритмах розрахунку показників, моделюванні. Обсяги аналітичної роботи та складність розрахунків залежить від кількості факторів моделі. Перевага цієї методів у тому, що можна обрати доцільний рівень складності аналізу. Ці методи надають достатню точність розрахунків, але потребують створення керованої бази даних та дають найкращу віддачу при умові застосування обчислюваної техніки за ретельно обґрунтованим програмним забезпеченням.
Логістичні	Алгоритмізовані методи оцінки, які базуються на логічних припущеннях. Забезпечується швидкий результат без великих витрат. Застосування цих методів дають позитивні результати, коли процеси важко піддаються моделюванню, або показники не підлягають формалізації. Відображуються у вигляді певних матриць чи схем
Одномоментні методи / Метод порівнянь Метод рангів Індексний	Статичні методи, що оцінюють фактичний стан без урахування вливу минулих періодів, не забезпечуючи можливості розроблення заходів на перспективу. Результати аналізу надають можливість приймати оперативні рішення щодо тактичних завдань функціонування та розвитку об'єкта, але не забезпечують потреб перспективного планування.
Стратегічні / SWOT-аналіз SPACE-аналіз GAP-аналіз LOTS-аналіз PIMS-аналіз GE/McKinsey STEP-аналіз Система 111-555	Базуються на створенні динамічних моделей процесів, забезпечують оцінку конкурентного потенціалу на конкретну дату та розроблення стратегічних заходів щодо нарощення конкурентного потенціалу.

Продовження табл. А.1

1	2
Індикаторні / Метод рангів Індексний Групування	Грунтуються на використанні індикаторів, за допомогою яких проводиться оцінка конкурентного потенціалу. Індикатори дають змогу у формалізованому вигляді описати стан параметрів об'єкта, і на цій підставі сформулювати рекомендації щодо підвищення результативності об'єкта. Метод рангів передбачає порівняння об'єкта оцінки з конкурентами, дозволяє визначити його місце в конкурентній боротьбі. Загальна сума рангів за всіма ключовими індикаторами дозволяє визначити лідера досліджуваної групи і аутсайдерів. Дають можливість оцінити конкурентні переваги рекреаційної системи не окремо визначеного регіону, а й регіонів-конкурентів
Матричні методи	Дозволяють підходити до аналізу найбільш системно, упорядковуючи як елементи системи, так і взаємозв'язки між ними. Зв'язки і елементи можуть розглядатися у статичі або динаміці. Використовуючи матричні методи, управлінці мають змогу оцінити рівень конкурентного потенціалу свій і конкурентів, що допомагає розробити стратегію поведінки на ринку.
Контролінг / Бенчмаркінг Вартісний аналіз Портфельний аналіз АВС-аналіз XYZ-аналіз Визначення прогнозних показників	Комплексна система управління об'єктом, що включає управлінський облік, облік і аналіз витрат, їх наступне планування. Бенчмаркінг – систематична діяльність, спрямовану на пошук, оцінку і навчання на кращих прикладах. Вартісний аналіз – один з найдієвіших інструментів управління ресурсами. Портфельний аналіз – приймаються рішення щодо інвестицій, визначається стратегія управління ризиками. АВС-аналіз, XYZ-аналіз використовуються для пошуку резервів зниження затрат, оптимізації портфеля продукції, максимізації обсягів реалізації продукції, технологія обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації затрат шляхом виявлення та ідентифікації резервів їх зменшення.

Примітка. Узагальнено автором на основі джерел КЧ+1-7

Таблиця А.2

Родовища підземних мінеральних вод

іль- ість родо- ищ	К-сть ділянок		Балансові експлуатаційні запаси, м ³ /добу				Видобуток, м ³ /добу		
	Всього	т.ч. розроблено	А +В+С ₁	2	В т.ч. розробляються		Всього	В т.ч. скид і природне розвантаж.	% використ. А +В+С ₁
					А+ В+С ₁	С 2			
Всього по Україні:									
25	98	71	8801.6	38.0	53.5	58.0	474.7	368	.54
Мінеральні лікувальні та лікувально-столові води									
57	25	26	0603.2	38.0	94.7	58.0	584.1	962	.90
Мінеральні природно-столові води									
8	3	5	8198.4		58.8		890.6	406	.00

Типи мінеральних вод та ділянки їх поширення

Типи мінеральних вод	Кількість ділянок	Адміністративні області
Борна	2	Закарпатська
Бромна	22	АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Одеська, Хмельницька
З підвищеною концентрацією органічних речовин	19	Вінницька, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька
Залізиста	3	Донецька
Йодно-бромна	2	Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська
Йодно-бромна борна	3	Закарпатська, Івано-Франківська, Херсонська
Кремниста	8	Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська
Радонова	30	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Рівненська, Хмельницька, Черкаська
Сульфідна	12	АР Крим, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька
Вуглекисла	10	Закарпатська
Вуглекисла борна	10	Закарпатська
Вуглекисла залізиста	2	Закарпатська
Вуглекисла йодно-бромна	1	Закарпатська
Вуглекисла кремниста	3	Закарпатська
Вуглекисла миш'яковиста	2	Закарпатська
Всього:	129	
Унікальні підземні мінеральні родовища		
Назва родовища	Регіон	Тип мінеральної води
Лужанське	Закарпатська	вуглекисла
Зайчиківське	Хмельницька	з підвищеною концентрацією органічних речовин
Збручанське	Хмельницька	з підвищеною концентрацією органічних речовин
Келечинське	Закарпатська	вуглекисла залізиста
Моршинське	Львівська	розсольна (більше ніж 35 г/дм ³)
Новозбручанське	Тернопільська	з підвищеною концентрацією органічних речовин; бромна
Новополянське	Закарпатська	вуглекисла
Полянське	Закарпатська	вуглекисла
Слов'яногірське	Донецька	залізиста
Східницьке	Львівська	з підвищеною концентрацією органічних речовин
Трускавецьке (Нафтуся)	Львівська	з підвищеною концентрацією органічних речовин; сульфідна
Шаянське	Закарпатська	вуглекисла

Примітка. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 456 від 7 березня 2000 року.

Наявність річок в адміністративних утвореннях

Адміністративні одиниці	Усього річок	
	кількість	загальна довжина, км
АР Крим	1657	5996
Вінницька	3600	11800
Волинська	131 ²	3378
Дніпропетровська	949	7560
Донецька	2287	11653
Житомирська	2739	12877
Закарпатська	9429	19578
Запорізька	979	5953
Івано-Франківська	8321	15656
Київська	1522	8745
Кіровоградська	644	9870
Луганська	104 ²	3297
Львівська	8950	16343
Миколаївська	102 ²	3283
Одеська	1143	7962
Полтавська	1779	13002
Рівненська	1375	7643
Сумська	1543	8490
Тернопільська	1401	6064
Харківська	867	6405
Херсонська	20	855
Хмельницька	3114	9540
Черкаська	1059	5877
Чернівецька	4240	8966
Чернігівська	1261	8480

За даними довідкового посібника «Водний фонд України» / За редакцією В. М.Хорева, К. А.Алієва.

Таблиця А.5

Наявність ставків і водосховищ в адміністративних утвореннях

Адміністративні одиниці	Ставки			Водосховища ²			
	кількість, шт.	площа водного дзеркала, тис. га	об'єм, млн. м ³	кількість, шт.	площа водного дзеркала, тис. га	об'єм, млн. м ³	
						повний	корисний
Україна	28764	223,26	3344,82	1153	284	8497	5963
АР Крим	875	4,46	102,47	22	4,10	390,5	361,1
Вінницька	3216	22,5	275,6	73	12,4	326	254
Волинська	439	3,99	57,8	13	2,25	42,01	38,93
Дніпропетровська	1432	12,6	220,3	131	21,6	963,6	768,1
Донецька	1010	8,53	194,8	151	19,68	891,2	641,3
Житомирська	826	9,81	115,08	43	6,97	163,13	30,84
Закарпатська	59	0,29	8,7	9	1,28	51,8	42,62
Запорізька	897	8,57	189,32	28	2,48	73,74	62,3
Івано-Франківська	620	2,37	30,99	3	1,67	63,47	15,37
Київська	2389	16,4	259,1	58	9,46	185,7	161,7
Кіровоградська	2185	16,05	221,21	84	9,58	276,6	224,6
Луганська	352	3,0	73,09	65	6,28	229,41	162,84
Львівська	1220	5,84	86,86	24	4,2	93,68	84,03
Миколаївська	865	8,77	110,07	44	6,52	297,63	205,75
Одеська	828	6,83	66,43	55	78,33	1963,3	873,9
Полтавська	1272	15,9	278,07	67	6,37	146,4	100,7
Рівненська	656	6,4	72,25	13	3,77	75,04	66,95
Сумська	1199	9,32	164,6	46	5,12	111,13	90,14
Тернопільська	874	5,65	57,83	27	3,8	81,19	52,1
Харківська	1910	9,89	115,18	51	32,4	1529,5	1356,2
Херсонська	360	6,19	107,8	31	27,4	225,7	76,7
Хмельницька	1803	12,2	147,2	61	10,02	157,05	145,02
Черкаська	2312	17,0	246,3	37	5,86	117,13	83,52
Чернівецька	482	2,92	41,28	2	0,14	4,53	2,95
Чернігівська	683	7,78	102,51	15	1,93	36,49	35,41

Без урахування великих водосховищ на Дніпрі та Дністрі.

Водозабезпеченість регіонів України

Адміністративна одиниця	Забезпеченість річковим стоком, тис. м ³							
	в середній за водністю рік				в маловодний рік (95 % забезпеченості)			
	на 1 кв. км		на 1 людину		на 1 кв. км		на 1 людину	
	місцевий	сума- рний	місцевий	сума- рний	місцевий	сума- рний	місцевий	сума- рний
Україна	86,8	144,3	1,14	1,9	49,2	92,6	0,65	1,22
АР Крим	33,7	33,7	0,39	0,39	15,92	15,92	0,19	0,19
Вінницька	93,2	415,1	1,51	6,7	43,8	224,9	0,71	3,63
Волинська	107,9	200,5	2,1	3,91	46,5.	94,6	0,91	1,84
Дніпропетровська	27,3	1661,4	0,26	15,88	4,38	1018,8	0,04	9,74
Донецька	38,5	166	0,23	0,99	9,05	64,2	0,05	0,38
Житомирська	105,4	124,1	2,46	2,9	35,1	42,8	0,82	1
Закарпатська	618,7	1039,1	6,35	10,67	349,2	569,3	3,58	5,85
Запорізька	22,8	1948,5	0,34	29,43	4,78	1216,9	0,07	18,38
Івано- Франківська	330,2	676,3	3,33	6,81	156,1	343,2	1,57	3,46
Київська	70,6	1605,5	0,45	10,27	26,3	996,5	0,17	6,38
Кіровоградська	38,6	2040,6	0,94	49,7	10,97	1272,4	0,28	30,99
Луганська	54,7	190,6	0,64	2,22	16,9	74,9	0,2	0,87
Львівська	225,7	254,6	1,93	2,18	122	137,6	1,05	1,18
Миколаївська	23,2	162,6	0,48	3,38	6,5	69,5	0,14	1,45
Одеська	10,5	387,4	0,15	5,4	2,28	222,5	0,03	3,1
Полтавська	67,4	1788,2	1,3	34,61	26,4	1097,2	0,51	21,24
Рівненська	115,9	348,3	2,02	6,07	63,2	177,1	1,1	3,09
Сумська	102,9	243,3	2,11	4,98	48,3	113,9	0,99	2,33
Тернопільська	131,2	526,1	1,67	6,7	76,1	297,1	0,97	3,78
Харківська	52,9	108,6	0,6	1,24	22,6	47,8	0,28	0,54
Херсонська	4,91	1908,8	0,13	50	0,7	1122,8	0,02	29,41
Хмельницька	103,9	476,7	1,61	7,4	51,5	258,3	0,8	4,01
Черкаська	48,3	2267,9	0,79	36,89	19,6	1392,3	0,32	22,65
Чернівецька	151,8	1246,9	1,36	11,17	60,5	691,4	0,54	6,19
Чернігівська	108,2	927	3,14	26,93	61,1	608,8	1,78	17,68

Таблиця А.7

Площа земель об'єктів природно-заповідного фонду, тис. га

Адміністративні одиниці	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Україна	887,5	1056,5	1310,5	1382,8	1565,2	1576,1
АР Крим	63,8	63,8	63,9	63,8	63,9	74,8
Вінницька	—	—	—	—	20,2	20,2
Волинська	32,8	52,0	91,3	91,3	91,3	91,3
Дніпропетровська	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Донецька	14,7	43,2	43,8	43,8	64,5	64,5
Житомирська	20,1	20,1	20,1	20,1	51,0	51,0
Закарпатська	113,2	133,5	139,6	146,3	146,3	146,3
Запорізька	—	—	94,9	94,9	94,9	94,9
Івано-Франківська	55,7	102,8	102,8	102,8	114,3	114,3
Київська	—	—	—	—	—	—
Кіровоградська	—	—	—	—	—	—
Луганська	1,6	2,1	5,4	5,4	5,4	5,4
Львівська	29,7	44,5	44,4	44,4	60,0	60,0
Миколаївська	1,7	1,7	7,8	7,8	43,0	43,0
Одеська	46,4	50,2	71,6	99,4	99,4	99,4
Полтавська	—	—	—	30,7	30,7	30,7
Рівненська	31,5	42,3	42,3	42,3	47,7	47,7
Сумська	16,2	16,2	39,6	39,6	39,6	39,6
Тернопільська	10,5	10,5	10,5	10,5	17,5	17,5
Харківська	—	14,3	14,3	14,3	22,7	22,7
Херсонська	174,6	174,6	194,7	194,7	212,7	212,7
Хмельницька	261,3	261,3	261,3	261,3	261,3	261,3
Черкаська	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Чернівецька	7,9	7,9	11,2	18,4	27,8	27,8
Чернігівська	—	9,7	40,7	40,7	40,7	40,7
Київ	—	—	4,5	4,5	4,5	4,5
Севастополь	—	—	—	—	—	—

Таблиця А.8

Природоохоронні території та об'єкти природно-заповідного фонду України

Категорія територій та об'єктів природно- заповідного фонду	Площа земельних угідь, тис. гектарів				
	стан на 1.09.00	стан на 1.01.10	стан на 1.01.12	стан на 1.01.13	план на 2015 рік
Національні природні парки	600,0	1001,8	1215,8	1215,8	2329,0
Природні заповідники	160,0	198,7	205,3	201,5	422,0
Біосферні заповідники	212,0	246,4	250,9	250,9	301,0
Інші категорії	1427,0	1821,1	1895,1	1980,7	3223,0
Разом	2399,0	3268,0	3567,1	3650,1	6275,0

Добування водних біоресурсів, т

Адміністративні одиниці	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	400191	350087	265585	256853	218681	211182	203926	225802
АР Крим	102478	126698	34269	17194	15207	19273	13235	21249
Вінницька	3245	1824	1817	1648	1926	1918	2403	2481
Волинська	743	261	401	325	423	471	512	690
Дніпропетровська	4052	2717	1997	1697	1794	2037	2214	2164
Донецька	7353	7777	10811	10688	9887	9017	6866	5735
Житомирська	1630	911	833	460	534	559	605	957
Закарпатська	685	281	388	406	377	355	530	516
Запорізька	5028	3722	9668	11623	11926	11826	10177	18842
Івано-Франківська	1169	357	551	631	507	600	595	616
Київська	4275	2002	1393	1829	1999	1794	2370	2027
Кіровоградська	889	1363	1128	1470	1553	708	1298	1380
Луганська	1072	1196	370	508	513	391	485	794
Львівська	2367	1312	1575	1590	1287	932	1123	1144
Миколаївська	5062	2944	761	3949	3000	3753	2883	3294
Одеська	68120	31512	23258	48979	19527	10150	10318	9700
Полтавська	4698	3288	2163	1783	1379	1485	1303	1288
Рівненська	927	504	601	629	486	538	458	942
Сумська	2860	1925	2329	2135	2112	1807	2192	2550
Тернопільська	740	286	408	630	745	646	713	1218
Харківська	1464	1025	987	1396	1131	1300	1128	1528
Херсонська	5372	5816	6840	5400	4801	5940	5848	4036
Хмельницька	1479	700	746	679	176	237	443	713
Черкаська	5415	5175	4448	5726	5254	4868	5519	5240
Чернівецька	450	522	464	509	487	524	612	918
Чернігівська	791	397	707	1133	1148	896	1102	1041
м. Київ	–	2240	–	16928	19193	18096	15360	13671
м. Севастополь	167827	143332	156672	116908	111309	111061	113634	121068

Додаток Б

Таблиця Б.1

Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування, км

Адміністративні одиниці	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	22756	22301	21980	21658	21684	21644	21619	21605
АР Крим	645	644	637	629	629	629	629	629
Вінницька	1261	1157	1107	1074	1074	1074	1074	1074
Волинська	615	615	612	597	597	597	597	597
Дніпропетровська	1574	1557	1545	1545	1558	1560	1560	1554
Донецька	1649	1624	1606	1591	1591	1586	1584	1577
Житомирська	1128	1081	1055	1019	1013	1017	1017	1017
Закарпатська	635	624	610	606	606	606	604	604
Запорізька	993	993	989	990	990	990	990	989
Івано-Франківська	497	494	494	496	496	493	494	494
Київська	859	824	827	756	792	798	798	798
Кіровоградська	944	937	884	888	892	892	892	892
Луганська	1204	1140	1085	1092	1092	1092	1092	1092
Львівська	1298	1298	1292	1280	1280	1269	1261	1261
Миколаївська	766	730	710	711	711	711	711	711
Одеська	1152	1095	1074	1068	1068	1044	1044	1044
Полтавська	853	853	853	852	852	852	852	852
Рівненська	587	587	587	585	585	576	575	575
Сумська	833	791	794	734	734	734	725	725
Тернопільська	572	571	563	564	564	564	564	564
Харківська	1518	1512	1512	1514	1514	1514	1514	1514
Херсонська	454	452	452	452	452	452	452	452
Хмельницька	739	740	738	737	737	737	738	738
Черкаська	651	651	650	588	588	588	588	588
Чернівецька	418	423	413	413	413	413	413	413
Чернігівська	911	908	891	877	856	856	851	851

Таблиця Б.2

Щільність залізничних колій загального користування,
км на 1000 км² території

Адміністративні одиниці	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	38	37			36			
			36	36		36	36	36
АР Крим	24	24	24	23	23	23	23	23
Вінницька					41			
	48	44	42	41		41	41	41
Волинська					30			
	30	30	30	30		30	30	30
Дніпропетровська					49			
	49	49	48	48		49	49	49
Донецька					60			
	62	61	61	60		60	60	60
Житомирська	38	36	35	34	34	34	34	34
Закарпатська	50	49	48	47	47	47	47	47
Запорізька	37	37	36	36	36	36	36	36
Івано-Франківська	36	36	36	36	36	36	36	36
Київська	30	29	29	26	27	28	28	28
Кіровоградська	38	38	36	36	36	36	36	36
Луганська	45	43	41	41	41	41	41	41
Львівська	60	60	59	59	59	58	58	58
Миколаївська	31	30	29	29	29	29	29	29
Одеська	35	33	32	32	32	31	31	31
Полтавська	30	30	30	30	30	30	30	30
Рівненська	29	29	29	29	29	29	29	29
Сумська	35	33	33	31	31	31	30	30
Тернопільська	41	41	41	41	41	41	41	41
Харківська	48	48	48	48	48	48	48	48
Херсонська	16	16	16	16	16	16	16	16
Хмельницька	36	36	36	36	36	36	36	36
Черкаська	31	31	31	28	28	28	28	28
Чернівецька	52	52	51	51	51	51	51	51
Чернігівська	29	28	28	27	27	27	27	27

Таблиця Б.3

Довжина автомобільних доріг загального користування, тис. км

Адміністративні одиниці	1995		2000		2005		2009	
	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям
Україна	172,3	163,3	169,5	163,8	169,3	165,0	169,5	165,8
АР Крим	6,8 ¹	6,8 ¹	6,6 ¹	6,6 ¹	6,2	6,2	6,3	6,3
області								
Вінницька	9,8	8,9	9,5	8,9	9,5	8,9	9,5	9,0
Волинська	6,3	5,5	6,3	5,6	6,2	5,7	6,2	5,7
Дніпропетровська	8,9	8,9	9,2	9,2	9,2	9,2	9,1	9,1
Донецька	8,2	8,1	8,0	8,0	8,1	8,0	8,1	8,0
Житомирська	8,5	8,2	8,5	8,2	8,5	8,3	8,5	8,3
Закарпатська	3,5	3,4	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Запорізька	6,9	6,7	7,0	6,8	7,0	6,8	7,0	6,8
Івано- Франківська	4,4	4,4	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
Київська	8,2	8,0	8,4	8,3	8,5	8,5	8,5	8,5
Кіровоградська	7,5	6,0	7,1	6,2	6,5	6,2	6,3	6,2
Луганська	5,8	5,6	5,8	5,7	5,8	5,7	5,9	5,8
Львівська	8,2	8,0	8,3	8,1	8,3	8,2	8,4	8,2
Миколаївська	4,9	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8
Одеська	8,3	7,9	8,2	7,9	8,2	8,0	8,3	8,1
Полтавська	9,2	8,7	8,8	8,8	8,8	8,8	8,9	8,9
Рівненська	5,2	4,9	5,0	5,0	5,1	5,0	5,1	5,0
Сумська	7,6	6,4	7,3	6,5	7,3	6,5	7,2	6,7
Тернопільська	5,6	5,2	5,1	5,0	5,1	5,0	5,0	5,0
Харківська	9,3	9,0	9,5	9,2	9,6	9,3	9,6	9,4
Херсонська	5,5	5,2	4,9	4,8	4,9	4,9	5,0	5,0
Хмельницька	7,1	7,0	7,1	7,1	7,1	7,1	7,2	7,1
Черкаська	6,3	5,9	6,0	5,8	6,1	5,9	6,1	5,9
Чернівецька	3,0	3,0	2,9	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9
Чернігівська	7,3	6,7	7,7	7,0	7,7	7,2	7,7	7,2
Севастополь	...	...	...	...	0,4	0,4	0,4	0,4

Продовження табл. Б.3

Адміністративні одиниці	2010		2011		2012		2013	
	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям	Усього	у тому числі з твердим покриттям
Україна	169,5	165,8	169,6	166,0	169,7	166,1	169,6	166,1
АР Крим	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3
Вінницька	9,5	9,0	9,5	9,0	9,5	9,0	9,5	9,0
Волинська	6,2	5,7	6,2	5,7	6,2	5,8	6,2	5,8
Дніпропетровська	9,1	9,1	9,1	9,1	9,2	9,2	9,2	9,2
Донецька	8,1	8,0	8,1	8,0	8,1	8,0	8,1	8,0
Житомирська	8,5	8,3	8,5	8,3	8,5	8,3	8,5	8,3
Закарпатська	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Запорізька	7,0	6,8	7,0	6,8	7,0	6,8	7,0	6,8
Івано- Франківська	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,1	4,1
Київська	8,5	8,5	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6
Кіровоградська	6,3	6,2	6,3	6,2	6,3	6,2	6,3	6,2
Луганська	5,9	5,8	5,9	5,8	5,9	5,8	5,9	5,8
Львівська	8,4	8,2	8,4	8,2	8,4	8,2	8,4	8,2
Миколаївська	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8
Одеська	8,3	8,1	8,3	8,1	8,3	8,1	8,3	8,1
Полтавська	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9
Рівненська	5,1	5,0	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1
Сумська	7,2	6,7	7,2	6,7	7,2	6,7	7,2	6,7
Тернопільська	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Харківська	9,6	9,4	9,6	9,4	9,6	9,4	9,6	9,4
Херсонська	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Хмельницька	7,2	7,1	7,2	7,1	7,2	7,1	7,2	7,1
Черкаська	6,1	5,9	6,1	5,9	6,1	5,9	6,1	5,9
Чернівецька	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Чернігівська	7,7	7,2	7,7	7,2	7,7	7,2	7,7	7,2
Севастополь	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4

Таблиця Б.4

Щільність автомобільних доріг загального користування
з твердим покриттям, км на 1000 км² території

Адміністративні одиниці	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна					275			
	270	271	273	275		275	275	275
АР Крим ¹	251	243	245	245	245	245	245	245
Вінницька	334	337	338	338	339	339	339	339
Волинська	274	279	284	285	285	285	287	288
Дніпропетровська					287			
	278	287	288	287		287	287	287
Донецька					303			
	305	301	301	303		303	304	302
Житомирська	272	276	278	278	278	279	280	280
Закарпатська	268	259	259	261	261	261	261	261
Запорізька	245	250	250	251	251	251	251	251
Івано-Франківська	314	300	299	300	300	300	300	296
Київська	278	289	293	295	296	296	305	306
Кіровоградська	243	251	251	252	252	252	252	252
Луганська	211	213	215	217	218	218	219	219
Львівська	368	372	374	376	376	376	376	376
Миколаївська	200	195	196	195	195	195	195	195
Одеська	238	239	241	242	242	242	242	242
Полтавська	301	306	307	308	308	308	308	308
Рівненська	245	247	248	252	251	252	252	252
Сумська	266	272	274	282	282	282	282	282
Тернопільська	377	365	364	361	361	360	361	361
Харківська	285	294	295	298	298	299	299	299
Херсонська	183	170	172	175	174	174	174	174
Хмельницька	341	343	344	346	346	346	346	346
Черкаська	282	277	284	283	283	284	284	284
Чернівецька	368	352	353	354	355	355	355	355
Чернігівська	211	219	224	226	226	227	227	227

Суб'єкти туристичної діяльності, одиниць

Адміністративні одиниці	2011				2012			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
		туропе- ратори ²	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		туропе- ратори ²	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Україна	4793	877	3512	404	5346	892	4002	452
АР Крим	555	129	196	230	540	94	192	254
Вінницька	79	11	67	1	87	20	67	—
Волинська	76	15	59	2	83	16	64	3
Дніпропетровська	397	27	362	8	404	28	371	5
Донецька	408	37	368	3	310	33	277	—
Житомирська	64	4	57	3	66	7	57	2
Закарпатська	149	18	118	13	130	21	94	15
Запорізька	166	17	143	6	160	14	141	5
Івано- Франківська	116	21	88	7	109	21	84	4
Київська	63	4	57	2	69	3	63	3
Кіровоградська	50	6	42	2	64	5	56	3
Луганська	94	2	92	—	87	1	86	—
Львівська	230	60	115	55	279	68	145	66
Миколаївська	86	6	77	3	72	6	63	3
Одеська	261	116	139	6	289	90	196	3
Полтавська	116	4	111	1	127	2	121	4
Рівненська	50	9	40	1	65	9	53	3
Сумська	74	5	67	2	53	4	49	—
Тернопільська	72	12	55	5	64	10	50	4
Харківська	296	17	272	7	370	13	344	13
Херсонська	82	5	65	12	79	7	61	11
Хмельницька	76	3	62	11	99	5	84	10
Черкаська	98	7	88	3	108	8	95	5
Чернівецька	119	30	87	2	141	29	111	1
Чернігівська	50	3	47	—	59	3	53	3
Київ	885	275	600	10	1336	351	971	14
Севастополь	81	34	38	9	96	24	54	18

Продовження табл. Б.5

Адміністративні одиниці	2013			
	Усього	У тому числі		
		туроператори ²	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Україна	5711	945	4289	477
АР Крим	529	91	188	250
Вінницька	76	9	66	1
Волинська	85	15	64	6
Дніпропетровська	487	32	448	7
Донецька	355	31	321	3
Житомирська	58	6	46	6
Закарпатська	82	19	60	3
Запорізька	250	13	231	6
Івано-Франківська	112	22	82	8
Київська	134	9	122	3
Кіровоградська	70	4	62	4
Луганська	225	2	218	5
Львівська	272	62	149	61
Миколаївська	75	8	65	2
Одеська	302	57	215	30
Полтавська	130	2	125	3
Рівненська	78	8	68	2
Сумська	59	5	54	–
Тернопільська	70	10	55	5
Харківська	358	13	333	12
Херсонська	69	7	53	9
Хмельницька	100	4	85	11
Черкаська	99	8	88	3
Чернівецька	121	28	92	1
Чернігівська	59	3	54	2
Київ	1345	454	876	15
Севастополь	111	23	69	19

Колективні засоби розміщування**Таблиця В.1****Колективні засоби розміщування, одиниць**

Адміністративні одиниці	2011			2012		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		готелі та аналогічні засоби розміщування	спеціалізовані засоби розміщування		готелі та аналогічні засоби розміщування	спеціалізовані засоби розміщування
Україна	5882	3162	2720	6041	3144	2897
АР Крим	1141	651	490	1255	748	507
Вінницька	77	46	31	90	61	29
Волинська	130	46	84	126	50	76
Дніпро- петровська	275	141	134	260	130	130
Донецька	494	140	354	483	135	348
Житомирська	68	48	20	70	51	19
Закарпатська	216	159	57	208	151	57
Запорізька	312	116	196	315	89	226
Івано- Франківська	378	345	33	200	167	33
Київська	142	56	86	134	57	77
Кіровоградська	61	32	29	73	43	30
Луганська	112	60	52	109	45	64
Львівська	317	228	89	328	250	78
Миколаївська	283	70	213	300	82	218
Одеська	497	217	280	623	216	407
Полтавська	126	86	40	133	94	39
Рівненська	63	41	22	63	44	19
Сумська	72	48	24	69	47	22
Тернопільська	62	46	16	64	49	15
Харківська	197	103	94	221	125	96
Херсонська	256	74	182	315	82	233
Хмельницька	76	60	16	84	68	16
Черкаська	128	70	58	115	66	49
Чернівецька	89	67	22	100	80	20
Чернігівська	81	44	37	79	45	34
Київ	198	156	42	185	148	37
Севастополь	31	12	19	39	21	18

Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 236.

Продовження табл. В.1

Адміністративні одиниці	2013		
	Усього	У тому числі	
		готелі та аналогічні засоби розміщування	спеціалізовані засоби розміщування
Україна	6411	3582	2829
АР Крим	1225	762	463
Вінницька	100	72	28
Волинська	150	67	83
Дніпропетровська	262	135	127
Донецька	458	139	319
Житомирська	77	57	20
Закарпатська	284	228	56
Запорізька	358	126	232
Івано-Франківська	225	193	32
Київська	170	93	77
Кіровоградська	74	45	29
Луганська	105	51	54
Львівська	342	272	70
Миколаївська	316	93	223
Одеська	685	253	432
Полтавська	154	115	39
Рівненська	71	52	19
Сумська	68	50	18
Тернопільська	73	59	14
Харківська	221	130	91
Херсонська	363	116	247
Хмельницька	106	90	16
Черкаська	125	75	50
Чернівецька	97	87	10
Чернігівська	77	45	32
Київ	177	145	32
Севастополь	48	32	16

Таблиця В.2

Кількість місць у колективних засобах розміщування, одиниць

Адміністративні одиниці	2011			2012		
	Усього	У тому числі у		Усього	У тому числі у	
		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізо- ваних засобах розміщування		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізо- ваних засобах розміщу- вання
Україна	567320	154233	413087	583449	162831	420618
АР Крим	147304	33244	114060	150569	38060	112509
області						
Вінницька	7609	1918	5691	7567	2201	5366
Волинська	5954	1598	4356	5731	1702	4029
Дніпро- петровська	26191	8225	17966	25743	8018	17725
Донецька	51033	6351	44682	51066	7577	43489
Житомирська	4561	2084	2477	4360	1962	2398
Закарпатська	13471	6936	6535	12821	6120	6701
Запорізька	32591	6091	26500	35688	6098	29590
Івано- Франківська	12261	8632	3629	11018	7461	3557
Київська	15353	3159	12194	14945	3204	11741
Кіровоградська	3770	1298	2472	3634	1462	2172
Луганська	7123	2859	4264	6195	1749	4446
Львівська	30295	12589	17706	31579	15389	16190
Миколаївська	32742	2595	30147	32359	2430	29929
Одеська	51394	9506	41888	61090	10736	50354
Полтавська	10054	3648	6406	10383	4196	6187
Рівненська	5018	1978	3040	4047	1662	2385
Сумська	4103	1419	2684	4039	1611	2428
Тернопільська	4362	2124	2238	4399	2311	2088
Харківська	16584	4788	11796	17541	5626	11915
Херсонська	26373	3276	23097	33698	3352	30346
Хмельницька	5099	3141	1958	5287	3342	1945
Черкаська	9055	2511	6544	7293	2680	4613
Чернівецька	7514	3289	4225	7423	3406	4017
Чернігівська	6098	1779	4319	5674	1928	3746
Київ	25373	18454	6919	23760	17490	6270
Севастополь	6035	741	5294	5540	1058	4482

Продовження табл. В.2

Адміністративні одиниці	2013		
	Усього	У тому числі у	
		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
Україна	586640	179104	407536
АР Крим	145518	40465	105053
Вінницька	7649	2310	5339
Волинська	6480	2086	4394
Дніпропетровська	25828	8274	17554
Донецька	48859	7570	41289
Житомирська	4382	2054	2328
Закарпатська	16947	9693	7254
Запорізька	35805	6189	29616
Івано-Франківська	11761	8063	3698
Київська	16572	4797	11775
Кіровоградська	3799	1820	1979
Луганська	5741	2078	3663
Львівська	32003	16194	15809
Миколаївська	32649	3046	29603
Одеська	62444	10863	51581
Полтавська	10465	4396	6069
Рівненська	4483	1839	2644
Сумська	3602	1473	2129
Тернопільська	4529	2516	2013
Харківська	17881	5969	11912
Херсонська	35022	4175	30847
Хмельницька	5255	3665	1590
Черкаська	7528	2859	4669
Чернівецька	5239	3662	1577
Чернігівська	5397	1796	3601
Київ	24448	19196	5252
Севастополь	6354	2056	4298

Продовження табл. В.2

Адміністративні одиниці	2013		
	Усього	У тому числі у	
		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
Україна	586640	179104	407536
АР Крим	145518	40465	105053
Вінницька	7649	2310	5339
Волинська	6480	2086	4394
Дніпропетровська	25828	8274	17554
Донецька	48859	7570	41289
Житомирська	4382	2054	2328
Закарпатська	16947	9693	7254
Запорізька	35805	6189	29616
Івано-Франківська	11761	8063	3698
Київська	16572	4797	11775
Кіровоградська	3799	1820	1979
Луганська	5741	2078	3663
Львівська	32003	16194	15809
Миколаївська	32649	3046	29603
Одеська	62444	10863	51581
Полтавська	10465	4396	6069
Рівненська	4483	1839	2644
Сумська	3602	1473	2129
Тернопільська	4529	2516	2013
Харківська	17881	5969	11912
Херсонська	35022	4175	30847
Хмельницька	5255	3665	1590
Черкаська	7528	2859	4669
Чернівецька	5239	3662	1577
Чернігівська	5397	1796	3601
Київ	24448	19196	5252
Севастополь	6354	2056	4298

Таблиця В.3

Кількість колективних засобів розміщування за типами засобів та регіонами у 2013 році, одиниць. Юридичні особи

Адміністративні одиниці	Готелі та аналогічні ЗР, всього	Готелі	Мотелі	Хостели	Кемпінги	Гуртожитки	Туристські бази, гірські притулки, студентські табори, тощо
Україна	1 298	871	31	3	8	119	266
АР Крим	154	88	1	-	1	7	57
Вінницька	21	12	-	-	-	3	6
Волинська	22	18	-	-	1	1	2
Дніпропетровська	81	59	2	1	-	10	9
Донецька	71	51	1	-	-	8	11
Житомирська	25	18	-	-	-	1	6
Закарпатська	49	33	-	-	-	1	15
Запорізька	44	20	-	-	-	5	19
Івано-Франківська	49	37	1	-	-	1	10
Київська	51	40	1	-	-	3	7
Кіровоградська	18	11	1	-	-	3	3
Луганська	32	24	-	-	-	3	5
Львівська	136	90	13	2	-	5	26
Миколаївська	38	23	-	-	1	3	11
Одеська	77	57	-	-	-	5	15
Полтавська	54	27	3	-	1	10	13
Рівненська	16	16	-	-	-	-	-
Сумська	24	16	-	-	-	3	5
Тернопільська	17	9	1	-	-	3	4
Харківська	51	36	1	-	1	8	5
Херсонська	23	14	1	-	3	2	3
Хмельницька	34	22	3	-	-	5	4
Черкаська	30	23	2	-	-	2	3
Чернівецька	21	17	-	-	-	-	4
Чернігівська	30	15	-	-	-	3	12
м. Київ	120	88	-	-	-	24	8
м. Севастополь	10	7	-	-	-	-	3

Таблиця В.4

Кількість колективних засобів розміщування за типами засобів та регіонами у 2013 році, одиниць. Фізичні особи

Адміністративні одиниці	Готелі та аналогічні ЗР, всього	Готелі	Мотелі	Хостели	Кемпінги	Гуртожитки для приїжджих	Туристські бази, гірські притулки, студентські літні табори, тощо
Україна	2 284	890	120	21	15	25	1 213
АР Крим	608	112	5	2	5	-	484
Вінницька	51	29	2	-	-	1	19
Волинська	45	13	3	-	-	-	29
Дніпропетровська	54	31	4	1	-	1	17
Донецька	68	32	5	-	-	3	28
Житомирська	32	24	1	-	-	-	7
Закарпатська	179	114	12	2	-	-	51
Запорізька	82	24	-	-	6	-	52
Івано-Франківська	144	50	10	-	-	-	84
Київська	42	23	4	1	-	-	14
Кіровоградська	27	13	2	-	-	-	12
Луганська	19	13	1	-	-	1	4
Львівська	136	61	36	1	-	1	37
Миколаївська	55	26	2	1	1	-	25
Одеська	176	46	-	4	-	5	121
Полтавська	61	23	3	-	-	-	35
Рівненська	36	19	6	-	-	-	11
Сумська	26	14	1	1	1	1	8
Тернопільська	42	28	1	-	-	-	13
Харківська	79	45	5	-	-	4	25
Херсонська	93	24	2	-	1	2	64
Хмельницька	56	30	4	-	1	3	18
Черкаська	45	32	4	-	-	-	9
Чернівецька	66	40	5	-	-	-	21
Чернігівська	15	9	1	-	-	1	4
м. Київ	25	8	1	8	-	1	7
м. Севастополь	22	7	-	-	-	1	14

Таблиця В.5

Кількість спеціалізованих КЗР за типами засобів та регіонами у 2013 році, одиниць. Юридичні особи

Адміністративні одиниці	Всього	з них									
		санаторії	дитячі санаторії	пансіонати з лікуванням	дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	санаторії- профі- лакторії	бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	будинки відпочинку	пансіонати відпочинку	бази відпочинку, інші заклади відпочинку	оздоровчі заклади 1-2 денного перебування
Україна	2 194	282	158	35	17	164	4	19	199	1 304	12
АР Крим	396	89	29	18	2	3	1	9	95	150	-
Вінницька	28	11	11	-	-	5	-	-	-	1	-
Волинська	79	5	2	-	-	1	-	-	1	70	-
Дніпропетровська	118	6	11	-	1	18	-	1	2	79	-
Донецька	281	6	7	2	2	31	-	-	37	196	-
Житомирська	17	3	2	-	-	5	-	-	-	7	-
Закарпатська	43	18	2	2	3	4	-	-	2	12	-
Запорізька	153	9	8	2	-	12	-	2	5	115	-
Івано-Франківська	31	7	4	4	-	3	-	-	1	12	-
Київська	76	6	6	-	2	5	-	1	-	56	-
Кіровоградська	28	2	1	-	-	2	1	-	-	22	-
Луганська	52	5	6	-	1	17	-	-	-	23	-
Львівська	70	41	5	2	-	5	-	-	4	13	-
Миколаївська	127	3	6	1	-	6	-	1	10	100	-
Одеська	226	20	8	-	1	10	-	2	6	179	-
Полтавська	35	9	4	-	-	5	-	-	1	7	9
Рівненська	19	4	3	-	1	4	-	-	-	7	-
Сумська	18	1	3	-	-	3	-	-	-	11	-
Тернопільська	13	4	5	-	-	2	-	-	-	2	-
Харківська	85	9	6	-	-	8	-	1	-	60	1
Херсонська	148	2	6	3	-	4	-	1	30	101	1
Хмельницька	15	7	6	-	-	1	-	-	-	1	-
Черкаська	48	3	5	-	1	3	-	-	-	36	-
Чернівецька	10	1	3	1	-	-	-	-	1	3	1
Чернігівська	32	3	3	-	-	2	-	-	-	24	-
м. Київ	32	8	5	-	2	5	2	1	1	8	-
м. Севастополь	14	-	1	-	1	-	-	-	3	9	-

Таблиця В.6

Кількість спеціалізованих КЗР за типами засобів та регіонами у 2013 році, одиниць. Фізичні особи

	Всього	з них									
		санаторії	дитячі санаторії	пансіонати з лікуванням	дитячі заклади оздоровлення	санаторії-профілактики	бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	будинки відпочинку	пансіонати відпочинку	бази та інші заклади відпочинку	оздоровчий заклад 1-2 денного перебування
Україна	635	-	-	2	-	1	-	8	45	578	1
АР Крим	67	-	-	2	-	-	-	-	25	40	-
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-
Дніпропетровська	9	-	-	-	-	-	-	1	-	8	-
Донецька	38	-	-	-	-	-	-	-	10	28	-
Житомирська	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Закарпатська	13	-	-	-	-	-	-	2	-	11	-
Запорізька	79	-	-	-	-	-	-	-	-	79	-
Івано-Франківська	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Київська	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Кіровоградська	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Луганська	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Львівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Миколаївська	96	-	-	-	-	-	-	-	3	93	-
Одеська	206	-	-	-	-	-	-	-	1	205	-
Полтавська	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Тернопільська	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Харківська	6	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-
Херсонська	99	-	-	-	-	-	-	5	5	89	-
Хмельницька	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Черкаська	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Севастополь	2	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-

Таблиця В.7

Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування за типами засобів та регіонами у 2013 році, місць.**Юридичні особи**

Адміністративні одиниці	Місткість КЗР, всього	З них					
		готелів	мотелів	хостелів	кемпінгів	гуртожитків для приїжджих	туристських баз, гірських притулків, студентських літніх таборів, інших місцях для тимчасового розміщування
Україна	121 037	87 773	1 214	141	342	9 244	22 323
АР Крим	23 761	12 927	15	-	212	635	9 972
Вінницька	1 356	1 086	-	-	-	182	88
Волинська	1 363	983	-	-	42	127	211
Дніпропетровська	6 977	5 046	50	94	-	797	990
Донецька	5 775	4 748	15	-	-	398	614
Житомирська	1 265	1 063	-	-	-	21	181
Закарпатська	4 109	2 872	-	-	-	85	1 152
Запорізька	3 828	1 503	-	-	-	533	1 792
Івано-Франківська	4 668	3 969	32	-	-	78	589
Київська	3 614	3 136	34	-	-	146	298
Кіровоградська	1 315	1 166	28	-	-	99	22
Луганська	1 747	1 422	-	-	-	139	186
Львівська	12 586	10 148	382	47	-	418	1 591
Миколаївська	1 764	1 549	-	-	5	58	152
Одеська	7 113	5 597	-	-	-	113	1 403
Полтавська	3 032	1 872	198	-	35	314	613
Рівненська	1 106	1 106	-	-	-	-	-
Сумська	1 100	842	-	-	-	108	150
Тернопільська	1 439	780	100	-	-	443	116
Харківська	4 207	3 324	174	-	48	574	87
Херсонська	1 516	1 097	60	-	-	93	266
Хмельницька	2 213	1 576	89	-	-	312	236
Черкаська	1 910	1 770	37	-	-	72	31
Чернівецька	1 930	1 787	-	-	-	-	143
Чернігівська	1 491	1 114	-	-	-	151	226
м. Київ	18 473	14 520	-	-	-	3 348	605
м. Севастополь	1 379	770	-	-	-	-	609

Таблиця В.8

Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування за типами засобів та регіонами у 2013 році, місць.**Фізичні особи-підприємці**

Адміністративні одиниці	Місткість КЗР, всього	З них					
		готелів	мотелів	хостелів	кемпінгів	гуртожитків для приїжджих	туристських баз, гірських притулків, студентських літніх таборів, інших місцях для тимчасового розміщування
Україна	58 067	28 230	3 177	521	256	1 102	24 781
АР Крим	16 704	4 245	266	30	-	-	12 163
Вінницька	954	698	51	-	-	28	177
Волинська	723	308	55	-	-	-	360
Дніпропетровська	1 297	859	79	17	-	100	242
Донецька	1 795	963	116	-	-	77	639
Житомирська	789	664	85	-	-	-	40
Закарпатська	5 584	4 078	360	36	-	-	1 110
Запорізька	2 361	1 018	-	-	166	-	1 177
Івано- Франківська	3 395	1 539	204	-	-	-	1 652
Київська	1 183	856	74	52	-	-	201
Кіровоградська	505	380	22	-	-	-	103
Луганська	331	271	18	-	-	10	32
Львівська	3 608	1 777	971	20	-	6	834
Миколаївська	1 282	802	61	21	16	-	382
Одеська	3 750	1 433	-	104	-	145	2 068
Полтавська	1 364	772	95	-	-	-	497
Рівненська	733	516	170	-	-	-	47
Сумська	373	244	13	30	6	10	70
Тернопільська	1 077	944	21	-	-	-	112
Харківська	1 762	1 125	122	-	-	298	217
Херсонська	2 659	1 019	56	-	54	220	1 310
Хмельницька	1 452	1 082	92	-	14	112	152
Черкаська	949	818	78	-	-	-	53
Чернівецька	1 732	1 202	133	-	-	-	397
Чернігівська	305	251	25	-	-	-	29
м. Київ	723	191	10	211	-	16	295
м. Севастополь	677	175	-	-	-	80	422

Таблиця В.9

Кількість ліжок (місць) у спеціалізованих засобах розміщування у 2013 році за типами засобів та регіонами у місяць максимального розгортання, одиниць. Юридичні особи

Адміністративні одиниці	У спеціалізованих засобах розміщування, усього	З них у									
		санаторіях	дитячих санаторіях	пансіонатах з лікуванням	дитячих закладах оздоровлення цілорічної дії	санаторіях-профілаторіях	бальнеологічних лікарень, грязелікарнях	будинках відпочинку	пансіонатах відпочинку	базах відпочинку, (крім турбаз)	оздоровчих закладах 1-2 денного перебування
Україна	363 740	92 921	30 384	9 079	8 977	15 437	540	2 418	50 725	151 666	1 593
АР Крим	101 294	35 272	11 178	6 030	3 892	322	-	1 200	24 870	18 530	-
Вінницька	5 339	3 145	1 824	-	-	295	-	-	-	75	-
Волинська	4 273	1 012	430	-	-	74	-	-	374	2 383	-
Дніпропетровська	17 121	1 422	945	-	200	1 898	-	20	887	11 749	-
Донецька	37 863	2 174	730	405	825	2 612	-	-	8 388	22 729	-
Житомирська	2 158	907	415	-	-	434	-	-	-	402	-
Закарпатська	6 677	4 691	290	125	417	305	-	-	161	688	-
Запорізька	23 454	3 668	994	736	-	1 235	-	300	750	15 771	-
Івано-Франківська	3 659	1 131	525	641	-	175	-	-	96	1 091	-
Київська	11 480	1 076	1 085	-	738	600	-	63	-	7 918	-
Кіровоградська	1 960	182	110	-	-	100	215	-	-	1 353	-
Луганська	3 583	632	335	-	125	1 439	-	-	-	1 052	-
Львівська	15 809	13 764	780	128	-	319	-	-	144	674	-
Миколаївська	20 767	1 445	2 232	206	-	679	-	40	2 881	13 284	-
Одеська	37 051	9 266	2 370	-	1 200	1 430	-	253	1 560	20 972	-
Полтавська	5 957	3 361	319	-	-	435	-	-	180	536	1 126
Рівненська	2 644	866	334	-	450	298	-	-	-	696	-
Сумська	2 129	250	390	-	-	250	-	-	-	1 239	-
Тернопільська	1 853	900	610	-	-	143	-	-	-	200	-
Харківська	11 621	2 353	640	-	-	755	-	150	-	7 403	320
Херсонська	26 542	774	788	621	-	620	-	192	8 939	14 553	55
Хмельницька	1 578	723	760	-	-	50	-	-	-	45	-
Черкаська	4 350	1 022	520	-	110	200	-	-	-	2 498	-
Чернівецька	1 577	62	570	187	-	-	-	-	220	446	92
Чернігівська	3 601	780	465	-	-	100	-	-	-	2 256	-
м. Київ	5 252	2 043	650	-	370	669	325	200	1	994	-
м. Севастополь	4 148	-	95	-	650	-	-	-	1 274	2 129	-

Продовження табл. В.9

Фізичні особи-підприємці

Адміністративні одиниці	У спеці- алізованих засобах розмі- щування, усього	З них у									
		санаторіях	дитячих санаторіях	пансіонатах з лікуванням	дитячих закладах оздоровлення цілорічної дії,	санаторіях- профілак- торіях	бальнеологічних лікарнх, грязелікарнях, бальнеогрязелікарнях (включаючи дитячі)	будинках відпочинку	пансіонатах відпочинку	базах відпочинку, інших закладах відпочинку	оздоровчих закладах 1-2 денного перебування
Україна	43 796	-	-	28	-	50	-	316	3 990	39 362	50
АР Крим	3 759	-	-	28	-	-	-	-	1 639	2 092	-
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	121	-	-	-	-	-	-	-	-	121	-
Дніпропетровська	433	-	-	-	-	-	-	40	-	393	-
Донецька	3 426	-	-	-	-	-	-	-	1 746	1 680	-
Житомирська	170	-	-	-	-	-	-	-	-	170	-
Закарпатська	577	-	-	-	-	-	-	104	-	473	-
Запорізька	6 162	-	-	-	-	-	-	-	-	6 162	-
Івано-Франківська	39	-	-	-	-	-	-	-	39	-	-
Київська	295	-	-	-	-	-	-	-	-	295	-
Кіровоградська	19	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-
Луганська	80	-	-	-	-	-	-	-	-	30	50
Львівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Миколаївська	8 836	-	-	-	-	-	-	-	120	8 716	-
Одеська	14 530	-	-	-	-	-	-	-	210	14 320	-
Полтавська	112	-	-	-	-	-	-	-	-	112	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Тернопільська	160	-	-	-	-	-	-	-	-	160	-
Харківська	291	-	-	-	-	-	-	-	-	291	-
Херсонська	4 305	-	-	-	-	-	-	172	236	3 897	-
Хмельницька	12	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-
Черкаська	319	-	-	-	-	-	-	-	-	319	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Севастополь	150	-	-	-	-	50	-	-	-	100	-

Таблиця В.10

Коефіцієнт використання місткості спеціалізованих засобів розміщування у 2013 році

Адміністративні одиниці	Спеці- алізовані засоби розмі- щування	з них									
		санаторії	дитячі санаторії	пансіонати з лікуванням	дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	санаторії- профілак- торії	бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	будинки відпочинку	пансіонати відпочинку	бази відпочинку, інші заклади відпочинку	оздоровчі заклади 1-2 денного перебу- вання
Україна	0,50	0,58	0,65	0,33	0,44	0,53	0,40	0,46	0,41	0,34	0,20
АР Крим	0,47	0,55	0,56	0,28	0,31	0,30	-	0,51	0,39	0,31	-
Вінницька	0,75	0,76	0,77	-	-	0,51	-	-	-	0,23	-
Волинська	0,49	0,62	0,41	-	-	0,60	-	-	0,49	0,31	-
Дніпропетровська	0,57	0,62	0,79	-	0,81	0,58	-	-	0,19	0,51	-
Донецька	0,57	0,55	0,87	0,73	0,86	0,48	-	-	0,60	0,49	-
Житомирська	0,53	0,46	0,71	-	-	0,54	-	-	-	-	-
Закарпатська	0,46	0,51	0,70	0,52	0,26	0,28	-	-	0,04	0,13	-
Запорізька	0,47	0,48	0,71	0,76	-	0,60	-	0,24	0,43	0,38	-
Івано-Франківська	0,44	0,68	0,74	0,25	-	0,50	-	-	0,15	0,20	-
Київська	0,43	0,35	0,78	-	0,76	0,27	-	0,96	-	0,29	-
Кіровоградська	0,52	0,73	0,93	-	-	0,85	0,69	-	-	0,21	-
Луганська	0,62	0,68	0,80	-	0,67	0,69	-	-	-	0,18	-
Львівська	0,66	0,67	0,70	0,26	-	0,59	-	-	0,30	0,38	-
Миколаївська	0,41	0,38	0,60	0,36	-	0,48	-	-	0,43	0,35	-
Одеська	0,50	0,53	0,93	-	0,60	0,43	-	0,58	0,36	0,29	-
Полтавська	0,60	0,66	0,66	-	-	0,34	-	-	0,14	0,09	0,21
Рівненська	0,54	0,72	0,62	-	0,47	0,58	-	-	-	0,20	-
Сумська	0,45	0,56	0,51	-	-	0,62	-	-	-	0,23	-
Тернопільська	0,52	0,57	0,54	-	-	0,50	-	-	-	0,09	-
Харківська	0,49	0,78	0,57	-	-	0,77	-	-	-	0,15	-
Херсонська	0,53	0,71	0,57	0,52	-	0,80	-	0,41	0,47	0,52	0,15
Хмельницька	0,64	0,60	0,69	-	-	0,54	-	-	-	0,19	-
Черкаська	0,49	0,46	0,87	-	-	0,66	-	-	-	0,24	-
Чернівецька	0,30	0,91	0,62	0,01	-	-	-	-	0,001	0,04	0,28
Чернігівська	0,37	0,18	0,70	-	-	0,69	-	-	-	0,35	-
м. Київ	0,39	0,45	0,48	-	0,16	0,42	0,20	0,24	-	0,35	-
м. Севастополь	0,41	-	0,93	-	0,29	-	-	-	0,59	0,37	-

Таблиця В.11

Коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщування у 2013 році за типами засобів та регіонами
Юридичні особи

Адміністративні одиниці	Готелі та аналогічні засоби розміщування	З них					
		готелі	мотелі	хостели	кемпінги	гуртожитки для приїжджих	туристські бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування
Україна	0,26	0,27	0,13	0,07	0,14	0,25	0,27
АР Крим	0,28	0,27	0,05	-	0,11	0,37	0,29
Вінницька	0,13	0,12	-	-	-	0,22	0,25
Волинська	0,34	0,31	-	-	0,06	0,60	0,48
Дніпропетровська	0,28	0,22	0,23	0,11	-	0,78	0,17
Донецька	0,23	0,24	0,05	-	-	0,34	0,06
Житомирська	0,17	0,17	-	-	-	0,09	0,23
Закарпатська	0,16	0,15	-	-	-	0,15	0,19
Запорізька	0,27	0,30	-	-	-	0,25	0,23
Івано-Франківська	0,18	0,19	0,06	-	-	0,50	0,10
Київська	0,19	0,19	0,09	-	-	0,11	0,29
Кіровоградська	0,10	0,11	0,02	-	-	0,06	0,03
Луганська	0,42	0,46	-	-	-	0,34	0,18
Львівська	0,26	0,26	0,13	0,03	-	0,37	0,21
Миколаївська	0,16	0,16	-	-	-	0,08	0,25
Одеська	0,19	0,19	-	-	-	0,21	0,18
Полтавська	0,24	0,23	0,13	-	0,23	0,63	0,13
Рівненська	0,27	0,27	-	-	-	-	-
Сумська	0,22	0,21	-	-	-	0,07	0,37
Тернопільська	0,22	0,27	0,002	-	-	0,04	0,32
Харківська	0,21	0,22	0,16	-	0,17	0,19	0,12
Херсонська	0,15	0,14	0,10	-	-	0,10	0,33
Хмельницька	0,34	0,40	0,19	-	-	0,25	0,09
Черкаська	0,19	0,19	0,04	-	-	0,06	0,24
Чернівецька	0,19	0,19	-	-	-	-	0,14
Чернігівська	0,30	0,33	-	-	-	0,17	0,16
м. Київ	0,36	0,41	-	-	-	0,17	0,15
м. Севастополь	0,28	0,32	-	-	-	-	0,24

Таблиця В.12

Структурні підрозділи сфери сервісу колективних засобів розміщування у 2013 році за типами засобів та регіонами,
одиниць

Юридичні особи

Адміністративні одиниці	Усього	У тому числі											
		перу- карня	пункт прокату	пральня	сауна, лазня	плаваль- ний басейн	тенісний корт	тренажер- ний зал	інші спортивні споруди	авто- стоянка	заклади громадського харчування	заклади торгівлі	інші об'єкти інфраструк- тури
Україна	5 845	147	119	618	598	410	235	407	608	633	1 395	304	371
АР Крим	1 649	35	46	150	148	159	102	133	243	110	340	82	101
Вінницька	119	2	1	17	8	6	4	13	18	15	20	10	5
Волинська	73	2	2	9	9	3	2	4	8	10	16	3	5
Дніпропетровська	213	5	1	20	25	16	4	17	28	21	34	12	30
Донецька	315	7	5	48	34	23	17	24	24	38	71	15	9
Житомирська	53	5	1	8	3	1	3	5	2	8	11	4	2
Закарпатська	277	8	8	28	37	24	11	18	23	31	61	14	14
Запорізька	264	1	4	19	18	16	10	15	35	38	79	14	15
Івано-Франківська	138	2	6	17	23	7	2	6	7	22	37	6	3
Київська	255	5	4	21	33	17	11	10	35	33	60	9	17
Кіровоградська	36	-	-	6	4	1	1	2	-	6	11	3	2
Луганська	39	-	-	6	9	3	1	1	1	8	8	1	1
Львівська	447	14	8	49	67	31	15	28	16	57	134	9	19
Миколаївська	108	2	3	8	5	3	4	8	15	13	34	10	3
Одеська	397	17	4	45	28	22	15	23	26	36	125	32	24
Полтавська	173	4	7	22	26	12	4	16	14	21	35	6	6
Рівненська	43	2	1	7	4	1	4	3	5	5	7	4	-
Сумська	51	-	1	8	6	5	1	5	2	9	10	3	1
Тернопільська	75	1	-	10	9	7	1	6	7	12	15	2	5
Харківська	142	6	3	18	15	9	-	11	15	19	39	5	2
Херсонська	209	3	6	20	9	5	8	7	22	27	48	22	32
Хмельницька	134	4	1	19	12	8	3	15	9	21	31	7	4
Черкаська	91	3	1	8	7	4	2	7	12	13	17	5	12
Чернівецька	60	3	1	8	14	4	1	-	3	9	11	-	6
Чернігівська	81	2	3	10	9	4	1	5	13	11	8	3	12
м. Київ	322	13	-	33	31	18	4	23	18	31	102	13	36
м. Севастополь	81	1	2	4	5	1	4	2	7	9	31	10	5

Продовження табл. В.12

Адміністративні одиниці	Готелі	У тому числі											
		перу- карня	пункт прокату	пральня	сауна (лазня)	плаваль- ний басейн	тенісний корт	тренажер- ний зал	інші спортивні споруди	авто- стоянка	заклади громадського харчування	заклади торгівлі	інші об'єкти інфраструк- тури
Україна	2 113	86	18	258	301	141	47	111	36	296	682	76	61
АР Крим	313	8	3	30	55	38	7	21	5	29	96	7	14
Вінницька	34	1	-	5	4	1	-	1	-	6	10	5	1
Волинська	17	-	-	3	2	-	-	-	-	4	8	-	-
Дніпропетровська	92	5	-	13	14	5	1	9	3	14	22	5	1
Донецька	150	5	2	18	23	10	12	11	2	19	40	7	1
Житомирська	27	2	-	5	2	-	1	1	-	6	8	1	1
Закарпатська	93	4	3	12	15	8	3	4	-	13	28	1	2
Запорізька	40	1	-	5	4	4	2	1	1	6	16	-	-
Івано-Франківська	75	2	2	10	14	4	-	2	1	10	25	3	2
Київська	114	5	1	9	23	9	4	4	10	17	26	3	3
Кіровоградська	25	-	-	5	3	-	-	2	-	5	8	1	1
Луганська	15	-	-	2	1	-	-	-	-	5	6	-	1
Львівська	286	7	3	37	43	19	8	15	5	35	97	3	14
Миколаївська	17	2	-	2	1	1	-	-	-	3	7	1	-
Одеська	171	12	-	21	19	13	4	8	1	19	60	12	2
Полтавська	75	2	2	8	13	6	-	4	2	12	21	1	4
Рівненська	10	-	-	3	1	-	-	-	-	1	3	2	-
Сумська	24	-	-	3	2	1	-	1	1	6	8	2	-
Тернопільська	25	1	-	3	2	1	-	1	-	5	11	1	-
Харківська	76	5	-	12	10	4	-	4	-	11	25	3	2
Херсонська	25	-	-	3	3	-	-	1	1	5	11	1	-
Хмельницька	68	3	-	9	7	3	-	5	-	14	22	4	1
Черкаська	32	3	-	4	4	1	1	1	-	8	7	2	1
Чернівецька	42	3	-	6	9	2	1	-	3	7	7	-	4
Чернігівська	30	1	1	4	4	1	-	2	-	5	5	1	6
м. Київ	199	13	-	24	19	9	-	13	1	25	87	8	-
м. Севастополь	38	1	1	2	4	1	3	-	-	6	18	2	-

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, одиниць

Адміністративні одиниці	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	7615	18366	17379	17342	17703	17744	18549
АР Крим	257	613	570	598	723	668	688
Вінницька	64	806	769	803	795	813	826
Волинська	162	564	567	602	617	638	649
Дніпропетровська	207	788	939	922	999	1049	1000
Донецька	494	924	979	983	996	992	1093
Житомирська	28	528	490	526	508	494	536
Закарпатська	50	489	553	557	569	575	611
Запорізька	193	378	356	328	321	331	374
Івано-Франківська	84	845	764	768	782	783	812
Київська	200	390	472	522	553	477	520
Кіровоградська	311	511	541	551	588	560	554
Луганська	587	954	913	880	786	771	788
Львівська	32	684	526	559	763	887	914
Миколаївська	326	523	553	545	541	531	530
Одеська	406	1116	1121	1073	1033	1035	1042
Полтавська	884	1022	1037	1007	1000	999	1001
Рівненська	27	535	585	577	515	545	575
Сумська	504	772	776	780	750	736	1010
Тернопільська	50	642	402	311	424	443	484
Харківська	301	1430	863	880	872	856	854
Херсонська	478	779	491	502	515	529	536
Хмельницька	1052	872	865	871	869	834	833
Черкаська	541	986	1006	1004	1026	1004	1025
Чернівецька	49	343	402	402	410	436	512
Чернігівська	56	536	569	562	550	559	559
Київ	237	230	177	131	109	104	111
Севастополь	35	106	93	98	89	95	112

Кількість місць у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, одиниць

Адміністративні одиниці	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	227179	235716	197949	196426	193686	188300	190892
АР Крим	26248	33931	30744	34033	33516	34007	34158
Вінницька	5835	6135	5666	5601	5666	5636	5480
Волинська	2335	3152	3508	3193	2945	2695	2730
Дніпропетровська	14066	14748	7607	7022	6746	6818	6786
Донецька	33488	32984	25669	23170	22337	20130	19107
Житомирська	2709	3174	2420	2936	3423	2740	2917
Закарпатська	3662	6980	5823	6115	5594	3855	5368
Запорізька	18922	18689	16523	15477	13868	14418	14398
Івано-Франківська	3643	3818	3838	3862	3511	3995	3650
Київська	4259	4020	4150	4065	4363	3513	3693
Кіровоградська	3271	2807	2082	2328	2148	1810	1825
Луганська	15060	14082	11217	10816	10831	10620	9720
Львівська	3631	4092	3643	3065	3136	3051	2740
Миколаївська	11276	6518	6118	5844	5846	5964	7352
Одеська	8668	11458	11426	12841	12469	14336	15275
Полтавська	7816	7067	6065	6439	6172	6121	6699
Рівненська	2840	2577	1720	2225	1885	2215	1675
Сумська	5955	5875	5415	5050	5275	5151	5050
Тернопільська	2640	2358	2216	2238	2392	2666	2558
Харківська	12156	10719	7681	7571	7676	7100	7229
Херсонська	18030	18625	16514	15728	15740	15202	15132
Хмельницька	3738	2874	2591	1804	2555	1627	1794
Черкаська	3074	5088	4297	3410	3468	3375	3879
Чернівецька	3990	4265	3711	3551	3420	3179	3160
Чернігівська	2952	4342	3356	3505	3782	3726	3827
Київ	3910	2641	1272	1272	1052	890	1270
Севастополь	3005	2697	2677	3265	3870	3460	3420

Додаток Д
Доходи та витрати туристичних та рекреаційних закладів

Таблиця Д.1

Доходи від наданих послуг колективних засобів розміщування юридичних осіб у 2013 році за регіонами, тис.грн.

Адміністративні одиниці	Усього	У готелях та аналогічних засобах розміщування	У спеціалізованих засобах розміщування	у т.ч.	
				санаторіях	базах та буд. відпоч.
Україна	11 129 972,9	4 957 525,1	6 172 447,8	4 902 257,3	1 400 333,3
АР Крим	3 421 761,0	825 545,3	2 596 215,7	1 917 473,6	707 576,7
Вінницька	248 404,3	17 575,0	230 829,3	230 774,3	55,0
Волинська	71 245,7	25 347,8	45 897,9	41 709,5	4 720,5
Дніпропетровська	215 082,0	123 323,6	91 758,4	79 121,2	16 105,5
Донецька	622 270,4	250 018,0	372 252,4	247 003,8	137 042,8
Житомирська	55 941,1	8 824,1	47 117,0	47 117,0	1 189,5
Закарпатська	334 914,0	62 716,0	272 198,0	268 820,6	4 556,8
Запорізька	301 677,3	33 475,0	268 202,3	157 696,4	128 998,9
Івано- Франківська	199 683,3	160 695,8	38 987,5	24 561,8	15 281,5
Київська	187 451,2	117 807,3	69 643,9	54 340,9	15 769,0
Кіровоградська	29 867,4	14 474,4	15 393,0	13 293,1	2 273,0
Луганська	50 849,1	27 778,4	23 070,7	23 053,0	215,8
Львівська	1 342 429,1	502 464,1	839 965,0	831 420,8	8 544,2
Миколаївська	157 245,6	20 466,3	136 779,3	75 472,1	83 717,6
Одеська	555 205,9	219 550,5	335 655,4	269 595,8	106 165,2
Полтавська	239 304,4	45 666,9	193 637,5	193 400,2	810,1
Рівненська	69 310,9	26 266,4	43 044,5	41 676,3	1 368,2
Сумська	39 376,2	22 180,8	17 195,4	12 894,7	4 300,7
Тернопільська	49 833,2	16 762,4	33 070,8	32 946,0	144,8
Харківська	248 006,6	117 315,1	130 691,5	114 792,1	16 138,7
Херсонська	148 957,4	12 557,5	136 399,9	50 978,0	96 500,0
Хмельницька	84 641,7	35 933,3	48 708,4	48 656,4	122,0
Черкаська	49 799,6	20 753,0	29 046,6	24 088,0	5 212,6
Чернівецька	23 039,0	22 853,7	185,3	42,6	142,7
Чернігівська	38 363,8	28 613,8	9 750,0	9 035,3	714,7
м. Київ	2 216 935,2	2 122 753,3	94 181,9	92 645,9	1 536,0
м. Севастополь	128 377,5	75 807,3	52 570,2	11 562,8	41 130,8

Витрати колективних засобів розміщування юридичних осіб у 2013 році за регіонами, тис.грн.

Адміністративні одиниці	Операційні витрати			Інші витрати		
	Усього	готелях та аналогічних ЗР	спеціалізованих ЗР	Усього	готелях та аналогічних ЗР	спеціалізованих ЗР
Україна	10 650 780,5	4 540 199,6	6 110 580,9	236 856,7	132 950,8	103 905,9
АР Крим	3 618 101,1	893 085,6	2 725 015,5	112 883,8	49 223,1	63 660,7
Вінницька	243 457,4	20 089,7	223 367,7	615,7	21,3	594,4
Волинська	71 512,1	24 201,0	47 311,1	1 906,5	1 338,6	567,9
Дніпропетровська	187 396,9	101 006,6	86 390,3	1 340,4	603,7	736,7
Донецька	558 542,6	222 831,3	335 711,3	3 950,9	3 215,0	735,9
Житомирська	66 884,6	21 546,9	45 337,7	692,9	661,2	31,7
Закарпатська	321 774,5	59 913,0	261 861,5	4 344,0	593,6	3 750,4
Запорізька	373 446,8	39 825,5	333 621,3	26 945,3	14 516,5	12 428,8
Івано-Франківська	208 789,1	165 849,6	42 939,5	3 618,0	3 308,2	309,8
Київська	201 001,0	118 742,1	82 258,9	5 331,1	5 162,5	168,6
Кіровоградська	29 945,3	14 587,6	15 357,7	152,5	152,5	-
Луганська	47 274,7	24 977,5	22 297,2	278,4	278,4	-
Львівська	1 152 119,3	510 573,1	641 546,2	28 410,0	23 249,9	5 160,1
Миколаївська	141 129,4	16 725,2	124 404,2	366,0	10,9	355,1
Одеська	515 751,8	204 037,3	311 714,5	6 511,9	2 579,2	3 932,7
Полтавська	247 905,3	49 179,7	198 725,6	5 969,1	1 688,9	4 280,2
Рівненська	72 945,8	26 083,2	46 862,6	317,7	135,5	182,2
Сумська	44 679,0	26 035,7	18 643,3	1 673,4	79,1	1 594,3
Тернопільська	46 623,4	16 115,4	30 508,0	119,1	76,1	43,0
Харківська	250 380,1	118 158,4	132 221,7	3 598,8	881,6	2 717,2
Херсонська	133 296,8	11 248,7	122 048,1	1 358,3	339,7	1 018,6
Хмельницька	98 700,6	34 481,6	64 219,0	496,7	100,3	396,4
Черкаська	52 028,3	22 909,7	29 118,6	678,8	553,5	125,3
Чернівецька	29 287,5	28 837,6	449,9	718,9	718,9	-
Чернігівська	48 007,5	36 699,9	11 307,6	736,9	648,4	88,5
м. Київ	1 758 429,7	1 657 785,9	100 643,8	19 805,1	19 288,7	516,4
м. Севастополь	131 369,9	74 671,8	56 698,1	4 036,5	3 525,5	511,0

**Фінансові показники роботи колективних засобів розміщування
фізичних осіб у 2013 році за регіонами, тис.грн.**

Адміністративні одиниці	Доходи від наданих послуг ¹			Витрати		
	Усього	у тому числі у		Усього	у тому числі у	
		готелях та аналогіч- них ЗР	спеціа- лізованих ЗР		готелях та аналогіч- них ЗР	спеціа- лізованих ЗР
Україна	1 037 999,6	893 958,8	144 040,8	540 663,4	453 805,0	86 858,4
АР Крим	198 745,5	168 602,3	30 143,2	98 678,4	80 979,4	17 699,0
Вінницька	13 990,6	13 990,6	-	6 460,0	6 460,0	-
Волинська	6 124,5	5 592,4	532,1	2 312,8	1 935,7	377,1
Дніпропетровська	20 858,6	17 390,3	3 468,3	13 117,5	10 900,0	2 217,5
Донецька	34 223,8	22 429,6	11 794,2	19 976,7	13 198,6	6 778,1
Житомирська	10 399,1	9 209,6	1 189,5	5 640,8	5 136,7	504,1
Закарпатська	41 384,7	40 205,3	1 179,4	22 948,8	22 008,5	940,3
Запорізька	45 583,2	27 090,2	18 493,0	30 724,2	18 207,9	12 516,3
Івано- Франківська	29 822,0	28 966,2	855,8	19 461,1	18 690,9	770,2
Київська	14 843,4	14 377,4	466,0	9 097,3	9 097,3	-
Кіровоградська	3 993,4	3 820,3	173,1	2 464,8	2 335,5	129,3
Луганська	6 295,0	6 096,9	198,1	4 563,6	4 423,4	140,2
Львівська	40 380,2	40 380,2	-	24 817,0	24 817,0	-
Миколаївська	42 199,4	19 789,0	22 410,4	25 129,3	8 635,0	16 494,3
Одеська	123 898,3	83 792,7	40 105,6	68 667,8	45 800,4	22 867,4
Полтавська	19 129,5	18 556,7	572,8	12 292,6	11 813,4	479,2
Рівненська	11 819,8	11 819,8	-	8 262,8	8 262,8	-
Сумська	6 986,2	6 986,2	-	4 753,9	4 753,9	-
Тернопільська	8 232,7	8 212,7	20,0	4 676,0	4 656,0	20,0
Харківська	180 405,3	180 166,0	239,3	79 786,2	79 689,2	97,0
Херсонська	20 806,7	9 728,6	11 078,1	8 841,8	4 265,0	4 576,8
Хмельницька	13 015,0	12 945,0	70,0	6 024,5	5 958,0	66,5
Черкаська	13 178,4	12 924,4	254,0	9 910,4	9 797,1	113,3
Чернівецька	12 466,6	12 466,6	-	4 015,8	4 015,8	-
Чернігівська	5 129,9	5 129,9	-	3 744,7	3 744,7	-
м. Київ	107 167,5	107 167,5	-	41 348,6	41 348,6	-
м. Севастополь	6 920,3	6 122,4	797,9	2 946,0	2 874,2	71,8

Таблиця Д.4

**Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності у 2013 році за
регіонами, тис.грн.**

Адміністративні ї одиниці	Юридичні особи				Підприємства фізичні особи	
	Доход від надання туристичних послуг	У тому числі від екскурсійно ї діяльності	Сума комісійних, агентських і інших винагород	Операційні витрати	Витрат и	Доход від надання туристични х послуг
Україна	6199809,2	232845,6	530932,3	3928131,7	84909,0	296987,4
АР Крим	520263,2	18593,2	28082,1	377666,2	12728,1	63759,7
Вінницька	7380,4	140,8	2387,8	2908,2	724,9	5862,3
Волинська	8983,4	373,3	2538,3	2424,2	1044,5	4132,4
Дніпропетровська	24949,5	252,3	22522,6	22510,5	447,0	21134,3
Донецька	30638,4	1114,8	26874,6	26020,3	31064,6	19119,3
Житомирська	2128,5	452,8	1384,0	1917,8	121,2	2160,4
Закарпатська	7984,1	83,3	1532,5	8250,1	-	2031,2
Запорізька	18028,2	1016,6	9312,9	16775,1	795,1	10692,9
Івано-Франківська	242350,5	143394,8	4116,4	238994,8	114,3	1542,7
Київська	8098,3	1672,2	3311,2	6064,4	7707,4	12131,4
Кіровоградська	10011,7	35,1	2693,8	9621,2	1722,1	3896,2
Луганська	6029,7	299,5	4603,9	5613,9	4699,1	24766,1
Львівська	219003,8	3463,3	13717,1	104566,8	3484,7	9704,6
Миколаївська	31557,9	11,5	2190,9	21816,6	67,4	2335,8
Одеська	113959,5	5868,5	24614,2	88672,9	721,9	12825,8
Полтавська	3833,5	1554,6	2278,9	3620,2	47,8	6121,2
Рівненська	3317,5	117,1	2531,6	2839,8	874,8	2875,7
Сумська	3540,3	57,8	1904,8	3889,6	-	1406,5
Тернопільська	2846,4	501,1	665,0	2388,0	131,6	1874,0
Харківська	28873,7	625,2	12940,9	27650,1	1563,3	16088,8
Херсонська	5293,2	506,5	739,5	1897,2	1882,4	5895,1
Хмельницька	5919,6	597,1	5459,0	5377,7	3090,3	4283,1
Черкаська	3967,9	408,5	2197,4	5348,9	242,0	4430,2
Чернівецька	6975,2	140,6	2385,2	5557,6	379,1	3512,3
Чернігівська	1408,7	384,7	1024,0	1413,3	-	1975,1
м. Київ	4665316,6	35844,1	340661,2	2887745,0	147,9	33078,1
м. Севастополь	217149,5	15336,3	8262,5	46581,3	11107,5	19352,2

Додаток Е
Екологічна складова конкурентного потенціалу рекреаційних систем
регіонів

Таблиця Е.1

Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. м³

Адміністративні одиниці	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Україна	3199	4652	3313	3444	1744	1612	1521	1717
АР Крим	96	68	71	83	96	98	97	93
Вінницька	32	6	63	2	2	2	1	1
Волинська	24	43	35	1	4	1	1	1
Дніпропетровська	850	777	727	703	504	472	383	325
Донецька	432	962	943	735	550	554	558	507
Житомирська	63	50	34	29	6	3	3	3
Закарпатська	29	20	14	13	8	3	2	2
Запорізька	168	343	300	498	73	70	71	77
Івано-Франківська	72	68	68	31	15	5	1	1
Київська	23	14	20	19	14	5	4	3
Кіровоградська	37	50	64	26	24	7	5	5
Луганська	257	616	373	269	96	87	101	142
Львівська	77	56	55	193	59	53	44	46
Миколаївська	75	87	98	35	29	26	26	25
Одеська	134	264	238	198	145	117	103	81
Полтавська	7	52	25	6	5	4	4	5
Рівненська	39	31	18	30	10	20	8	7
Сумська	59	31	15	11	20	7	22	27
Тернопільська	9	8	5	3	2	3	3	2
Харківська	339	329	24	19	14	14	13	13
Херсонська	44	69	4	3	2	7	2	2
Хмельницька	7	22	8	6	2	1	0	1
Черкаська	59	23	22	23	11	8	4	8
Чернівецька	40	33	12	9	7	5	2	2
Чернігівська	7	39	32	30	19	17	19	17
м. Київ	215	545	23	437	0	–	21	297
м. Севастополь	5	46	22	32	27	23	23	24

Таблиця Е.2

**Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних
та пересувних джерел забруднення, тис. т**

Адміністративні одиниці	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Україна	15549,4	7483,5	5908,6	6615,6	6678,0	6877,3	6821,1	6719,8
АР Крим	651,1	150,9	123,4	125,3	141,4	130,1	137,8	130,4
Вінницька	428,7	201,4	145,6	180,4	185,1	169,9	182,7	229,0
Волинська	168,4	48,9	35,2	50,4	57,2	52,8	50,4	48,5
Дніпропетровська	2528,4	1106,7	939,5	1165,3	1140,5	1157,9	1173,1	1143,8
Донецька	3090,1	2294,3	1795,3	1862,9	1589,9	1729,3	1714,7	1646,5
Житомирська	277,2	67,8	61,8	72,5	87,5	86,8	85,7	88,4
Закарпатська	144,5	36,7	40,7	65,9	87,1	89,4	72,1	69,2
Запорізька	887,1	346,1	333,3	383,4	326,1	341,2	316,0	353,0
Івано-Франківська	549,5	325,7	184,8	252,2	224,9	275,9	249,1	253,5
Київська	509,1	209,1	167,5	170,0	269,0	278,7	308,1	277,3
Кіровоградська	338,0	133,7	80,4	70,3	72,2	73,9	73,8	73,8
Луганська	1170,5	670,5	529,2	593,6	599,2	553,5	529,5	522,4
Львівська	567,3	239,6	192,9	187,6	246,3	256,6	253,9	238,4
Миколаївська	300,3	85,3	54,2	71,4	83,2	89,9	87,1	83,0
Одеська	426,1	127,1	113,5	141,1	181,2	173,8	169,0	164,8
Полтавська	500,5	233,6	151,9	161,1	172,7	181,3	178,9	176,6
Рівненська	204,9	64,6	49,7	60,9	56,2	62,5	60,4	56,1
Сумська	297,4	100,3	81,1	78,1	88,9	88,0	80,1	77,5
Тернопільська	220,2	65,3	43,3	47,7	63,9	65,4	65,0	57,7
Харківська	674,5	367,4	268,6	301,6	281,4	303,0	319,4	328,5
Херсонська	263,8	89,4	64,3	62,6	74,2	74,9	73,6	72,7
Хмельницька	308,6	111,4	70,0	52,5	83,8	83,5	79,7	80,7
Черкаська	342,9	132,9	93,1	95,5	138,6	140,2	146,4	150,1
Чернівецька	133,2	35,0	35,1	33,6	44,6	45,4	41,1	39,0
Чернігівська	256,3	102,0	64,2	83,4	96,7	98,0	93,6	91,0
м. Київ	273,0	123,1	170,4	220,5	265,3	254,5	259,2	247,7
м. Севастополь	37,8	14,7	19,6	25,8	20,9	20,9	20,7	20,2

Таблиця Е.3

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр, т

Адміністративні одиниці	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Україна	25,8	12,4	9,8	11,0	11,1	11,4	11,3	11,1
АР Крим	24,9	5,8	4,7	4,8	5,4	5,0	5,3	5,0
Вінницька	16,2	7,6	5,5	6,8	7,0	6,4	6,9	8,6
Волинська	8,3	2,4	1,7	2,5	2,8	2,6	2,5	2,4
Дніпропетровська	79,3	34,7	29,5	36,5	35,8	36,3	36,8	35,9
Донецька	116,6	86,6	67,7	70,3	60,0	65,3	64,7	62,1
Житомирська	9,3	2,3	2,1	2,4	2,9	2,9	2,9	3,0
Закарпатська	11,3	2,9	3,2	5,1	6,8	7,0	5,6	5,4
Запорізька	32,6	12,7	12,3	14,1	12,0	12,5	11,6	13,0
Івано-Франківська	39,5	23,4	13,3	18,1	16,2	19,8	17,9	18,2
Київська	18,1	7,4	6,0	6,0	9,6	9,9	11,0	9,9
Кіровоградська	13,7	5,4	3,3	2,9	2,9	3,0	3,0	3,0
Луганська	43,8	25,1	19,8	22,2	22,4	20,7	19,8	19,6
Львівська	26,0	11,0	8,8	8,6	11,3	11,8	11,6	10,9
Миколаївська	12,2	3,5	2,2	2,9	3,4	3,7	3,5	3,4
Одеська	12,8	3,8	3,4	4,2	5,4	5,2	5,1	4,9
Полтавська	17,4	8,1	5,3	5,6	6,0	6,3	6,2	6,1
Рівненська	10,2	3,2	2,5	3,0	2,8	3,1	3,0	2,8
Сумська	12,5	4,2	3,4	3,3	3,7	3,7	3,4	3,3
Тернопільська	16,0	4,7	3,1	3,5	4,6	4,7	4,7	4,2
Харківська	21,5	11,7	8,6	9,6	9,0	9,6	10,2	10,5
Херсонська	9,3	3,1	2,3	2,2	2,6	2,6	2,6	2,6
Хмельницька	15,0	5,4	3,4	2,5	4,1	4,1	3,9	3,9
Черкаська	16,4	6,4	4,5	4,6	6,6	6,7	7,0	7,2
Чернівецька	16,4	4,3	4,3	4,1	5,5	5,6	5,1	4,8
Чернігівська	8,0	3,2	2,0	2,6	3,0	3,1	2,9	2,9
м. Київ	341,3	153,9	213,0	275,6	331,6	318,1	324,0	309,6
м. Севастополь	42,0	16,3	21,8	28,7	23,2	23,2	23,0	22,4

Таблиця Е.4

Утворення відходів у розрахунку на квадратний кілометр, т

Адміністративні одиниці	2010		2011		2012		2013	
	I-III класи небезпеки	IV клас небезпеки	I-III класи небезпеки	IV клас небезпеки	I-III класи небезпеки	IV клас небезпеки	I-III класи небезпеки	IV клас небезпеки
Україна	2,8	691,8	2,4	739,4	2,3	744,6	1,5	741,0
АР Крим	10,3	100,6	10,5	125,5	10,0	132,1	0,1	98,9
Вінницька	0,0	69,2	0,0	97,5	0,0	118,2	0,0	109,7
Волинська	0,0	31,5	0,0	34,8	0,0	36,5	0,1	28,4
Дніпропетровськ	8,1	8836,0	4,8	8703,6	2,2	9126,0	2,4	9420,2
Донецька	8,4	2119,2	5,0	2325,6	5,3	2132,5	4,3	2006,9
Житомирська	0,2	18,8	0,1	19,1	0,6	28,5	0,0	22,5
Закарпатська	0,6	12,6	0,8	10,1	0,4	43,5	0,4	9,3
Запорізька	1,5	202,1	1,1	234,0	0,9	224,1	0,7	168,2
Івано-	0,2	78,7	0,3	113,2	0,8	127,5	0,4	121,4
Київська	0,3	104,0	0,1	235,7	1,0	106,3	0,9	85,5
Кіровоградська	0,3	1181,0	0,3	1480,8	0,5	1629,2	0,3	1582,4
Луганська	0,9	587,8	1,0	691,7	0,9	624,8	1,0	667,1
Львівська	0,1	113,9	0,1	158,7	0,1	153,6	0,1	121,6
Миколаївська	7,7	119,4	6,4	123,1	7,6	93,0	6,2	94,5
Одеська	0,2	15,2	0,4	20,2	0,3	39,9	0,3	21,3
Полтавська	7,5	146,6	5,2	199,0	5,4	213,4	4,5	200,3
Рівненська	0,2	32,2	0,2	38,2	0,1	63,6	0,0	78,9
Сумська	4,8	32,5	7,1	43,1	6,5	44,6	3,9	28,4
Тернопільська	0,9	75,5	0,8	79,2	0,9	71,7	1,1	48,9
Харківська	4,9	79,3	4,7	68,0	4,0	73,0	3,8	65,6
Херсонська	3,0	12,4	3,8	11,5	3,7	13,3	3,2	12,2
Хмельницька	0,1	60,3	0,1	77,5	0,1	71,3	0,0	53,9
Черкаська	0,3	72,7	0,3	102,8	0,3	90,4	0,0	49,2
Чернівецька	0,0	17,5	0,0	27,8	0,0	68,0	0,0	51,3
Чернігівська	0,1	11,4	0,0	16,9	0,0	23,2	0,0	21,1
м. Київ	17,5	743,6	14,0	8973,6	10,9	1667,1	16,0	1203,9
м. Севастополь	2,4	126,9	9,3	320,8	6,3	327,9	5,6	295,2

Додаток Ж
Регіональна структура туристичних та рекреаційних потоків

Таблиця Ж.1

Кількість розміщених у колективних засобах розміщування, осіб

Адміністративні одиниці	2011			2012		
	Усього	У тому числі у		Усього	У тому числі у	
		готелях та аналогічних засобах розміщуван ня	спеціалізова них засобах розміщуван ня		готелях та аналогічних засобах розміщуван ня	спеціалізов аних засобах розміщуван ня
Україна	7426936	4656768	2770168	7887407	4983858	2903549
АР Крим	1328522	437492	891030	1353000	526994	826006
Вінницька	114700	55572	59128	146359	85115	61244
Волинська	116684	84623	32061	101738	70327	31411
Дніпропетровська	332716	195631	137085	418689	218760	199929
Донецька	410028	191548	218480	471705	238745	232960
Житомирська	61416	45663	15753	70951	55570	15381
Закарпатська	203540	131655	71885	216723	140746	75977
Запорізька	263100	91708	171392	302159	93618	208541
Івано-Франківська	213652	179057	34595	267841	233131	34710
Київська	222121	169117	53004	232239	182727	49512
Кіровоградська	62124	37468	24656	58147	39346	18801
Луганська	142399	95943	46456	141113	90788	50325
Львівська	627246	396212	231034	680955	471010	209945
Миколаївська	205412	90464	114948	217470	87484	129986
Одеська	481433	246626	234807	545661	246935	298726
Полтавська	177575	113848	63727	195083	130543	64540
Рівненська	106341	85738	20603	115957	96094	19863
Сумська	71136	56261	14875	65878	49626	16252
Тернопільська	91237	78529	12708	135933	121744	14189
Харківська	299613	239960	59653	301361	236874	64487
Херсонська	141601	33346	108255	203217	51695	151522
Хмельницька	178443	159502	18941	195908	177912	17996
Черкаська	107038	81643	25395	106398	87017	19381
Чернівецька	98396	88484	9912	103873	100830	3043
Чернігівська	75333	62084	13249	81948	70055	11893
м. Київ	1247083	1183920	63163	1093383	1043549	49834
м. Севастополь	48047	24674	23373	63718	36623	27095

Продовження табл. Ж.1

Адміністративні одиниці	2013		
	Усього	У тому числі у	
		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
Україна	8303083	5467815	2835268
АР Крим	1368988	545545	823443
Вінницька	134551	74140	60411
Волинська	117939	85182	32757
Дніпропетровська	557428	356401	201027
Донецька	454175	233969	220206
Житомирська	76390	60119	16271
Закарпатська	245663	172663	73000
Запорізька	287319	103322	183997
Івано-Франківська	252439	217984	34455
Київська	242648	19527	47221
Кіровоградська	66909	48921	17988
Луганська	145289	101945	43344
Львівська	717829	493197	224632
Миколаївська	201736	73802	127934
Одеська	567678	295298	272380
Полтавська	218208	153102	65106
Рівненська	148798	126026	22772
Сумська	65012	50883	14129
Тернопільська	147627	133428	14199
Харківська	320915	256111	64804
Херсонська	190759	47775	142984
Хмельницька	196858	179885	16973
Черкаська	129630	96654	32976
Чернівецька	120498	118279	2219
Чернігівська	80239	69234	11005
м. Київ	1164100	1119400	44700
м. Севастополь	83458	59123	24335

Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 245.

**Чисельність дітей, які перебували влітку
у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, осіб**

Адміністративні одиниці	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	1004578	2147810	1719170	1718052	1784781	1825036	2017062
АР Крим	93003	145877	115259	131478	165402	169364	177893
Вінницька	18157	91102	82187	78361	78143	78312	81189
Волинська	15453	46435	47446	55244	55630	55529	59205
Дніпро- петровська	46503	120674	101346	95675	102838	110117	112085
Донецька	122839	143892	113391	106440	100756	96979	111590
Житомирська	10127	46161	30115	34229	33970	36860	43225
Закарпатська	16156	90516	78440	77812	79403	81164	95933
Запорізька	61035	80295	60121	52672	46029	49128	51124
Івано- Франківська	11883	96989	70262	83588	82568	83082	96262
Київська	23002	42346	39090	37924	45239	34755	47214
Кіровоградська	24511	39978	38897	37860	45583	54854	58354
Луганська	63536	86899	68250	62294	53392	54143	53558
Львівська	10745	89219	50263	49964	91267	94233	106724
Миколаївська	33060	52370	39131	38902	38505	39077	45566
Одеська	46415	148087	125141	132316	136646	145741	160773
Полтавська	58440	62287	58358	56301	54262	55508	57600
Рівненська	12531	61907	67005	66650	55678	61398	66206
Сумська	37282	62465	55070	54469	54094	53721	75333
Тернопільська	9816	66853	26667	23800	28927	32258	35283
Харківська	37290	123800	107002	106962	105777	101608	109170
Херсонська	76155	119383	72181	72223	71623	80055	85621
Хмельницька	78736	111524	87808	84474	83788	77682	80674
Черкаська	32629	70159	61986	60417	60323	61195	65652
Чернівецька	12763	57038	55906	52337	51673	51803	67354
Чернігівська	10580	44257	36386	35614	35036	34866	35051
Київ	30557	23886	15255	10964	9620	9354	11274
Севастополь	11374	23411	16207	19082	18609	22250	27149

Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 244.

Кількість дітей у віці 0-17 років, що перебували у спеціалізованих засобах розміщування у 2013 році за типами засобів та регіонами

Адміністративні одиниці	Усього	У санаторіях	У дитячих санаторіях	У дитячих закладах оздоровлення цілорічної дії, дитячих центрах	У пансіонатах відпочинку	На базах відпочинку, інших закладах відпочинку
Україна	623 153	129 438	198 373	64 004	62 431	144 698
АР Крим	200 996	61 653	67 952	18 715	31 999	12 051
Вінницька	8 370	1 390	6 689	-	-	150
Волинська	8 551	3 966	2 557	-	345	1 637
Дніпропетровська	36 899	-	6 091	2 800	580	26 791
Донецька	54 955	1 796	7 275	11 419	11 917	21 757
Житомирська	3 422	239	2 137	-	-	-
Закарпатська	8 157	2 432	1 680	2 551	189	1 063
Запорізька	31 713	3 125	8 587	-	858	17 092
Івано-Франківська	14 308	3 007	5 100	-	-	3 798
Київська	23 715	711	10 321	7 834	-	4 813
Кіровоградська	2 557	-	422	-	-	2 039
Луганська	6 824	1 396	1 655	1 444	-	1 913
Львівська	22 372	14 188	7 479	-	-	608
Миколаївська	24 761	1 893	6 406	-	4 241	11 936
Одеська	60 256	10 139	21 209	11 628	1 470	13 151
Полтавська	6 905	3 457	1 948	-	411	18
Рівненська	10 507	4 599	1 340	3 693	-	875
Сумська	4 041	1 031	2 549	-	-	430
Тернопільська	6 492	2 076	3 833	-	-	248
Харківська	12 692	4 930	3 694	-	-	2 848
Херсонська	33 734	2 710	7 387	-	7 751	15 382
Хмельницька	6 521	468	6 053	-	-	-
Черкаська	10 416	2 189	6 021	-	-	2 198
Чернівецька	1 361	-	831	-	-	-

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, осіб

Адміністративні одиниці	2011			2012		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		гуроператорами ²	турагентами		гуроператорами ²	турагентами
Україна	2199977	1345044	854933	3000696	2067336	933360
АР Крим	223287	178260	45027	203319	139900	63419
Вінницька	26383	8271	18112	25878	7769	18109
Волинська	14657	4610	10047	19789	6171	13618
Дніпропетровська	64462	9158	55304	68303	8944	59359
Донецька	88461	27759	60702	90928	21890	69038
Житомирська	10694	1553	9141	12878	2819	10059
Закарпатська	21773	12565	9208	20185	12903	7282
Запорізька	60055	18875	41180	35428	7054	28374
Івано- Франківська	59327	48305	11022	110162	101991	8171
Київська	12679	2884	9795	18341	439	17902
Кіровоградська	27012	10618	16394	21044	6423	14621
Луганська	15558	1199	14359	21981	855	21126
Львівська	128709	59638	69071	124013	77113	46900
Миколаївська	27934	16444	11490	20375	8108	12267
Одеська	76066	50950	25116	65129	37162	27967
Полтавська	26887	221	26666	27895	20	27875
Рівненська	9490	2055	7435	13473	1878	11595
Сумська	13597	3277	10320	13739	2400	11339
Тернопільська	14164	9058	5106	12320	6316	6004
Харківська	74038	9609	64429	105663	6425	99238
Херсонська	29230	13243	15987	17494	4440	13054
Хмельницька	31212	4533	26679	32437	7103	25334
Черкаська	11375	1164	10211	12260	1887	10373
Чернівецька	36116	25471	10645	18876	8237	10639
Чернігівська	15687	6141	9546	15908	6003	9905
м. Київ	944917	696499	248418	1768532	1513366	255166
м. Севастополь	136207	122684	13523	104346	69720	34626

Статистичний збірник «Регіони України», 2014 рік. Частина 1, с. 244.

Адміністративні одиниці	2013		
	Усього	У тому числі	
		туроператорами ²	турагентами
Україна	3454316	2376545	1077771
АР Крим	205616	134265	71351
Вінницька	29606	6981	22625
Волинська	19490	7670	11820
Дніпропетровська	81249	10993	70256
Донецька	113917	23790	90127
Житомирська	9613	1113	8500
Закарпатська	19892	11716	8176
Запорізька	54415	5203	49212
Івано-Франківська	77666	70294	7372
Київська	24459	909	23550
Кіровоградська	15036	1716	13320
Луганська	34716	2083	32633
Львівська	188520	138771	49749
Миколаївська	19003	8489	10514
Одеська	61589	27234	34355
Полтавська	20125	7	20118
Рівненська	13545	1592	11953
Сумська	13498	2846	10652
Тернопільська	13490	5934	7556
Харківська	91648	5174	86474
Херсонська	16112	3724	12388
Хмельницька	24402	6056	18346
Черкаська	15984	3772	12212
Чернівецька	18578	8911	9667
Чернігівська	9424	154	9270
м. Київ	2171181	1836302	334879
м. Севастополь	91542	50846	40696

Кількість туристів та екскурсантів, обслугованих туроператорами та турагентами (юридичними особами), у 2013 році за регіонами, осіб

Адміністративні одиниці	Кількість обслугованих туристів					Кількість обслугованих екскурсантів	
	усього	у тому числі				усього	з них іноземні громадяни
		громадян України			громадян інших країн		
		усього	у тому числі подорожуючих				
			в межах території України	за кордоном			
Україна	3067747	2846475	576474	2270001	221272	573575	36987
АР Крим	176758	114451	102150	12301	62307	35509	7217
Вінницька	14828	14813	6295	8518	15	6532	-
Волинська	10900	9805	3653	6152	1095	8283	-
Дніпропетровська	40445	40441	5817	34624	4	1645	-
Донецька	82779	81595	24909	56686	1184	6898	488
Житомирська	3707	3707	537	3170	-	867	-
Закарпатська	14355	13890	6073	7817	465	1741	-
Запорізька	30253	29682	9560	20122	571	15945	8256
Івано- Франківська	72626	66878	59283	7595	5748	336864	-
Київська	9482	9184	1308	7876	298	6575	6143
Кіровоградська	4974	4773	1366	3407	201	5798	-
Луганська	13597	13592	5070	8522	5	4037	-
Львівська	170526	155620	35546	120074	14906	19858	902
Миколаївська	14970	9862	3760	6102	5108	1053	-
Одеська	46845	39886	5976	33910	6959	19396	8163
Полтавська	8117	8115	2207	5908	2	14490	-
Рівненська	5444	5442	567	4875	2	1227	-
Сумська	9467	9453	5364	4089	14	2582	-
Тернопільська	7851	7851	5058	2793	-	2991	-
Харківська	63002	62965	29080	33885	37	3157	-
Херсонська	5592	5592	3765	1827	-	5086	-
Хмельницька	13918	13918	5261	8657	-	8158	-
Черкаська	6955	6946	3191	3755	9	11916	-
Чернівецька	12641	12180	2928	9252	461	1450	2
Чернігівська	3473	3459	259	3200	14	8279	310
м. Київ	2143867	2046668	209057	1837611	97199	41732	5323
м. Севастополь	80375	55707	38434	17273	24668	1506	183

Кількість туристів та екскурсантів, обслугованих турагентами (фізичними особами-підприємцями), у 2013 році за регіонами, осіб

Адміністративні одиниці	Кількість обслугованих туристів					Кількість обслугованих екскурсантів	
	усього	у тому числі				усього	з них іноземні громадяни
		громадян України			громадян інших країн		
		усього	у тому числі подорожуючих				
			в межах території України	за кордоном			
Україна	386569	375530	126141	249389	11039	84349	1349
АР Крим	28858	21590	17949	3641	7268	722	45
Вінницька	14778	14778	1988	12790	-	28	-
Волинська	8590	8590	2723	5867	-	6308	-
Дніпропетровська	40804	40780	6900	33880	24	507	-
Донецька	31138	31100	7360	23740	38	3107	-
Житомирська	5906	5904	1784	4120	2	204	-
Закарпатська	5537	5487	341	5146	50	35	-
Запорізька	24162	23955	12970	10985	207	11248	850
Івано- Франківська	5040	5038	608	4430	2	608	-
Київська	14977	14976	4341	10635	1	2396	-
Кіровоградська	10062	10046	6719	3327	16	5378	3
Луганська	21119	21091	7889	13202	28	2647	-
Львівська	17994	16738	5282	11456	1256	2326	-
Миколаївська	4033	4033	773	3260	-	1210	-
Одеська	14744	14656	4430	10226	88	2141	12
Полтавська	12008	11891	1571	10320	117	14171	-
Рівненська	8101	8098	4662	3436	3	6290	-
Сумська	4031	4020	1545	2475	11	1051	-
Тернопільська	5639	5639	503	5136	-	277	-
Харківська	28646	28092	8146	19946	554	2926	17
Херсонська	10520	10515	4489	6026	5	1048	-
Хмельницька	10484	10460	4151	6309	24	9564	22
Черкаська	9029	9027	2331	6696	2	3303	400
Чернівецька	5937	5937	133	5804	-	1297	-
Чернігівська	5951	5951	1103	4848	-	2467	-
м. Київ	27314	26802	8914	17888	512	1075	-
м. Севастополь	11167	10336	6536	3800	831	2015	-

Додаток К

Таблиця К.1

**Результати визначення групового індексу природоресурсного
потенціалу регіонів України**

Адміністративні одиниці	Індекс підгрупи забезпечення СПРР	Індекс підгрупи забезпечення ЗПРР	Сумарний індекс	Індекс природо- ресурсного потоціалу
АР Крим	0,93	0,6	1,53	0,83
Вінницька	0,22	0,5	0,72	0,39
Волинська	0,52	0,59	1,11	0,60
Дніпропетровська	0,46	0,73	1,19	0,64
Донецька	0,45	0,61	1,06	0,57
Житомирська	0,05	0,73	0,78	0,42
Закарпатська	0,46	0,52	0,98	0,53
Запорізька	0,61	0,58	1,19	0,64
Івано-Франківська	0,91	0,44	1,35	0,73
Київська	0,08	0,4	0,48	0,26
Кіровоградська	0,04	0,58	0,62	0,34
Луганська	0,14	0,4	0,54	0,29
Львівська	0,98	0,54	1,52	0,82
Миколаївська	0,35	0,35	0,7	0,38
Одеська	1	0,7	1,7	0,92
Полтавська	0,5	0,63	1,13	0,61
Рівненська	0,19	0,54	0,73	0,39
Сумська	0,17	0,5	0,67	0,36
Тернопільська	0,09	0,27	0,36	0,19
Харківська	0,04	0,72	0,76	0,41
Херсонська	0,85	1	1,85	1,00
Хмельницька	0,18	0,71	0,89	0,48
Черкаська	0,09	0,46	0,55	0,30
Чернівецька	0,14	0,22	0,36	0,19
Чернігівська	0,04	0,84	0,88	0,48
м. Київ	0,05	0,06	0,11	0,06
м. Севастополь	0	0,03	0,03	0,02

Примітка. За даними табл. 2.14, 2.15.

**Результати визначення групового індексу інфраструктурного
потенціалу регіонів України**

Адміністративні одиниці	Індекс підгрупи забезпечення		Сумарний індекс	Індекс інфраструктурного потенціалу
	засобами загальної інфраструктури	спеціалізованими засобами розміщення		
АР Крим	0,97	1	1,97	1
Вінницька	0,48	0,09	0,57	0,29
Волинська	0,4	0,06	0,46	0,23
Дніпропетровська	0,62	0,18	0,8	0,41
Донецька	0,64	0,46	1,1	0,56
Житомирська	0,4	0,04	0,44	0,22
Закарпатська	0,51	0,1	0,61	0,31
Запорізька	0,46	0,34	0,8	0,41
Івано-Франківська	0,48	0,06	0,54	0,27
Київська	0,43	0,11	0,54	0,27
Кіровоградська	0,39	0,03	0,42	0,21
Луганська	0,43	0,12	0,55	0,28
Львівська	0,8	0,12	0,92	0,47
Миколаївська	0,32	0,27	0,59	0,30
Одеська	0,5	0,49	0,99	0,50
Полтавська	0,43	0,1	0,53	0,27
Рівненська	0,36	0,03	0,39	0,20
Сумська	0,38	0,06	0,44	0,22
Тернопільська	0,5	0,04	0,54	0,27
Харківська	0,58	0,15	0,73	0,37
Херсонська	0,26	0,36	0,62	0,31
Хмельницька	0,49	0,03	0,52	0,26
Черкаська	0,39	0,07	0,46	0,23
Чернівецька	0,56	0,04	0,6	0,30
Чернігівська	0,33	0,06	0,39	0,20
м. Київ	1	0,04	1,04	0,53
м. Севастополь	0,63	0,06	0,69	0,35

Примітка. За даними табл. 2.17, 2.18.

Результати визначення групового індексу використання конкурентного потенціалу регіонів України за рівнем обслуговування

Адміністративні утворення	Індекс обслугованих осіб у КЗР, усього	У тому числі у		з них (СЗР)		Індекс обслугованих туристів	Індекс обслугованих екскурсантів	Сумарний індекс	Інтегральний індекс
		готелях	спеціалізованих засобах	у санаторних та оздоровчих закладах	у пансіонатах і базах відпочинку				
АР Крим	1	0,487	1	1	1	0,095	0,107	1,202	0,6
Вінницька	0,098	0,066	0,073	0,108	0,002	0,014	0,019	0,131	0,1
Волинська	0,086	0,076	0,040	0,029	0,061	0,009	0,043	0,138	0,1
Дніпропетровська	0,407	0,318	0,244	0,063	0,660	0,037	0,006	0,451	0,23
Донецька	0,332	0,209	0,267	0,117	0,549	0,052	0,030	0,414	0,21
Житомирська	0,056	0,054	0,020	0,023	0,000	0,004	0,003	0,063	0,03
Закарпатська	0,179	0,154	0,089	0,117	0,020	0,009	0,005	0,194	0,10
Запорізька	0,210	0,092	0,223	0,099	0,388	0,025	0,081	0,316	0,16
Івано-Франківська	0,184	0,195	0,042	0,035	0,057	0,036	1,000	1,220	0,62
Київська	0,177	0,175	0,057	0,049	0,078	0,011	0,027	0,215	0,11
Кіровоградська	0,049	0,044	0,022	0,009	0,052	0,007	0,033	0,089	0,04
Луганська	0,106	0,091	0,053	0,043	0,056	0,016	0,020	0,142	0,07
Львівська	0,524	0,441	0,273	0,373	0,074	0,087	0,066	0,677	0,34
Миколаївська	0,147	0,066	0,155	0,035	0,262	0,009	0,007	0,163	0,08
Одеська	0,415	0,264	0,331	0,233	0,300	0,028	0,064	0,507	0,3
Полтавська	0,159	0,137	0,079	0,113	0,002	0,009	0,085	0,254	0,13
Рівненська	0,109	0,113	0,028	0,033	0,019	0,006	0,022	0,137	0,07
Сумська	0,047	0,045	0,017	0,013	0,028	0,006	0,011	0,064	0,03
Тернопільська	0,108	0,119	0,017	0,024	0,001	0,006	0,010	0,124	0,06
Харківська	0,234	0,229	0,079	0,071	0,096	0,042	0,018	0,295	0,15
Херсонська	0,139	0,043	0,174	0,038	0,423	0,007	0,018	0,165	0,08
Хмельницька	0,144	0,161	0,021	0,030	0,001	0,011	0,053	0,208	0,10
Черкаська	0,095	0,086	0,040	0,043	0,035	0,007	0,045	0,147	0,07
Чернівецька	0,088	0,106	0,003	0,004	0,001	0,009	0,008	0,105	0,05
Чернігівська	0,059	0,062	0,013	0,013	0,016	0,004	0,032	0,095	0,05
м. Київ	0,850	1,000	0,054	0,072	0,019	1,000	0,127	1,977	1,00
м. Севастополь	0,061	0,053	0,030	0,008	0,078	0,042	0,010	0,114	0,06

**Результати визначення інтегрального індексу конкурентоспроможності
рекреаційних систем регіонів України на внутрішньому ринку у 2013 році**

Адміністративні утворення	Груповий індекс обслу- говання	Груповий індекс доходності	Сумар- ний індекс	Інтегральний індекс
АР Крим	0,61	0,98	1,59	0,8
Вінницька	0,07	0,38	0,45	0,2
Волинська	0,07	0,12	0,19	0,1
Дніпропетровська	0,23	0,30	0,53	0,3
Донецька	0,21	0,43	0,64	0,32
Житомирська	0,03	0,22	0,25	0,12
Закарпатська	0,10	0,11	0,21	0,11
Запорізька	0,16	0,23	0,39	0,2
Івано-Франківська	0,62	0,13	0,75	0,38
Київська	0,11	0,30	0,41	0,21
Кіровоградська	0,04	0,14	0,18	0,1
Луганська	0,07	0,15	0,22	0,11
Львівська	0,34	0,42	0,76	0,4
Миколаївська	0,08	0,14	0,22	0,11
Одеська	0,26	0,23	0,49	0,31
Полтавська	0,13	0,44	0,57	0,3
Рівненська	0,07	0,13	0,2	0,1
Сумська	0,03	0,26	0,29	0,15
Тернопільська	0,06	0,05	0,11	0,1
Харківська	0,15	0,28	0,43	0,2
Херсонська	0,08	0,23	0,31	0,2
Хмельницька	0,10	0,24	0,34	0,2
Черкаська	0,07	0,15	0,22	0,11
Чернівецька	0,05	0,09	0,14	0,1
Чернігівська	0,05	0,43	0,48	0,24
м. Київ	1,00	1,00	2	1
м. Севастополь	0,06	0,14	0,2	0,1

Примітка. Розраховано автором

**Результати визначення підгрупового індексу забезпечення регіонів
України закладами відпочинку**

Адміністративні утворення	Індивідуальні індекси місткості		Сумарний індекс	Індекс підгрупи забезпечення закладами відпочинку
	баз, будинків та пансіонатів відпочинку	дитячих закладів оздоровлення		
АР Крим	1	1	2	1
Вінницька	0,002	0,160	0,162	0,081
Волинська	0,060	0,080	0,14	0,07
Дніпропетровська	0,271	0,198	0,469	0,2345
Донецька	0,715	0,560	1,275	0,6375
Житомирська	0,012	0,086	0,098	0,049
Закарпатська	0,030	0,157	0,187	0,0935
Запорізька	0,476	0,421	0,897	0,4485
Івано-Франківська	0,025	0,107	0,132	0,066
Київська	0,171	0,108	0,279	0,1395
Кіровоградська	0,028	0,054	0,082	0,041
Луганська	0,023	0,285	0,308	0,154
Львівська	0,017	0,080	0,097	0,0485
Миколаївська	0,518	0,215	0,733	0,3665
Одеська	0,772	0,447	1,219	0,6095
Полтавська	0,040	0,196	0,236	0,118
Рівненська	0,014	0,049	0,063	0,0315
Сумська	0,026	0,148	0,174	0,087
Тернопільська	0,007	0,075	0,082	0,041
Харківська	0,169	0,212	0,381	0,1905
Херсонська	0,580	0,443	1,023	0,5115
Хмельницька	0,001	0,053	0,054	0,027
Черкаська	0,058	0,113	0,171	0,0855
Чернівецька	0,016	0,093	0,109	0,0545
Чернігівська	0,047	0,112	0,159	0,0795
м. Київ	0,025	0,037	0,062	0,031
м. Севастополь	0,072	0,100	0,172	0,086

Примітка. За даними табл. 2.18.

Результати визначення індексу кадрового потенціалу закладів відпочинку

Адміністративні одиниці	Чисельність персоналу закладів відпочинку	Індекс чисельності персоналу закладів відпочинку
АР Крим	9 155	1
Вінницька	116	0,013
Волинська	179	0,020
Дніпропетровська	1 504	0,164
Донецька	3 246	0,355
Житомирська	179	0,020
Закарпатська	285	0,031
Запорізька	2 274	0,248
Івано-Франківська	409	0,045
Київська	783	0,086
Кіровоградська	267	0,029
Луганська	938	0,102
Львівська	218	0,024
Миколаївська	1 543	0,169
Одеська	2 624	0,287
Полтавська	236	0,026
Рівненська	252	0,028
Сумська	151	0,016
Тернопільська	52	0,006
Харківська	711	0,078
Херсонська	1 872	0,204
Хмельницька	19	0,002
Черкаська	213	0,023
Чернівецька	42	0,005
Чернігівська	94	0,010
м. Київ	559	0,061
м. Севастополь	392	0,043

Примітка. Розраховано на основі даних табл. 2.11.

Результати визначення індексу спортивно-утилітарних ресурсів

Адміністративні утворення	Індивідуальні індекси забезпечення			Сумарний індекс	Індекс забезпечення спортивно- утилітарними ресурсами
	рибними ресурсами	мисливськими угіттями	мисливською дичиною		
АР Крим	0,176	0,727	0,218	1,121	0,6
Вінницька	0,020	0,789	0,368	1,177	0,6
Волинська	0,006	0,583	0,299	0,888	0,5
Дніпропетровська	0,018	0,896	1	1,914	1,0
Донецька	0,047	0,744	0,771	1,562	0,8
Житомирська	0,008	0,793	0,338	1,139	0,6
Закарпатська	0,004	0,275	0,195	0,474	0,2
Запорізька	0,156	0,646	0,419	1,221	0,6
Івано-Франківська	0,005	0,254	0,139	0,398	0,2
Київська	0,017	0,2	0,152	0,369	0,2
Кіровоградська	0,011	0,712	0,879	1,602	0,8
Луганська	0,007	0,652	0,297	0,956	0,5
Львівська	0,009	0,576	0,281	0,866	0,5
Миколаївська	0,027	0,439	0,142	0,608	0,3
Одеська	0,080	0,924	0,332	1,336	0,7
Полтавська	0,011	0,755	0,619	1,385	0,7
Рівненська	0,008	0,496	0,327	0,831	0,4
Сумська	0,021	0,765	0,281	1,067	0,6
Тернопільська	0,010	0,348	0,256	0,614	0,3
Харківська	0,013	0,91	0,901	1,824	1,0
Херсонська	0,033	0,742	0,641	1,416	0,7
Хмельницька	0,006	0,563	0,447	1,016	0,5
Черкаська	0,043	0,574	0,351	0,968	0,5
Чернівецька	0,008	0,231	0,13	0,369	0,2
Чернігівська	0,009	1	0,839	1,848	1,0
м. Київ	0,113	0,133	0	0,246	0,1
м. Севастополь	1	0,038	0,022	1,060	0,6

Примітка. За даними табл. 2.15